

43842

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMAİL ANKARAVÎ VE HUCCETÜ'S-SEMA

SANATTA YETERLİK TEZİ

N. SERHAN AYTAN

GÜZEL SANATLAR ANASANAT DALI
MUSİKİ SANAT DALI
TÜRK SANAT MÜZİĞİ ALANI

HAZİRAN 1995

İSMAİL ANKARAVÎ VE HUC CETÜ'S-SEMA

43842

SANATTA YETERLİK TEZİ

N. SERHAN AYTAN

Tezin Enstitüye verildiği Tarih : 2 Haziran 1995

Tezin Savunulduğu Tarih : 6 Temmuz 1995

Tez Danışmanı : Doç. Yalçın TURA

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Nevzad ATLIĞ

Prof. Dr. Kemal ERASLAN

ÖNSÖZ

Toplumları ayakta tutan en önemli temel taşlarının başlarında ilim ve kültür gelir. Bu faktörler de toplumun içinde yetişen ferdi yeteneklerle ileri götürülürler. Kişisel yetenekler kendi toplumlarına hatta bütün insanlığa yaptıkları katkılar oranında yaşarlar, yaşatılırlar ve ölümsüzleştirilirler.

Bu çalışmaya konu olan İsmail Ankaravî de, Osmanlı İmparatorluğu'nun en debdebeli ve ihtişamlı döneminden, duraklamaya hatta çöküşe geçişin başladığı devirlere uzanan bir zaman diliminde yetişmiş, konusundaki en önemli şahsiyetlerden birisidir. Yazdığı eserler bugün dahi geçerliliğini koruyan eserlerdir. Bilhassa Mevlânâ'nın Mesnevî'sine yaptığı şerhi, yaklaşık üç yüz sene sonra bile kendisinin " Hazret-i Şârih " ünvanı ile anılmasına vesile olacak kadar ünlüdür.

Hüccetü's-Semâ risalesi de Din-Musıkî-semâ vadisinde yazılmış olan en önemli eserlerden birisi sayılır. Dolayısı ile böyle bir kişiliğin ve eserin günümüze kazandırılmasının önemi, bu çalışmanın en büyük sebebidir.

Bu çalışmamda bilhassa Arapça metinlerin tercümelerinde bana yardımcı olan Arapça hocam, sayın Fuad GÜNEL'e, Osmanlıca hocam, sayın Dr. Mustafa ERKAN'a, katkılarından ötürü sayın Feridun ÖZGÖREN'e, bu konunun seçilmesindeki yardımlarından dolayı danışmanım, sayın Doç. Yalçın TURA'ya ve desteklerinden dolayı aileme şükranlarımı sunmayı bir vazife addederim.

2 - 6 - 1995

N.Serhan AYTAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
BU TEZDE KULLANILAN KISALTMALAR	vii
BU TEZDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xi
BÖLÜM 1 : GİRİŞ.....	1
1.1. - ANKARAVÎ'NİN YAŞADIĞI DEVİRDE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İDARÎ, SİYASÎ VE İÇTİMÂÎ DURUMU :.....	1
1.2. - ANKARAVÎ'NİN YAŞADIĞI DEVİRDE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İLİM VE SANAT :.....	8
1.2.1. - ANKARAVÎ DEVRİNDE İLİM :.....	8
1.2.2. - ANKARAVÎ DEVRİNDE SANAT :.....	9
1.3. - KADI-ZÂDELİLER VEYA FAKILAR :.....	11
1.3.1. - BİRGİVÎ MEHMED EFENDİ :.....	12
1.3.2. - KADI-ZÂDE MEHMED EFENDİ (Küçük) :.....	13
1.3.3. - KADI-ZÂDELİLERİN ZİHNİYETLERİ :.....	19
1.3.3.1. - KADI-ZÂDELİLERİN SOFİYE RİCALİNE, SEMA'A VE TEKKELERE KARŞI FİKİRLERİ VE HAREKETLERİ:.....	21
BÖLÜM 2 : İSMAİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ.....	25
2.1. - DOĞUM YERİ VE TARİHİ :.....	25
2.2. - İSMİ VE NESEBİ :.....	25
2.3. - YAŞAMI VE TAHSİLİ :.....	26

2.4. - BOSTAN ÇELEBİ'YE İNTİSABI VE MEVLEVÎ OLUŞU :	28
2.5. - MEVLEVÎ ŞEYHLİĞİ :	31
2.6. - VEFATI :	33
2.7. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN MENKABE VE KERAMETLERİ	37
2.8. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN İLMÎ VE EDEBÎ ŞAHSIYYETİ :	39
2.9. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ :	43
2.10. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN ESERLERİ :	45
Hucetü's-Semâ :	46
Muhtasar Risaletü'l-Tûsî Fi's-Semâ :	46
Câmiu'l-Âyat :	47
Fâtihu'l-Ebyât :	48
Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûratü'l-Meârif :	48
Zübdetü'l-Fühûs fi Nakşî'l-Füsûs :	50
Miftâhü'l- Belâğa ve Misbâhü'l-Fesâha :	51
El-Hikemü'l -Münderice fi Şerhi'l-Münferice :	52
Er-risâletü'l-Tenzîhiyye fi Şe'ni'l-Mevleviyye :	53
Derecâtü's-Sâlikîn :	53
Simâtü'l- Mûkinîn :	54
Mekâsıdü'l-Âliyye fi Şerhi't-Tâiyye :	54
Şerhü'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye :	55
Cenâhu'l-Ervâh :	55
İzâhü'l-Hikem :	56
Futûhat-ı Ayniyye :	57
Misbâhu'l-Esrâr :	58
Risale-i Uyûn-ı İsnâ Aşere :	58
Hadîs-i Erbaîn Şerhi :	59
Tuhfetü'l-Berere :	59
Halli Müşkilât-ı Mesnevî :	60
Minhâcü'l- Fukarâ :	60
Risale-i Usûl-i Tarîkât-ı Mevlânâ :	61
Sulûknâme-i Şeyh İsmâil :	61
Nisâb-ı Mevlevî :	62

2.1.1. - ANKARAVÎ'NİN ŞERHETTİĞİ MESNEVÎ'NİN YEDİNCİ CİLDİ VE TEPKİLERİ :.....	63
BÖLÜM 3 : RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA	74
3.1. - RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA'NİN YAZILIŞ SEBEBİ :.....	74
3.1.1. - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NİN YAZMA NÜSHALARI :	76
3.1.2. - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NİN YAPILAN BASKILARI :	80
3.1.3. - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NİN KAYNAKLARI :	80
Sahih-i Buharî : (Camiü'l- Sahîh).....	80
Sahih-i Müslim :.....	81
Avârifü'l- Meârif :	81
Fütûhâtü'l Mekkiyye :.....	82
İhyâu Ulûmi'd-Dîn :	82
Vâsıt :	83
Sıhah : (Tâcu'l-Luga ve Sıhahü'l-Arabiye)	83
Kutü'l Kulûb :	84
Kasîdetü'l-Taîyye :	84
Kamus: (el-Kâmusu'l-Muhît).....	85
Mücmel : (el-Mücmel fi'l-Luğâ)	85
Tezkiretü'l-Evliya :	85
3.2.- RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA'NİN TRANSKRİPSİYONU YAPILMIŞ METNİ :.....	86
RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA	86
EL-BABÜ'L- EVVEL Fİ-BEYANİ'R-RAKS	88
BAB-I SANİ Fİ-İBAHATİ'S-SEMA	101
EL BABÜ'S-SALİS Fİ DARBİ'D-DEF	110
BÖLÜM 4 : HUC CETÜ'S - SEMA RİSALESİNİN SADELEŞTİRİLMİŞ METNİ :.....	115
SEMA'NİN DELİLLERİ HAKKINDA MECMUA.....	115
BİRİNCİ BÖLÜM: RAKS HAKKINDA AÇIKLAMADIR :.....	117

İKİNCİ BÖLÜM : SEMA'NIN MÜBAHLİĞİ	
HAKKINDA :.....	135
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : DEF ÇALMA HAKKINDA	149
BÖLÜM 5 : ANKARAVÎ'NİN HUC CETÜ'S-SEMÂ RİSALESİNİ	
YAZMASINA NEDEN OLAN FİKİRLER VE ONLARA VERDİĞİ	
CEVAPLAR :.....	155
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	162
KAYNAKLAR.....	166
EKLER	172
EK - 1	172
EK - 2.....	173
EK - 3	174
EK - 4.....	175
EK - 5 TRANSKRİPSİYONU YAPILMIŞ METİNDEN	
BAZI KELİMELER	176
ÖZGEÇMİŞ	191

BU TEZDE KULLANILAN KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser.
a.g.e.	Adı geçen eser.
a.g.m.	Adı geçen makale veya adı geçen madde.
ANS. ans.	Ansiklopedisi.
A.Ş.	Anonim Şirketi.
Ank.	Ankara.
A.Ü.	Ankara Üniversitesi.
a.y.	Aynı yer.
b.	Bölüm. Bin, binti, ibn.
Bkz.	Bakınız.
c.	Cilt.
çev.	Çeviren.
d.	Doğum.
ed.	Eden.
H.	Hicrî.
Haz.	Hazırlayan, Hazırlayanlar.
Hz.	Hazret-i.
İst.	İstanbul.
M.	Miladî.
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı.
M.Ü.	Marmara Üniversitesi.
mad.	Maddesi.
mak.	Makalesi.
Mat.	Matbaası.
Mec.	Mecmuası.
Ölm.	Ölümü, Ölüm tarihi.
s.	Sahife.
Sa.	Sayı.
(s.a.) - (s.a.v.)	Sallallahu Teala Aleyhivesellem.
tas.	Tasavvufda.
T.B.E.	Türkçe Baskının Editörü.

T.D.K.	Türk Dil Kurumu.
T.y.m.	Transkripsiyonu yapılmış metin.
Ter.	Tercüme eden.
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu.
v.	Vefat, vefat tarihi.
vr.	Varak.
vs.	Ve saire.
Yay.	Yayınlayan.

**BU TEZDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON
ALFABESİ**

آ, ا	a, ā	ذ	z	ف	f
أ, ا	a, e, i, u, ü	ر	r	ق	q
ء	ː	ز	z	ك	k, g
ب	b	ژ	j	ڭ	ñ
پ	p	س	s	ل	l
ت	t	ش	ʃ	م	m
ث	ṯ	ص	ṣ	ن	n
ج	c	ض	ḍ, ž	و	v, (o, ō, ö, u, ü, ū)
چ	ç	ط	t	ه	h (a, e)
ح	ḥ	ظ	ẓ	ی	y (i, i, î)
خ	ḫ	ع	ˁ	//	Sahife sonu
د	d	غ	g		

ÖZET

Bu araştırma, giriş, dört bölüm ve sonuç kısmı olmak üzere toplam altı bölümdür.

Giriş bölümünde Ankaravî'nin yaşadığı zaman dilimi genel hatları ile ele alınmış, imparatorlukta siyasi ve içtimaî durum tanıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm; Ankaravî'nin hayatı, eserleri ve düşünceleri hakkındadır.

Ankaravî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, XVI. asrın ikinci yarısı olduğu söylenebilir. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi çok sınırlıdır. Ankaravî, göz hastalığı sebebi ile gittiği Konya'da Bostan Çelebi'nin irşadı ile, Mevlevî olur. Daha sonra 1019 / 1610 senesinde, Galata Mevlevîhanesi şeyhi ve Mesnevîhânî olmak üzere İstanbul'a gelir. Bu görevi vefatı olan 1041 / 1631 senesine kadar kesintisiz olarak tam 21 sene yürütmüştür. İsmâil Ankaravî, Türkçe, Arabça ve Farsça dillerine hakim, araştırmacı ve ilmi bir kişiliğe sahiptir. Bilhassa Mevlevîlikle ilgili olan yazdığı eserler konularının doruklarıdır.

Üçüncü bölüm; Hüccetü's-Semâ risalesinin transkripsiyonu yapılmış metnini içermektedir. Bu risalenin yazılış sebebi, Kadı-zadeliler veya Fakıllar denen, Ankaravî devrinde yaşamış gerici ve tutucu bir gruptur. Araştırmaya konu olan Hüccetü's-Semâ risalesini Ankaravî, giriş ve üç kısım olmak üzere dört bölümden meydana getirmiştir. Risalenin birinci bölümü Raks ve Mevlevî devranı konusundadır. İkinci bölümü ise semâ'nın mübahlığı hakkındadır. Risâlenin son bölümü olan üçüncü bölüm def çalma, daha geniş manada saz çalmaya dairdir.

Dördüncü Bölüm; Risâlenin günümüz Türkçesine aktarımıdır.

Beşinci bölüm, Hüccetü's-Semâ risalesinin içindeki iddialar ve karşı iddialara toplu bir bakışı içerir.

Ankaravî'nin düşüncesine göre raksın, semânın ve def çalmanın (genel olarak saz çalmak) hakkındaki hükmü yapılan işe göre değil, yapanın meyline, ilhamının sebebine, maksadına göre verilir. Kurân-ı Kerîm'in ruhuna ters düşmeyen semâ, raks ve müziği yasaklayan herhangi bir âyet mevcut değildir. Hadislere göre de, semâ yapmak, musîkî dinlemek ve bunlardan zevk almak mutlak surette mübahtır. Allah'ın yasaklamadığı şeyleri kullar yasaklayamazlar. Dolayısı ile raks, semâ ve müzik haram değildir. İslâmiyet raksı, semâ'ı ve müziği yasaklamamış gerek dinî gerekse ahlâki açılardan kontrol altına almıştır.

SUMMARY

İSMAİL RUSŪHÎ ANKARAVÎ AND HUC CETŪ'S-SEMA

İsmail Ankaravi is one of the most important personalities lived during a period in which the Ottoman Empire started its decline after enjoying a long period of prosperity and welfare. His works hold their validity even in our times, especially the one about the interpretation of Mevlana Celaleddin Rumi's most important work, Mathnawi. Because of this work he was given the name " Hazret-i Şarih " which implies that he was the best interpreter of Mathnawi.

His book titled Hüc cetü's-Sema which deals with such topics as religion, sema and music also considered extremely important.

We thought it was very important to present him and his works to our contemporaries.

This study consisted of six sections and they are ;

- 1 - Introduction : Overview of social, political and administrative conditions of the Ottoman Empire during Ankaravi's life period.
- 2 - Ankaravi's life, his philosophy and his works.
- 3 - Transcription of Hüc cetü's-Sema.
- 4 - Translation of Hüc cetü's-Sema into modern Turkish.
- 5 - Review of the contents of Hüc cetü's-Sema.
- 6 - Results.

Ottoman Empire entered a period of decline between late 16. and middle 17. Centuries. At this time boundaries of the Empire had reached their all time maximum and welfare level was considerably high.

After the rule of Sultan Suleiman (the Magnificent) the Empire experienced a period of slowing down and finally entered a process of decline. Bribery and favoritism started taking place in society and the involvement of imperial women in palace politics made it very difficult to conduct state affairs properly.

During this period education was also suffered from this circumstances. Although the number of educational institutions (including theological schools), teachers, and students were at its highest level, the quality of education was considerably low. Numbers of knowledgeable teachers and/or philosophers were drastically reduced. Organizations of theological schools were also damaged from this corruption, resulting in unqualified Mollas [theological teachers and students] being hired for high teaching positions at these schools. Also in this period, number of books published were at it's highest, but most of them were lacking academic significance. Meanwhile in Europe number of inventions and innovations were made, one after another, and great progress took place in arts, science, and literature.

It may sound ironic that while experiencing a decline in education, many important personalities emerged both in the fields of arts and literature. We can attribute this seemingly contradicting results to the accumulation of wealth that took place during past centuries. These prominent artists and writers produced some of the most important works of Ottoman Empire. Baki and Fuzuli in poetry, Aziz Mahmud Hudai, İdris Muhtefi, Niyazi Mısri in Sufism and Islamic Mysticism, Sedefkar Mehmed Ağa, Mimar Davud, Mimar Dalğış Ahmed Ağa in architecture, Hafız Osman, Ahmed Karahisari in Islamic calligraphy, are few that can be mentioned here. Turkish music also benefited from these favorable circumstances and important progress' were observed in both composition and performance.

One of the most important writers of this era in Islamic Philosophy and Mysticism was İsmâil Ankaravî. Although his birth date was not known accurately, written sources show that he was born in the second half of 16. century, and as his name indicates his birth place was Ankara.

In most sources his name is referred as İsmail b. Ahmed el- Ankaravi el- Mevlevi. In his poetry written in Turkish, Arabic or Persian he used " er-Rusuhî " (ر س و ح ی) as his pen name which was derived from the word " er- Rusuh " indicating the construction date of Galata Mevlevihanesi (a Mevlevi shrine in Istanbul) according to numerical value of letters.

There is almost no information available about his family other than that they lived in Ankara and his father Ahmed was a member of Bayrami order.

Before joining any religious order he studied religion and science along with Arabic and Persian. He first joined Bayramî order which was quite popular in and around Ankara. After completing all required duties he became the leader (sheikh) of this order. Along with this title he also received high ranks in Halveti order before eventually joining the Mevlevi's.

He lost his sight during his teaching period in Bayrami order and was quite disturbed by this disorder. No remedy was found in Ankara and he left for Konya upon experiencing a revelation. In Konya he met Bostan Çelebi who was a Mevlevi Sheikh and was also a descendant of Mevlana Celaleddin Rumi. He regained his sight when the prayers of Bostan Çelebi were answered.

He was very much affected by this event so much so that it caused important changes in his life. During his stay in Konya he became an admirer of Bostan Çelebi and after short while he joined the Mevlevi order. During this period he wrote extensively while going through the required duties of this order. Later, Bostan Çelebi appointed him, as Sheikh, to Galata Mevlevi Order which was established by İskender Pasha in the year 1610. He arrived in Istanbul as the New Sheikh of Galata Mevlevi order and the teacher of Mesnevi, the most important work of Mevlana Celaleddin Rumi.

When he appointed to this post he became the sixth Sheikh of this order and he kept this position for 21 years until his death in 1631. Before him only two Sheikh served longer terms, Nayi Osman Dede for 33 years and Sırrı Dede for 29 years.

During his life time, like all other Sufi order members, he was also targeted by radical conservative groups like Kadızadeli or Fakılar. He was even sent to exile.

At Galata Mevlevi order while he was teaching, he was also writing extensively. Some of his writings devoted to countering the attacks of Kadızadeli. Such efforts made him very popular among Sufis and he became the leader of many people from every walk of life. To his followers he always preached that they should be truthful and sincere, and avoid bad behavior.

Shortly before his death in 1631 he stated that he did not join to this order because of the "post" (sheepskin that the sheiks sit on), and he will not

be attached to it forever. As he requested he was buried ,in the courtyard of Mevlevihane, and later on, in 1819 his tomb was restored by Halet Sait Efendi.

İsmail Ankaravi was fluent in Turkish, Arabic and Persian and he had a strong, scholarly attitude towards research. In order to support his thoughts he always made references to at least 10 -15 books, including Quran, Hadith and Mesnevi. Despite his meticulous work he always asked his students and his readers to be critical of his work.

He is ranked very high in Mevlevi order. His most important work is " Mecmuatü'l-Letaif and Metmuret'ül-Mearif " which is an interpretation of Mevlana's main work Mesnevi. This work was so well received that future Mesnevihans (teachers of Mesnevi) were requested to follow Ankaravi's interpretations. He used a relatively simple Turkish in his writings.

His knowledge in mystical philosophy was so profound that within his life time, he became the sheikh of three major mystical order of Turkey, namely Bayrami, Halveti and Mevlevi. For him any mystical order was on the right path as long it observes and obeys the Quran, and follows the teachings of Hz. Muhammed.

Number of books he wrote is not known exactly but our research indicates that there exist at least 25 works which can be identified as his. These works are;

Hucetü's-Semâ, and Muhtasar Risaletü'l-Tûsî Fi's-Semâ,(About religion, Music and sema) Câmiu'l-Âyat (Explanation of Arabic and Persian verses in Mesnevi) Fâtihu'l-Ebyât (interpretation of first 18 lines of Mesnevi) Mecmûatü'l-Letâif and Metmûratü'l-Meârif (well-known interpretation of Mesnevi) Zübdetü'l-Fühûs fi Nakşî'l-Füsûs (Interpretation of Nakşel Füsus) Miftâhü'l- Belâğa and Misbâhü'l-Fesâha (About Ottoman language and eloquence, first book on this subject) El-Hikemü'l -Münderice fi Şerhi'l-Münferice (Turkish interpretation of Kasidetü'l-Münferice, a book by Yusuf bin Muhammed) Er-risâletü'l-Tenzîhiyye fi Şe'ni'l-Mevleviyye (About acceptability of Sema) Derecâtü's-Sâlikîn (A book based on Herevi's book Menazilü's-Salikin) Simâtü'l- Mûkinîn (Interpretation of Mesnevi's introduction) Mekâsîdü'l-Âliyye fi Şerhi't-Tâiyye (Interpretation of Sadi's book Kasidetü't-Taiye) Şerhü'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye (An interpretation of a poem by Sadi) Cenâhu'l-Ervâh (A book written on

the subject of Unity) İzâhü'l-Hikem (Interpretation of Heyakil'un-Nur, a book by Emirek) Futûhat-ı Ayniyye (Explanation of a verse in Quran) Misbâhu'l-Esrâr (Explanation of a verse in Quran) Risale-i Uyûn-ı İsnâ Aşere (About mysticism) Hadîs-i Erbaîn Şerhi (About 40 Hadidth) Tuhfetü'l-Berere (Interpretation of some verses in Mesnevi and his own) Halli Müşkilât-ı Mesnevî (Explanation of some verses in Mesnevi) Minhâcü'l- Fukarâ (About the manners of Mevlevis) Risale-i Usûl-i Tarîkât-ı Mevlânâ (About Mevlevi Genealogy and manners) Sulûknâme-i Şeyh İsmail (About the relations between sheiks and their dervishes) Nisâb-ı Mevlevî (His last work which resembles one of his earlier book Minhacü'l-Fukara).

Mevlana's Mesnevi is 6 volumes but Ankaravi wrote his interpretation for 7 volumes. Experts agree that 7th volume was not a part of Mesnevi but Ankaravi erroneously thought it was.

Hüccetü's-Sema was written as a reaction to Kadızadeliler (or Fakılar), a conservative religious group, known by their rejection of Sufi orders and their limited interpretation of Islam.

Members of this group disregarded Sema and singing and they consider such activities as sinful. According to them Tekkes (Sufi orders) are places of sin so they should be burned down and destroyed, their foundations should be dug and the soil from this foundations should be dumped into ocean, otherwise it wouldn't be appropriate to perform prayers there. Wrong interpretation of Birgivi Mehmed Efendi's book Tarikat-ı Muhammediye encouraged them to behave in such manners.

At the very begining of this work Ankaravi states that the leaders and the sheikhs of this group were misleading their followers by imposing on some untruthfull and deviant thoughts about mystical philosophy and this was the very reason why he wrote this book.

Including an intoduction this " risale " (book) consisted of 4 sections. Introduction starts with a prayer, prasing Hz.Muhammed, his family and his friends. Than he goes into untruthfull claims of Kadızadeliler, eventually stating how he is going to challenge these claims by utilizing well known and well respected theologian's arguments.

First section is about " raks " (sema) and " Mevlevi Devranı " (Whirling of dervishes).Here, Ankaravi first states the claims of sinfullness of

raks, made by some religious scholars, then using Quran and other sources he establishes his counter arguments on this subject.

According to Ankaravi “ games ” and “ dances ” performed simply for entertainment could be unacceptable but sema performed by dervishes during mystical ceremonies can not be considered entertainment. On the contrary, he believes that ecstasy experienced during Sema should only be considered as devotional prayer. He supports his point by making references to several earlier scholarly works.

Second section deals with the proof of acceptability of Sema. Ankaravi claims that there can be found no supporting evidence about the sinfulness of Sema. He does not believe that listening to a beautiful voice should be considered sinful. Drinking, on the other hand, should be prohibited because of its undesirable effects on people who are involved in such religious activities.

“ Beautiful melodies could only have positive effect on people ” he argues. He goes further to say that people who are not positively affected by good music should be considered lower beings, even than the animals.

According to Ankaravi Sema is not simply a game or an entertainment. He refuses to believe that Sema distracts people from their involvement with prayer to God. For him the purpose of Sema is to be with God. Sema causes hearts to be open and reveals everything in them, good or bad. Truthfulness of Sema can only be judged by the intention and the motivation of the person who is performing it.

Last section is about playing instruments. Here, he refers to Hadith literature to prove that playing “ def ” (a type of frame drum) is not sinful, on the contrary it is perfectly acceptable to be joyful during holidays and weddings and it is acceptable to perform Sema since it elevates the human spirit and provides absolute happiness.

At the end of his book Ankaravi states that evidences he used in his work had also been acceptable to other devoted and knowledgeable scholars.

Ankaravi’s thoughts and arguments about Sema and playing instruments still hold their validity and we have every reason to believe that his arguments can not be successfully challenged.

So many books have been written on this issue but most of them could not go beyond being collections of personal thoughts and beliefs.

As Ankaravi argues Sema, raks, or music performed to be close to God are perfectly acceptable and there exists no statement in Quran which prohibits them.

“ Since God did not prohibit people from Sema, dance and music, it is even sinful to preach that they are ”, he said and argued that “Islam did not prohibit Sema , dance and music but provided religious and ethical guidelines in order these activities to be conducted in acceptable manners.

BÖLÜM 1 : GİRİŞ

Bu araştırmaya konu olan İsmail Ankaravî ve Hucetü's-Sema risalesinin ele alınış sebebi bu vadideki kaynakların azlığıdır. İsmail Ankaravî'nin hayatı ve diğer eserleri hakkında bu güne kadar yapılan araştırmaların sayısı çok sınırlıdır. Bilhassa Ankaravî'ye ait olan Hucetü's-Sema adlı risale günümüze kadar hiç ele alınmamıştır. Dolayısı ile bu araştırmanın, konusundaki boşluğu doldurmaya küçük de olsa bir katkısı olacağı düşünülerek yola çıkılmıştır.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen, ancak tahmînen XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş olabileceği kabul edilen ve bu tarih ile XVII. asrın ilk yarısı arasında (d : ? - v: 1041 / 1631) yaşamış olan ve devrinin gerek edebiyatta ve gerekse din ilimlerinde, bilhassa tasavvufta en önde gelen simalarından biri olan İsmail Ankaravî'nin yaşadığı dönemi kısaca bir tahlil etmekte fayda vardır.

1.1 - ANKARAVÎ'NİN YAŞADIĞI DEVİRDE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İDARÎ, SİYASÎ VE İÇTİMAÎ DURUMU :

XVI. asra Türk asrı denir. Bu devirde Türkler bütün tarih içinde büyüklüklerinin zirvesine ulaşmışlardır. İmparatorluk sınırları Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonlarına doğru azamî sınırlarına ulaşmıştır. Türk devletleri içinde, yalnız Osmanlı'nın gücü, geri kalan bütün dünya devletlerinin üzerindedir.¹

Ancak XVI. asrın sonları ve XVII. asır, siyasi açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nun, duraklama hatta yavaş yavaş çöküş devirlerinin başlaması emarelerini göstermeye başladığı zamanlardır. Çünkü imparatorluk, asrın büyük padişahı Kanunî devrinden sonra gerek ihtişamından ve gerek

---

¹ ÖZTUNA., Yılmaz, *Türk Musikîsi Teknik ve Tarih*, Türk Petrol Vakfı, Lâle Mecmuası Neşriyatı., İstanbul. 1987.s.80.

kuvvetinden birşeyler kaybetmemiş gibi gözükse de, büyük hamleler ve kuvvet açısından temposunu, ivmesini kaybetmeğe başladığı asırlar olarak kabul edilir.²

Ankaravî İsmail Dede'nin hayat dönemi göz önüne alındığında, 6 veya 7 padişah devrini idrak etmiş olduğu söylenebilir. (II. Selim 1566 - 1574, III. Murad 1574 - 1595, III. Mehmed 1595 - 1603, I. Ahmed 1603 - 1617, I. Mustafa 1617, II. Osman (Genç Osman) 1618 - 1622, IV. Murad 1623 - 1640)

Kanunî Sultan Süleyman da dahil olmak üzere, Osmanlılarda o zamana kadar, bilhassa harp meydanlarında askerin morali açısından çok önemli olan, padişahların orduların başında sefere çıkması geleneğini ilk defa bozan, zevk ve sefa düşkününü olan ve 44 yaşında hükümdar olan II. Selim'dir. II. Selim hükümdar olduktan sonra hükümet ile ilgili bütün işleri, kendisine babası Kanunî Sultan Süleyman'dan kalan en önemli miras ve büyük bir şans olan Sokullu Mehmed Paşa' gibi tecrübeli ve liyakatli bir paşaya devretmiş, ve sekiz senelik padişahlık devrini endişesiz geçirmiştir.³

İmparatorluk II. Selim devrinden itibaren duraklama devrine girmiştir. İmparatorluk yönetimindeki kadın hakimiyeti de gene bu zamanlarda etkisini arttırmağa başlamıştır. Yine bu devirde, Yahudilere daha evvel verilen ticari ve iktisadi imtiyazlar devletin başına telafisi imkansız gaileler açmaya başlamıştır. Bunlara rağmen stratejik açıdan önemi bulunan Kıbrıs adasının fethi de bu devire rastlar.

İmparatorluğun Büyük ihtişamını hazmedemeyen ve büyük husumet içinde olan batı dünyasının da yavaş yavaş Osmanlıya karşı vaziyet

---

² UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ank. 1983, c.3, b.1.

³ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.40 - 41.

almaya başlaması yine bu devre tesadüf eder.⁴ İstanbulda vefat eden ilk padişah olan II. Selim'in yerine III. Murad cülûs etmiştir.⁵

Sultan III. Murad, tahta geçtiği vakit sadarete yine Sokullu Mehmed Paşa vardı. Ancak devlet-hükümet idare işlerine, dedesi Kanunî zamanından itibaren belirginleşmeğe başlayan kadınların, nedimlerin ve musahiplerin tesirleri, git gide artarak devam ediyordu. Sokullu bir yandan devleti idare ederken diğer taraftan da mümkün olduğu kadar bu müdahaleleri engellemeğe çalışıyordu.⁶

İyi bir tahsil gördükten sonra devlet işlerinde pişen ancak tabiat itibariyle kadınlara ve eğlenceye çok düşkün olan III. Murad, devlet ve hükümet işlerini, babası gibi tarafsız bir müşahit durumunda takip yerine, olur olmaz müdahalelerle Sokullu'ya zorluklar çıkarıyor ve ahengi bozuyordu. Diğer yandan padişahın kadınlara olan düşkünlüğünü istismar eden saray hanım sultanlarının mücadelesi devlet işlerini iyiden iyiye açmaza sokuyordu.

Başlangıçta sadece saltanat müessesesinde izlenen bu bocalama ve başıbozukluk, git gide devletin bütün bünyesine yayılma emareleri gösteriyordu. Bu arada Sokullu'nun ölümü ile işler iyice çığrından çıkmış, devlet ricali arasında başlayan rekabet, imparatorluğun başına felaketler açabilecek zemin oluşmasına sebep oluşturmakta idi.

Sokullu'nun ölmesi, İran ile olan savaşın da oniki yıl kadar sürmesine sebep olmuştu. Devlet için gerek mali gerekse iktisadi yönden çok pahallıya mal olan bu savaş, Şah Abbas'ın tahta oturması ile sona erdi. Ancak bu seferler esnasında Tiflis, Gürcistan, Şirvan, Dağıstan, Tebriz ve Şamahi, Osmanlı topraklarına katıldı.⁷

⁴ YILMAZ., H. Kamil, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikati*, Erkam Yayınları, Fatih Gençlik Matbaası, İst., 1982, s. 28.

⁵ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.42.

⁶ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.44.

⁷ YILMAZ., H. Kamil, *a.g.e.*, s.28-29.

Sokullu'nun vefatından sonra paşalar arasındaki rekabetin yoğunluğu, Sinan Paşa'nın, İran'lularla yapılan sulhten hemen sonra, Avusturya'ya harb ilan etme sonucunu da beraberinde getirdi. Bu suretle de devletin başı, I. Ahmed devrine kadar sürecek yeni bir gaileye girdi.

Bu esnada III. Murad durumun vehametini kavramaktan uzak, oğlu için yapılacak sünnet düğününün hazırlıkları ile meşguldü. Aynı sırada düğünlerde ve çeşitli eğlencelerde padişahı eğlendiren hokkabaz ve cambaz takımı, bütün ananelerin, teammüllerin hilafına Yeniçeri Ocağına kaydedilmişlerdi. Böylece, kuruluş devirlerinde çok sıkı esaslar altına alınmış olan Yeniçeri Ocağı, kuruluşundan iki asrı aşkın bir süre sonra ilk ciddi yarayı almış ve deformasyona uğrama yolları da açılmıştı. Diğer yandan timar ve zeametler erbabına verilmemeğe, rüşvet ise gitgide yayılmağa başlamıştı.

Bu devirlerde Yahudiler de İmparatorluğun İktisadî ve Malî bünyesine iyice çöreklenip, padişahın çok sevdiği Venedikli karısını kullanmak yolu ile, kendilerine bir takım yeni imtiyazlar elde etmekle meşguldüler.⁸

Yirmi bir sene padişahlık eden, III. Murad, sarayda kapalı bir hayat geçirmiş, ilk zamanlarda cuma namazlarına çıkarken sonra onu da terk ederek sarayda namaz kılmayı adet edinmişti. İstanbul'dan hatta son zamanlarda saraydan bile dışarı çıkmayan III. Murad'ın vefatından sonra yerine büyük oğlu III. Mehmed geçti.

Sancakbeyi iken babasının yerine hükümdar olan III. Mehmed, tesir altında kalan, zayıf iradeli ve safdil mizaçlı bir şahsiyyet idi. Bu padişahın devrinde de, babası devrinde alışılan devlet işlerine müdahale, daha geniş ölçüde devam etmiştir. Sancak beyliğinden saltanata gelen son padişah III. Mehmed'dir. Annesi kendisi üzerinde, verdiği iradeyi geri aldirtacak kadar müessirdi.

---

⁸ YILMAZ., H. Kamil, *a.g.e.*, s.30.

Bu padişah da babası gibi sarayda kalmak istemişse de, yeniçerilerin ısrarı üzerine, orduların başında olarak Eğri seferine çıkmış ve Haçova meydan muharebesini kazanmıştır.

III. Mehmed devrinde İran münasebetleri ve bilhassa Celâfi isyanları, imparatorluk için büyük bir tehdit ifade etmekte ve işleri iyice güçleştirmekteydi.

Çok terbiyeli, halim, vakarlı aynı zamanda mütereddit bir yapıya sahip olan Sultan III. Mehmed, otuz sekiz yaşında ölmüştür. Ölüm sebepleri arasında, bir mektup hadisesi yüzünden öldürttüğü büyük oğlu Şehzâde Mahmud'un vicdan azabının ve Celâfi isyanları ile İran'la olan ilişkilerin tesiri vardır.⁹

Babasının ölümünden sonra on dört yaşında tahta çıkan I. Ahmed, on dört sene padişahlık ettikten sonra çok genç sayılabilecek bir yaşta, yirmi sekiz yaşında vefat etmiştir.

I. Ahmed devrinde, ordu dış düşmanlarla uğraşırken içeride de Celâfi isyanları imparatorluğa çok zor anlar yaşatmaktaydı.

I. Ahmed çocuk denebilecek yaşta olmasının sebebiyle, verdiği kararlarda hep başkalarının tesiri vardı. Dini taassubu da çok fazla olan I. Ahmed, dedesi III. Murad'tan adeta miras gibi kalan Avusturya - Macar muharebelerini Zitvatoruk antlaşması ile sona erdirmiş, İran meselesi de sulh yolu ile halledilmişti. Devrindeki tecrübeli devlet adamlarının en gözdelelerinden olan Kuyucu Murad Paşa ise Anadoludaki Celâfi isyanlarını başarı ile bastırmasını bilmiştir. Malî yönden ise, gerek isyanlar ve gerekse uzun süre devam eden Avusturya - Macaristan ve İran muhabereleleri imparatorluğu neredeyse maaş veremeyecek duruma getirmişti. Bu yüzden Kapıkulu ocakları arasındaki disiplin de bozulmağa yüz tutmuş, Yeniçeriler de maaşlarını almadıkları taktirde savaşa gitmeyeceklerini söyleyebilecek kadar serkesliğe başlamışlardı.¹⁰

⁹ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.117.

¹⁰ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.125.

Kuyucu Murad Paşa'nın himmetiyle memleketi sükûnet ile yönetebilen I. Ahmed'in çok genç yaşta ölümü, bir saltanat bunalımı yaratmış, o güne kadar gelen teammülün hilafına olarak yirmi altı yaşında bulunup, zihnen hasta olan I. Mustafa hükümdar ilan edilmişti. Ancak cinneti saklanamaz bir duruma geldiğinden I. Mustafa'nın bu ilk hükümdarlık dönemi üç ay on gün sürmüştür. Devlet ricalinin de ikazı üzerine, dahâ sonra Sultan Ahmed'in henüz ondört yaşında olan büyük oğlu Osman padişah oldu.

Genç hükümdar II. Osman, faal fakat tecrübesizdi Bir takım ıslahatlar yapmak istiyorsa da, kendisini makul yollara sevk edebilecek devlet adamlarından yoksundu. Saraydaki cahil çevresinin tesiri altında kalıyordu. Ancak devletteki tıkanıklığın giderilmesi için elzem gördüğü ıslahat hareketlerine, Yeniçerililerin ıslahı ile başlamasının uygun olacağını düşündü. Ancak bunu sezen Yeniçeri ocağı, Sultana karşı isyankar bir hava içersine girdi.

Bu sıralarda Lehistan muharebesine bizzat iştirak eden padişah ile Kırım Hanı Canbey Giray, başarı elde edemediler. Lehistan ordusunun başında yalnız kiralın oğlu olmasına rağmen başarı elde edilememesi, mahcubiyet ve teessüre sebep olmuştu.¹¹ Yeniçerinin bu laubaliliğinden dolayı harbin muzafferiyet ile neticelenmesi engellendi. Bu olaydan sonra saltanat ve ordu iki kutup gibi oldular ve birbirlerini hasım gibi görmeğe başladılar.

Padişahın akıl hocalarının dar görüşleri, bilhassa Hocası Ömer Efendi ve Kızlar ağası Süleyman Ağa, padişahı tahrik edip, Osmanlı ordusuna, Yeniçerilerin değil de Mısır ve Şam askerinin layık olduğunu telkin etmişlerdi. Maksatlarını gerçekleştirebilmek için ise Sultan Osman'ı hacc'a gitmeğe teşvik etmişlerdi. Yeniçeriler ise padişahın hacc'a gitme sebebini sezmışlerdi.

Bunun üzerine Yeniçeriler, padişahı hacc'a kendilerine karşı maksatlı olarak teşvik eden hocası Ömer Efendi'nin ve diğerlerinin başını istediler. Padişah da buna razı olmayıp karşı çıkınca,

¹¹ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, a.g.e., c.3, b.1, s.133

tecrübesizliğinin cezasını kendi kanı ve canı ile ödedi. Askeri otorite böylece siyasi otoriteye karşı en vahim hareketi gerçekleştirmiş oldu.

Genç Osman'ın şehadetinden sonra yerine I. Mustafa tekrar padişah oldu. Ancak hükümdarlığı yine üç aydan fazla süremedi. Yerine II. Osman'ın kardeşi IV. Murad padişah oldu.

IV. Murad da çok küçük denilebilecek (On bir-buçuk) yaşta taht sahibi oldu. Dolayısı ile hükümet işlerini annesi Kösem Sultan ve Kızlar ağası Mustafa Ağa idare ediyorlardı. Ancak Sultan Murad'ın yaşı ilerledikçe devlet işlerine olan alakası ve vukufu da artmakta idi.

IV. Murad'ın padişah olduğu devirde Anadolu isyanlarla gitgide karışmakta idi. Diğer yandan kazan kaldıran Yeniçeri ocakları kelle istemeyi alışkanlık haline getirmeye başlamışlar hatta bunlara padişahın annesi Kösem Sultan da iltifat etmekten geri kalmamıştı.

Padişah genç yaşında Celâli isyanının üzerine beş altı ay kadar gittikten sonra işi halletmiş, daha sonraları, uzun bir müddet İran seferleri ile uğraşmıştır.

Yirmi yaşlarında devlet işlerine yavaş yavaş hakim olmaya başlayan IV. Murad, kısa süre sonra Valide Sultanı da tesirsiz hale getirerek devlet idaresini kendi ellerine almaya muvaffak olmuştur. Daha sonraları etrafına aldığı güvenilir adamlar ile memleketdeki zorba, asî ve hainleri temizleme işine girişip, başarmış ve tesirleri kendinden sonraki devirlere kadar devam edecek, sükunu temin edebilmiştir.

İşte İsmail Ankaravî'nin hayat döneminde devletin genel idarî, siyasî ve içtimaî yapısı kısaca bu şekilde özetlenebilir.

IV. Murad devrinde hakka yürüyen İsmail Ankaravî, görüldüğü gibi, sâdetin felakete dönüşmeğe başladığı bir devirde yaşamıştır. Devlet-i Aliyye'nin her kesimindeki insanları, dergahında hak yoluna davet etmiş, onlara yol göstermiş ve devrinde aydın insanların yapması gereken her türlü mücadeleyi sergilemiştir.

1.2. - ANKARAVÎ'NİN YAŞADIĞI DEVİRDE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İLİM VE SANAT :

1.2.1. - ANKARAVÎ DEVRİNDE İLİM :

XVI. Asrın ikinci yarısı ile XVII. asrın ilk yarısı, ilim seviyesinin git gide düşmeye başladığı devirlerdir. Her ne kadar sayı olarak medrese ve müderrislerin çokluğu bir hayli yekün tutmakta ise de, gerçekten ilim sahibi denebilecek alim ve düşünür çok azdı. İlim seviyesi düşüş göstermekte idi, çünkü medrese teşkilatı da bozulmuş molla ve mollazâdeler bilgisiz olarak, gerek rüşvetle gerekse adam kayırmacılıkla yüksek makamlar elde etmeğe başlamışlardı. Bu asırda sayı yönünden daha çok kitap yazılmış gibi gözükse de, bunların çoğunun ilmi değeri yoktur.

Buna paralel olarak Avrupada ise, rönesansın getirdiği anlayış ile keşifler birbirini kovalamaya başlamış, müsbet ve akli ilimler gelişmekte idi. Osmanlı'da ise daha çok nakli ilimler revaç bulmakta, bu da Avrupa ilmi ile zıtlık teşkil etmekte idi.

Devrin en önde gelen ilim adamları arasında şu isimler zikir edilebilir:

Nevî Efendi : III. Murad'ın emri ile Füsüsü'l-Hikem'i Türkçeye şerh ederek Keşfü'l-Hicab adlı eseri meydana getirmiştir. Bundan başka, yirmi bir ilmin konusundan ve maksadından bahseden Netayicü'l-Fünun adındaki kıymetli eserini telif etmiştir. Nevî'nin bu zikredilenlerden başka daha birçok şerhleri, tercümeleri ve tefsirleri mevcuttur. Ali Efendi : Osmanlı'da şiir ve tarih konularında en çok eser verenlerdendir. Kühnü'l-Ahbar, Menakıb-ı Hünerveran, Heft Meclisi gibi onbeşden fazla eseri vardır. Nevalî : Kimya-ı Saadet'i tercüme etmiş, Ferahname ve Ahlak-ı Nevalî adlı eserleri telif etmiştir. Atâyî (Nevî-zâde) : Başlıca eserleri arasında, Hadikatü'l- Hakayık fi Tekmileti's- Şakayık ve Hamse-i Atâyî isimli en önemlileridir. Kâtib Çelebi (Hacı Halife) : Devrin en önemli ilim adamı sayılabilecek olan Kâtib Çelebi'nin en önemli eserleri arasında, Keşfü'z-Zünûn, Cihannümâ, Fezleke sayılabilir.

Bunlardan başka, Ebussuud Efendi, Sarı Abdullah Efendi, Peçevî İbrahim Efendi, Eyüb bin Musa, Nidaî, Şeyhülislam Sadettin Efendi, Sipahîzâde Mehmed Efendi, Emir Çelebi, Takiyüddin Mehmed Efendi gibi ilim adamları, Tasavvuf, Coğrafya, Tıp, Matematik, Tarih gibi konularda muhtelif eserler vermişlerdir.

1.2.2. - ANKARAVÎ DEVRİNDE SANAT :

Ankaravî İsmail Dede'nin hayatını içine alan zaman dilimi, Şiir, Edebiyat, Mimarî, Hüsn-ü Hat, Tezhip, Resim, Nakış, Çini ve Musıkî alanlarında doruk sayılabilecek eserlerin ortaya çıkarıldığı, sergilendiği bir dönemdir.

Bu devirdeki en önemli edip ve şairler arasında Bâkî, Fuzûlî, Nefî, Atayî, Nailî-i Kadîm, Şeyhülislam Yahya Efendi, Nabî, Neşâtî Ahmed Dede, Fasih Ahmed Dede, Hakanî ve Halvetî gibi kıymetler sayılabilir ki bunlar, Gazel, Kasîde, Mesnevî ve Rubaî tarzında çok kıymetli eserler vermişlerdir. Tasavvuf ve tasavvuf edebiyatı vadisinde ise, Şemseddin Sivasî (Ölm. 1006 H. / 1598 M.), Aziz Mahmud Hüdâî (Ölm. 1038 H. / 1623 M.), İdris Muhtefî (Ölm. 1023 H. / 1615 M.) ve Niyazî Mısırî (Ölm. 1105 H. / 1694 M.) gibi ancak birkaç asırda tek tük çıkabilecek kadar müstesna şahıslar yetişmiştir.

Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında ve on yedinci yüzyılın ilk bölümünde Mimarî alanında da, Mimar Sinan ile doruk noktasına oluşan ivme devam etmektedir. Meşhur Selimiye ve Sultan Ahmed camileri bu devrin şaheserleridir. Sinan'dan sonra, Sedefkâr Mehmed Ağa, Mîmar Davud, Mîmar Dalgıç Ahmed Ağa, Mîmar Kasım ve Mîmar Mustafa Ağa'lar bu dönemde yetişmiş en büyük mimarlarımızdır.

Hüsn-ü Hat alanında da Hafız Osman, Karahisarî, Kasım Gubarî, Üsküdarî Hasan bin Hamza, Tıflî Ahmed Efendi, Derviş Ali, Tenekeci-zâde İbrahim Efendi, Tophaneli Nuri Çelebi, İbrahim Cevrî Efendi gibi üstadlar, nesih, silüs ve talik tarzı yazılarda kıymetli eserler meydana getirmişlerdir.

Bunlardan başka gene aynı dönemde, Mustafa Sâî Çelebi nakkaşlıkta, Miskalî, Tiryakî Osman Çelebi, Taşbâz Pehlivan Ali, Esedî, ressamlıkta, Sürahî Mustafa Efendi, Baruthaneli Abdullah Çelebi, İnâdiyeli İmam, Hâfız Mehmed Çelebi müzehhiblikte, Şebek, Ebrûculukta kendi sanatlarındaki en güzel örnekleri vermişlerdir.

Çinicilik de bu devirlerde en ihtişamlı dönemini yaşamış en güzel örneklerini vermiştir. Oymacılık sanatı da aynı dönemde Bursalı Fahri gibi bir usta vermiştir.

On altıncı yüzyılın ikinci yarısı ve on yedinci yüzyılın ilk kısmı, Türk musikîsinin büyük gelişme çağıdır. Bilhassa bestekarlık ve icracılık çok ilerler. Ancak müzikoloji alanında XV. asrın çizgisine erişilemez. Zamanımıza gelen değerli edvarlar ancak XVII. asrın sonlarına doğru yazılmağa başlar. Bu dönemde henüz klasik musikî ile halk musikîsi birbirlerinden ayrılmamıştır. Özellikle musikî, saray tarafından himaye gören ve teşvik edilen sanatların başında gelir.

Padişahlar musikînin adeta hamîleri gibidir. Örnek verilecek olursa, ilim ve sanata önem veren padişahlardan olan II. Selim, şehzâdeliği sırasında meclisine, Müverrih Alî, Sarı Râmî, Hatemî, Kasımî, Fırakî, Mekalî, Ferdî, Nigarî gibi sayıları yirmiyi aşkın alim, şâir ve ressamların yanısıra, Nihanî, Durak Çelebi, Gülabî Bey gibi musikîşinaslar, Mîrek Çelebi, Adanalı Tanburî Şehzâde Mustafa Çelebi ve Kasap-zâde Nabî gibi hanende ve musikî üstadlarını dahil etmiştir. Bilhassa IV. Murad büyük bir bestekar¹² ve iyi bir müzisyendir. On üç bestesinin notası günümüze kadar intikal etmiştir. Bunlardan altı adedi çeşitli usullerdeki hüseynî peşrevleridir. Diğerleri ise şunlardır: Acem, Nühüft, Irak, Neva, Uzzal peşrevleri, Evc ilahî ve Beyatî yürük semaî. Kendisi, Tebriz'i feth ettikten sonra, yüzlerce Azerî Türk bestekarını ve icracısını İstanbula getirecek kadar musikî aşığıdır.

Ankaravî'nin içinde yaşadığı dönemin diğer meşhur müzisyenleri şunlardır; elimizde dört büyük ve çok güzel bestesi bulunan ve Hâce-i

¹² ÖZTUNA., Yılmaz, *a.g.e.*, s. 85.

Sânî lakabı ile anılan Şeyh Abdülâlî Efendi, zamanımıza birçok peşrev ve saz semaîsi intikal eden Kırım hanı II. Gazi Giray, Hafız Post, ki bu zat büyük bestekar İtrî'nin hocasıdır ve yüzlerce eserinden on kadarı zamanımıza intikal etmiştir, dört civarında eseri zamanımıza kadar gelebilen Küçük İmam da denen Mehmed Efendi, 1670 de ölen Mevlevî ve ney virtüozu olan Nayî Yusuf Dede, günümüze kadar beş eseri aktarılan Şeştarî Murad Ağa.

Dinî musiki alanında da, bilhassa XVI. asrın sonlarına doğru ve XVII. asırda açılan tekkeler, hem tekke ve tasavvuf edebiyatının hem de Türk musıkîsinin çok geniş kitlelere yayılmasında büyük etken olmuşlardır. Aynı zaman diliminde dinî ve tasavvuf musıkîsinde de, Bezci-zâde Muhiddin, bestelediği eserlerden pek azı günümüze intikal eden Koğacı-zâde Şeyh Mehmed, Hatib Zakirî Hasan Efendi ki beş adet dinî eseri zamanımıza kadar gelebilmiştir, meşhur ve büyük mutasavvıf Aziz Mahmud Hüdaî, Sütçü-zâde İsa gibi bestekarlar emsalsiz eserler vermişlerdir.

1.3. - KADI-ZÂDELİLER VEYA FAKILAR :

Tez konusu olan İsmail Ankaravî'nin Hücjetü's-Sema adlı risalesinin kaleme alınış sebebi, sofîye ricalinin o devirdeki tutucu ve yobaz zihniyete karşı oluşan büyük bir tepkidir.

Kadı-zâdeliler veya Fakılar (fakiyh'den yanlış olarak türetilmiş) XVII. yüzyılda sofîye ricaline müthiş bir şiddetle karşı olan vâızlar sınıfıdır. Hitabetleri ile avamı okşayan bu zümre ile aydınlara hitab eden mutasavvıflar arasında o zamana kadar kitaplar, risaleler ile yapılan edepli ve ilmi münakaşa ve tartışmalar, bahsedilen asrın ortalarına doğru bilhassa İstanbul'da fiili bir mücadeleye dönüşme temayülünü gösteriyordu. Hatta bu fikrî mücadele bir aralık, bu yobaz ve tutucu gürhün va'zlarından etkilenen, sarayda vazifeli bazı cahil ağaların da teşvikleri ile, Fakıların silaha sarılarak sofîye ricaline karşı neredeyse bir katliam yapmaya varabilecek kadar tehlikeli bir hal almıştır.

Fakılar veya Kadı-zâdeliler namı ile meşhur olan bu güruh ve bunların mantaliteri hakkında malumata girmeden evvel, bunların mesnet olarak aldıkları ancak kendi dar görüşleri altında yorumladıkları Tarikat-ı Muhammediye adlı kitabın yazarı olan Birgivi Mehmed Efendi'yi (veya Muhammed Efendi) kısaca tanımakta yarar vardır.

1.3.1. - BİRGİVİ MEHMED EFENDİ :

Balıkesir doğumlu olup fazilet sahibi bir zat olan Müderris Ali Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini babasından alarak ilim yolunda ilerlemiş, daha sonra ilim ve Hak sevgisi ile İstanbul'a gelmiş, burada devrin âlimlerinden olan Ahî-zâde Muhammed Efendi'nin derslerine ve hizmetine devama başlamıştır. Daha sonraları ulemadan Kazasker Abdurrahman Efendi'ye intisab eden Birgivi Mehmed Efendi, Karamanlı şeyh Abdurrahman'ın hizmetinde de, bir zaman gönlünü arıtmakla uğraştı.¹³ Ancak başarılı olup tasavvufu kavrayamayınca şeyhi tarafından zâhir ilimlerle meşgul olması tavsiye edilmiştir. İhtisas sahibi olduktan sonra bazı medreselerde bulundurulmuştur. Sonraları Padişah II. Selim'in hocası Birgili Ataullah Efendi ile aralarında münasebet ve samimiyet hasıl olması sebebiyle, Birgi'de Ataullah Efendi tarafından yaptırılan medreseye müderris olarak tayin olmuştur. Vefatı olan Eylül 1573 (H. Cemaziyelevvel 981) tarihine, yani 55 yaşına kadar bu görevi yürüten Mehmed Efendi'nin nisbesi, bundan dolayı " Birgivi " dir.¹⁴

Birgivi Mehmed Efendi gerek va'zlarında ve gerek eserlerinde samimi olup kanaatini hiçkimseden çekinmeden söyleyen ve müdafaa eden bir yapıya sahipti. Vaazlarında halkı dinde, aklın ve naklin beğendiği hayrı, iyilikleri buyurmak ve sakınılması gereken kötülüklerden uzak tutup vaz geçirmek yolunda, insanların Efendisi olan Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetini canlandırmaya can ü gönülden çalışmıştır.¹⁵

¹³ ÇELEBİ., Kâtip., Mîzânü'l-Hak Fi İhtiyâri'l-Ahak., Haz.Orhan Şaik Gökyay. M.E.B., Şark İslam Klasikleri-38., İst. 1993.s.103-106.

¹⁴ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, a.g.e., c.3, b.1, s.354 - 355
BURSALI., Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, Yaylacık Matbaası, İst., 1972, s. 284 - 285.

¹⁵ ÇELEBİ., Kâtip., a.g.e.,s.104.

Daha evvel değinildiği üzere, hayatının bir döneminde tarikatlara da merak saran Mehmed Efendi, tam manası ile softa olduğu ve meşrebinin farklılığından dolayı tasavvufu ve sofiliği anlayamadığı için de, daha sonra sofiyane hareketlere ve fikirlere düşman kesilmiştir.¹⁶

Yirmiden fazla eseri olan Birgivî Mehmed Efendi'nin en önemli kitabı Tarikat-ı Muhammediye isimli, dini öğütler içeren olanıdır. Bu eserinde Birgivî, Müslümanlığın, ilk dönemlerindeki sâf haline gelmesi gerektiği fikirlerini vurguluyordu. Mevlid okutmak, ölüye kırk töreni yapmak, ruhu için helva, lokma döktürmek gibi dinde olmayan şeylere şiddetle karşıydı.

Birgivî'nin başta yukarıda bahsedilen olmak üzere birçok eseri XVII. asırdaki bazı yobaz, tutucu ve gericî vâızların eline geçmiştir. Bunlar eserleri kendi işlerine geldiği gibi yorumlamış devlette nüfuz sahibi olup menfaatler elde etmek için kullanmışlardır. Bunların en meşhuru Küçük Kadı-zâde denilen Balıkesir'li Mehmed Efendi'dir. Mahlası kurduğu teşkilata alem olmuş, hatta bu zihniyet o isimle anılır olmuştur.

1.3.2. - KADI-ZÂDE MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK)¹⁷:

Balıkesirli Doğanî-zâde Mustafa Efendi adlı bir kadının oğlu olup 1582'de Balıkesirde doğmuştur. Birgivî ve onun talebelerinden ders görmüş, daha sonra İstanbul'a gelerek tahsilini tamamlamış, icazet alarak Müderris Dursun-zâde'nin yardımcılığına ve vaizliğe başlamıştır.¹⁸

Hayatının bir döneminde tarikatçılığa da özenen Kadı-zâde, Hamzavî Melâmilerinden İdris-i Muhtefî'nin halifelerinden olan Terceman

¹⁶ CANİB, Ali., *Ankara'da yetişen meşhur simalardan Ankaravi İsmail Efendi* Mak, Hayat Mecmuası, Ank. 1926, c. 1, Sayı: 21, s.403

¹⁷ Büyük Kadızade ile karıştırılmamalıdır. Büyük Kadızade Şeyh Mehmed Efendi Sofyalı olup Kadırğa'da Sokullu Mehmed Paşa tekkesinde şeyhlik etmiştir.

¹⁸ NAİMA., Mustafa Efendi., Naima Tarihi., Çev. Zuhuri Danışman., Zuhuri Danışman Yayınevi., İst. 1969. c.6, s.,2717.

Şeyhi Ömer Efendi'ye bir aralık intisab ettiyse de, tasavvufun, yapısına ve fikirlerine aykırı bir yol olduğundan ve bu yolda istidadı olmadığından, bir müddet sonra feyz alamadan tarikattan çekilmiş, eski mesleği olan müderrisliğe ve vaizliğe dönmüş, " ..semt-i tasavvuf meşrebine muvafık gelmeyub tarîk-i nazara sülûk itdi. "¹⁹ daha sonra hayatının en önemli kısmını tasavvuf ve sufi düşmanlığı yaparak geçirmiştir.

Kürsülerdeki vaazlarında hatipliği, tok sözlülüğü, nasihatları ve cesareti ile avam içerisinde şöhreti kısa zamanda yayılan Kadı-zâde, bu şöhreti ile saray adamlarına ve onlar vasıtası ile ; " Muhalefet et meşhur olursun, ... Karşı çık tanımırsın. " prensibi ile hareket edip padişaha çatacak kadar cesaretlenmiştir. Evinin yakınındaki mescidde ders-i âmm'lık (Herkese ders vermeye yetkili kimse) ederek, vaaz ve ders vermekle ün salan, hem bu sayede hem de karşı çıkışlarıyla çabuk meşhur olup, Birgili-zâde Fazlullah Efendi yerine Sultan Selim Camii vaizi olmuş²⁰ daha sonra da 1631 senesinde Ayasofya Camii'ne vâizliğine getirilmiştir.

Şahsiyet olarak, haris, kurnaz ve münakaşacı bir yapıya sahip olan Kadı-zâde, devrindeki hükümetin buhranlı durumundan ve halkın hoşnutsuzluğundan istifade edip, şeriatın avukatı kesilmiş, bütün yanlışların ve yolsuzlukların şeriate aykırı hareketlerden kaynaklandığını ilan ederek İstanbul'u birbirine katmaya, bir kısım ayak takımını hükümete ve şeriate aykırı saydığı tarikatlere karşı cephe aldırarak, hatta bunları tekkeleri yakıp yıktırarak kadar etkilemeyi becermiştir.

Çeşitli kaynaklarda: Zâhir ülemasından ... sûfilere taşlar atan,²¹ müslümanların kalblerini birleştirme noktasına hizmet edemeyen alimlerden, ve hakiki takvadan mahrum,²² Evliyâyı inkar ettiğini

¹⁹ CANİB, Ali., *ag.m.*

²⁰ ÇELEBİ., Kâtip., *a.g.e.*,s.108. ve NAİMA., Mustafa Efendi., *a.g.e.,a.y.*

²¹ ZILLİOĞLU., Mehmed, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Zuhurî danışman Yayınevi, Kardeş Matbaası, , İst., 1969, c. 2. , s. 89.

²² BURSALI., Mehmed Tahir Efendi., *Osmanlı Müellifleri*, sad., YAVUZ., A. Fikri, ÖZEN., Kadızade Muhammed Efendi Mad. Meral Yayınevi., Yaylacık Matbaası, İst. 1972 s. 373.

saklamayan...²³ şeklinde tanıtılan Kadı-zâde, vaazları ile ulaştığı şöhret sayesinde saraya ve hatta IV. Murad'a yakınlaşmağa da muvaffak oldu. Sadece saraya yaranmak için Allah tarafından haram kılınmamış olduğu halde tütün içmenin haram sayılması gerektiği görüşü ile Padişah IV. Murad'ın tütün yasağına arka çıkarak, haklı haksız birçok insanın ölmesinin en büyük müsebbiplerinden biri oldu.

Hâb-ı gafletten uyan ey âl-i Osman bilmiş ol
Aç gözün elden gider tahtı Süleyman bilmiş ol ²⁴

Mütealalarıyla başlayan bir şiiri IV. Murad'a takdim edebilecek kadar cesaretli, son derece dar görüşlü, gerici ve mutaasıb olan Kadı-zâde, en önemli mücadelesini sofiye ricali ile uğraşmakla yapmış, onların devran ve semalarını haram saymıştır. Bu iddiası kendinden sonra gelenler tarafından daha gerici, katı ve sofı biçiminde takib edilmiş, tekkeleri yakıp yıkmaya, şeyhlere ve müridlere saldırmaya kadar varırılmıştır.

Kadı-zâde, meşrep ve görüş farklarını gözetmeksizin bütün tarikatlar ve mutasavvıflar hakkında genel bir önyargı taşımaktadır. Kadı-zâde ve onun peşinden gelen zihniyeti biraz daha iyi anlamak için, Kadı-zâde'nin karşı fikrinde olan Sivasî Efendi diye meşhur olmuş Abdülmecid Şeyhî Efendi ile anlaşamadıkları, ihtilafı olan meselelere göz atmak faydalı olacaktır.

- 1 - Müsbet ilimlerin ve bu miyanda riyaziyenin (Matematik) tahsili meşru mu değil mi ?
- 2 - Hızır Peygamber sağ mı, değil mi ?
- 3 - Ezan ve Nât-ı Nebevî, mevlût ve sair şeylerin makamla ve güzel sesle okunması caiz mi değil mi ?
- 4 - Tarikat erbabının devran ve semaları meşru mu değil mi ?
- 5 - Makam-ı tâzimde Peygambere sallallahü aleyhi ve sellem ve ashaba radiyallahü anh demek lazım mı değil mi ?

²³ PEÇEVİ., İbrahim Efendi., *Peçevî Tarihi*, Haz.: Prod.Dr. BAYKAL., Bekir Sıtkı, Kültür Bakanlığı, Mersin İmar İnş. Tic. Ltd.Şti. Basımevi. Mersin 1992, s. 415.

²⁴ GÖLPINARLI, Abdülbaki., *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılab ve Aka Kitabevleri, İst., 1983., s. 159.

- 6 - Sigaranın, kahvenin ve sair muhdesatın haram olup olmadığı.
 7 - Hazreti Peygamberin peder ve validelerinin imanları hakkında.
 8 - Firavunun imanla ölüp ölmediği.
 9 - Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî hakkında mutasavvife ve Kadı-zâde'nin kanaatleri.
 10 - Hazret-i Hüsetin'in şehadetine sebep olan Yezid'e lanet edilip edilmemesi.
 11 - Peygamber zamanından sonra meydana gelen ve tatbik edilen bid'atler hakkında.
 12 - Kabirleri ziyaret edip etmemek.
 13 - Cemaatle nafile, regaib, berat, kadir namazları kılınmak bahsi.
 14 - Kibarın elini, eteğini, ayağını öpmek ve selam almakta eğilmek bahsi.
 15 - Malum ve maruf olan ile emr ve inkar ve red edilmişten men olunmak bahsi.
 16 - Rüşvet bahsi.²⁵

Abdülmeccid Sivasî Efendi bu suallere karşı, müsbet ilimlerin tahsilini; Hızır Peygamberin hayatta olduğunu; ezan, naat gibi şeylerin güzel ses ve makamla okunmasını; devran ve seman caiz olduğunu; tazim makamında gerek Peygambere ve gerek ashabına lazım gelen hürmetin îfâsını; sigara ve kahvenin haram olmadığını; Peygamberin peder ve validelerinin iman ile vefat ettiklerini; Muhyiddin-i Arabî'nin Şeyh-i Ekber namıyla en büyük İslam mutasavvıfı olduğunu; Peygamber zamanından sonra meydana gelen güzel âdetlerin kabul edilmesini; ve diğer buna benzer meselelerin aklî ve mantıkî olanlarının yapılmasını tasrih ve isbat ile bu konulardaki kanaatlerini risale ve vaaz suretiyle beyan etmiştir.²⁶

Kadı-zâde'ye ve onun takipçilerine göre ise; Akli bilgiler ile uğraşmak caiz değildi; Hızır Peygamber hayatta değildi; Nağmeyle ve güzel sesle kur'an ve Naat gibi şeyler okumak caiz değildi; Hutbe okunurken salavat vermek, sahabe adları anıldıkça hutbe okuyandan başka biri tarafından " Tanrı razı alsun " demek bid'atdı yani Peygamberden

²⁵ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.357 ve NAİMA., Mustafa Efendi., *a.g.e.*,s.2718.

²⁶ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.358.

sonra uydurulmuştu ve dinde yoktu; Muhiddin Arabî Firavun'un imanla öldüğünü söylemekle dine aykırı bir söz söylemişti. Zaten Arabî'nin fikirleriyle sözleri arasında dine uymayanlar vardı ve kendisi bir sapıktı; Receb'in ilk cuma gecesiyle Şâban'ın on beşinci gecesi kılınan namazlarla teravîh ve diğer farz olmıyan namazlar cemaatle kılınamazdı; Yezid'e lanet etmek doğru değildi; kabir ziyaretleri büyük bir suçtu; selam verirken kime karşı olursa olsun, eğilmek, el ayak öpmek şirkti; tütün yasağını da uygun buluyorlar, haram olduğu bilinmese de halife men ettiği için, " içen emre uymadığından suçludur " diyorlardı; rüşvete de şiddetle muhalif bulunuyorlardı.²⁷

Abdülmecid Sivasî Efendi ve Kadı-zâde Mehmed Efendi arasındaki bu anlamsız ve lüzümsüz münakaşa, İstanbul halkını iki cepheye bölmüştü. Şeyhlerin çoğu da iki bölüğe ayrılıp birer tarafı tuttular. İçlerinde aklı olanlar : " Bu iş taassuptan doğma bir kuru kavgadır. Muhammed (s.a.v.) ümmetiyiz ve din kardaşıyız, ne Sivâsî'den beratımız, ne Kadı-zâde'den hüccetimiz vardır. Onlar iki bilgili ve dubaracı şeyh idi, birbirlerine karşı olmakla ün yapıp padişahın malumu oldular, Ve bu bahane ile iş görüp dünyadan murad aldılar. Ahmaklık edip bizim onların davasını sürüp gitmemiz nedendir, bundan biz zarardan başka nesne elde edemeyiz " diyerek bîtaraf kaldılar.²⁸

Kadı-zâde Mehmed Efendi vefatı olan 1635²⁹ senesine kadar Ayasofya camii'nde, bu fikirler çerçevesinde vaazlarına devam etmiş, bu iki zat ve taraftarları arasındaki münakaşa sözde ve yazıda kalıp fiili mücadeleye kadar varmamıştır. Padişah IV. Murad ise bu şahısların aralarındaki münakaşalara karışmayıp, kendi siyasetine alet olan Kadı-zâde'yi tutmakla beraber Abdülmecid Sivasî Efendi'ye gereken saygıyı göstermeyi de ihmal etmemiştir.

Kadı-zâde Mehmed Efendi'nin vefatından sonra gelen vaizlerin en riyakar ve cerbezeri, Ayasofya Camii'nde direk dibine oturup, somaki

²⁷ GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s. 161.

²⁸ ÇELEBİ., Kâtip., *a.g.e.*, s.109. ve CANİB, Ali., *ag.m.*

²⁹ Tefvik, *Mecmuatü'l-Teracim* adlı eserinde Kadızade'nin vefatı için های منکر طریقت (Hay Münkîr-i Tarikat) ibaresiyle tarih düşürmüştür.

direğe dayanıp Vaaz ve nasihatler ettiği için " Üstüvanî " namı ile şöhretlenen Mehmed Efendi adında bir zattır. Şamlı olup bir söylentiye göre memleketinde birisini öldürüp kaçmış, daha sonra İstanbul'a gelmiştir. Bu şahıs da, Kadı-zâde Mehmed Efendi gibi halkı arkasından sürükleyebilecek kadar kuvvetli bir hatip idi.

Saraydaki görevlilerden bostancılar, baltacılar, kapıcılar ve helvacılar gibi meslek sahibi olanların okur yazarları Üstüvanî Mehmed Efendi'nin derslerine devam etmeğe başlamışlar, daha sonra bu derslerden ve vaazlardan etkilenerak kendisini harem-i hümayuna duyurmuşlardır. Padişahın hocalarından olan Reyhan Ağa da bu riyakar adama arka çıkıp destek olmuş hatta kanunlara ve örflere ters olduğu halde Üstüvanî Efendiyi Hasoda'da Vaaz ettirmiştir. Bu suretde sarayı da arkasına alan Üstüvanî Mehmed Efendi, İstanbul'da kendisini Padişah Şeyhi olarak ünlendirmiştir.

Kendi cephesine Fatih Camisi vâizi Şeyh Velî, Çavuş-zâde, Köse Mehmed, İç Oğlanları hocası Süleymaniye vâizi Şeyh Osman, Çelebi Şeyh ve Hüseyin Efendi gibi mutaassıb hocalar takımını da alan Üstüvanî Mehmed Efendi, tarikat erbabı ve sofiye ricali hakkında kürsülerde atıp tutmağa ve halkı tahrike, kışkırtmağa başlamıştır.

Üstüvanî Mehmed Efendi'nin ateşli vaazlarıyla savunduğu ve Ankaravî İsmail Efendi'nin bu tez'e konu olan Hucetü's-Sema risalesini yazmasının en önemli sebeplerinden olan fikirleri şöylece özetlenebilir :

" ... Sema yani ırlamak ve onu dinlemek dahi; raks, öyle raks ki zamanımızda sûfilik davasında olan kimseler işlerler, haramdır. Et-Tusf'den sual olundu ki :

- Mezheb-i sûfiyye nicedir ?

cevap buyurmuşlar ki : " Cehalettir, betalettir, delalettir. Ve raksı Tevâcüdî Samirî adında bir yahudi peyda etmiştir. Bir tür libas ile oynamak ve raks ile meşgul olup nefis için menzile davâ edenler Allah Teala'ya iftira

ederler. Belki delilerdir. Rasulallah onlardan değildir, onlar da Rasulallah'dan değildir... , dervişler tahta tepenler ve düdük çalanlar " dır.³⁰

1.3.3. - KADI-ZÂDELİLERİN ZİHNİYETLERİ :

Kadı-zâdeliler veya Fakılar denilen zümrenin mantaliteleri son derece gerici, tutucu, dar ve menfaat temin etmeğe yöneliktir. Bu görüş, Kadı-zâde ve Sivasî efendi arasındaki anlaşmazlık ve münakaşa konusu olan ve daha evvel sözü edilen maddelerle de açıkça desteklenmektedir.

Bunlar Osmanlı devletinin en buhranlı zamanlarında, saraydan da biraz yüz bulmanın şımarıklığı ile dini ıslah etmek bahanesinin arkasına sığınarak isyan çıkarmağa teşebbüs etmişler, beş altı sene istedikleri gibi at oynatıp keselerini doldurmuşlardır.

Bilhassa Kadı-zâde Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra onunla aynı fikirde olan vâizler, saraya yaranmak, para almak ve mevki elde etmek için katî delillerle haram olduğu sabit olmayan bazı şeylerin haram olduğunu, ve bunları yapanların da kâfir olduklarını beyan edecek kadar ileri gitmek cesaretini bile gösterdiler. Nafile namazları kılanları, güzel sesle ezan, naat gibi şeyleri okuyanları, cuma namazlarında salevat getirip " radiyallahü anh " diyen müezzinleri zorla ve tehditle bunları yapmaktan men ettiler. Peygamber'in vefatlarından sonra hadis olan güzel ve makul şeyleri yapanların küfürlerine karar verecek kadar ileri gittiler.

Fakılar devlet ve hükümet işlerine de müdahaleler edip birtakım çıkar elde etme yolları bulmuşlardı. Devletin iç ve dışdan kaynaklanan buhranlı ve zor dönemlerinde, sarayda bulunan yandaşları ve hâmîleri vasıtası ile kendi üzerlerine aldıkları işleri gerek rüşvet alarak gerek tehditlerle hallediyorlardı. Yaptıkları bu işleri ve aldıkları bu rüşvetleri, bir takım yorumlarla kendileri için mübah saymayı da ihmal etmiyorlardı. Bir kısım tayinler ve aziller bunların ellerinden geçmekteydi. Hatta mevki korkusu içinde olan zayıf karakterli vezir-i âzamlar bile bunlarla

³⁰ KARA., Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler.*, Dergah Yayınları : 41, Murat Matbaacılık, İst., 1977, s. 73.

iyi geçinmenin yollarını arar olmuşlardı. Özellikle valide sultana çatmak cesaretini bile gösterebilen Üstüvanî Mehmed Efendi'nin dedikleri ve istedikleri derhal kabul görmekte ve hemen yapılmaktaydı.

Kadı-zâdeliler zihniyetini açıkça ortaya koyan örneklerden bazılarını, ibret olsun maksadıyla burada zikretmekte fayda vardır.

" Kadı-zâdeliler veya fakılar Peygamber zamanından sonra ihdas olunan şeyleri kaldırmak istemeleri üzerine bunlarla münasebeti olan birisi Kadı-zâdeliler içinde önde gelen vâizlerden Türk Ahmed'e:

- Peygamber zamanında çakşır ve don yoktu, şu halde sizlere göre bunları giymek bidattir; onları da kaldırırmısınız ?, diye sormuş o da :

- Evet menederiz, izar ve peştemal kuşansınlar, demiş. Bunun üzerine sual sahibi tekrar :

- Kaşık kullanmak da bidattir, anı ne yaparsınız ?, deyince Türk Ahmed :

- Taamı elleriyle yesinler, ellerine bulaşmakla ne lazım gelir ? mütaleasıyla mukabele eylemiş bunun üzerine sual sahibi dayanamayıp:

- Efendiler halk-ı alemi soyup ...ü çıplak çöl arabı kıyafetine sokmak istersiniz, diyerek ortalığa nizam vermek isteyen vâiz efendi ile alay etmiş.

Bu muhasebeyi dinleyen diğer birisi vâiz efendiye :

- Kaşıklar yasak olunca kaşıkçı esnafı ne yapsınlar ? diye sorması üzerine :

- Misvak ve tesbih yapıp anınla geçinsinler " cevabını vermiştir."³¹

Yine aynı yolun yolcusu Vanî Mehmed Efendi samur kürkler giymededir, inciye, mücevhere pek düşkündür. Birisi ile arasında şu konuşma geçer :

" - Sultanım herkesi bu çeşit şeylerden men edersiniz, fakat siz mücevherlere gark olmuşsunuz, samurlar içindesiniz.

³¹ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.365 ve NAİMA., Mustafa Efendi., *a.g.e.*, s.2725.

- Cahil, sen bilmezsin işi. Sana haram olan bana helaldir. Nasıl mı ?
Bak dinle :

Mesela sen bir şey yersin, dışının arasında kalan eti hilalle ve zorla çıkarır, yutarsın, haram yemiş olursun. Ben dilimle yavaşça çıkarır yutarım, helal olur. Siz yediğiniz, içtiğiniz şeyleri şüpheli ve haramla karışık parayla alırsınız, haram olur. Biz onları borca alır, ay başında şüpheli malımızdan verip borcumuzu öderiz, helal olur."³²

Naîmâ yazdığı tarihinde Meşhur Maan-zâde Hüseyin Bey'den naklettiği diğer bir olayda şöyle gelişmiştir:

" Bunlardan birisinin, yetiştirmiş olduğu genç oğlanına vuslat zamanında oğlanın ipek uçurluğunu görüp ipeğin haram olmasından dolayı :

Bu haram kuşağı gider, vücuduma dokunuyor, günahkar oluyorum dediğini, yaptığı şenî fiilinden utanmadığını, ancak aynı zihniyettekilerin tütün içmek, ipekli giymek, bıyığını kesmemek gibi şeylerin, tekkelerdeki devran ve semain haram olduğunu ve buralara gidenlerin büyük günah işlediklerini söylediklerini beyan etmektedir."³³

1.3.3.1. - KADI-ZÂDELİLERİN SOFİYE RİCALİNE, SEMA'A VE TEKKELERE KARŞI FİKİRLERİ VE HAREKETLERİ:

Daha evvel de bahsedildiği üzere, XVII. yüzyılın ortalarına doğru sofîye ricali içinde Halvetîliğin Şemsiyye kolundan Abdülmecid Şeyhî, Celvetî kolundan Aziz Mahmud Hüdaî, Abdülmecid Şeyhî Efendi'nin halifesi Abdülahad Nuri, Sunullah Gaybî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Şeyh Ramazan Mahfî, İsmail Rusuhî Dede, Melamî Hasan Kabaduz, Hacı Ali Bey diye tanınan İdris Muhtefî, Sarı Abdullah Efendi gibi çok büyük zatlar bulunmaktadır. Ancak bunlar Kadı-zâdeliler veya fakılar da denilen gerici, cahil, tutucu ve riyakar bir zümrenin hedefi haline gelmiş, hücumlarına maruz kalmışlardır. Bu gerici, yobaz ve cahil zümrenin baskılarıyla Halvetî,

³² GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s. 163.

³³ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.365 - 366

Kâdirî ve Mevlevî tekkelerinde serbestçe ayinler ve zikirler yapmak gitgide zorlaşmış, bunların tehditleri ve fiili hucumlarıyla gerek şeyhlerin gerek dervişlerin ve gerekse muhiblerin neredeyse hayatları, tehlikeye girmeğe başlamıştır.

Saraydaki baltacıların, bostancıların, kapıcıların, ağaların ve diğer saray müntesiplerinin himayelerinden kuvvet alan Kadı-zâdelilerin veya Fakıların karşısında olan, onları ilimleriyle karşılık vererek onları mantık ve muhakeme esaslarıyla karşılaşmağa davet eden sofîyye ehline karşı Kadı-zâdeliler, devirdeki iç ve dış olaylar yüzünden zor zamanlar yaşayan hükümetin aczinden de yararlanarak tekkeleri basıp, şeyhleri ve müridleri öldürmekle tehdit etmişlerdir. Kadı-zâdelilerin ve sofîyye ehlinin bu mücadeleleri de İstanbul halkı içinde huzursuzluk yaratmış ve ahaliyi ikiye bölmüştür.

Kadı-zâde'ye göre devran ve samâ haramdır, güzel sesle ezan, naat gibi şeylerin okunması da haram işlerdendir, dolayısı ile takipçisi Üstüvanî Mehmed Efendi ve onların taraftarlarının fikirlerine göre de bütün bunlar haram olduğu için, bilhassa bu iki zat ve bunların yolundan gidenler, vaazlarında ve kürsülerde atıp tutmuşlar, halkı tarikat erbabına karşı kışkırtmışlardır.

Kadı-zâdeliler, saraydaki taraftarlarından ve destekleyicilerinden aldıkları güvenle ve buna ilaveten vezir-i azam olan Melek Paşa'nın gafletiyle verdiği buyruldu ile, Salkımsöğüt'te Demirkapı civarındaki Halvetî tekkesini basmışlar dervişlerini de dağıtmışlardı. Vezir-i azamın bu müsaderesinden cesaret alan Fakılar diğer tekkelere de taarruz etmek istediler dolayısı ile İstanbul'da büyük bir katliam olmak üzere idi. Kadı-zâdeliler bir gece aldıkları kararla Mısırlı Ömer Efendi'nin tekkesini basmağa kalktılar. Yeniçeri ocağının büyük ağalarından Samsuncubaşı Ömer Ağa o tekkenin dervişlerinden bulunuyordu. O gece on beş kadar silahlı çuhadarlarıyla gelerek tekkeyi muhafaza ettiği gibi kendisi de zikre girdi. Bundan başka ocak kethüdası da o tekkeye müntesip olduğundan onların teşebbüsleriyle Üstüvanî ve taraftarlarına verilmiş olan vezir-i azam buyrulduyu ellerinden alındı.³⁴ Bunun üzerine yine tek durmayan

³⁴ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.360.

Kadı-zâdeliler, Şeyhülislam Mehmed Bahaî Efendi'ye giderek kendisini sıkıştırdılar ve tehdit ederek elinden sofiye devranının ve raksın haram olduğuna dair fetva aldılar. Mehmed Bahaî Efendi esasen ehl-i tarikat erbabından yanadır, ancak kaynaklarda Kadı-zâdeliler denilen zümreden korktuğu için bu fetvayı verdiği yazılmıştır.³⁵ [Kendisinin aynı zamanda tütünün mübah olduğuna dair fetvası vardır ki bu da Kadı-zâdeliler zihniyetine karşı olduğu fikrini destekler.] Bu fetvayı alır almaz yine fesada başlayan cahil güruh Şeyh Abdülhalim Çelebi'ye bir mektup yazıp kendisini ölümle tehdit edecek kadar ileri gittiler.

Bunlarla da yetinmeyen bu fesatçı, taarruzcu ve yobazlar ordusu, Köprülü Mehmed Paşa'nın vezir-i âzam olduğunun daha sekizinci günü ki zilhicce ayının üçüncü cuma günü idi, Sultan Mehmed camiinde Cuma namazı kılınırken, Müezzinler mahfilde Resulü Ekrem Efendimiz hakkında okudukları na'tı nağmeli ve ahenkli ses ile okumaya başlayınca, fakılardan bir grup, müezzinleri susturmak için en çirkin sövmelere dil uzatmağa başladılar. Hiddet ve kızgınlık nerede ise kan dökülmesi ile sonuçlanacaktı.³⁶ Daha sonra tarikat erbabına karşı tekrar taarruza geçtiler. Ne kadar tekke varsa yıktıktan sonra taş ve topraklarını denize dökmeğe,³⁷ İstanbul'da rastgeldikleri şeyh ve dervişlere tecdid-i iman teklif edip kabul etmiyenleri öldürmeye, ve buna benzer işlere karar verip ertesi gün eli silahlı olarak toplanmak üzere taraftarlarına haber gönderdiler. Güruh güruh toplanmaya başlayan Fakıların bu hareketini haber alan Köprülü Mehmed Paşa, bunların elebaşlarına haber gönderip nasihat ettiyse de dinlemediler. Köprülü bilginlerle, ulemalarla meşveret ettikten sonra padişahattan da bunların elebaşlarının katline dair ferman aldı. Fakat bunları öldürmeyip sürgün edilmelerine müsaade istedi ve Üstüvanî, Türk Ahmed, Divane Mustafa gibi elebaşlarını Kıbrıs'a sürerek işi bastırdı ve şeyhlerle tekkeleri bunların elinden kurtardı. (1066 H. / 1656 M.)³⁸

³⁵ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.2, s.469.

³⁶ NAİMA., Mustafa Efendi., *a.g.e.*,s.2723.

³⁷ Çünkü bunların fikirlerine göre devran ve raks yapılan tekke yıkılıp temeli birkaç arşın kazılıp denize dökülmedikçe orada namaz kılınmazdı.

³⁸ UZUNÇARŞILI., İsmail Hakkı, *a.g.e.*, c.3, b.1, s.364 Bütün bu hadiseler Naima tarihinde de etraflıca anlatılmıştır.

Ancak bir müddet sonra Kadı-zâdeliler zihniyetinde olan bir başka vâiz ortaya çıktı. Vâni Mehmed Efendi denilen bu zat 1685'de şeyhülislam olup bu makamda sekiz sene kaldı. Fakıların fikirlerini yeniden hortlattı. Padişah huzurunda vaaz edecek hatta hünkar şeyhi olacak kadar yükseldi. Vâni'nin yükselmesi tarikat ehli için tam bir felaket oldu. Kadı-zâdelilerden kurtulup tam bir nefes alan sofiye ricali, yine aynı zihniyetin takipçisi olan hünkar şeyhliğine, şeyhülislamlığa kadar da yükselen bu zatın en büyük düşmanı sayılırdı.

Bilhassa Mevlevîlerin sema'ı Vâni'yi ve yandaşı olan yobazları kızdırmaktaydı. Sonunda Padişah IV. Mehmed'i de tesir sahasına alarak raks ve sema yasaklanmasını sağladı. Bu yasak dervişlere o kadar ağır geldi ki, İsmiyle anılan İstanbul'daki Vaniköy'e uğramamak, gitmemek, onlar arasında adet haline geldi. Dervişler bu yasağa " Yesağ-ı bed = 1077 " terkiibini tarih düşürdüler.

Sâkıb Dede, semanın yasak edilişi üzerine bir haftada bin kişiye yakın Mevlevînin öldüğünü, bir kısmının da seyahate çıktığını söyler.³⁹

Viyana muhasarasında ordu vaizi olarak bulunan Vâni Mehmed Efendi, muhasaranın bozgunla bitmesinden sonra gözden düştü ve sürgün edildi. Çeşitli kaynaklarda ; " Tasavvufa ve Türk olmayan milletlere karşı olan taassubu ile meşhur... ", " Müslümanların gönül birliğine hizmet edemiyen, siyasete gayr-ı vâkıf ulemadan..." v.s. gibi sıfatlarla tanıtılan Vâni Mehmed 1085 tarihinde (M. 1685) öldü. Ölümünden bir sene evvel de sema'a tekrar izin verildi. Mevlevîler bu kutlu olaya " Nağme = 1095 " (M. 1684) kelimesini tarih düşürmüşlerdir.

Şârih-i Mesnevî İsmail Rusûhî Ankaravî'nin Hüccetü's-Sema adlı risalesi işte bu siyasî ve fikrî şartlar içinde kaleme alınmıştır. Ankaravî yaşadığı devirde, vezir-i azamların, vezirlerin ve şeyhülislamların bile korktuğu, karşılarında sindiği Kadı-zâdeliler denilen, taarruzcu, gerici, cahil, yobaz zihniyetin aleyhinde eserler yazıp ortaya çıkabilen, onlarla ilim vasıtasıyla karşı çıkan nadir şahsiyetlerden birisi, belki de en önemlisidir.

GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s. 166.

³⁹ GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s. 168.

BÖLÜM 2 : İSMAİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ

2.1. - DOĞUM YERİ VE TARİHİ :

İsmail Ankaravî'nin doğum tarihi hakkında kesin bir hüküm vermek, bugün eldeki kaynaklar ile mümkün değildir. Vefat tarihi göz önüne alınacak olursa, bu tarih yaklaşık olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki zaman dilimine tekabül eder. (X. asr-ı hicride Ankarada dünyaya gelmiş...¹ , X. asrın ikinci nısfında Ankarada dünyaya gelmiş...²) Ankarada doğmuştur.³ "Ankaravî" nisbesinin göz önünde bulunmasıyla da doğum yerinin Ankara olduğu kesinlik kazanır.

2.2. - İSMİ VE NESEBİ :

Hemen hemen bütün kaynaklarda yazarın ismi; İsmail b. Ahmed el-Ankaravî el-Mevlevî diye geçer.⁴ Fakat " Türk Edip ve Şairleri " adlı eserinde Murad URAZ, " Büyük İnsanlar, Üç Bin Türk ve İslam Müellifi" isimli eserinde Abdullah DEVELLİOĞLU, yanlışlıkla yazarı İsmail Hakkı diye tanıtmışlardır.⁵ Müellif, Ankara doğumlu olduğu için Ankaravî olarak da tanınmış ve meşhur olmuştur.⁶ Ayrıca Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî'nin Mesnevî'sine yazdığı meşhur şerh sayesinde " Hz. Şârih " ünvanını da

¹ SAMİ, Şemseddin., *Kâmusü'l-Âlam*, Ankaravî mad., Mihran Matbaası, İst., 1889.

² CANİB, Ali., *Ankara'da yetişen meşhur şimalardan Ankaravî İsmâil Efendi* mak., Hayat Mecmuası, Ank. 1926, c. 1, Sayı: 21, s.403.

³ *İslâm Ansiklopedisi*, Ankaravî, İsmâil Rusuhi mad., Türkiye Diyanet Vakfı yayını , Güzel Sanatlar Matbaası., İst., 1988. (Devam ediyor.)

⁴ YETİK, Erhan. *İsmâil Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî görüşleri*, İşaret yayınları, no: 57, İst., 1992., s.51.

⁵ SAYLAM, Veli. *Ankaravî İsmâil Rusûhi ve İzâhu'l-Hikem adlı Eseri*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İst., 1990. s.8.

⁶ *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, Ankaravî mad., İhlas Matbaacılık Gazetecilik ve Sağlık Hizmetleri A.Ş. İst.

almıştır.⁷ Bu ünvan ile okadar meşhur olmuştur ki, bir tezkîretü'l- şuarâda " Şerrâh-ı kirâm içinde bir mevkî-i mahsus-ı imtiyaz olmuşlar ve Şârih diye mutlak zikr olunarak Şârih-i Rusûhî veya Şârih-i İsmail gibi kayd-ı iraddan vareste bulunmuşlardır."⁸ diye bahsedilmekte sadece bu " Rusûhî " ünvanının bile onun tanınmasına ve bilinmesine yeterli geldiği söylenmektedir. Bunların yanı sıra, Türkçe, Arabça ve Farsça şiirlerinde, aynı zamanda Galata Mevlevîhanesi'nin inşâ tarihini de gösteren (897 / 1491 - 92) " er- Rusûh " (الرسخ) kelimesini almış, kelimenin sonuna " yâ-i nisbet " ilavesi yaparak Rusûhî (رسوخى) şekline getirmiş ve mahlas olarak kullanmıştır.⁹ Bütün bunlardan başka, Rusûhî Dede,¹⁰ İsmail Dede, İsmail Rusûhî, Şârih-i Mesnevî,¹¹ Şârih-i Ankaravî,¹² Cenab-ı Şârih, İsmail Rûsûhüddin,¹³ Şeyh Rusûhüddin İsmail bin Ahmed el- Ankaravî,¹⁴ Şârih, Şârih Rûsûhi, Şârih İsmail gibi isim ve lâkablarla da bilinir.

2.3. - YAŞAMI VE TAHSİLİ :

İsmail Rusûhî Ankaravî'nin babası Ahmed isminde bir zattır. Bayramî tarikatı mensubudur.¹⁵ Ailesinin Ankara'da yaşadıkları söylenebilir. Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi veren bir kaynağa rastlanamamıştır.

⁷ KERAMETLİ, Can. *Galata Mevlevîhanesi, Divan Edebiyatı Müzesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Erişir Matbaası. İst. 1977. s. 30

⁸ CANİB, Ali., *a.g.m.*

⁹ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. a.g.m.*

¹⁰ ESRAR Dede., *Tezkîre-i Şuarây-ı Mevlevîyye.*, vr.145.

¹¹ BURSALI., Mehmed Tahir., *Osmanlı Müellifleri*, İsmâil Ankaravî mad., Matbaa-i Amire., İst., 1333. s. 24

¹² GÖLPINARLI, Abdülbaki., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılab ve Aka Kitabevleri, İst., 1983., s. 143

¹³ CANİB, Ali., *a.g.m.*

¹⁴ ANKARAVİ., İsmâil., *Kitab-ı Minhacü'l -Fukara*, Hasan el Mevlevî Efendi Tarafından, Rıza Efendi Matbaası, İst. 1286, s.2.

¹⁵ *Türk Ansiklopedisi. İsmâil Dede mad.*

İsmail Ankaravî herhangi bir tarikate intisab etmeden evvel, medrese öğrenimi görmüş,¹⁶ (Medrese eğitimi gördüğü iddiasına, adı geçen kaynakdan başka, herhangi bir yerde rastlanmadığı gibi tahsili konusunda herhangi bir bilgiyle, ne kendi eserlerinde ne de başka bir yerde karşılaşılmamıştır.) zamanının ilimlerini mükemmel bir biçimde tahsil edip tekmil etmiştir.¹⁷ Bununla beraber Arabça ve Farsça'yı şiir yazabilecek seviyede öğrenmiştir.¹⁸

Daha sonraları, Ankara civarında yaygın olan, bununla beraber tahminen hem babasının etkisi ile hem de gönlündeki arayışı tatmin edebilecek bir yol bulmak için Bayramî tarikatine intisab etmiş, ve bu tarikatte seyr-i sülûkunu tamamlayıp Şeyhlik mertebesine ulaşmıştır.¹⁹ Ankaravî'nin Bayramî şeyhliğinin yanında, meşhur şerhinin mukaddimesinde bildirildiği gibi,²⁰ Mevlevî tarikatine intisab etmeden evvel Halvetî tarikatinden de icazeti vardır.²¹

Rusûhî Ankaravî, Bayramî şeyhi olarak irşad vazifesini sürdürürken gözlerine bir rahatsızlık illet olur, göz ağrısına yakalanır, gözlerine perde iner²² ve göremez olur.²³

¹⁶ *Ana Britannica Ansiklopedisi*, İsmâil Ankaravi mad., Ana Yayıncılık ve Sanat Ür. Paz. A.Ş. Güzel Sanatlar Matbaası, İst., 1986 - 1988

¹⁷ SAMİ, Şemseddin., *a.g.m.*

¹⁸ TAHİR, Mehmed., *Meşâyih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvali*, İst., 1318. s. 21.

¹⁹ GÖLPINARLI, Abdalbaki., *a.g.e.*, s.143.

²⁰ " Hâmil-i esrâr-ı tarîkât-ı Mevlevî ve şârih-i şeş mücellid-İ Mesnevî Hazret-i Şeyh İsmâil Ankaravî evâil-i sülûkünde muntazam silsile-i Halvetiyye olub ve tarîka-i merkûmeden mücaz ve âbir-i kantara-i mezâz iken..."

²¹ ANKARAVÎ, İsmâil., *Şerhü'l- Mesnevî*, Matbbaa-i Amire, İst., 1289. c.1.,s.11.

²² *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankaralı İsmâil Efendi Maddesinde, bu rahatsızlık için, " gözlerine ak su indiği..." tabiri kullanılmıştır.

²³ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.53. (Ancak, İslâm Alimleri Ansiklopedisi'nin Ankaravi maddesindeki, " Halvetiyye yolundan da icazet alıp, irşad vazifesine devam ettiği sırada gözlerinden rahatsızlandı " ibaresinden, Halvetî Şeyhliği sırasında göz hastalığına yakalandığı sonucu çıkmaktadır.)

İlim ve edebiyat ile bu kadar ilgili olan, ve hayatının en verimli döneminin başlarında olan Ankaravî için bu olay kendisini büyük sıkıntıya ve üzüntüye sokar. Ankara ve çevresinde başvurulan tedavi şekillerinden olumlu bir sonuç alamaz ve nihayet bazı kaynakların aktardığına göre, manevî bir işaret ile Konya'ya gider.²⁴

Kendisi gözlerindeki bu rahatsızlığı ve bunun iyileşme faslını, Fatihâ suresinin tefsiri için yazdığı Fütûhat-ı Ayniyye isimli eserinin başına yazdığı mukaddimesinde şöyle anlatmaktadır:

" ... Bu gözlerim bînâ iken Mesnevî'nin şerhine meşgul olurdum... Hikmet-i İlâhî, cild-i sâlisin şerhi mütenâhi oldukta dîde-i remed dîdelerime âb-ı sepîd nâzil ve ismet-i nurla merdümek-i dîde meyânına bir perde gelüb hâil olub müddet-i medîde ve uhûd-ü bâide bu gözlerim hutûr ve sutûr görmeden dûr oldu .... Pes bir zaman sonra ol melek-i müteal bu fakîr-i pür melâle bir sâhib-i hâl kehhâl irsâl eyleyub bir mîl ile ol perdeyi gözlerimden izale kıldıkta fi'l-hal gözlerim rûşen ve pür nûr oldu ... "²⁵

2.4. - BOSTAN ÇELEBİ'YE İNTİSABI VE MEVLEVİ OLUŞU :

Diğer bir kaynağa göre ise gözlerindeki rahatsızlığa derman bulmak için manevi bir işaret ile Konya'ya gelen Ankaravî, Hz. Mevlânâ'nın kabrini ziyaret ederek " Hak-i pay-i Hz. Hüdavendigâr'a rûy-mâl-i iftikâr²⁶ eyler ve Farsça:

آنان که خاک را بنظر کیمیا کند
آ یابود که گوشه چشمی بیما کند

²⁴ TAHİR, Mehmed., a.g.e.

²⁵ CANİB, Ali., a.g.m.

²⁶ ESRAR Dede., Tezkire-i Şuarâ-i Mevleviyye. vr. 145, ve CANİB, Ali., a.g.m.

Anan ki hak ra be-nazar kimya kuned
Aya büved ki guşe-i çeşmi bema kuned

Onlar ki, nazarları ile toprağı kimya ederler,
Umulur ki, bir gözün kenarını olsun görür hale getirirler.

beytini irad eyler.²⁷

Bu sırada Konyadaki Âsitane-i Aliyye dergahının postnişini olan Bostan Çelebi'nin²⁸ " inayet ve nazar-ı iksiriyle "²⁹ İsmail Ankaravî'nin gözleri sıhhat bulur.

Gözlerinin iyileşmesi olayının İsmail Ankaravî'nin üzerinde meydana getirdiği etki, hayatında çok önemli değişiklikler yapacak kadar büyük olur. Gözlerinin açılmasına çok sevinen, daha önceden Mesnevî'yi şerh edecek kadar muhibb-i Mevlevî olan ve Bostan Çelebi'den ve O'nun sohbetlerinden de çok etkilenen Ankaravî, Bayramî şeyhi olarak geldiği Konya'da Bostan Çelebi'nin irşâdı ile, Mevlevî olur. Bostan Çelebi'yi tavsif için yazdığı şu gazeli, O'nun şeyhi için hissettiklerini açıklamasından dolayı önemlidir :

Bâğbân-ı rûh perver yânî Mevlânâ-yı Rûm
Nevbahâr etdi yine bâğ-ı dem-ü devrânını

*

Tâzelendi zevk-u şevkı köhne bezm-i âlemin
Reşk-i firdevs eyleyüp pîrâmen-i büstânını

*

²⁷ ESRAR Dede., *Tezkire-i Şuarâ-i Mevleviyye*, Transkripsiyon ve edisyon krtığı: Kâmil Tiken , İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Mezuniyet Tezi. İst. 1974.s.175.

²⁸ Bostan Çelebi, (ölm.1705) Konya dergahının postnişinliğini Ferruh Çelebi'den devir almış, Melâmet erbabından sayılan, arif ve hal sahibi bir zattır. Zamanında Mevlevîlik bir hayli yayılmıştır. Sefine, Çelebiye intisab edenlerin sayısını seksen bin olarak iddia etmektedir. Sultan I. Ahmed'in de Bostan çelebiye muhib olduğunu ve gördüğü bir rüya üzerine ona pek ziyade riayette bulunduğunu yine Sefine bil hassa kaydetmektedir. GÖLPINARLI, Abdalbaki., *a.g.e.*, s.156-157

²⁹ ESRAR Dede., *a.g.e.*,vr. 145.

Dûstân-ı Bûstânı hoş dimâğ-ı ıtr edüp
Kuut-ı cân-ı âdem etdi nûkhet-i irfânını

*

Nevbetinde İsi-i rûy-i zemin oldur k'ider
Feyz-i enfâsiyle ihyâ zümre-i ihvânını

*

Himmetiyle her biri bir nahle-i esrar olub
Eymen-abad eyledi "inni ena" meydanını

*

Hak-ı payın tutiya itmiş Rusûhi bendesi
Sebkat itse rah-ı seyrinde n'ola akranını ³⁰

*

Bu dönemden itibaren çok önemli eserler yazmağa ve şöhret sahibi olmağa başlayan İsmail Ankaravî, Konya'da kaldığı süre içinde, Mevlevî tarikinin bütün usul, adab ve erkanını öğrenir, seyr-i sülûkunu da tamamlar. Bu sırada Kasımpaşa Mevlevîhanesi Kurucusu Abdi Dede, Konya'ya müracaatla, bir ihtilafdan dolayı Halvetîlerin eline geçmiş olan Galata Kulekapısı dergahının Mevlevîhane olduğuna dair maruzatla İstanbul'a gelmiş³¹ ve binanın eskiden bir Mevlevîhane olduğunu isbat etmiş³², dergahı Halvetîlerin elinden almıştır. Böylece Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi yeniden ve aslına uygun bir şekilde faaliyetlerine Sırrı Abdi Dede ile başlar. Daha sonra Abdi Dede İstanbul Kasımpaşa'da başka bir dergah kurmak için mücadele ister ve izini alır.³³ Bunun üzerine Ankaravî İsmail Dede, Bostan Çelebi'nin Halifesi olarak İskender Paşa'nın Kulekapısı'nda inşa ettirdiği Galata Mevlevîhanesi'nin Şeyhliği'ne 1019 / 1610 senesinde, Sırrı Abdi Dede

³⁰ ESRAR Dede., *a.g.e.*, vr. 146. ve Transkripsiyon ve edisyon krtığı : Kâmil Tiken tarafından yapılmış tez. s.177.

³¹ GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s. 337.

³² KERAMETLİ, Can., *a.g.e.*, s.29.

³³ ANKARAVÎ, İsmâil., *a.g.e.* c.1.,s.1.

yerine tayin edilir.³⁴ Ve Galata Mevlevîhanesi şeyhi ve Mesnevîhâmı olamak üzere İstanbul'a gelir.³⁵

2.5. - MEVLEVÎ ŞEYHLİĞİ :

Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi'ne 1019 / 1610 senesinde, Bostan Çelebi'nin halifesi olarak Sırrı Abdi Dede'nin yerine Şeyhliğe tayin edilen Ankaravî İsmail Dede, adı geçen dergahın 6. Post-nişînidir. Bu görevi ile birlikte Mesnevîhanlığı vefatı olan 1041 / 1631 senesine kadar kesintisiz olarak tam 21 sene³⁶ yürütmüştür.³⁷ Mevlevîhane'nin son yılları dikkate alınmadığı taktirde, kuruluşundan kapanışına kadar geçen 434 yıllık süre içinde, Nayî Osman Dede (33 yıl), Sırrî Dede (32 Yıl) ve Gavsî Ahmed Dede'den sonra (29 Yıl) en uzun şeyhliği ve hizmeti Ankaravî İsmail Dede yapmıştır.³⁸

Devrinin (XVII. y.y.) en önemli ve meşhur şeyhleri ve din alimleri arasında, ki bunların başlarında Şemseddin Sivasî (Ölm. 1006 H. / 1598 M.), Aziz Mahmud Hüdaî (Ölm. 1038 H. / 1623 M.), İdris Muhtefî (Ölm. 1023 H. / 1615 M.), Niyazî Mısrî (Ölm. 1105 H. / 1694 M.) gelir, önemli bir yere sahip olan Rusûhî Ankaravî, hayatının çok büyük bir kısmını ilim, irşad ve ibadetle geçirmiştir.

³⁴ TAHİR, Mehmed., *a.g.e.*, s.22.

³⁵ *Sicil-i Osmanî* adlı eserinde Mehmed Süreyya, "... Dersaadete gelub Mevlevî olub ..." , Türk Meşhurları Ansiklopedisinde İbrahim Alaeddin Gövsa, " ... İstanbul'a gelerek Galata Mevlevî hanesinde Mesnevî okutmuş, ondan sonra Abdi Dede'nin yerine oraya şeyh olmuştur..." İbareleriyle müellifler Ankaravî'nin İstanbul'a geldikten sonra Mevlevî olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiaları kabul etmek zordur. Çünkü Ankaravî Mevlevîliğe İstanbul'da intisab etmemiş, Buraya Mevlevî Şeyhi olarak gelmiştir. Aksi görüş içinde ise Ankaravî'nin İstanbul'a geliş sebebini açıklamak zordur. Daha fazla bilgi için Bkz.:

SÜREYYA, Mehmed., *Sicil-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye, Şârih-i Mesnevî İsmâil Dede Mad.*, Matbaa-i Amire, İst.,1308.

GÖVSA, İbrahim Alaeddin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İsmâil Efendi, Ankaralı Mad., Yedigün Matbaası, İst.

³⁶ Veli Saylam adı geçen eserinde bu süreyi 22 sene olarak vermektedir. Burada sene hesabını müellif herhalde Hicrî olarak yapmıştır. (s.10)

³⁷ KERAMETLİ, Can., *a.g.e.*, s.29.

³⁸ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.55.

Bu arada kendi devrinde, diğer bütün tarikat ehillerinin maruz kaldığı hucumlardan o da nasibini almıştır. Hatta sürgün edilmiştir. Bu olayı kendisi Mesnevî şerhinin 2. cildinde şöyle anlatmaktadır : " Bu fakîr-i kesîrî'l-taksîri kendi diyarımızda irşâd ve tezkir-i kayd ile mukayyed iken ashâb-ı garazdan bir nice ehl-i hased ki fî ceyyidhâ cebl min mesed) şanlarındadır yani iftirây-ı kâzibe ve ahvâl-i fâside ile müttehim kılub, nefy-i beled olmamıza sebep oldular. Belki katlimize kirâren kasd eylediler.³⁹ Lakin onların hile ve tuzaklarından Rabbim beni korudu. "⁴⁰ Ancak diğer kaynakların hiçbirinde rastlanamayan bu sürgünün nereye, ve ne zaman yapıldığına dair başka herhangi bir bilgi de mevcut değildir. Devrinin politik şartları göz önünde bulundurulması ile bu sürgünün sebebinin Kadızadeli veya Fakılar denilen yobaz, gerici, tutucu ve sofiye ricali düşmanı zümrenin olması icab ettiği ortaya çıkar.

Asrın başlarında koyu taasubları ile zamanın meşayihini, tarikat ehillerini ve sofiyye ricalini büyük baskılar altına sokan bu Kadızade'liler zihniyeti, asrın ortalarına doğru İstanbul'da fiili, mücadelecî ve ihtilalcî bir mahiyet kazanıyordu. Bir zamanlar, avama hitab eden vaızlarla, münevverlere hitab eden mutasavvıflar arasında kitaplarla yapılan ilmi münakaşalar, artık yerini tekkelerin yakılıp yıkılmasına giden hatta kıtallere varan büyük bir nefret ve düşmanlığa bırakıyordu. ⁴¹

Böyle bir dönemde Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi'nde bir taraftan irşad görevi ile birlikte mesnevîhanlık yaparken diğer taraftan kıymetli eserler yazan, aynı zamanda Kadızadeliler'in fikirlerini reddedip karşı koyan ve onlara gerekli, ilmi cevaplar veren Rusûhî Ankaravî, pek çok müride sahip olmuş ve her seviyeden gönül ehillerinin sultanı olmuştur. Müridlerini ve sohbetlerine katılan ehl-i gönülleri daima hakikat yolunda ilerlemeğe davet etmiş, iyiliği ve doğruluğu emredip kötülükten uzak durmalarını nasihat etmiştir.

³⁹ ANKARAVÎ, İsmâil., *a.g.e.* c.2.,s.216 - 217.

⁴⁰ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.56.

⁴¹ UZUNÇARŞILI, İsmâil Hakkı, *Osmanlı Tarihi.*, T.T.K., Ank. 1983., c.3., b.1., s.350.

2.6. - VEFATI :

Fakılar zümresine veya diğer bir adları ile Kadızadelilere ve aynı zihniyettekilerle karşı verdiği mücadelede başarılı olup, " Yazdığımız eserlerle yaptığımız hizmetler, bu yolda kalpleri zayıf olanların itikatlarını kuvvetlendirmiş ve muhaliflere karşı bir müdafaa olmuştur.⁴² Artık iş tamam oldu şimdi usûlü ile vusûle ermek arzusundayım. "⁴³ diyerek vefatının yakın olduğunu bildirmiştir. Bu şekilde haber alan, kendisinden feyz alan müridleri ve ihvanları oldukça üzürlüler ve telaşa düşerler. Hatta bu sırada hastalanıp yatağa düşmesi etrafındakileri daha da telaşa düşürür. Bu sırada Hz. Şârih'in dervişlerinden olan Ganem Dede, (1036/1626) Ankaravî'nin kendisine daha evvel söylediği " Bu bizim Ganem'imiz, behemehal Hz. İsmail'in (a.s.) koçu olacak " mealindeki latifesini hatırlar ve " Bu bîçare Ganem'den kurbandan başka ne olur " der, ve Allah'a niyazdan sonra Feday-i Şeyhî olarak hakka yürür. Derviş Ganem'in defin işlemi tamamlandığında Ankaravî derhal sıhhat bulur. Böylece yarım kalan eserlerini de bitirme imkanına kavuşur.

Eserlerini tamamlayan ve hizmetlerini de yerine getiren Hz. Şârih için artık irtihal yaklaşmıştır. " Tecrid ehlinin gelişi de gidişi de aynı minval üzere olmak gerekir. ", " Hakîki dost posta bağlı değildir. " gibi vecizelerle irşad sürelerinin de sona erdiğini etrafındakilere bildiren Ankaravî İsmail Rusûhî Dede, çok geçmeden hakka yürümüş ve vasiyeti üzerine Galata Mevlevîhanesi Hâmûşân'ına defnedilmiştir. (1041/1631)⁴⁴

Rusûhî Dede Efendinin vefatına bir çok kişi tarafından çeşitli tarihler düşülmüştür. Bu tarih düşenlerin birisi de Lalî Efendi'dir. Esrar Dede Tezkeresinde bundan şöyle bahseder. " ... Havass-ı ahab-ı Mevlevî'den şârih-i cild-i evvel-i Mesnevî Sarı Abdullah Efendi'nün damadları Lalî Efendi'nün söylediği mısra-ı tarihdür :

⁴² *Evliyalar Ansiklopedisi.*, Ankaravî İsmâil Rusuhî mad., Türkiye Gazetesi yayınları, İhlas Gazetecilik Holding a.ş., İst., 1992.

⁴³ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.56.
ANKARAVÎ, İsmâil., *a.g.e.* c1. s 6-7.

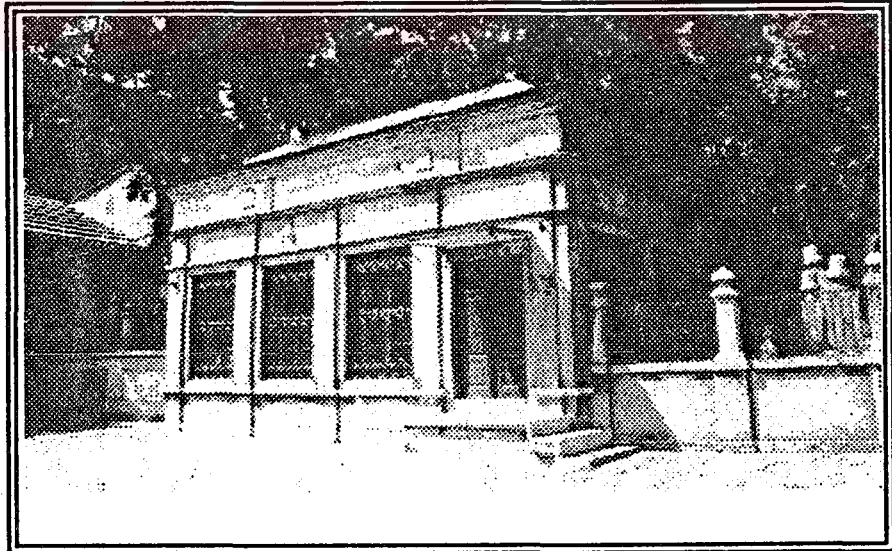
⁴⁴ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.57-58.

Söylendi cami ün ruşen çerağı
 (Çerağun ruşeni cim ta'miye olunur) ⁴⁵

Ayrıca " Hitâm " ve " İrtihâl-i irfân " kelimeleri de Ankaravî'nin ölümlerine düşürülen tarihlere aittir.

Kabri üzerine daha sonra bir türbe inşa edilmiştir. İlk türbe ahşap idi. Şimdiki Türbe ise Hâlet Sait Efendi tarafından 1819 senesinde kagir ve cephesi de som mermerden olacak şekilde yaptırılmıştır.⁴⁶

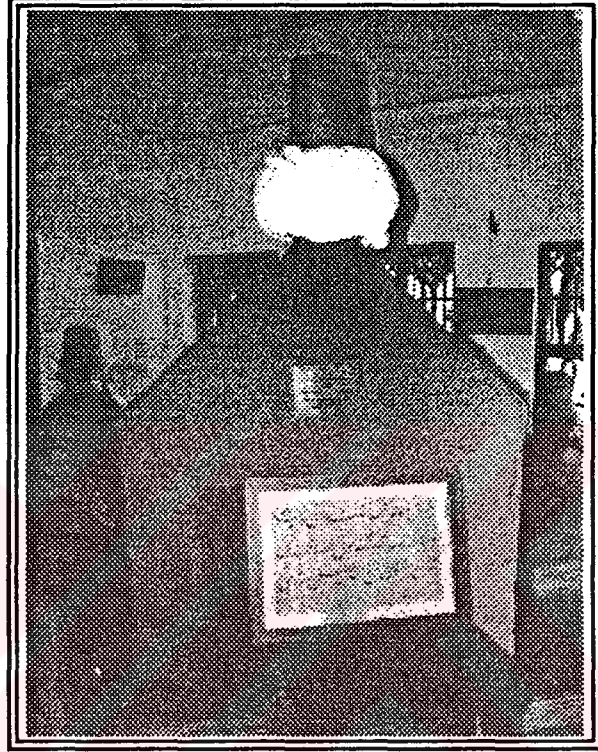
MEVLEVÎ ŞEYHİ, MESNEVÎ ŞÂRİHİ İSMÂİL ANKARAVÎ'NİN GALATA
 (KULEKAPISI) MEVLEVÎHANESİ'NDEKİ HÂLET EFENDİ
 TARAFINDAN 1215/1819 TARİHİNDE YENİDEN YAPTIRILAN
 TÜRBEŞİ

⁴⁵ ESRAR Dede., a.g.e. s. 177.

⁴⁶ KERAMETLİ, Can., a.g.e., s.29.

MEVLEVÎ ŞEYHÎ, MESNEVÎ ŞÂRİHÎ İSMÂİL ANKARAVÎ'NİN
GALATA (KULEKAPISI) MEVLEVÎHANESİ'NDEKİ TÛRBESİ'NİN
İÇİNDEKİ SANDUKASI

Türbenin içindeki Ankaravî'nin sandukasının önünde Celî Talik hat ile yazılmış bir levha bulunur. Bu levhada şu yazıt mevcuttur :

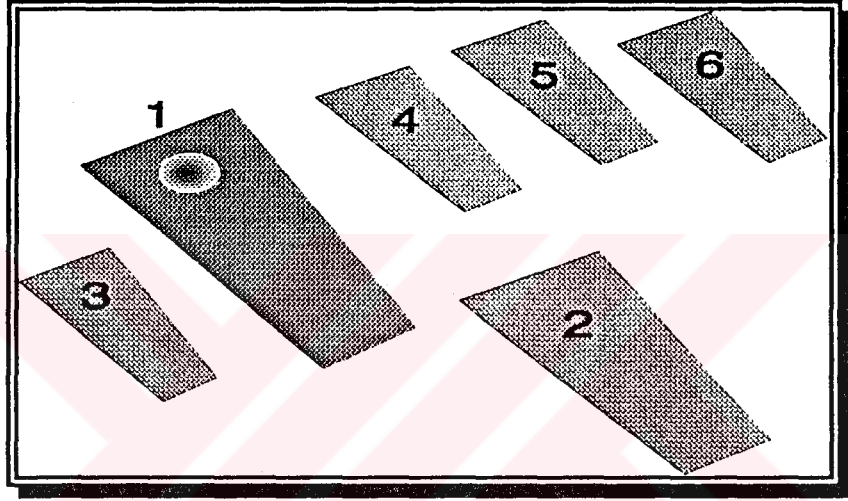
طریق مولوینک مقتدای سر بلندی
وطائفہ صدیقی نك ولي فضائل مندی
شارح مثنوی شیخ اسماعیل انقروی
وفاتلری قدس سره العالی ۱۰۴۱

" Tarîk-i Mevlevînin Muktedâ-i ser - bülendi,

Ve tâife-i sıdıkiyenin veli-i fezâilmendi,
Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî.

Vefatları Keddese sırrahü'l-âli 1041 (M. 1631)"

Ankaravî Türbesi'nin içindeki diğer sandukalar ve sahipleri :

- 1 : Şârih-i Mesnevî Rusûhî İsmâil Ankaravî. (4. Postnişîn)⁴⁷
 2 : Şeyh Gâlip Mehmed Esad Dede. (20. Postnişîn)
 3 : Şeyh Selim Dede. (14. Postnişîn)
 4 : Şeyh İsâ Dede. (13. Postnişîn)
 5 : Şeyh Hüseyin Dede (17. Postnişîn)
 6 : Şeyh Mehmed Rûhî Dede. (21. Postnişîn)

⁴⁷ İsmâil Ankaravî'nin kaçınıcı postnişîn olduğu, çeşitli kaynaklara göre değişkenlikler gösterir. Örneğin Ayvansarayî ve Ali Satî *Hadîkatü'l-Cevâmî*'de ve Ruhi Dede *Defter-i Dervîşân*'da 4. postnişîn olarak, İzzet Molla *Ez-Mecmû'a-i Dervîş İzzet*'te 5. postnişîn olarak göstermiştir. Bu tezde Ruhi Dede'nin *Defter-i Dervîşân*'ı esas alınmıştır. Daha geniş bilgi için Bkz. ÜNVER., İsmâil., *Galata Mevlevîhanesi Şeyhleri*., 1. Mevlevîhaneler Sempozyumu'na verilen bildiri. Bamberg 1991. Almanya.

2.7. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN MENKABE VE KERAMETLERİ

Menkabe kelimesinin lügat anlamı " övünülecek meziyetler "⁴⁸ manasındadır. İstilahda ise, tarihi şahsiyetler, Peygamber, mezhep imamları, ve sufilerin övülecek fazilet ve meziyetlerini anlatan rivayetlerdir. Bunlarla ilgili olarak birçok dinî şahsiyyet ile ilgili çeşitli olayları anlatan eserler de meydana getirilmiş ve bunlara Menkabe'nin çoğulu olan Menakıb Eserleri denmiştir. Bunlar daha çok büyük sufilerin keramet ve faziletlerini anlatan eserlerdir.

Menakıb eserleri, içlerindeki bazı aşırı sevgi ve bağlılığın eseri olan fazlaca abartılmış olaylar istisna edilirse, ilgili şahısların, hayat, yaşama tarzı, yaşadıkları dönem, felsefe anlayışları gibi konularda önemli bilgiler veren kaynaklardır. Dolayısı ile bu tip kaynakların değerlendirilmeleri de önem kazanır.

İsmail Ankaravî hakkında böyle müstakil bir kaynağa rastlanılmadı. Ancak O'nun hayatını anlatan, mesnevî şerhinini mukaddimesi gibi bazı kaynaklarda bunlara benzer menkıbelere tesadüf edilmektedir.

Rusûhî Ankaravî'nin tekkesinin civarında bir bakkal dükkanı varmış. Bir akşam vakti bakkalın sahibi Yusuf Efendi dükkanını kapıyacağı sırada dükkana iyi giyimli, yakışıklı ve kendini manevî hal kaplamış bir genç girmiş. Genç kendisinden geçmiş ve ne yaptığının farkında olmadığı için, bakkal genci kovmağa hazırlanırken dükkanının kapısı sarsılarak açılmış ve İsmail Ankaravî görünmüş. Bakkalı " Bu bîçare, Allah adamlarının dergahı civarına itimad edip, güvanip geldi ve bu dükkana sığındı. Ev sahipliği ve insanlık kaidelerince sakın ona dokunmayasın. Sakın haneni harab etmeyesin. " diyerek ikaz ettikten sonra kaybolmuş. Böylece hem genç, bakkalın hışımından, hem de bakkal gönül kırmaktan kurtulmuş. Fakat bakkal İsmail Ankaravî'nin heybetli teveccühlerinin tesiri ile altı ay yataklık olmuş. Çok tövbe ve istiğfar etmiş. Sıhhat ve afiyete kavuşunca bütün malını dergahdaki dervişlere sarf etmiş. İsmail Ankaravî'ye talebe olmakla şereflendirilmiş. Çileli bir

⁴⁸ DEVELLİOĞLU., Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doguş Matbaası, Ank. 1978.

hizmetten sonra, icazet aldıysa da, vefatına kadar Ankaravî'nin hizmetinden ayrılmamış.

İsmail Ankaravî'nin dergahına derviş olmak isteyen birisi gelir. Ankaravî ona istihare yapmasını söyler. Dervişliğe soyunan şahıs da istihare şartlarına elinden geldiği kadar riayet etmeğe çalışarak yatar. Ancak o gece peşpeşe birkaç defa ihtilam olur. Ertesi sabah kendisine istiharesi sorulduğunda, hayâ ve utancından halini beyana cesaret edemez. Derviş namzetinin şaşkınlık ve suskunluğunu gören İsmail Ankaravî, " O sadık aşık, büyüklerin ruhaniyetinin yardımı ile başkalarının riyazet ve çalışmaları ile yirmi senede geçtiği, aştığı engeli O, bir gecede geçti ve şehvet kirinden temiz oldu. " diye müjdeler. O'nu nazar ve teveccühleri ile yüksek derecelere kavuşturur. Kendisine Derviş Afif diye hitab eder. O da bu isimle meşhur olur.

İstanbul'da bazı kimseler, Hasan Ağa ismindeki birisinin evinde toplanıp, Mevlevilerin aleyhinde konuşurlar. Konuşmalarını da " Eğer mümkün olsa bir lokma ve yudum su verilecek kimseler değil. " diye bitirirler. Hasan Ağa da onların bu sözlerini tasvip ve tasdik eder. Tam o sırada bedeninde umumi bir bozukluk, rahatsızlık meydana gelir ve yakıcı bir hummaya tutulur. Humma ateşini gidermek için soğuk su, buz konduğu için vücudunun tabii sıcaklığı azalır, şişme ve susuzluk görülür. Tanıdık tabipler gerekli her türlü müdahalede bulunup bir başarı sağlayamayınca, şifa bulması için İsmail Ankaravî'ye müracaat edip yardım istemesini tavsiye ederler. Bunun üzerine edep ve anlayış sahibi bazı zatlar, Hasan Ağa'nın durumunu Rusûhî'ye arz ederler. İsmail Ankaravî de " O'nun şifası dervişlerin susuzluğunu gidermektir. " der. Bu müjde Hasan Ağa'nın kulağına gidince, kısa süre içinde pek çok sadaka dağıtıp hayır ve hasenât yapar. Bulduğu yerde, dervişlerin ve gelip geçenlerin susuzluklarını gidermeleri için hemen bir çeşme yaptırır. İsmail Ankaravî bu çeşmeden bir kap su doldurarak, bunun şifâ ve devâ olması için, hayır duada bulunduktan sonra Hasan Ağa'ya gönderir ve Allahın izni ile acilen şifâyâ kavuşacağını müjdeler. Ancak o sudan kendisinin bir yudum dahi içmemesini tembih eder. Suyu alan Hasan Ağa Allah'ın izni ile derhal sıhhat bulur. Hummanın harareti ve susuzluk hali gider. Bununla

beraber Mevlevîlikle ilgili bozuk ve kötü düşüncelerinden kurtulur. Hemen Ankaravî'nin huzuruna giderek onun dervişi olma şerefine erişir.⁴⁹

İsmail Ankaravî'ni bir diğer menkabesi de, daha evvel İsmail Ankaravî'nin Vefatı bölümünde ifade edilen, Derviş Ganem ile ilgili olandır.

2.8. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN İLMÎ VE EDEBÎ ŞAHSIYYETİ :

Daha evvel giriş bölümünde de bahsedildiği üzere Ankaravî devrinde ilim yönünden bir dugunluk dönemi hissedilse bile, edebî açıdan büyük bir gelişme göze çarpmaktadır. Bilhassa tasavvuf edebiyatında Şemseddin Sivasî (Ölm. 1006 H. / 1598 M.), Aziz Mahmud Hüdaî (Ölm. 1038 H. / 1623 M.), İdris Muhtefî (Ölm. 1023 H. / 1615 M.), Niyazî Mısırî (Ölm. 1105 H. / 1694 M.) gibi çok büyük şahsiyetler göze çarpmaktadır.

İsmail Ankaravî, Türkçe, Arabça ve Farsça dillerinde bazı kaynakların iddia ettiğine göre yirmiyi bazılarına göre de kırkı aşkın, çok değerli eserler vermiştir. Arab dili ve edebiyatına dair Miftahu'l-Belağa ve Misbahu'l-Fesaha adlı eserleri ve bilhassa Farsçadan şerh ettiği Mesnevî Şerhi, O'nun bu dillerde olan hakimiyetini gösterir. Kendisine bu şerhinin başarısından dolayı Hazret-i Şârih lâkabı verilmiştir. Buna delil olarak, büyük şâir Şeyh Galib'in yazdığı meşhur Hazret-i Şârih redifli medhiyesi gösterilebilir:

Ey kâşif-i esrâr-ı nihan Hazret-i Şârih

Rû-pûş-ı tecellî-i ıyan Hazret-i Şârih

*

Olmuş Lâkabın ilm-i ledünnîde Rusûhî
İrfân ile memdûh-ı cihân Hazret-i Şârih⁵⁰

*

⁴⁹ *Evlîyalar Ansiklopedisi., a.g.m.*

⁵⁰ BANARLI., Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B., Milli Eğitim Basımevi, İst. 1971. c.II, s. 699 - 700.

XVII. yüzyılın mutasavvuf ve mütefekkirleri arasında önde gelen bir yeri olan İsmail Rusûhî Dede, yazdığı mesnevî şerhinde o kadar büyük bir başarı elde etmiştir ki, bu yüzden ondan sonra Mesnevî-han'lık yapacak kinselere verilen icazetnâmelerde onun yolu ve usûlü başlıca şart olarak kabul edilmiştir. Bu icazetlere güzel bir örnek Nakşibendî Şeyhi Eyüplü Hâce Hüsam'ın Şeyh Seyyid Osman Salahaddîn-al-Mevlevî'ye verdiği'dir. Türkçesi şudur:

" Rahmeti umumî merhametli Allah adıyla. Hamd Allah'a, rahmet Peygamberine ve bütün soyuna. Bundan sonra ben, Allah'ın sırlarını kutsasın, bilgileriyle bizi faydalandırsın, amin, efendim Hâce Muhammed Emin-Allah-al-Hüseyî ile üstad Hâce Selim-al-Nakşibendî'den nasıl icazet aldımşa Şeyh Seyyid Osman Salahaddin-al-Mevlevî'ye de öylece ve Şârih-i Ankaravî'nin tahkiykına uyarak Ma'nevî Mesnevî'yi nakletmesi hususunda izin verdim. "⁵¹

Ankaravî İsmail, devrinde Kadızadeliler tabakası tarafından mutasavvıfların aleyhinde oluşturulan baskılara ve tecavüzlere karşı koyanların başında yerini alır. Sofiye ricali ve Fakılar arasında yapılan ve Şeyhülislam Yahya Efendi ve ulema takımı tarafından değerlendirmeğe tabi tutulan bir tartışmada, kendisine düşen konu olan sema meselesi hakkında üç gün içinde hazırladığı ilmi risalesi, haklı bulunmuş, bu sebeple Aziz Mahmud Hüdaî gibi bir tasavvuf ulusunun takdirlerini kazanmıştır.

Rusûhî İsmail Dede, meşhur Mesnevî şerhini, daha doğrusu kendi verdiği isimle, Mecnûatü'l-Letâif ve Metmûretü'l- Meârif isimli eserini yazarken, mukaddimesinde anlattığı üzere; tefsîre müteallik on, hadîse müteallik yedi, tasavvufa dair yedi, kelâma dair iki, hikmete dair bir, şeriate dair üç, fıkha dair iki ve lügate dair iki, toplam kırk civarında değişik ve muteber kitabı incelemiştir.⁵² Bu İsmail Ankaravî'nin ilmî araştırmacılığının yüceliğini ve eserlerinin ilmî güvenilirliğini isbatlar.

⁵¹ GÖLPINARLI, Abdalbaki., *a.g.e.*, s. 408.

⁵² CANİB, Ali., *a.g.m.*

Sefine'nin yazarı Sakıb Dede'ye göre de; eserlerini yazarken, yazdığı konuda, bütün yetkin din alimlerinin eserlerini inceleyen, sübjektif yargılardan kaçmaya çalışan, verdiği dikkete rağmen yaptığı yanlışların bulunup düzeltilmesini isteyen ilmî bir yapıya ve düşünce sahib bir yazardır.⁵³ Aynı ilmî hasleti, tez konusu olarak ele alınan Huccetü's-Sema adlı risalesinde de rahatça görmek mümkündür. Bu risalesinde savunduğu fikirleri, sürekli olarak diğer tasavvuf ulularının yazdığı kaynaklardan alıntılarla destekleyerek, sağlamlaştırmıştır.

Hem bir şair olarak sanatkar olan ve hem de esaslı bir edebî kültüre sahip olan ve eserlerinde, özellikle Mesnevî şerhinde dönemine göre oldukça sade ve tabîî bir dil kullanan Rusûhî Dede, aşağıda örneklendiği üzere, bilhassa hikâye anlattığı bölümlerde halk diline ait kelime ve deyimlere mühim bir yer vermiştir:

" ... bir üstad, bir şaş'ya ayıtdı ki :

- İçeri gel, yürü, hânedan ol şişeyi taşra götür.

Ol ahvel içeri girüb hâne içre şişeyi iki görüb üstadına ayıtdı... "⁵⁴

Ankaravî'nin Rusûhî mahlası altında yazdığı Türkçe kasidelerinden biri olan şu örnek O'nun edebiyat alanındaki büyüklüğünü de gözler önüne açık bir şekilde sermektedir :

Meyhurde-i meyhâne-i mestân-ı Hüdâyız
Mestâne-i peymâne-i merdân-ı Hüdâyız

*

Sen sanma bizi zâhid veya şeyh-i mukallid
Rindân-ı harâbât-ı nedîmân-ı velâyız

*

Biz demeyiz irfanlı bir kimseyiz ammâ
Fî nefis'l-emr cümle Hüdâ'yız heme lâ-yız

*

Arif ol, gör anla sözüm kesb-i kemâl et
İstersen eğer göstere her şeyde Hüdâ'yız

⁵³ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s.61.

⁵⁴ BANARLI., Nihat Sami, *a.g.e.* s.700.

*

Firkat ü vuslatta değil rûhumuz anla
A'cûbe seyrdir ki visâl içre Hüdâ'yız

*

Mahveylemişiz özümüzü, sözümüzü biz
Pes mahvı koyup, sahva gelip ehl-i bekâyız

*

Eğer yüzde olursak yüzümüz bir yüze sâcid
Yüz perde gezer aşkla birkaç fukarâyız

*

Sûrette fenâ şekli ile ehl-ignâyız
Ma'nîde gınâlar verici mün'im-i mâyız

*

Bir cür'a meye bezlederiz kârımı biz
İşretzedeyiz, bâdehoruz, ehl-i safâyız

*

Pervâz edemez mürğ-i hîred mertebemizde
Biz evc-i hakâyıkta gezer turfa hümâyız

*

Menzilgehimiz mertebe-i vahdet-ü kesret
Hem onda ü hem bunda görünür büdelâyız

*

Geh âbid ü geh zâhid ü geh nâsıh-ı sır kû
Geh sûfi ü geh sâfi ü geh bî-ser ü pâyız

*

Geh mest ü geh âyık, gehî âlim, gehî fâsık
Geh cür'etle bir şey'i bilmez cühelâyız

*

Benlikten-ü senlikten edip özümüzü pâk
El-minnetü lillâh ki bu dem bî-men ü mâyız

*

Her kimki Rusûhî gibi aşk ile fenâdır
Hâk-ı râhına cân ile bâş ile fedâyız. ⁵⁵

*

⁵⁵ YETİK, Erhan., a.g.e., s. 64 - 65.

2.9 - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

:

Şeyh Rusûhüddin İsmail bin Ahmed el- Ankaravî'nin devrinin en önde gelen mutasavvıflarından asırdaşları olan, Şemseddin Sivasî (Ölm. 1006 H. / 1598 M.), Aziz Mahmud Hüdâî (Ölm. 1038 H. / 1623 M.), İdris Muhtefî (Ölm. 1023 H. / 1615 M.), İbrahim Kırımî (Ölm. 1042 H. / 1632 M.), İsmail Rumî (Ölm. 1041 H. / 161631 M.), Ramazan Efendi (Ölm. 1025 H. / 161616 M.), Abdülmecid Sivasî (Ölm. 1049 H. / 1639 M.), Niyazî Mısırî (Ölm. 1105 H. / 1694 M.) gibi çok yüce ve seçkin sûfiler arasında mümtaz bir yer edinebilmesi, kendisinin bu vadideki büyüklüğünün en güzel kanıtıdır.

Daha evvel de bahsedildiği üzere, tasavvuf yoluna evvelâ Bayramî tarikatine intisab ederek girmiş ve bu yolda başarı gösterip icazetini almış ve irşada memur edilmiştir. Ayrıca Halvetiyye tarikatinden de irşad görevi için el almış olan Ankaravî, gözlerinden rahatsızlandığında, Konya'ya gitmiş ve Mevlânâ Hazretlerinin kabirlerini ziyareti sırasında Bostan çelebiye rastlamış, ondan etkilenerek Mevlevî'liğe intisab etmiş ve onun sohbetlerinde bulunmuştur. Daha sonra Mevlevî tarikatinde de yükselmiş ve çilesini tamamladıktan sonra Bostan Çelebi Tarafından Galata Mevlevîhanesi Şeyhliğine tayin edilmiştir.

Böyle bir tasavvufi geçmişe ve kütüre sahip olan Ankaravî, bilhassa Şerhinde ve Minhâcü'l-Fukara adlı eserinde tasavvufi görüşlerini uzun uzadıya anlatır. Bu görüşlerini de daima ayet, hadis ve Mesnevî beyitlerine dayandırır. Dolayısıyla Ankaravî için en büyük manevi ölçü olarak evvela Kur'an gelir, daha sonra Hadisler ve Mesnevî gelir. Bunlarla beraber ayât, ahbâr, güftâr-ı meşayih-i kibar ve kelâm-ı Hazret-i Hüdavendigâr en büyük manevi dayanaklar ve yol göstericilerdir.⁵⁶

Rusûhî Dede'ye göre bir tarikat Kur'an ayetlerine, Peygamberin sünnetlerine ve meşayihin sözlerine uygunluğu süresince doğru yoldadır, şeriatsız tarikat olmaz, tarikatte surete itibar edilmez, aşk, sohbet, zühd ve

⁵⁶ ANKARAVÎ., İsmâil., *Kitab-ı Minhacü'l -Fukara*, Hasan el Mevlevî Efendi Tarafından, Rıza Efendi Matbaası, İst. 1286, s.11.

hizmet en önemli ve itibar edilmesi gereken şeylerdir. Şeyhlik makamı kutsaldır, ona göre bir kimse bir yol bilmeze yol gösterse ve o dahi onun irşadiyle vusule erse, bir mürid için bu ekmel-i devlet ve eşmel-i saadettir.⁵⁷ Mürid için de mutlaka bir şeyh-i kâmil gereklidir, ve bir Mürid-i Kâmile bağlanmak en büyük nimettir. Salık için gerekenlerin en önemlisi, şeriate bağlılığı ve dinin koyduğu çizgileri aşmamasıdır, ne kalben ne de fikren Allahın koyduğu kuralları ve sınırları geçmemelidir. Sûfi hem maddeten ve hem de manen temiz olmalıdır, insanın dış ve iç dünyaları arasındaki dengesini sağlayabilmesi için bu iki temizlik şarttır.

Ankaravî'ye göre ibadetlerin en iyisi ve faziletlisi namazdır. Namaz dinin direği ve müslümanın miracıdır, Salevat'ın efdal-i küll-i ibadet olduğuna şük ve şüphe olmadığını ve alâmet-i imânın namaz olduğuna dair bir çok delil gösteren Ankaravî, namazı terk edenin küfrüne hüküm kılınacağını söyler.⁵⁸ Oruç, şartları müsait olan için Hacc, Zekat da en önemli ibadetlerdendir.

Helal kazanç ve haram yememek sûfi için çok önemlidir, aynı zamanda nefisle mücadele salık için, Ankebut suresinin 69. ayeti gereği vacib olup gereklidir.⁵⁹

İsmail Rusûhî Dede için ilm-i ledün çok önemlidir. Her ayetin bir zahiri manası olduğu gibi batınî manaları da vardır. O'na göre şeriat tıp ilmini öğrenmeye, tarikat bu ilmin icablarını yerine getirmeye ve hakikat da ilaçları kullandıktan sonra şifa bulma haline benzetilir.⁶⁰ Müellif Kıtâb-ı Minhacü'l-Fukara'sında daha sonra, seyr-i sulûk'da oniki makam olduğunu söylemekte,⁶¹ bu on iki makamın ilk yedi makamında sâliğin kendi varlığı ile kainatın varlığının tamamıyla yok olduğunu, sekizinci mertebede " Fenâ "

⁵⁷ ANKARAVİ., İsmâil., *a.g.e.*, s.4.

⁵⁸ ANKARAVİ., İsmâil., *a.g.e.*, s.95.

⁵⁹ Ama biz (im uğrumuza) da cihad edenleri biz, elbette yollarımıza iletiriz. Ankabut 69. Ayet.

⁶⁰ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 183.

⁶¹ Ankaravî sulûk mertebelerini ona çıkarmış ve her mertebede on sıfat eklemiştir ki bu O'nun tamamen kendi görüşüdür. Bkz. GÖLPINARLI, Abdülbaki., *a.g.e.*, s.194.

makamına eriştiğini, on ikinci mertebede ise birlik sırrını tamamiyle duyup hissettiğini anlatır. Kitapta yakaza, tevbe, inâbe, itisam, muhasebe, tefekkür, halvet, uzlet, riyazat, hüzn, havf, recâ, huşûzühd, takva, verâ, tebettül, ibâdet, ubûdet, hürriyet, murakabe, hulk, tevazu, sıdk, hayâşükür, rızâ, kasd, azmedep, yakîn, zikir, fakr, gına, ihsân, ilim, hikmet, ilham, himmet, muhabbet, aşk, iştiyak, gibi tasavvuf ilminin ve yaşantısının çeşitli evrelerinde ve derecelerinde idrak edilecek seyr-i sulûk mertebelerinden bahsedilmiş ve uzun uzadıya anlatılmıştır.⁶²

Rusûhî Dede Usul-i Tarîkat isimli eserinde " Ey ârif-i şerîat, vey tâlib-i hakıykat, âgah olun ki Hazret-i Mevlânâ efendimizin taryikleri, silsile ile Hazret-i Ali kerremallâhhu vechehu efendimize erişür. Hâliyâ sâlikleri içre Halvetî nâmıyla zikr olunur taryikdir. Ammâ ol sultânın üslûb-ı bey'atinden ve kaide-i sulûkünden her tâlib, meşrebine göre ve nice bu gûne hallerde muvâfık-ı rızâ-yi şerîf ve sâir taryik-ı Halvetiyyede olan meşâyih -i izâm sulûküne muhalif yerleri vardır." diyerek Mevlevî tarîkatini Halvetîliğe bağlamış, ve onun silsilesine sokmuştur.⁶³ Bu Ankaravî'nin üzerinde önemle durulacak fikirlerinden birisidir.

Ankaravî, Mevlâna yolunda hem zâhitlik ve hem de aşk bulunduğunu, sema ve aşk'ın bilhassa Şems'ten sonra daha belirgin hale geldiğinden bahseder. Mesnevî'nin Mevlânâ'ya atfen, en iyi ve gerçek bir mürşid olduğunu ve onun herkesin bir iş tutmasını, elinin emeği ile geçinmesini, dünya işlerini terketmemesini emrettiğini söyler.

2.10. - İSMAİL ANKARAVÎ'NİN ESERLERİ :

Devrinin gerek ilim gerek tasavvuf alanının en büyük şahısları arasında mümtaz bir yeri olan Ankaravî Rusûhî İsmail Efendi'nin yazdığı eserlerinin adedi, çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Verilen

⁶² Bunlar bu tez konusunun dışında kalan mevzular olduğu ve ayrı bir araştırma gerektirdiği için bu şekilde ele alınacaktır. Etraflı bilgi edinmek isteyenler için bkz.:

ANKARAVÎ., İsmâil., *Kitab-ı Minhacü'l -Fukara* ve YETİK, Erhan., a.g.e.

⁶³ GÖLPINARLI, Abdalbaki., a.g.e., s.193.

sayılar birbirlerini tutmamaktadır. Bazı kaynaklara göre kırk⁶⁴ hatta kırkaltı, bazı eserlere göre de yirmi civarındadır.⁶⁵ Ancak verilen kitapların isimleri hiç bir kaynakta yirmi civarını aşmamaktadır. Bazı eserlerin de, Ankaravî'ye ait olmadığı halde ona izafe edildiği görülmektedir.

Ankaravî'ye ait olduğu kesin olan eserler, Bu konuda iyi bir araştırma yapmış olan Sn. Erhan YETİK'in tesbitlerine göre yirmidört adettir. Ancak Ankaravî'nin Muhtasar Risaletü'l-Tûsî Fi's-Sema isminde ayrı bir eserinin olduğu da tespit edilmiştir. Ayrı bir tez konusu olabilecek, Ankaravî'nin eserleri bahsi, genel bir bakış çerçevesinde değerlendirilecektir.

Kütüphanelerde İsmail Ankaravî'ye ait olduğu kesin olarak tesbit edilebilmiş eserler şunlardır:

Hucetü's-Semâ :

Ankaravî Rusûhî Dede'nin Kadızadelilere karşı yazdığı, sema'yı savunan eseridir. Tafsilatlı bilgi bu tez'in üçüncü bölümünde aktarılacaktır.

Muhtasar Risaletü'l-Tûsî Fi's-Semâ :

Bu risâle yanlış olarak Hücetü's-Sema Risalesi'nin bir başka versiyonu olarak, veyahut da adı geçen risalenin eki ve tamamlayıcısı olarak telakki edilegelmiştir. Ancak bu eserin mukaddimesine bakılacak olursa, şüpheye yer kalmıyacak şekilde görülür ki, Ankaravî bu eseri, H.1027/M. 1617 senesinde Sema'a ve Mevlevî'lerin dansına karşı olan fikirleri, iddiaları çürütmek için Tûsî'nin risâle'sini kısaltarak telif etmiştir. Bu eserinde Rusûhî Dede, sema'yı (genel olarak), raksı ve davul çalmayı ana konular olarak ele almıştır.

⁶⁴ ESRAR Dede., *a.g.e.*, vr., 146.

⁶⁵ BURSALI., Mehmed Tahir., *Osmanlı Müellifleri.*

Bu eser Hollanda Leiden Üniversiteirs Bibliotheek'te Or. 942 numarada kayıtlı, 28b - 34b. yapraklar arasında ve 204 X 145 mm. ebatlarındadır. 25 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî Dervîş Muhammed Ağribûn'dur istinsah tarihi H.1027/M.1617 dir.⁶⁶

Câmiu'l-Âyat :

İsmail Ankaravî meşhur Mesnevî şerhini yazmadan evvel, Hazret-i Mevlânâ'nın kabrini ziyaret için gittiği Konya'da Bostan Çelebi'den aldığı emir üzerine Mesnevî'de geçen âyet ve hadislerin manaları ile ilgili olan beyitlerle, Arapça beyitlerin ve anlaşılması güç bazı kelime ve deyimlerin manalarını şerh için yazdığı kitabıdır.

Ankaravî bu eserini yazarken, önce şerh gerektiren beyit ve terimleri tesbit etmiş, daha sonra bunların âyet ve hadislerdeki me hazlarını bulmuş, Beyzâvî, Keşşâf, Meâlimü't-Tenzîl ve Medârik gibi tefsirlere de müracaat ederek, Mesnevî beyitlerinin Kur'an ayetlerine ve Rasulullah'ın sünnetlerine dayandığını isbata çalışmıştır.

Döneminin Türkçesi ile yazılan bu eserin günümüze kadar hiç baskısı yapılmamıştır.

Câmiu'l-Âyat'ın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Pertev Paşa nüshası 255/1 numarada kayıtlıdır.

Antalya Tekelioğlu Kitaplığı, 390 numarada kayıtlıdır.

Mihrişah Sultan Kitaplığında 181 numarada kayıtlıdır.

Düğümlü Baba Kitaplığında 262 numarada kayıtlıdır.

Lâleli Kitaplığında 1353 numarada kayıtlıdır.

Şehid Ali Paşa Kitaplığında 1159 numarada kayıtlıdır.

Hacı Hüsnü Kitaplığında 659/2 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2326 numarada kayıtlıdır.

⁶⁶ SHILOAH, Amnon., *The Theory of Music in Arabic Writings.* (c. 900 - 1900) The International Musicological Society and The International Association of Music Libraries, Henle Verlag, München 1979. s. 56.

Bunların haricinde Topkapı Sarayı'nda Emanet Hazinesi Kitaplığında 1301 numarada kayıtlı olan bir nüshası ile Nur-u Osmaniye kütüphanesinde 346/478 numaralı diğer bir nüshası da mevcuttur.⁶⁷

Fâtihu'l-Ebyât :

Ankaravî'nin dostlarının isteği üzerine kaleme aldığı, Mesnevî'nin ilk onsekiz beyitini ve anlaşılmasında müşkülât olan bazı kelimeleri konu alan önemli eserlerindedir. Esasen müstakil nüshaları olan, ancak Mesnevî şerhinin başında yer aldığı için çok defa yanlış olarak Mesnevî Şerhi olarak tanıtılmış bir eserdir.

Eserin içinde bölümler ve başlıklar olmayıp, bazı kelimelerin izahından sonra, onsekiz beyit sırasıyla şerh edilmiştir. Döneminin Türkçesi ile kaleme alınmıştır.

Fâtihu'l-Ebyât'ın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2638 numarada kayıtlıdır.

Es'ad Efendi Kitaplığında 1598 numarada kayıtlıdır.

Nâfiz Paşa Kitaplığında 429 numarada kayıtlıdır.

Hacı Beşir Ağa Kitaplığında 347 numarada kayıtlıdır.

Ayrıca bütün Mesnevî şerhleri nüshalarının ilk ciltleri.

Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûratü'l-Meârif :

İsmail Ankaravî Rusûhî Dede'nin en önemli eseri olan bu yapıtı, tasavvuf edebiyatının şaheserleri arasında yer alan Mevlânâ Celâleddî-i

⁶⁷ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 91 - 93.
SAYLAM, Veli. *a.g.e.*, s 17.

Rûmî'nin Mesnevî'sine yazdığı meşhur şerhidir.⁶⁸ Bu eserdeki başarısı ile Hazret-i Şârih ünvanını kazanmıştır.

Câmiu'l-Âyat ve Fâtihu'l-Ebyât adlı eserlerini (H.1034 - M.1624) yılında birleştiren Ankaravî, bütünüyle Mesnevî Şerhini de içine alan meşhur eseri olan Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûratü'l-Meârif adlı eserini telif etmiştir. Fakat kaynakların çoğunda eserin ismi yanlış olarak verilmiştir. Ankaravî, Fâtihü'l Ebyat isimli risalesini eserin başına aldığı için kitap bazı kaynaklarda bu isimle zikredilmiştir. ⁶⁹ Ancak telif dikkatlice incelendiğinde, Fâtihü'l Ebyat isimli risalenin bittiği yerde yeni bir mukaddime ile şerh başladığı gözlenecektir. Burada yazar, önce Câmiu'l-Âyat adlı eserlerini telif ettiğini, sonra Fâtihu'l-Ebyât'ı kaleme aldığını ve daha sonra da bu iki eserini birleştirerek, bunlarda mevcut olmayan Mesnevî beyitlerini de açıklamak suretiyle Mesnevî'ye bir şerh yazdığını anlatır. Bu şerhe ise Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûratü'l-Meârif adını verdiğini söyler. Ancak bu isim hemen hemen hiç kullanılmamış, bu eser daha çok Şerhü'l-Mesnevî veya Şerhü'l-Ankaravî olarak tanınmış veya eserin başına bakılarak daha evvel söylendiği üzere Fâtihü'l Ebyat adı ile anılmıştır.

Rusûhî Dede Mesnevî'yi Muhiddin Arabî'nin felsefesini esas tutarak şerhetmiştir.⁷⁰ Mesnevî şerhinde, dönemine göre oldukça sade ve tabî bir dil kullanan Rusûhî Dede, anlaşılması güç olan ve izah gerektiren beyitleri sanatkârane bir şekilde açıklamış, manası kolayca anlaşılabilen beyitleri ise, şerhi uzatmamak için tercüme ile yetinmiş, çok kısa

⁶⁸ Abdülbaki GÖLPINARLI, Ankaravî'nin edindiği şöhreti hiç bir zaman haklı bulmamakta, müellifin Şems'in Makalaat adlı eseri ile Fihî mâ Fih'de geçen beyitlerden haberi olmadığını söylemekte, şerhine esas ittihaz etmek için doğru bir nüsha dahi bulmaya lüzum görmediğini iddia edip, Ankaravî'nin şerhini ittihaz ettiği nüshanın baştan başa yanlış, bir çok yerleri de kasden tahrif edilmiş olduğunu söylemektedir. Daha etraflıca bilgi için, Bkz. GÖLPINARLI, Abdülbaki.,a.g.e., s.143.

⁶⁹ *Türk Ansiklopedisi.*, İsmâil Dede Ankaravî mad. M.E.B. 1971 -1972., c. XX.

Ana Britannica Ansiklopedisi, İsmâil Ankaravî mad., Ana yayıncılık ve Sanat Ürünlerini Pazarlama A.Ş., Güzel Sanatlar Mat., İst., 1986 - 1988., c. XII.

⁷⁰ GÖLPINARLI, Abdülbaki.,a.g.e., s.143.

açıklamalarda bulunmuştur. Bilhassa hikâye anlattığı bölümlerde halk diline ait kelime ve deyimlere mühim bir yer vermiştir.⁷¹

Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûratü'l-Meârifin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Pertev Paşa Kitaplığında 306 ve 307 numarada kayıtlıdır.

Çelebi Abdullah Kitaplığında 313 numarada kayıtlıdır.

Şehid Ali Paşa Kitaplığında 1269 numarada kayıtlıdır.

Yazma Bağışlar Kitaplığında 561/1 numarada kayıtlıdır.

Topkapı Sarayı Kütüphanesinde mevcut olanlar:

Koğuşlar Kitaplığında 1011 numarada kayıtlıdır.

III.Ahmed Kitaplığında 1360 numarada kayıtlıdır.

Zamanımıza kadar Şerhü'l-Ankaravî 1806, 1825, ve 1835 tarihlerinde Mısır'da Bulak Matbaasında, 1841 ve 1872 senelerinde İstanbul'da Matbaa-i Amire'de basılmıştır. Mısır baskısı kıymetli, makbul ve daha doğru olanıdır. Bu baskıların hiç birinde tartışmalı olan yedinci cilde⁷² yer verilmemiştir.

Bununla beraber, Ankaravî Şerhi 1872 senesinde, Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Çengî Yusuf Dede tarafından kısaltılarak Arabçaya çevrilmiş ve el-Menhecü'l-Kâvî fî Şerhi'l-Mesnevî adıyla Mısırdaki basılmıştır. Daha sonra aynı eser Dr. İsmet Tasarzâde tarafından Farsçaya çevrilmiş ve Şerh-i Kebîr-i Ankaravî ber-Mesnevî-i Manevî ismi ile 1970 senesinde Tahran'da basılmıştır.⁷³

Zübdetü'l-Fühûs fî Nakşi'l-Füsûs :

Ankaravî'nin önemli eserleri arasında yer alan bu eser, Muhiddin Arabî'nin Füsüsü'l-Hikem adlı eserinin daha sadeleştirilmiş ve kolay

⁷¹ BANARLI., Nihat Sami, *a.g.e.* s.700.

⁷² Mesnevî'nin yedinci cildi meselesi ayrıca incelenecek ve bölüm başlığında verilecektir.

⁷³ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 77.

anlaşılabilirli olan Nakşe'l-Füsûs adlı eserine yazdığı şerhdir. Rusûhî bu eseri şerh ederken Hz. Mevlânâ'nın fikir ve görüşlerinden mesned almıştır.

Zübdetü'l-fühûs fi nakşi'l-füsûs, her nebî'nin sahip olduğu hikmetleri açıklayan bir kitaptır. Yirmiyedi bölümden medana gelen eserde her bölüm bir peygamberin temsil ettiği hikmeti izah eder.

Zübdetü'l-fühûs fi nakşi'l-füsûs adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 256, 727/4 ve 811 numarada kayıtlıdır.

Şehid Ali Paşa Kitaplığında 1215 numarada kayıtlıdır.

Lala İsmail Kitaplığında 152 numarada kayıtlıdır.

Pertev Paşa Kitaplığında 632/1 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 3274 numarada kayıtlıdır.

Zübdetü'l-fühûs fi nakşi'l-füsûs, İstanbul'da Metin matbaasında 1910 senesinde küçük boy olarak basılmıştır. Ayrıca Nakşe'l-Füsûs⁷⁴ isminde ve İhsan KUTLUER tarafından hazırlanıp, Ribat yayınevinde 1981 senesinde İstanbul'da basılan yeni bir nüshası da mevcuttur.⁷⁵

Miftâhü'l- Belâğa ve Misbâhü'l-Fesâha :

Bu eser İsmail Rusûhî'nin edebî şahsiyetini tanıtan bir eser olup sahasında yazılmış ilk eserdir. Hâtib-i Dimeşkî diye tanınan Celâleddin Muhammed el-Kazvî'nin Telhîsü'l- miftah fi'l-Meânî ve'l-Beyân adlı eseri ile Hâce-i Cihân adı ile şöhretlenen Mahmûd bin Muhammed el-Giylânî'nin Menâzirü'l-İnşâ namlı edebiyata dair telifi esas alınarak yazılmış bir kitaptır. Osmanlı belagat kaidelerine havîdir ve konusunun öncüsüdür.

⁷⁴ ANKARAVÎ., İsmâil, *Nakşe'l-Füsûs Şerhi*, (Zübdetü'l-fühûs fi nakşi'l-füsûs) Haz. İlhan KUTLUER., Ribat Yayınları., Düşünce Dizisi No: 1, Apaz Matbaacılık tesisleri, İst. 1981.

⁷⁵ Erhan YETİK, bu kitabın ikinci bir baskısının olmadığını iddia etmektedir. Ancak İstanbul'da 1981 senesinde yapılan bu baskı onun gözünden kaçmış olsa gerektirir.

Eser dört bölümlü olup, birinci bölümde kelime ve kelimeler üstüne açıklamalar, ikinci bölümde beyan ilmine dair açıklamalar ve kaideler, üçüncü bölümünde bed'i ilmine dair konular ve son bölümünde ise inşâ ilmine dair olan mevzular incelenmektedir. Sahasının Türkçe kaleme alınmış ilk örneğidir.⁷⁶

Miftâhü'l- belâğa ve misbâhü'l-fesâha adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 451, ve 452 numarada kayıtlıdır.

Nafiz Paşa Kitaplığında 1313 numarada kayıtlıdır.

Reşid Efendi Kitaplığında 881 numarada kayıtlıdır.

Daru'l-Mesnevî Kitaplığında 594 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2872 numarada kayıtlıdır.

Bu eser 1898 tarihinde İstanbul'da Tasvir-i Efkar Matbaası'nda, küçük boy olarak basılmıştır.

El-Hikemü'l -Münderice fî Şerhi'l-Münferice :

Eser Ebü'l-Fadl Yusuf bin Muhammed'in Kasîdetü'l-Münferice adlı telifinin Türkçe şerhidir. Ankaravî bu otuzbeş beyitlik eseri dostlarının ısrarları üzerine, gerekli gramer tahlilleri yaparak ve beyitlerin manalarını açıklamak suretiyle şerhetmiştir.

El-hikemü'l -münderice fî şerhi'l-münferice adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 786 numarada kayıtlıdır.

Reisü'l- Küttab Kitaplığında 1182 numarada kayıtlıdır.

Düğümlü Baba Kitaplığında 430 numarada kayıtlıdır.

Esad Efendi Kitaplığında 2809 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 3674 ve 3682 numarada kayıtlıdır.

Fatih Kitaplığında 5328 numarada kayıtlıdır.

⁷⁶ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 81 - 82.

El-hikemü'l -münderice fi şerhi'l-münferice adlı eserin üç baskısı mevcuttur. İlki Mısır Bulak'da 1882'de, ikincisi İstanbul Uhuvvet Matbaasındadır. Üçüncü⁷⁷ baskı 1896 (H.1314) senesinde İstanbul Kitapçı Hüseyin Efendi Matbaası'nda yapılmıştır. İstanbul Uhuvvet Matbaası baskısı küçük boy ve güzeldir.

Er-risâletü'l-Tenzîhiyye fi Şe'ni'l-Mevleviyye :

Ankaravî bu eserini Cerrah Şeyhi diye tanınan Şeyh İbrahim adındaki bir vâizin sema ile alakalı itirazları ve redlerini cevaplamak için telif etmiştir. Mevlevîlere yöneltilen hucumların haksızlığını dile getirmiştir. Bir mukaddimesi, üç makalesi ve beş itirazın cevaplandığı bölümler içerir. Bu eserinde Şeyh İbrahim'in aleyhdeki fikirlerini çürütmüştür. Küçük bir risaledir.

Er-risâletü'l-tenzîhiyye fi şe'ni'l-Mevleviyye adlı eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Nafiz Paşa Kitaplığında 395/2 numarada kayıtlıdır. Diğer bir nüshası Hollanda Leiden Üniversitesi kitaplığında Or. 942 numarada kayıtlı ve Arabçadır.⁷⁸

1892 senesinde Leiden'de bir baskısı yapılmıştır.

Derecâtü's-Sâlikîn :

Abdullah bin Muhammed el Ensârî el Herevî'nin Menâzilü's-Sâirîn isimli eserini esas almak kaydıyla kaleme alınmıştır. Ankaravî bu eserinde Minhâcü'l-Fukarâ'nın üçüncü bölümünde ele aldığı konuları işler.

Yaklaşık yüz sahife kadar olan bu eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Hacı Mahmud Efendi

⁷⁷ Eserin bu üçüncü baskısı Erhan YETİK'in gözünden kaçmıştır.

⁷⁸ SHILOAH., Amnon., a.g.e., s. 57.

Kitaplığında 2674 numarada kayıtlı olan bir nüshası ile, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I, 57 de 271 numarada kayıtlı olan diğer bir nüshası mevcut olup, herhangi bir baskısı yapılmamıştır.

Simâtü'l- Mûkinîn :

Rusûhi Dede'nin Mesnevî Şerhi'nin dibacesine yazdığı küçük bir şerhdir. Mesnevî'nin başında yer alan veciz sözleri edebî bir üslûpla açıklamış, gerekli tasavvufî açıklamaları da yapmıştır. Arapça olarak telif edilmiştir.

Simâtü'l- Mûkinîn adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Hacı Hüsnü Paşa Kitaplığında 659 numarada kayıtlıdır.

Şehid Ali Paşa Kitaplığında 285/2 numarada kayıtlıdır.

Esad Efendi Kitaplığında 1316 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2638 numarada kayıtlıdır.

Mekâsîdü'l-Âliyye fî Şerhi't-Tâiyye :

Ankaravî'nin İbnü'l-Fârız Ömer bin Ali el-Mısrî es-Sadî'nin (İbnülfarid Ömer b. Ali) Kâsîdetü't-Tâiyye isimli eserine yazdığı şerhten ibaret olan bir eserdir. Osmanlı Türkçesi'nin açık ve sade şekli ile edebi olarak kaleme alınmıştır. Arabça bilmeyenlerin bu kasîdeden faydalanmaları için yazdığını söyleyen Rusûhî Dede'nin bu eserinde müstakil bölümler yoktur.

Mekâsîdü'l-Âliyye fî Şerhi't-Tâiyye adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 220, 221/1 ve 322 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 3422 numarada kayıtlıdır.

Hamidiye Kitaplığında 654 numarada kayıtlıdır.
 Pertev Paşa Kitaplığında 276 numarada kayıtlıdır.
 Lala İsmail Kitaplığında 159 numarada kayıtlıdır.

Mekâsîdü'l-Âliyye fi Şerhi't-Tâiyye adlı eserin herhangi bir baskısına tesadüf edilememiştir.

Şerhü'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye :

Bu eser İbnü'l-Fârız Ömer bin Ali el-Mısri es-Sadî'nin meşhur bir kasidesi olup, dostları Ankaravî'den Kâsîdetü't-Tâiyye'nin şerhinden sonra bu meşhur kasideyi de şerh etmesini istemişler, müellif ondan sonra bu eserini telif etmiştir.

Bu eser de Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış, beyitlerin manaları tasavvuf vadisinde açıklanmıştır.

Şerhü'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 727/2 numarada kayıtlıdır.
 Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 3421 ve 3438 numarada kayıtlıdır.
 Reisü'l-Küttab Kitaplığında 1182 numarada kayıtlıdır.
 Mihrişah Sultan Kitaplığında 225 numarada kayıtlıdır.

Bu eserin herhangi bir baskısına tesadüf edilememiştir.

Cenâhu'l-Ervâh :

Açık bir Türkçe ile kaleme alınan bu eseri Ankaravî, Konya seyahatlerinden birinden sonra yazmıştır. Mesnevî ve Gülşen-i Raz

mesnetli olup, müellif tarafından insanları tevhide sevk etmek için telif edilmiştir.⁷⁹

Cenâhu'l-Ervâh isimli telifatın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 221/3 numarada kayıtlıdır.

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2558 numarada kayıtlıdır.

Reisü'l-Küttâb Kitaplığında 1182/4 numarada kayıtlıdır.

Lala İsmail Kitaplığında 213/3 numarada kayıtlıdır.

Bu eserin de herhangi bir baskısına tesadüf edilememiştir.

İzâhü'l-Hikem :

Ankaravî'nin Şehâbeddin Eb'l-Fütûh Yahyâ ibn Emîrek'in Heyâkilu'n-Nur isimli eserine yazdığı şerhdır.

Eser yedi bölümden meydana gelir. Her birinde değişik konular ele alınmıştır. Rusûhî Dede eserinde açık bir Türkçe kullanmış, sade ve veciz bir üslup içinde şerhini bitirmiştir. Kendisinin deyimi ile bu şerhini, " ... ashâb-ı fezailden bir tâlib-i hikmet.. " için telif etmiştir.

İzâhü'l-Hikem adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Şehid Ali Paşa Kitaplığında 2749/6, 2821/2 ve 1747 numarada kayıtlıdır.

Halet Efendi Kitaplığında 727/3 numarada kayıtlıdır.

Carullah Efendi Kitaplığında 993 numarada kayıtlıdır.

Çelebi Abdullah Efendi Kitaplığında 659 numarada kayıtlıdır.

⁷⁹ Bu esere Veli SAYLAM Cenânü'l-Ervâh ismini vermiştir ki bu kelime hatası olsa gerektir. Bkz. SAYLAM., Veli., a.g.e.

Saliha Hatun Kitaplığında 106 numarada kayıtlıdır.
Fatih Kitaplığında 5328/4 numarada kayıtlıdır.

İzâhü'-Hikem adlı eserin herhangi bir baskısına tesadüf edilememiştir. Eser Veli SAYLAM tarafından " *Ankaravî İsmail Rusûhî ve İzâhu'l-Hikem* " olarak, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kelâm ve İslâm Felsefesi bölümünde Yüksek Lisans Tezi olarak, İstanbul'da, 1990 senesinde verilmiştir. (Yayınlanmamıştır.)

Futûhat-ı Ayniyye :

Ankaravî'nin mühim eserlerindedir. Gözlerine ak su indiği ve bu yüzden de göremediği zamanlarda çok üzülen ve müteessir olan müellif, bu derdinden bir hal sahibi göz tabibinin himmetleriyle kurtulması dolayısı ile Allah'a Hamd ve şükrünü arz etmek maksadıyla Sure-i Hamd ve şükrü tefsir etmeğe karar verir. Araştırmacı ve ilmî kimliğinden ötürü, her eserinde yaptığı gibi, bir çok tefsire dayanarak eserini telif eder.

Futûhat-ı Ayniyye adlı eser yedi bölümden ibaret olup, ilk bölüm Kur'an-ı Kerim'in fezâiline dairdir, ikinci bölüm istiâzenin mâna ve hakikatlerinden, üçüncü bölüm Besmeleden, dördüncü bölüm Fatihâ suresinin faziletlerinden, beşinci bölüm sûre ve âyet kelimelerinin manalarından, altıncı bölüm Fâtihâ sûresinin isimlerinden, son bölümünde ise Fâtihâ sûresinin nüzûl sebepleri, sûrenin tercüme ve tefsirinden bahsedilmektedir.

Futûhat-ı Ayniyye adlı eserin yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Halet Efendi Kitaplığında 27 ve 270 numarada kayıtlıdır.
Hacı Beşir Ağa Kitaplığında 33 ve 370 numarada kayıtlıdır.
Nafiz Paşa Kitaplığında 68 numarada kayıtlıdır.
Şehid Ali Paşa Kitaplığında 1150 numarada kayıtlıdır.
Laleli Kitaplığında 167 numarada kayıtlıdır.
Lala İsmail Kitaplığında 15/1 numarada kayıtlıdır.

Günümüze dek Futûhat-ı Ayniyye isimli kitap, bir kez 1910 senesinde İstanbul Ahmed Kâmil Matbaasında 220 sahife olarak, ikinci kez yine İstanbul'da 1910 (1328 H.) senesinde Dağistanî Çelebizâde Matbaası'nda basılmıştır.⁸⁰

Misbâhu'l-Esrâr :

Gazalî'nin Mişkâtü'l-Envâr adlı eserinden etkilenen Ankaravî, benzer bir eser meydana getirmek istemiş, ve Nûr suresinin 35. ayetini tefsir eden ve tasavvufî yönden ele alan bu eserini telif etmiştir.

Bu eser dört bölümden meydana gelir ki, ilk kısmında Nûr ve manası, ikinci kısımda misbah, mişkât gibi kelimelerin tefsirlerini, üçüncü bölümde şecere-i zeytune'yi ve son bölümde de hidayet meselesini ele alır.

Misbâhu'l-Esrâr isimli kitabın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2544 ve 2872/2 numarada kayıtlıdır.

Düğümlü Baba Kitaplığında 10 ve 370/1 numarada kayıtlıdır.

Lala İsmail Kitaplığında 213/1 numarada kayıtlıdır.

Bu eserin de herhangi bir baskısı yapılmamıştır.

Risale-i Uyûn-ı İsnâ Aşere :

Ankaravî'nin manzum olarak yazdığı eserlerin en güzellerinden biridir ve tasavvuf vadisindedir. On iki bölümü vardır. İnsanın tarikatteki mertebelerini konu alır. Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış, Farsça beyitlere de yer verilmiş bir telifdir.

⁸⁰ Eserin bu ikinci baskısı Erhan YETİK'in gözünden kaçmıştır.

Risale-i Uyûn-ı İsnâ Aşere isimindeki bu eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde 6394 numarada kayıtlı olan nüshası rastlanabilen tek örnektir.

Hadîs-i Erbaîn Şerhi :

Ankaravî Dede'nin Türkçe olarak kaleme aldığı kırk hadis ve şerhlerini konu alan, sünneti ve bidati manalandıran bir telifidir. Mevlevî tarikatini hedef almışlara karşı cevap mahiyetinde bir eserdir. Hadislere dayanarak Mevlevîliği ve onun benimsediği tasavvufî görüşleri savunulmuştur.

Hadîs-i Erbaîn Şerhi isimli kitabın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Nafiz Paşa Kitaplığında 184 numarada kayıtlıdır.

Reisü'l-Küttab Kitaplığında 118225 numarada kayıtlıdır.

Lala İsmail Kitaplığında 15/2 numarada kayıtlıdır.

Bu eserin de baskısı yapılmamıştır.

Tuhfetü'l-Berere :

Ankaravî'nin Mesnevîden seçtiği ve kendisine ait olan bazı beyitleri de ilave ederek şerhettiği ve adından da anlaşılacağı üzere dostlarına hediye ettiği bir eserdir. Açıklamalar ayet ve hadislerle desteklenmiş olan bu telifin bölümleri yoktur.

Tuhfetü'l-Berere isimli eserin görülebilen tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde Hacı Hüsnü Kitaplığında 736 numarada kayıtlıdır.

Bu eserin de yapılan herhangi bir baskısına rastlanmamıştır.

Halli Müşkilât-ı Mesnevî :

Müellifin meşhur şerhini yazmadan evvel dostlarının isteği üzerine kaleme aldığı bu eserde, Mesnevîdeki anlaşılması zor beyit ve hikayelerin manaları ve maksadları şerh edilmiştir. Eserde seçilen beyitlerin şerhleri yine ayet ve hadis mesnedlidir.

Dili Ankaravî'nin zamanının sade ve güzel Türkçesidir. Eserde bölüm başlıkları verilmemiştir.

Tek yazma nüshası Bayezid Üniversite Kütüphanesi, Veliyüddin Kitaplığı 1672 numarada kayıtlıdır ve sonu eksiktir. Herhangi bir baskısı görülememiştir.

Minhâcü'l- Fukarâ :

Ankaravî'nin Şerhinden sonra en çok okunan ve üzerinde durulan eseridir. Müridlerini ve Mevlevîlik yolunda gidenleri şeklî ibadetlerden kurtarmak, onlara Mevlevî adab ve erkanını öğretmek, Mevlevîlik karşısında olup Mevlevîlere bidatçı, yoldan çıkmış diyen zihniyete karşı da ilmi cevap vermek için kaleme aldığı çok önemli bir eserdir. Bu kitabında tasavvufî görüşlerini de Kur'an, hadis ve Mesnevî beyitlerini dayandırarak açıklar, bu yönden de önemlidir.⁸¹

Eser Türkçe olup Kur'an, Hadis ve Mesnevî'ye dayandırılarak yazılmıştır. Üç bölümdür. İlk bölümde on ana başlık altında tarikat adabı, hilafet konusu, şeyhlik mertebesi, mürşidin gerekliliği gibi konular işlenmiş, ikinci bölümde, namaz, zekat, manevî ve surî temizlik, oruç, hacc, evlilik gibi değişik konular işlenmiş, son bölümünde ise sulûk mertebeleri işlenmiştir.

⁸¹ Veli SAYLAM tezinde Ankaravî'nin bu çok önemli eserini zikretmeyi unutmuştur. Bkz. SAYLAM., Veli., a.g.e.

Rusûhî Dede'nin de çok önem verip " Bir mîzân-ı ma'nevî " diyerek nitelendirdiği bu eserin bir çok el yazması nüshası olup belli başlıları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanlar:
İzmirli Hakkı Kitaplığında 1260 numarada kayıtlıdır.
İzmir Kitaplığında 307/1 numarada kayıtlıdır.

Konya Mevlâna Müzesi Yazmalar kataloğu II, 241 de 2166 numarada kayıtlı olan nüsha.

Minhâcî'l- Fukarâ adlı bu önemli eser, 1840 yılında Mısır Bulak'da ve 1869 senesinde İstanbul Rıza Efendi Matbaası'da olmak üzere iki defa basılmıştır. İstanbul baskısı biraz daha güzeldir. Bu eser iki baskısında da Hücetü's-Sema risalesiyle beraber çıkmıştır.

Risale-i Usûl-i Tarîkât-ı Mevlânâ :

Müellifin sorulan bir soru üzerine, Türkçe olarak kaleme aldığı, muhteviyatında Mevlevî Tarikatının silsilesini, sulûk ve tarîkat adabını anlattığı çok önemli eserlerinden biridir.

Eser Türkçe olarak yazılmış ve herhangi bir baskısı yapılmamıştır.

Risale-i Usûl-i Tarîkât-ı Mevlânâ adlı eserin bir nüshası Konya Mevlâna Müzesi Yazmalar kataloğu I, 246 da 1661/16 numarada kayıtlı, diğeri İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Kitaplığında 6394 numarada kayıtlı, Üçüncü nüshası İstanbul Divan Edebiyatı Müzesi 104 numarada kayıtlıdır.

Sulûknâme-i Şeyh İsmâîl :

Ankaravî'ye ait olup, zikir, Şeyh - Derviş arasındaki münasebetler gibi konuların ele alındığı, döneminin Türkçesi ile yazılmış küçük bir risaledir.

I.Ü. Türkçe Yazmalar Bölümünde 6394 numaralı eserle birlikte istinsah edilmiş olup baskısı yapılmamıştır.

Nisâb-ı Mevlevî :

Ankaravî'nin en son yazdığı eserdir. İçerik bakımından Minhâcü'l-Fukarâ ile benzeşir.

Üç bölümden meydana gelmiş eserin ilk kısmı tarikata dair, ikinci kısmı şeriate dair son bölümünde ise sulûk mertebelerine dair mevzuların işlendiği bir teliftir. Farsça ve manzum olarak kaleme alınmıştır.

Nisâb-ı Mevlevî isimli kitabın yazma nüshalarının Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanları şunlardır:

Serez Kitaplığında 1524 numarada kayıtlıdır.

Lala İsmail Kitaplığında 231 numarada kayıtlıdır.

Ayrıca Konya Mevlâna Müzesi Yazmalar kataloğu 2104 numarada kayıtlı bir başka nüsha da mevcuttur.

Bu eserlerin haricinde birçok kaynakta adı geçen Ankaravî **Dîvânı'** na rastlanamamıştır. Arabça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan ve Rusûhî ismini mahlas yapan müellifin bir dîvânı olması kuvvetle muhtemeldir.

Bundan başka **Müntehabât Min Minhâcü'l-Fukarâ** adlı bir eser de Ankaravî'ye nisbet edilmektedir. Ancak adı geçen eserde bu konuya dair herhangi bir kayıt mevcut değildir.

Bunların dışında **Kitâbü'l-Hitâb** ve **Tuhfe-i Haşşâkiye** isimindeki eserlerin de Ankaravî'ye ait olduğu söylenir. Ancak bu doğru olmayıp, bu eserlerin telifatı İsmail Hakkı Bursevî'ye aittir.

2.11. - ANKARAVÎ'NİN ŞERHETTİĞİ MESNEVÎ'NİN YEDİNCİ CİLDİ VE TEPKİLERİ :

Yedinci Cilt ve onun şerhi meselesi Mevlevîler arasında oldukça büyük infialler uyandıran bir meseledir. Ankaravî'nin kendi dönemine kadar gelen bütün Mesnevî Şârihleri ve tercümanları Mesnevî'yi daima altı cilt olarak şerh ve tercüme etmişlerdir. Fakat Rusûhî Dede, 1625 (H. 1035) senesinde, her nasılsa rastladığı ve 1407 yılında istinsah edilmiş yedinci cildi, Mesnevî'nin devamı olduğu şeklinde değerlendirerek onun da şerhini yapmıştır. Adı geçen cildin mukaddimesinde yazdığı üzere Ankaravî'yi bu fikre götüren , Kur'an'ın yedi lügat üzere inmesi, Fatihâ suresinin yedi ayetten meydana gelmesi, Mesnevîde geçen yedi kat gök, yedi gezegen , yedi kat cennet, yedi kat cehennem gibi me hazlar ve delillerden yola çıkarak, yedi rakkamının kutsallığına hükmetmesidir.

Sonradan ortaya çıkan bu yedinci cildin Ankaravî İsmail Dede tarafından şerh edilmesi, zamanında büyük tepkiler almış, pek çok itirazın yükselmesine sebep olmuştur. Hatta o devirdeki Yenikapı Mevlevî Dergahı Şeyhi Subûhî Ahmed Dede'nin (Ölm. 1057 H. - 1647 M.) bu yüzden Ankaravî'ye " Bir halt edip bu cild-i kâzibi şerhetmiş, fakat okutmaya kalkışırsa gelir, kürsüyü başına yıkarım " diye haber yolladığı rivayet edilir.⁸² Bu tartışmalar daha sonraki asırlara kadar da sızramış ve gündemde kalmağa devam etmiştir. Hatta Cevdet Paşa meşhur eseri olan Tezâkir'de, Mesnevîhan Hüsam Efendi'nin " Mesnevî yedi cilttir diyenleri altı cilttir diyinceye kadar dövmelidir. " dediğini kaydeder.⁸³

Katip Çelebi'nin sonradan ortaya çıkan Mesnevî'nin yedinci cildi için " .. bilhassa Ankaravî'nin iltifatı ile şayi' olup ana dahi müstakil bir şerh yazmıştır. " diyerek bahsettiği bu eser hakkında Ali CANİP, yedinci cildin, o günden zamanına kadar kimse tarafından kabul edilmediğini söyler.

⁸² GÖLPINARLI, Abdalbaki., a.g.e., s.143, 212.

⁸³ CEVDET Paşa., *Tezâkir.*, Yay. Ord. Prof. Cavit Baysun. T.T.K. Yayınları, T.T.K Basımevi, Ank. 1986. s.230.

Katip Çelebi ve Ata'nin 1621 (H. 1030) senesinde zuhur ettiğini söyledikleri bu kitap 1414 yılında istinsah edilmiştir. (H. 814) Çok kimselerin kanaatlerine göre bu ciltte Şeyhü'l-Ekber Muhiddin Arabî'ye hakaretler vardır. Eser Kadızadeliler tarafından onuncu asr-ı hicrîde kasden ortaya çıkarılmıştır.⁸⁴

İsmail Rusûhî Ankaravî'ye göre, kendisi tarafından şerh edilmiş, ve zamanında büyük tepkiler almış olan bu cildi kabul etmeyenlerin itirazları dört nokta üzerindedir ve bu itirazları şu şekilde sıralar :

1 - Bunlar Mevlâna'nın kelamı değildir ve İranlı şairlerin biri tarafından söylenmiş ve Mesnevî'ye zeyl olmak üzere ilhak edilmiş olsa gerektir.

2 - Mevlânâ'nın hayatına dair ilk ve en önemli kaynak olan Sipehsâlar menkabesinde Mesnevî'nin ilk altı cildinden bahis edilmektedir.

3 - Mevlânâ, altıncı cildin başında :

پیشکش می آرمت ای معنوی

قسم سادس در تمام مثنوی

*

شش جهت را نوردہ زین شش صحف

کی یطوف حوله من لم یطف

Ey mânevî er, Mesnevî'nin son cildi olan altıncı cildi de sana armağan sunmaktayım.

Bu altı ciltle altı cihete nur saç da çevresini dolanmayan dolansın.⁸⁵

⁸⁴ CANİB, Ali., a.g.m.

⁸⁵ MEVLÂNÂ., Cemaleddin., *Mesnevî*, Çev. Veled İZBUDAK., M.E.B. Şark - İslam Klasikleri No : 103., İst. 1988. s.3.

diyerek Mesnevî-i Şerifin altı cilt olmasına işaret ediyor.

4 - Altıncı cildin sonunda Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in manzum ifadesi, eserin altı cilt olduğunu ve ve Kıssa-i Şehzadegan'da sona erdiğini, Mevlânâ'nın ondan başka söz söylememesine ve altıncı cildi bitirdikten sonra çok geçmeyip vefat etmelerini gösteriyor.⁸⁶

Ankaravî adı geçen cilde itiraz edenlerin ileri sürdükleri fikirleri böylece tesbit ettikten sonra, bu itirazlardan dolayı mahiyetde hasıl olan tesirlere de değinerek, şöyle söylüyor:

" Çünkü bunlar bu güne sözleri söylediler ve delâil ve bürhan ibrâz idüb itirâz eylediler. Bu sifr-i şerîfe itikad eyleyen ihvânın kulûbu mahzun oldu ve nice sâde-diller dahî bunların ahvâline vâkıf olamayub ve akvâlinin manâ ve hakîkatini bilemeyüb bu sifr-i maârif-i meşhunun kitabetinden ve mütalâa ve kıraatinden feragat idüb fevâidinden mahrum ve menâfiinden magbûn kaldılar. "⁸⁷

Bu suretle ihvanın ve muhibbânın içinde olduğu psikolojik durumu anlatan Ankaravî, bunun üzerine etrafındaki dostlarının kendisinden bu itirazlara ilmi ve yeterli cevaplar vermesini istediklerini ve bu cilde bir şerh yazmasını rica ettiklerini ifade ediyor. Bunun üzerine Rusûhî Dede, dört gurupta topladığı itirazcıların fikirlerine yine dört kademedede uzun uzadıya cevap veriyor. Bu cevapların kısaca içeriği şöyledir :

1 - Mevlânâ yedinci cilde de, diğer ciltlerin başında yaptığı âdeti üzere " Ey Ziyâü'l-Hak Hüsameddin " diye söze başlamıştır. Bu cilt eğer başkasına ait olsaydı, o şahsın Hüsameddin'e bu şekilde bir hitapla esere başlamaması gerekirdi. Diğer taraftan bu yedinci cildin, Mevlânâ'nın irtihallerinden iki sene evvel 1271 (H. 670) tarihinde yazıldığını işaret eden bir beyit mevcuttur. Ayrıca kendi ismini saklayan ve başkası adına

⁸⁶ CANİB, Ali., a.g.m.

⁸⁷ CANİB, Ali., a.g.m.

eser yazan bir şaire de tesadüf edilmemiştir. Aynı zamanda bu üslubu da yalnız Hazret-i Pîr kullanabilir.

2 - İtiraz edenler Sipehsalar'ın manasını pek anlayamamışlardır. Çünkü eserin menakıbnamesinde, Mesnevînin altı cilt olup, ondan başka bir cilt olmamasına dair katî bir delil ve işaret yoktur.

3 - پیشکش می آرمت ای معنوی
قسم سادس در تمام مثنوی

" Ey mânevî er, Mesnevî'nin son cildi olan altıncı cildi de sana armağan sunmaktayım. " demesi yedinci cildin olmamasına delalet etmez. Bunun manası " Ey Manevî ⁸⁸ Mesnevî tamam olunca sana altıncı kısmı getiririm." demekdir ki, " Mesnevî mutlaka altıncı cildin sonunda tamam olacaktır " manasına gelmez. Zaten Mesnevî'nin altıncı kısmında bitmediğine dair iki mühim delil vardır.

Bunlardan biri şudur : Her müellif kitabının sonunda kendi ismini zikreder, hiç olmazsa kitabının bittiğine dair bir söz söyler. Allah'a, Peygamber'e münacaat ve salevatda bulunur. Altıncı cildin sonunda ise böyle bir şey yoktur. Bilakis yedinci cilt, münasib bir münacaatla ve Hüsameddin Efendi'nin ismi geçerek, bir dua ile bitiyor.

İkincisi ise şudur : Sultan Veled babasıyla olan konuşmasını nazm ve altıncı cildin sonuna ilave etmiştir. Bu suretle Mesnevî'nin altı ciltte hitam bulmadığı meydan çıkıyor. Bunun haricinde :

شش جهت را نوردہ زین شش صحف
کی یطوف حوله من لم یطف

⁸⁸ Mevlânâ, " Ey Manevî ! " diye, çok sevdiği ve Mesnevî'nin meydana gelmesinde kendisine destek olan Hüsameddin Çelebiye hitab etmiştir.

beytine tesadüf ediyoruz. Bunun manası : " Ey Hüsameddin Çelebi ! şeş cihete bu şeş suhufdan nur ver. Yani bu şeş mücelled mesnevîden altı cânibe envâr-ı ulûm ve esrarı ırgör. Tâkim ânın havlına dolanmıyan kimse havalî ve etrafına dolana ve andan nûr-u manâyı istifade kıla. " demektir. Ammâ buradaki " şeş suhûf " tabiriyle Mesnevî'nin yalnız altı cilt olması anlaşılmaz. Çünkü dördüncü cildin evvelinde :

هين زچارم نوره خورشيد وار
تابتاد بر بلاد و بر ديار

beytine tesadüf edilir : " Dördüncü ciltten güneş gibi dört tarafa nur ver, tâki beldeler ve diyarlar üzerine parlasın ! " demekle, dördüncü ciltten sonraki ciltleri yazmamış olmadı.

4 - Oğlanın altıncı cilde manzum bir hatime yazması da Mevlânâ'nın Mesnevî'yi bu ciltte bitirmesine asla delalet itmez. Sultan Veled'in ilave ettiği parça şöyle başlar :

مدتی زین مثنوی چون والدم
شد خمش گفتش ولد ای زنده دم

*

قصه شهزادگان نامدبسرا
ماند نهفته سران يك پسر

Bu parçaya Ankaravî şöyle mana verip tevil ve izah ediyor : " Çünkim Veled-i Azizim bu Mesnevî'den bir müddet hâmuş oldu ve sükût kıldı. Sultan Veled ol hazrete didi Ey soluğu diri, kelamı ferhunde pederim, şehzadelerin kıssası başa gelmedi ve tamam olmadı, ol bir püserin sırrı gizli kaldı .... Çünküm Sultan Veled Hazretleri ol bir şehzadenin kıssasının nâ-tamam

olmasından ve anın sırrı nutka gelmeyüb mahfi kalmasından Hazret-i Mevânâ'ya sual eyledi. Mevânâ cevab verüb buyurdular : " Ey veled benim nutkum bu mahalden sonra ester gibi yatdı ve ol yek püserin sırrını haşrederek hiç kimseye dimek yokdur ...." Hülâsa Ankaravî'nin fikrine göre Kıssa-i Şehzadegan'ın nâ-tamam olması kasdidir. Mevlânâ üçüncü çocuğun sırrını faş etmek istememiştir. Ankaravî'ye göre Sultan Veled'in ilavesinde tesadüf edilen *وقت رحلت آمد* [Göçme çağı geldi , çattı⁸⁹] tabiri de uzun delillerle izah ve ityâne çalışıldığı üzere Mevlânâ'nın altıncı cildi müteakib hemen vefat ettiğine delalet etmez.⁹⁰

Yıllarca hatta yüzyıllarca sürüp günümüze kadar gelebilen bu tartışmanın bir önemli delili ve vesikasına da , Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı Tezâkir adlı eserde rastlamak mümkündür. Mesnevî'nin son şârihlerinden biri olan Abidin Paşa, yazdığı mesnevî şerhini Cevdet Paşa'ya göndermiş, Cevdet Paşa şerh metinlerini okuyup inceledikten sonra, buna mukabil bir mektup göndererek fikirlerini ve görüşlerini açıklamıştır.

Cevdet Paşa mektubunda , Abidin Paşa şerhinin 19. sahifesinde geçen, " Mesnevî-i Şerîf altı ciltten ibaret olup altıncı cildin nısf-ı sâniisiyle yedi cilt üzerine bulunur " şeklindeki açıklamayı anlayamayıp bundan kastedilen şeyin ne olduğunu merak etmiş ve şöyle devam etmiştir :

" Hep Mesnevî'ler altı defter bir mücelled olarak eyâdi-i enâmda tedâvül edegelmiştir. Şârih-i Mesnevî İsmail Ankaravî her cild için birer dibace olmak üzere altı dibace yapmıştır. Nahifi dahi Mesnevî'yi altı cilt olarak nazmen tercüme edip altıncısını ikiye taksim etmemiştir. Vâkı'a Hazret-i Pîr'in vefatından dört yüz altmış üç sene sonra ya'ni bin yüz otuz beş tarihinde Mesnevî-i Şerîf'in cild-i sâbi olmak üzere meydana bir manzume çıkmış idi ki anda pîşvây-i rical-i sûfiyye olan Şeyh-i Ekber hazretlerinin kadh ü zeminine dâir nice ebyât bulunmağla ve Şeyh-i Ekber'e adüvv-i ekber olan

⁸⁹ MEVLÂNÂ., Celaleddin, *Mesnevî*, Şerhi: Abdulbaki Gölpınarlı, Bilim ve kültür eserleri dizisi. M.E.B. İst. 1985 s.744.

⁹⁰ CANİB, Ali., *a.g.m.*

Kadı-zade'lilerin atıp tuttukları zamân olmağla bu cild-i sâbi'a ehemmiyet verilmiş idi. Tarikat-ı Mevleviyye ricali ise : " Ol manzûme sahib-i Mesnevî Mevlânâ Celâlüddîn Rûmî hazretlerinin nutku değildir. Anı şu'eray-ı acemden biri yapıp Mesnevî-i şerîf'e ilhaak eylemiştir. " diyerek anı eşedd-i inkâr ile inkâr ede-gelmişlerdir. "91

Cevdet Paşa mektubunda ayrıca, kendisinin de Mesnevî'den icâzet aldığını, bazılarının bu cildi Mesnevî'nin devamı olarak addettiklerini, ancak Mesnevîhanların ve çoğu Mevlevî meşayihinin bu cildi katiyyen inkar ettiğini, Sipehsalar'ın ve Sadrettin Konevî'nin Mesnevî'yi yalnız altı cilt olarak zikr ettiklerini, diğer önemli bir Mesnevî Şârihi olan Şem'î'nin altıncı cildin tamamlanması ile Mesnevî'nin sona ereceğinin, Mevlânâ'nın keşf-ü kerameti ile bildirdiğini kaydettiğini söyler. Mesnevî'nin yedinci cildinin dört yüz küsur sene sonra ortaya çıkmasını da son derece şaibeli ve tuhaf bulduğunu ilave eden Cevdet Paşa, daha evvel de bahsedilen, bu cilde karşı yapılan itirazlar çerçevesindeki fikirlere yorumlar ve deliller getirerek mektubuna devam eder ve Ankaravî'nin bizzat kendisinin de üçüncü cildinin şerhinde Mesnevî'nin altı cilt olduğundan bahsettiğini, ancak daha sonra Kadızadeliler'e camîle olsun diye altıncı cildi şerh ettiğini ve onu inkar edenlere de zayıf ve perîşan sözlerle cevaplar vermeye çalıştığını ancak " Enzâr-ı Mevlevîyânda dâmen-i i'tibârı " nın leke-dâr olduğunu söyler.

Cevdet Paşa'nın bu mektubunu alan Abidin Paşa ise cevapnamesinde , öteden beri Mesnevî'nin ilk altıncı cildini okuyup bitirinceye kadar böyle bir eserin benzerinin bile mevcudiyetinin olamayacağına ve yazılamayacağına kanaat getirdiğini, onu okurken hayrete düşüp lezzet aldığını, zevk duyduğunu ancak yedinci cilde geldiğinde bütün bu duygu ve hislerinden uzaklaştığını, ve bu cilde Mesnevî'de olan azamet ve hikmeti tamamen kaybettiğini, dolayısı ile bu cildin Celâleddin-i Rûmî Hazretlerinin eseri olmadığına kalben hükmettiğini fakat bunu münasip bulmadığı için ilan etmediğini söyler. Hatta bu cilt için Paris'te basılan Biographie Didot adlı eserde , Avrupa da dahi bu cildin Celâleddin-i Rûmî Hazretlerinin eseri olmadığına hüküm ettiklerini yazdıklarını söyler. Ayrıca bu cildi sahih kabul etmediğinden dolayı " Mesnevî-i Şerîf altı ciltten

⁹¹ CEVDET Paşa., a.g.e., s.228 - 235.

ibaret olup altıncı cildin nısf-ı sâniyle yedi cilt üzerine bulunur " ibaresini yazdığını, eğer bu cildin Mevlânâ'ya aid olduğunu kabul etmiş olsaydı doğrudan doğruya, " Mesnevî-i Şerif yedi cildir " cümlesini ilave etmiş olacağını söyler.⁹²

Bu yedinci cilt konusunda araştırma yapanlardan biri de, Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Gölpınarlı Şarkiyat mecmuasına yazdığı makalede, Ankaravî'nin şerhine esas olan nüshasının Konya Mevlânâ Müzesi 2033 numarada kayıtlı ve IX. asırda istinsah edildiğini, bu nüshanın bozuk bir nüsha olduğunu söyler. Ayrıca nüshanın yedinci ilave cildindeki tenakuzların Ankaravî tarafından da farkedilmiş olduğundan ve bu cildin gerek ihtivâ ettiği üslub gerekse içindeki tenakuzlar sebebi ile Mevlânâ'ya ait olamayacağından bahseder. Bununla beraber Veled İzbulak Çelebi tarafından yazılan ve yedinci cildi inkarını isbat etmeye çalışan risalenin de yeterli delilleri ortaya koyamadığından bahseder.⁹³

Gölpınarlı yine kendi telifi olan Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik adlı eserinde ise, Rusûhî Dede'nin şöhretinin hiçbir zaman haklı bir şöhret olmadığını, O'nun Mevlânâ'nın diğer eserlerini okumadığını, okusa bile dikkat etmediğini, Şems'in Makaalât'ında geçen Mesnevî Hikayelerinden de haberi olmadığını, Mevlânâ'nın üslubundan ve felsefesinden bihaber olduğunu ve bunu da yalancı, uydurma yedinci cilde yaptığı şerhten ortaya çıktığını idda eder.⁹⁴

Muallim Naci ise yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmaması gerektiğini söyleyerek, Ankaravî'nin bu cilde yazdığı şerhinin kabul ve itibar görmemesini buna bağlar.⁹⁵ Ayrıca Nihat Sami Banarlı,⁹⁶ bu cildin

⁹² CEVDET Paşa., *a.g.e.*, s. 235 - 236.

⁹³ GÖLPINARLI., Abdülbaki., *Mesnevî'nin VII. Cildi.*, mak., Şarkiyat Mecmuası. İst. 1966. Sa. 6, s. 11.

⁹⁴ GÖLPINARLI, Abdülbaki., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 143.

⁹⁵ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 71.

⁹⁶ BANARLI., Nihat Sami, *a.g.e.* s.700.

Ankaravî tarafından mecbur kalındığı için şerh ettiğini yazar ve bu işin hala bir muamma olarak devam ettiğini kaydeder.

İranlı olup Bediü'z-zeman ünvanını almış Firuzanfer, Mevlânâ Celâleddîn⁹⁷ adlı biyografik eserinde, eğer yedinci defter Mevlânâ'ya ait olsaydı, söze altıncı ciltte bıraktığı yerden yani Şehzadelerin yarım kalan hikayelerinden ve kendi mirasını oğullarından en tembeline verilmesini vasiyyet eden kişinin hikayesinden başlaması ve onu tamamlaması icab ederdi, halbuki bu iki hikayelerin de ve o konuların da VI. defterle hiçbir şekilde irtibatı yoktur, diyerek, bazı hikayelerin bu ciltte tekrar edildiğini, bunun ise Mevlânâ'nın adetine aykırı olduğunu, bu cildi, biraz Farsça bilen bile beğenmeyeceğini ve bir çok gramer hataları ve yanlış kelime kullanımları bulabileceğini idia etmiştir. Hatta eserde geçen " Ezseri Vaz-u Usul " terkinin, Şems-i Kays'a göre " Eşeğin dahi gevelemeyeceği " sözler olduğunu söylediğini yazar. Bunlardan başka, bu defteri yazanın Fahri Razi'ye inancı olduğunu ve onu övdüğünü halbuki Mevlânâ ve Babasının bu şahsı muteber saymadıklarını eserlerinde belirttiklerini, yedinci defterde Mevlânâ'nın kendisine hiç bir eserinde söylemediği Mevlânâyı Rum gibi sözlerin olduğunu delil olarak gösteren Firuzanfer, böyle zayıf, düşük şiirlerin o büyük üstad Mevlânâ'ya nispet edilmesini " büyük töhmet ve affolunmaz bir günah " olarak nitelemiştir.

Erhan Yetik de, yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmaması gerektiğini söyleyerek, Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled'in huzurunda esas nüshadan istinsah edilerek karşılaştırılan en eski Mesnevî nüshasının altı cilt olmasının, Mevlânâ'nın altıncı cildin üçüncü beyitinde Mesnevînin son bulunduğunu haber vermesinin, Minucihr et- Tahir tarafından istinsah edilen yedinci ciltte zorlamaların ve diğer ciltlerden beyit aktarımlarının çok fazla olmasının, Mevlânâ'nın vefatından 135 sene sonra böyle bir cildin ortaya çıkmasının manasızlığının, adı geçen cilt ile diğerleri arasındaki üslub farklarının, Sultan Veled'in babasına " Neden artık söz söylemiyorsun " diye sormasının ve bunu Mevlânâ'nın " Sözüm bundan böyle deve gibi çöktü, yatıp uyudu " demesinin, yedi sayısının hikmeti olması gerektiğinin farzedilmesinin, (Yedi nur, yedi deniz, yedi harf v.s.) bu ciltte Muhiddin

⁹⁷ FİRUZANFER., B., *Mevlânâ Celâleddin*, Çev. Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk., M.E.B., Milli Eğitim Basımevi, İst.1990. s.214 - 218

Arabî'ye Şeyhü'l-Ekfer denilmesinin ve İsmail Ankaravî'nin bizzat kendisi tarafından yazılan şerhin altıncı cildinin sonunda " Bu şerh nihayete erdi" ibaresinin yeterli delil sayılması gerektiği görüşündedir.⁹⁸

Her ne kadar Ankaravî'nin bu yedinci cildi yanlışlık sonucu muteber sayıp onu şerh ettiği düşünülse de, uzun bir süreden beri devam edip gitmekte olan Mesnevî'nin yedinci cildi konusunda söz söylemek ve bir kanaat sarfetmek için, bu gün için elde olan, diğer müelliflerin yazdıkları, rivayet ettikleri fikirlerin ve olayların değerlendirmelerini yapmak ve onlarla bir yargıya varmanın objektif olamayacağı inancı taşınmaktadır. Dolayısı ile bu mevzudaki düşünce, rivayet ve deliller aktarılacakla iktifa edilip, adı geçen konu, bu işin erbabına ve uzmanlarına bırakılacaktır.

Ancak İsmail Rusûhi Ankaravî'nin, Cevdet Paşa'nın Tezâkir namı kitabında yazdığı gibi, yedinci cildi Kadızadeliler'e " Hükmi-i zaman icabında cemile olsun diye " yazmadığı da muhakkaktır. Çünkü Ankaravî, devrinde o yobaz zihniyete kafa tutabilen, onlara karşı risaleler yazabilen devrinin en önemli şahsiyetlerinden biri belki de en önemlisidir. Ankaravî, Katip Çelebi'nin Müzanü'l-Hak Fî ihtiyari'l-Ahakk adlı eserinde kaydettiği üzere, va'zında " tahta depenler, düdük çalanlar, yetiş toklu dede, yetiş boklu dede " diye alay eden Kadızade'ye " ermişleri ve tarikatı tanımıyor kâfir ve zındıktır " diye aşağılayabilecek kadar cesaretli bir insandır.⁹⁹ Sakıb Dede'de Sefine'sinde Rusûhi Dede'nin devrinin yobazlarına ilmiyle mukabelelerde bulunduğunu üç gün zarfında yazdığı yirmi bir kıtalık risale ile Kadızadeliler'e karşı ilmen mukabele ettiğini söyler. Ayrıca Ankaravî, Arabî'nin Fûsus'unu Türkçe'ye tercüme ettiği Zübdetü'l-Fûsus adlı eserinin başında, Muhiddin Arabî hakkında yüceltici sözler söylemiş ve sitayiş ile bahsetmiştir. Dahası Gölpınarlı'nın dediği gibi Ankaravî Mesnevî Şerhini Muhiddin Arabî'nin felsefesini esas tutarak yapmıştır.¹⁰⁰ Kaldı ki, bu tez içinde incelenecek olan Hücetü's-Sema adlı risale, müellifin kendi deyimi ile sofiye zihniyetine münkir olanlara yani Kadızade ve takipçilerine karşı

⁹⁸ YETİK, Erhan., *a.g.e.*, s. 73 - 75.

⁹⁹ ÇELEBİ, Katip., *Müzanü'l-Hak Fî ihtiyari'l-Ahakk* , Haz. Orhan Şaik Göktay., Şark-İslâm Klasikleri : 38., M.E.B. İst. 1993. s. 112.

CANİB, Ali., *a.g.m.*

¹⁰⁰ GÖLPINARLI, Abdülbaki. *a.g.e.* s.143.

ilmi deliller getiren bir cevab-ı şâfidir ve devrin yobaz, tutucu, katı zihniyetini kırmak, fikirlerini reddetmek için kaleme alınmış eserlerinin birisidir.

Sonuç olarak bütün buraya kadar yazılanlardan çıkarılan, Şemsettin Sami Efendinin önemli eseri olan Kamusü'l-Alâm da O'nu överek " ... tasavvuf ve tarikatta Ferîd-i Asr oldu " dediği Ankaravî'nin, devrinin en ârif, bilgili, edip, sanatkar, şâir, mutasavvıf , kültürlü ve cesaretli şahsiyetlerinden birisi olduğudur. Ayrıca, Bayramî, Halveti ve Mevlevî tariklerinin her üçünde de şeyhlik yapabilecek, müridlerini her üç tarikatte de irşad edebilecek kadar tarikat ve tasavvuf ehlidir. Yazdığı Meşhur şerhi halen en kıymetli, aranan ve dayanak gösterilen şerhdır. Minhacü'l-Fukara adlı eseri, Mevlevîlere kendi tarikatlarının adab ve erkenımı öğreten çok önemli bir eser olup, onların bu düsturlarının zaman içinde kaybolmasına ve dejenere olmasına engel olan en büyük sebeplerden birisidir. Dolayısı ile Şeyh Rusûhüddin İsmail bin Ahmed el- Ankaravî, Türk Tasavvufuna, Türk Tasavvufu Kültürüne, Türk Tasavvufu İlmine ve bilhassa Mevlevîliğe en çok hizmeti geçen ulu şahsiyetlerden birisidir.

BÖLÜM 3 : RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA¹

3.1 - RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA'NIN YAZILIŞ SEBEBİ :

Bu araştırmaya konu olan, telif edildiği tarih kesin olarak bilinmemekle beraber, Shiloah tarafından H. 1027 - M. 1617 tarihinde kaleme alındığı söylenen² Hüccetü's-Sema Risalesi'nin yazılış sebebini müellifi Şeyh Rusûhüddin İsmâil bin Ahmed el- Ankaravî, aynı risalenin mukaddimesinde şöyle anlatmaktadır :

" Bizim kardeşlerimizden bazısı, hak yolumuzu yeren, hor gören ve erkanımıza, pirlerimize, ulularımıza söven, yeren, hor gören inkarcıları gördüklerinde, benden bu inkarcılara karşı, Hazret-i Peygamberin kelimandan, ve din alimlerinin ileri gelenlerinin sözlerinden deliller gösteren, yeterli cevaplar vermeme ve tatminkar açıklamalar yapmamı istediler. Çünkü bu inkarcılar, gerçekleri bilmeden, bizim hak yolumuzun, en eski ve doğru yol olduğunu (Sırat-ı müstakîm) bilmeden Peygamber efendimizin yoluna ters, sonradan uydurulmuş ve sapık bir yol olduğuna, ve bu yolda gidenlerin de, daha evvel olmayan uyduruk bir yol icad eden ve eğlence düşkünleri olduklarını zan ettiler. İmdi erkanımızdan, pîrimizden ve diğer sultanlardan gelen belgeleri ve kaynakları açıklamak, bunların hallerinin ve işlerinin şeriate uygun olduğunu göstermek, bizim için yapılması elzem bir iş oldu. Bu inkarcılar ve şüpheciler bilmediler ki, erkanımızın, pîrimizin ve diğer sultanların hallerinin batıl olduğuna, amellerinin noksan olduğuna dair kati deliller yokdur. İmdi ben bu, Allah'ın aciz, düşkün kulu, Mevlevî Şeyhi İsmail Ankaravî, bize ve tarikat dostlarımıza sağlam bir delil olsun diye bu güvenilir risaleyi, yazma gereğini duydum ve adımı da Hüccetu's-

---

¹ Bu risâlenin transkripsiyonu, eserin esas müellif nüshası bulunamadığından ilk defa 1256 senesinde Mısır, Bolak'ta Dârü't-Tıbbâti'l-Bahira matbaasında basılan nüshadan yapılmıştır. Yazıldığı devrinin Türkçesinin özellikleri de göz önünde bulundurulmuştur.

² SHILOAH., Amnon., *The Theory of Music in Arabic Writings.* (c. 900 - 1900) The International Musicological Society and The International Association of Music Libraries, Henle Verlag, München 1979. s.55.

Sema (Sema'nın Delilleri) koydum. Okuyanlarına, taliplerine faydalı olsun diye de Türkçeye çevirdim... "

Ankaravî'nin bu açıklamasından da anlaşılacağı üzere, Hücetü's-Sema risalesi, O'nun devrindeki, tasavvufa, tarikat ve tarikat erbabına, sema'a münkir olanlara, inkar edenlere, bilhassa gericilik fırtınası estiren Kadızade ve onun yobaz, tutucu takipçilerine karşı yazılmış bir risaledir.³

Ankaravî'nin risalesinde münkirin, inkarcılar olarak bahsettiği, Kadızadeliler zümresi:

" ... Sema yani ırlamak ve onu dinlemek dahi, raks. öyle raks ki zamanımızda sûfilik davasında olan kimseler işlerler, haramdır. "4 diye, va'zlarında ithamlarda bulunarak, ehli sufiyye zümresine ve onların ibadetlerine karşı halkı kıskırtmış, tekkeleri yakıp yıkmıştır. Onların zihniyetine göre devran ve raks yapılan tekke yıkılıp, temeli bir kaç arşın kazılıp denize dökülmedikçe, orada namaz kılınmaz. Mezheb-i sûfiyye cehalettir, betalettir, delalettir. Sema bir danstır yani raksdır. Raksı ise Tevâcüdî Samirî adında bir yahudi bulmuştur Bir tür sema yani raks yapmak ve bunu yaparken de onunla nefis mücadelelerinde bulunuyor olmayı iddia etmek Allah Teala'ya iftira etmektir. Raks eden ve onunla nefis mücadelesini yaptığını söyleyenler belki delidirler. Ancak Rasulallah onlardan değildir, onlar da Rasulallah'dan değildir.⁵

Kadızadelilerin önemli başçekenlerinden biri olan Üstüvanî Mehmed Efendi'ye göre de, dervişler " Tahta tepenler ve düdük çalanlar " dır.

³ Erhan YETİK Hucetü's-Semâ Risâlesi hakkında, Katip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünûn adlı eserinde Ankaravî'nin Ahmed bin Muhammed bin Muhammed et-Tûsî'nin (Ölm. H. 520 / M. 1126) Bevârikü'l- İlmâ' fi Tekfiri Men Yuharrimü's-Semâ adlı eserini esas almak sureti ile telif ettiği bir eserdir dediğini yazmaktadır. Ancak Kâtip Çelebi'nin bahsettiği eser, Ankaravî'nin Muhtasar Risaletü'l-Tûsî Fi's-Semâ adlı eseri olsa gerekir. Çünkü Hucetü's-Semâ Risâlesi'de ne böyle bir alıntı vardır, nede bunun îmâsı mevcuttur. Bkz. SHILOAH., Amnon., a.g.e

⁴ KARA., Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler.*, Dergah Yayınları : 41, Murat Matbaacılık, İst., 1977, s. 73.

⁵ a.g.e., a.y..

İşte Hücetü's-Sema böyle bir zihniyetin devletin bütün kademelerine sirayet ettiği bir devirde ve yine böyle bir zihniyete karşı yazılmış, çok çeşitli ve sağlam kaynaklardan deliller getiren ilmî bir eser hüviyetindedir.

3.1.1 - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NIN YAZMA NÜSHALARI :

Hücetü's-Sema Risalesi'nin bir çok kütüphanede bir çok yazma nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan bazıları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi'nde olanlar:

Hacı Mahmud Efendi Kitaplığında 2638/4 numarada kayıtlı olan nüshanun istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Kitab-ı Simatü'l-Mukinîn adlı eserin ekinde ve Türkçedir. 33. ve 62. sayfeleri arasındadır. Cildi ebrûli-meşin olup 213 X 153 mm. ebadında ve miklâplıdır. Açık sarı renkli kağıdın üzerine 23 satır halinde , siyah mürekkeple nesih olarak yazılmıştır.

Eserin başı : بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اياك نعبد و اياك نستعين ...

Eserin sonu : .... و الله اعلم بمن اهتدى و هو السؤال المنى . تم

Nafiz Paşa Kitaplığında 395/1 numarada kayıtlı olan nüshanın istinsah tarihi 1289 ve müstensihi Hafız Hüsetin Şevkî Trabzonî'dir. Türkçedir. Cildi meşin olup 223 X 147 mm. ebadında ve miklâplıdır. Nohutî renkli kağıdın üzerine 19 satır halinde , siyah mürekkeple talik - rik'a olarak yazılmıştır.

Eserin başı : الحمد لله الذى اسمع العبا فى ...

Eserin sonu : .... و الله اعلم بمن اهتدى و هو السؤال المنى . تم

Pertev Paşa Kitaplığında 255/2 numarada kayıtlı olan nüshanın istinsah tarihi belli değil ancak müstensihi Derviş Ganemdir.⁶ Türkçedir. Cildi meşin

⁶ Erhan YETİK'in en eski nüsha olarak ?? bahsettiği bu nüsha bulunamamıştır.

olup 202 X 128 mm. ebadında ve miklâplıdır. Açık sarı renkli kağıdın üzerine 21 satır halinde , siyah mürekkeple talik olarak yazılmıştır.

Eserin başı : اللهم اياك نعبد و اياك نستعين ...

Eserin sonu : .... و الله اعلم بمن اهتدى و هو السؤال المنى . تم

Süleymaniye Kütüphanesindeki diğer nüshalar şunlardır :

Nafiz Paşa Kitaplığı 669/2 numarada kayıtlı, 200 X 145 mm. ebadında, 20 satır yazılı, mukavva ciltlidir. Nesih hattıyla yazılmıştır.

Yine Nafiz Paşa Kitaplığı 469/2 numarada kayıtlı, 200 X 145 mm. ebadında, 20 satır yazılı, mukavva ciltli olan ve Nesih hattıyla yazılmış olan diğer bir nüsha da vardır.

Hüccetü's-Sema Risalesi'nin İstanbul Üniversitesi, Türkçe yazmalar Kısmı'ndaki nüshalar şunlardır :

6410 numarada kayıtlı, Mehmed el-Bulgarî tarafından 1251 senesinde istinsah edilmiş olup, 215 X 145 mm. ebatlarında, 23 satır olarak siyah mürekkeple açık sarı kağıda talik ile yazılmıştır. Lacivert meşin ciltlidir. 25 sahifedir. (Bkz. Ek 1)

Eserin başı : بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اياك نعبد و اياك نستعين ...

Eserin sonu : ..... و كرم و على آله و صحبه اجمعين

2168 numarada kayıtlı, istinsah tarihi ve müstensihisi belli değildir, 225 X 145 mm. ebatlarında, 23 satır olarak siyah mürekkeple açık sarı kağıda talik ile yazılmıştır. Ebrûlî-meşin ciltlidir. 11 - 25 sahifeleri arasındadır.

Eserin başı : بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اياك نعبد و اياك نستعين ...

Eserin sonu : Okunamadı.

Taksim Atatürk Kitaplığında Hücetü's-Sema'nın yazma nüshaları :

Belediye Yazmalar Kitaplığı :

441/1 numarada kayıtlı, 215 X 135 mm. ebadında olup 1. - 40. yapraklar arasındadır, 17 satır ve Nesih hattıyla olarak yazılmış olup müstensihî İbrahim Şevki Efendidir.

O.Ergin Kitaplığı :

585/2 numarada kayıtlı olup 210 X 140 ebadında 218. - 241. tapraklar arasındadır. 21 satır olarak Nesih hattı ile yazılmış, müstensihî Ömer eş-Şükrî'dir.

925/2 numarada kayıtlı olup 190 X 120 ebadında 51. - 94. tapraklar arasındadır. 19 satır olarak Nesih hattı ile yazılmış, müstensihî belli değildir.

Yine 1437 numarada kayıtlı olan bir başka nüshadır. 190 X 130 ebadında 21 satır olarak Nesih hattı ile yazılmış, müstensihî belli değildir. Sonunda beş boş yaprak vardır.

Eserler okuyuculara verilmediğinden ciltleri, sayfaları, v.s. tetkik edilememiştir.

Hücetü's-Sema Risalesi'nin bazı Arapça nüshaları da şunlardır :

Avusturya'da Wiyana Osterreichische National Bibliothek'te bulunan nüshalar:

Fl.,2523 numarada kayıtlı, 1 - 34 sahifeler arasında ve 195 X 127 mm. ebatlarındadır. 17 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Yazarın Türkçe tercümesini de kapsar.

Fl.,2524 numarada kayıtlı, 65b - 100. sahifeler arasında ve 164 X 111 mm. ebatlarındadır. 19 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Yazarın Türkçe tercümesini de kapsar.

Hollanda Leiden Üniversiteirs Bibliotheek'te bulunan nüsha

Or. 942 numarada kayıtlı, 35a - 45. yapraklar arasında ve 204 X 145 mm. ebatlarındadır. 25 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî Dervîş Muhammed Ağribûn'dur istinsah tarihi H.1027/M.1617 dir. Yazarın Türkçe tercümesini de kapsar.⁷

Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde olan nüsha :

4890/26 numarada kayıtlı 89b - 95a numaralı. yapraklar arasında ve 210 X 152 mm. ebatlarındadır. 29 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî Lâlîzade'dir.⁸ istinsah tarihi belli değildir. Kahverengi meşin ciltli ve miklâblıdır. Nohutî-beyaz renkli kağıt üstüne siyah mürekkep ile ve kötü bir Nesih - Rika hattı ile yazılmıştır. (Bkz. Ek 2)

Eserin başı : اللهم اياك نعبد و اياك نستعين ...

Eserin sonu : ....والسلام على من اتبع الهدى و هو معطى

السؤال . تم تم

Veliüddin Kütüphanesi'nde olan nüsha

1811/1 numarada kayıtlı 1b - 14a. yapraklar arasında ve 203 X 114 mm. ebatlarındadır. 15 satır olarak istinsah edilmiş olup, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.⁹

⁷ SHILOAH., Amnon., *a.g.e.* a.y.

⁸ Lâlîzade bu nüshanın kenarına, " Bu risâle batıldır, onunla amel etmek caiz değildir . " şeklinde Arapça bir not düşmüştür ki, bu çok dikkat çekicidir.

⁹ SHILOAH., Amnon., *a.g.e.* s.56.

3.1.2 - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NİN YAPILAN BASKILARI :

Hüccetü's-Sema Risalesi'nin münferiden yapılmış herhangi bir baskısına rastlanılamamıştır. Bu eser yine Ankaravî'nin Kitabü'l-Minhacü'l-Fukara adlı eseri ile birlikte, arkasında ekli olarak, iki defa basılmıştır. Birinci baskısı Mısır Bulak'da Darü't-Tıbâati'l-Bahîrâ Matbaasında H.1256 / M.1840 senesinde, (Bkz. Ek 3) ikinci baskısı ise, İstanbul'da Rıza Efendi Matbaasında H. 1286 / M.1869 tarihinde yapılmıştır. (Bkz. Ek 4)

3.1.3 - RİSÂLE-İ HUC CETÜ'S-SEMÂ'NİN KAYNAKLARI :

İsmâil Ankaravî'nin her eserinde olduğu gibi, Hüccetü's-Sema adlı risalesinde de ilmî ve araştırmacı şahsiyyetini açıkça görmemiz mümkündür. Müellifin, hakkında yazacağı konu ile ilgili bir çok kaynakları gözden geçirdikten ve inceleme yaptıktan sonra, eserlerini telif etmesi, en önemli özelliklerinden birisidir.

Hüccetü's-Sema adlı eserde Ankaravî'nin baş vurduğu ve mesnet aldığı kaynakların başında Kur'an-ı Kerîm gelir. Bunların haricinde tesbit edilebilen başlıca kaynaklar şunlardır :

Sahih-i Buharî : (Camiü'l- Sahîh)

A . YAZARI : H.194 - M.810 senesinde, Buhara'da doğan Ebû Abdullah bin İsmâil el-Cûfi el-Buharî'dir. Hadis ilmiyle 11 yaşında ilgilenmeye başlayan Buharî, Hadis İmamlarının en büyüğü olarak kabul edilir. Mısır'dan Maverâ'ü-Nehir'e kadar, tanınmış ilim merkezlerinde hadis okumuş, Mısır, İran, Irak ve Hicaz'da dolaşarak pek çok kimselerden hadisler rivayet etmiştir. H.256 - M.869 yılında Hartank'da vefat etmiştir.

B . KONUSU : İslâm aleminde Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih olarak tanınan eserdir. Kütübü's-Sitte'nin en meşhurdur. Eserde rivayet hususunda ihtilâf bulunmayan hadisler toplanmış, bütün râvî halkalar

birbirlerine bağlanarak, hadislerin kaynağına kadar inilmiştir. Eserde zikredilen 7275 adet hadis, 16 senede ve 600 000 adedin içinden seçilerek derlenmiştir. Eserin bu günkü ve tanınmış olan metni el-Yuninî tarafından meydana getirilmiştir.

Sahih-i Müslim :

A . YAZARI : Müslim el-Hallac ebu'l- Hüseyin el- Kuşeyrî el Nişaburî'dir. H.202 - M.817 veya H.206 - M.821 yılında Nişabur'da doğmuş, H.261 - M.875'de yine Nişabur'da vefat etmiştir. Hadis toplamak için Arabistan, Mısır, Suriye ve Irak'ın her tarafını dolaşmış, Ahmed bin Hanbel ve Şâfi'nin talebesi olan Harmala ve İshak bin Rayuha gibi meşhurlardan faydalanmıştır.

B . KONUSU : Eser, müellifin devrindeki bütün müslüman ülkelerden dolaşarak derlediği, 300 000'den fazla hadisten seçilerek meydana getirilmiş, ve İslâm dünyasında Buharî'den sonra en muteber ve güvenilir hadis kitabı sayılmıştır. Bu eserde hadisler, fikhın ilgili kısımları ile sıkıca bağlı bir şekilde sıralanmıştır. İsnadlara diğer hadis kitaplarından daha fazla önem verilmiştir. 52 kitaptan meydana gelmiştir.

Avârifü'l- Meârif :

A . YAZARI : İran'ın Sühreverd kasabasında H.539 - M.1145 senesinde doğan Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer es- Sühreverdî'dir Sühreverdî, Ebu'l-Kasım b. Fadlan, Ebu'l-Muzaffer Hibetullah eş-Şiblî, Ebu'l-Fütuh et-Tâî, Abdülkadir Geylânî gibi dinî ilimlerde çok kıymetli hocalardan yetişmiştir. H.632 - M.1234 senesinde vefat eden Sühreverdî, sûfilik ve şeyhliğinin yanı sıra Şâfiî mezhebinde fakîh ve hadîs iliminde de üstattı.

B . KONUSU : 20 civarında eseri olan Sühreverdî'nin en önemli eseri, Avârifü'l-Meârif'dir. Ankaravî'nin mesned olarak aldığı ve çeşitli aktarmalar yaptığı bu kitap, tarikat dönemi tasavvufunun ilk ve en önemli eserleri arasındadır. Hz. Peygamber'in yaşına nisbetle 63 bölüm olarak ele alınmış bu eser, Serrâc, Kelâbâzî, Mekkî, Kuşeyrî, Hucvirî ve Gazzalî'nin yolu üzerinde,

sünnî tasavvuf anlayışını yaymak ve sistemleştirmek üzere kaleme alınmıştır. Bu telifde, özellikle tekke adabı ve tarikat adabı konularında Sühreverdi'nin kendine has fikirlerini bulmak kabildir.¹⁰

Fütûhâtü'l Mekkiyye :

A . YAZARI : H.560 - M.1165 senesinde İspanyanın güney-doğusunda bulunan Mürsia'da doğan, Şeyhü'l Ekber namıyla maruf Şeyh Muhyiddin İbnu'l-Arabî'dir. İslâm tarihindeki en çok eser veren yazarların başlarında gelir. Kendi Hatırat'ında yazdığına ve hatırladığına göre 251 adet listesini verdiği eseri vardır. İslâm Tasavvufu'ndaki Vahdet-i Vücut felsefesinin kurucusudur. Dünya Düşünce Tarihi'nde de en önde gelen şahsiyyetlerden biridir. H.638 - M.1240 tarihinde Şam'da vefat etmiştir.

B . KONUSU : Muhiddin Arabî'nin en önemli eserlerinin başında gelen Futûhâtü'l-Mekkiye, H.598 - 635, M.1201-1237 tarihleri arasında yazılmış 7000 sahifelik muazzam bir eserdir. 560 bölümü vardır ve her bölümde başka bir konu işlenmiştir. Müellifin oto-biyografisi, hocaları, metafizik ile ilgili konular, ilimlerin tasnifi, mantık, fizik, ontoloji, kozmoloji, psikoloji, ahlâk, v.b. gibi pek çok konulara havî bir telifdir.¹¹

İhyâu Ulûmi'd-Dîn :

A . YAZARI : H.450 - M.1058 de, Horasan civarındaki Taberan'da doğan, Kısaca el-Gazâlî diye bilinen, Ebû Hamid Muhammed ibn Muhammed ibn Muhammed İbn Tâvus Ahmed et-Tûsî eş-Şâfiî'dir. Bilgi genişliği, orijinallik veya etki gibi kavramlarda, İslâm dinî ve felsefî düşünce tarihinde çok önemli bir yer işgal eder. Tasavvuf ile şeriatî bağdaştırmaya çalışıp bunda

¹⁰ SÜHREVERDÎ., Şihâbüddin., *Avarifü'l-Meârif, Tasavvufun Esasları*, Çev. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz., Erkam Yayınları, Uygun Matbaası, İst. 1990., s.IX - XXXII.

¹¹ ARABÎ., Muhyiddin İbnü'l-., *El-Futûhât el-Mekkiyye*, Haz. Nihat Keklik. Kültür Bakanlığı, 1000 Temel Eser Dizisi / 153., Başbakanlık Basımevi, Ankara 1990. s.XVII - XXIX.
ŞERİF., M.M. *İslâm Düşüncesi Tarihi.*, İnsan Yayınları 61, Kaynak Eserler 4/2., T.B.E. Mustafa Armağan., İst. 1990. s. 11 -34.

da başarılı olan Gazâlî, tasavvufun gelişmesine destek olan en büyük din bilginlerindedir. Felsefeye de karşı olan müellif, mantığın islâm dini ile bağdaşmasına da öncülük etmiştir. H.505 - M.1111 tarihinde Tûs'da vefat eden Gazâlî'nin, irili ufaklı dört yüz civarında eseri vardır.

B . KONUSU : Gazâlî'nin en önemli eseridir. Genel olarak tasavvuf ile ilgili olarak yazılmış ve kırk kitaptan meydana gelmiş muazzam genişlikte bir eserdir. Tevhid, Namaz, Zekat.Hac, Zikir ve Dua, Evrad, Helal -Haram Kazanç, Sema, Vecd, Zühd, Takva, Nefs, Kibir, Tevbe gibi onlarca konuyu kapsar.

Vâsıt :

A . YAZARI : İhyâu Ulûmi'd-Dîn'in yazarı olan, Taberan'da doğan, el-Gazâlî'dir.

B . KONUSU : Gazâlî'nin, hocası İmam el-Harameyn'in Nihayâtü'l-Matlab'ına dayanan el-Basît adlı eserin özetidir. İslâm fıkhi ile ilgili olan bir kitaptır.

Sıhah : (Tâcu'l-Luga ve Sıhahü'l-Arabiye)

A . YAZARI : Ebu Nâsır İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî'dir. En meşhur Türk bilginlerinden ve sözlükçülerindedir. Farab ve Bağdat'ta eğitimini tamamladıktan sonra, Suriye, Elcezire ve Hicaz'da Arapça dilbilgisini geliştirmek için çalışmalar yapmıştır. Rey ve Horasanda Arapça sözlük üzerinde çalışırken, hüsn-ü hat dersleri de alan ve iyi bir hattat olan Cevherî'nin yazdığı bir kur'anın çok yüksek fiyatlarla satıldığı söylenir. Hezarfen Ahmed Çelebi'den 600 sene evvel, kanat takarak uçma girişimlerinde bulunmuş ve bu denemelerin birinde 1010 senesinde Nişabur'da ölmüştür. Tâcü'l-Luga, Mukaddime, Aruzü'l-Varaka adlı başka eserleri de mevcuttur.

B . KONUSU : Eser Arapça sözlüktür. Arab lugatının gelişmesinde önemli bir merhale taşıdır. Asırlarca en çok kullanılan lugat kitabı olma hüviyetini taşımıştır. Kelimelerin son harflerine göre tertib edilmiştir.

Kutü'l Kulûb :

A . YAZARI : Ebû Tâlib Muhammed b.Alî b.Atıyye el-Mekkî el-Acemî'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. İran'ın Cebel civarlarından olup, uzun süre Mekke'de kaldığı ve burada yetiştiği için nisbesi Mekkî olmuştur. Acemî diye de tanındığı için Arab olmadığı anlaşılır. Eğitimine Mekke'de başlayıp burada hadis tahsil etmiş, Muhammed b.Hasan el-Acurrî, Ali b.Ahmed el-Masıfî ve Muhammed b.Ahmed el-Cerceraî gibi muhadislerden hadisler rivayet etmiştir. Vefatı olan H.386 -M.996 tarihine kadar hayatının son dönemlerini Bağdat'ta geçirmiştir. Gazâlî ve Abdülkadir Geylanî üzerinde büyük etkisi olmuştur.

B . KONUSU : Mekkî'nin günümüze kadar gelebilen yegane ve en önemli eseridir. Tasavvufun doğuş dönemi hakkında bilgiler veren, zühd ve ibadet konularını genişçe işleyen bir eserdir. Bunun haricinde başka eserleri de olduğu iddiası vardır.

Kasîdetü'l-Taîyye :

A . YAZARI :

Eserin müellifi, Arab mutasavvıfı ve şairi, Ebu'l-Kâsım (Ebu'l-Hafs) Şerefuddîn Ömer b. Ali b. Mürşid el- Hamevî el-Mısırî es-Sadî İbnü'l-Fârız'dır. H. 577 - M. 1182 senesinde Mısır'da doğmuş, fıkıh ve hadis tahsil etmiştir. Mekkeyi ziyaret etmeye gitmiş ve bir süre orada kalmıştır. Tekrar Kahire'ye döndükten sonra, H. 632 - M. 1235 senesinde vefat etmiştir.

B . KONUSU :

Eserinde, sûfilik döneminde müellifin başından geçen haller ve olaylar ve merhaleler, kasideler halinde anlatılmıştır.

Kamus: (el-Kâmusu'l-Muhît)

A . YAZARI :

Ebû Tahir Mecduddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed b. İbrahim eş-Şirâzî el-Fîrûzâbadî'dir. H. 729 - M. 1329'de Şiraz yakınlarındaki Kazrûn'da doğmuştur. En tanınmış din ve lugat alimlerindedir. Anadolu ve Hindistan'ı gezmiş, Mekke, Medine ve Taifte yaşamıştır. Zebid'de H. 817 - M. 1414 senesinde vefat etmiştir.

B . KONUSU :

Kelimelerin sonuna göre tertib edilmiş olan lugattır. Bir çok baskısı da yapılmıştır.

Mücmel : (el-Mücmel fi'l-Luğâ)

A . YAZARI :

Ebu'l- Huseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriya b. Muhammed el-Hemedanî el-Kazvinî er-Râzî'dir. Arab dil alimlerinin meşhurlarındandır. Doğum tarihi belli değildir. Hemedan'da yaşamış ve orada H. 395 - M. 1005 senesinde vefat etmiştir. Şöhretini Lugat dalında yapmıştır. Mekâyîsu'l-Luga, es-Sahibî fi fikhî'l-Luga, Kitabu'l-Lamat gibi önemli eserleri vardır.

B . KONUSU :

Lugattır.

Tezkiretü'l-Evliya :

A . YAZARI :

Feridüdin Ebu Hamid (veya Ebu Tâlib) Muhammed b. İbrahim'dir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. 540 - 618 M. yılları

arasında yaşamış olduğu tahmin edilir. Nişabur civarındaki Kedken'de doğmuştur. Daha çok itriyat alışverişi yapan, attarlık yapan anlamına gelen Attar mahlasını kullanmıştır. Attarlık mesleği babasının mesleğidir.

İyi bir Arapça öğrenimi gören Attar, tefsir, hadis, kelâm, fıkıh gibi dinî ilimlerle beraber, hikmet, felsefe, nûcum, eczacılık gibi akli ilimlerde de söz sahibidir. Tezkire'nin ön sözünde kendisi, tasavvufa küçük yaşlarda meylettğini söyler. Herhangi bir tarikat mensubu değildir. Şeyhleri, üstadları bilinmemekle beraber, talebeleri ve müridleri de malum değildir. Moğolların Nişâbur'u istilâları sırasında yaptıkları katliamda şehit edilmiştir. Musibet-Nâme, Esrâr-Nâme, Mantıku't-Tayr ve Makamât-ı Tuyur, Hüsrev-Nâme, Muhtar-Nâme, İlâhi-Nâme gibi gibi biri birinden kıymetli eserleri vardır.

B . KONUSU :

Evliyâ menkıbelerini içeren bir kitaptır. Şehid edilmesinden bir sene evvel (H. 616) yazdığı eseridir. İçinde birçok faydalı ve mana dolu kerâmetler, büyük sözler ve nasihatler anlatılmıştır.

3.2- RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA'NIN TRANSKRİPSİYONU YAPILMIŞ METNİ :

RİSALE-İ HUC CETÜ'S-SEMA¹² BİSMİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHİM

Allâhümme iyyâke na'büdü ve iyyâke nesta'in * Veleke'l-ğamdü fî külli vaqtin ve ħin * İhdinâş-şırâta'l-müstakim şırâta'l-lezine en'fante 'aleyhim min'el-enbiyâ'i ve'l-mürselin * Ve'l-evliyâ'i'l-mükemmilin ve heb lenâ min ledünke ħilmen nüşâhidü bihi esrâre'l-yağin * Ve envârü'l-

¹² ANKARAVİ İsmail, Hucetü's-Semâ, Bulak, Mısır 1256, (Minhacü'l- Fukara ekinde) İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi kayıt no: 7664.

müttakîn * Ve erine'l-ḥaḫka ḥaḫkan ve'l- bāṭile bāṭilen ḥattā lā nekūne mine'd-dāllīne'l-muḍillīn * Ve'nşurnā ʿalel ḳavmi'l- cāḥidīn el-muʿannidīn el-münkirīn * Ve şalli ve sellim ʿalā Nebiyyike seyyidinā ve mevlānā Muḥammedin seyyidi'l-evvelīne ve seyyidi'l-āḥirīn * Ve ʿalā ālihi ve aşḫābihi ecmaʿīn (emmā baʿdū) feyekūlü eş-şeyḫ İsmāʿīl el-Mevlevī el-Anḳaravī keşefallāḥū lehu esrāra'ş-şūrī ve'l-maʿnevi * Allāḥū Teʿālā'ya ḥamd ve Resūlūne ve āline ve aşḫābına şalāt ü selāmdan şoṅra Şeyḫu'l-Mevlevī İsmāʿīl el-Anḳaravī buyurur ki taḫḳīḳan bizüm ḳarındaşlarımızdan baʿzısı vaḳtā kim ṭarīḳimūze ṭān ve erkānımuza münkir olanlardan baʿzısını gördüler ise * Öyle erkānımız ki ol şeyḫimizün erkānidur ve Sultān-ı Mürşidimizün ṭarīḳidür öyle sultān ki bizüm ve ʿarīfīnün ve vāşilīnün ve ʿaşīḳīnün mevlāsı ve efendisidür Allāḥū Teʿālā ḳademlerimizi anuñ ṭarīḳ-i metīninde şābit eylesün ol tān ve münkir olanları ihvānlarımız gördüklerinde bu faḳīrden iltimās ve ṭaleb eylediler ki ol münkirine cevāb-ı şāfī ile cevāb virevüz ve anlara beyān-ı kāfī ile beyān ḳılavuz * Ve bu münkirler üzere kelām-ı Resūl ʿaleyhi's-selāmdan ve aḳāvīl-i ʿulemāʿ-i fuḫūlden ḥuccet ibrāz eyleyelüm Zīrā bu münkirler zuʿm eylediler ki taḫḳīḳan bu ṭarīḳ bidʿat ve ḍalāl ola Ve bu ṭarīḳün sālīkleri mübtediʿ ve ehl-ü bāl ola Biz Allāḥ'a // şıḡınuruz ehl-i kemāle su-ʿi zan eylemeden * Ve bu münkirler bilmediler ki taḫḳīḳan bu ṭarīḳ ṭarīḳ-i ḳadīm ve şırāt-ı müstaḳīmdür zīrā meşāyih-i şūfiyyeden baʿzı müteḳaddimīn Ḥāzret-i Cüneyd ve Şiblī ve Nūrī gibi ve bunlardan ḡayrı semāʿ ve raḳş eylediler semāʿ ve raḳş itmegi ʿibādet ʿadd eylediler Ve daḫī ʿulemāʿ-ı dīniyyeden müteahḫirīnün ekşeri Ḥāzret-i Ebū Ṭālib-i Mekki ve İmām-ı Ğazālī ve Şeyḫ Ebu'l-Necīb Sühreverdī ve Necmeddīn-i Dāye ve bunlar emşāli bilā nihāye sultānlar bu raḳş ve semāʿı bir ṭāʿife için ḥelāl ve bir ṭāʿife için mubāḥ ve bir ṭāʿife için mekrūḥ ve bir ṭāʿife için ḥarām ʿadd eylediler İnşāʿallāḥū Teʿālā ʿan-ḳarīb-i ʿale't-tafşīl beyānı cemʿān gelür * ʿAle'l-ḥuşūş pīrimüz sultānumuz ve Ḥāzret-i Sultān Veled Efendi ve ol sultānuñ tevābīʿi ve levāḫıḳı ki Ḥāzret-i Şalāḥaddīn-i Zerkūb-i Ḳōnevī ve Ḥüsāmeddīn Çelebi ve Şeyḫ Kerīmüddīn ve ḥulefā ve fuḳarādan ile'l-ān aşḫāb-ı ʿirfān ve ikān olan ihvānumuz semāʿ ve raḳş eylediler ve bu heyʿet-i maʿrūfeyi ol sultānlar fuḳarāsı için ṭarīḳ vażʿ eylediler ve bu sultānlaruñ hāli tevātür ile şābitdür ve menḳıbetlerinde delāʿil-i zavāḥir ile taḫḳīḳāt-ı mektūbdur * Pes bunlaruñ

bu minvāl üzere semā^c ve raqş itmeleri şabit ve muḥakkak olduysa taḥkīkan bunlar ḥōd şol ʿameli işlemediler ki dāll u muḍill oldukları ḥalde Nebīlerinūn şerfine muḥālif ve vaʿzları sūnet-i şerīfelerine muḡāyīr ola * Pes üzerümūze vācib oldu ki bu sulṭānlarūn sened ve meḥazlarını beyān kılavuz ve bunlarūn aḥvāl ve aʿmālını şerf-i şerīfe tevfiḳ etmege muvāfiḳ kılavuz ve ḥattā münkirler ve reyb ve şekk ediciler bileler ki şerfde ve kelāmullāhda ve kelām-ı Rasūlullāhda bunlarūn ḥāllerinūn butlāmı üzere¹³ ʿamellerinūn naqşı üzere bir naşş ve bir delīl yoḡdur Belki ekser nuşūş bizüm aḥvāllerümüz üzere delālet-i kaḫfī ile delālet eyledi * Pes bu ʿabd-i zaʿīf İsmāʿīl Anḫaravī Şeyḫü'l-Mevlevī'ye bu risale-ḡi ḫaviyyeyi taḫrīr etmek lāzımeden olmaḡla taşnīf eyledüm ki bize ve ihvānumuza ḫucet-i ḫaviyye olsun için (ḫucetü's-semā^c) deyu tesmiye kılub üç bāb üzere ṭayy eyledüm muḫtaşar ve mūciz olsun ve Türki lisānla tercüme ḫıldum fāʿidesi ṭālibine ʿām olsun için * Hemān Allāhü azīmü'ş-şān bizleri ve cümle ehl-i ʿimān ḫarındaşlarumuzu ṭarīḫ-i müstaḫīme hidāyet ḫıla (İnnahu kāne bi-ʿibādihi ḡafūren raḫīmā)

* EL-BĀBÜ'L- EVVEL Fİ-BEYĀNİ'R-RAQŞ *

(Ebvāb-ı selāşeden bāb-ı evvel raqş beyānındadır) Ey ʿazīz ḫarındaş saña maʿlūm // olsun ki Allāhü ʿazīmü'ş-şān saña dünyāda ve āḫiretde raḫmet eylesün eger dide-ḡi ḫışım ve ḡāzabla naḫar itmeyüb çeşm-i inşāf ve rızā ile naḫar eylerseñ ʿuşşāḫ ve fuḫarānuñ devrānı ve ʿinde's-semā^c raqşları ḫarām degıldür Eger sen dirseñ ki şol fetvānuñ ḫaḫḫında baʿzı müteʿaşşıbīn ḫucet ittihāz eylediler ve baʿzı ʿulemā daḫī fuḫarānuñ devrānı ḫaḫḫında fetvā virüb didiler ki raqş ḫarāmdur bi'l-icmā^c * Ve müstaḫillī kāfir olur ve min ḡayr-ı istiḫlāl anuñ fāʿili fāsıḫ olur ve bu raqş ḫarāmdur diyenler bilmediler taḥkīkan fesāddan ḫükm eyledikleri şey² yine kendilerün üzerine münʿakis olur * Pes biz dirüz bi-tevfīḫullāh ve ʿināyetih * Bu fetvā ʿuşşāḫ ve fuḫarā ḫaḫḫında degıldür Zirā bu fetvā bunlarūn ḫaḫḫında bāṭıl ve müzeyyifdür vücuh-ı şettā ile Zirā şān budur ki bunlarūn

¹³ İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümü, 6410 numarada kayıtlı nüshada, yukarıdaki gibi olan cümle, İstanbul ve Mısırdaki basılan her iki matbu risalede, " ḫālleri butlāmı ve üzere... " olarak geçmektedir.

bu kavbinden İmām-ı Şāfi'î gibi müctehidi tekfîr itmek lâzım gelür ve 'ulemā-
 ʔi Şāfi'iyeden İmām-ı Ġazālî gibi neden ġayrı tevābî-i Şāfi'iyeden niçe
 'ulemāyı tekfîr itmek lâzım gelür * Ve dahî kāmîl olan muḥakkiḳlerden
 çok kimesnelerün tekfîri lâzım gelür cümleden şāhib-i 'Avārif ve
 Necmeddîn-i Dāye ve İbnü'l-Fārîz ve Qāşānî ve Ebū Tālib-i Mekki ve
 Ḥāzret-i Mevlānā ve bunlar emsāli sultānlarun ḥāşā tekfîr ve tekzîbi lâzım
 gelür Zirā bunlar raḳş ve semā'ı tecvîz idüb 'ibādet ve fazîlet 'add itmişlerdür
 eger kânîf olmazsañ anlarun kitāblarına nazar eyle tā mufaşşalan bulasın *
 Pes ben bu fetvānun butlānının taḥkîḳinde fevā'id-i zā'ide ve ḥaḳāyık-ı
 bedī'a ile bile nice delā'il-i vāziḥa ve berāhîn-i ḳātrfa ibrāz eyledüm Pes
 münkirinün devrān-ı Mevleviyye ve Şūfiyye raḳşdur pes raḳş ise ḥarāmdu
 ve ḥarāmun müstaḥillî kāfirdür ḳavli şāḥiḥ degildür Belki müzeyyif ve bāṭıl
 ve nā-maḳbūldür ve hem luġat yönünden ve hem 'orf yönünden ve hem şer'
 yönünden Nitekim şāhib-i ḳāmūs raḳşun luġatda raḳşü'r-raḳḳās dirler
 ḳaçan raḳḳās oynasa ve raḳşü'l-ibl dirler deve muḫtarib olsa ve kezalik şerāb
 ġaleyān ve cūş eylese * Ve raḳş olmaz illā oynayıcılar için ve deve için ve
 şerāb için olur * Ve şāhib-i Mücmel didi ki raḳş bilinmişdür ve cemī'
 nāsun ḳatında ma'lūm olan raḳḳāşlara maḫşūş olan lu'bdur ve anlarun
 ḥareket-i mevzūnesidür * Ve Bezzāzî raḫīmeullāḥ buyururlar ki raḳş şol
 lu'bdur ki anı evvelā Sāmiri iḥdās eyledi şol vaḳitde ki ḳavmi buzāġū
 cesedini iḥrāc eyledi ki ol cesedün ancaḳ şadāsı var idi * Bu ikisinün
 dahî kelāmından münfehim olan oldur ki raḳş-ı lā'ibe maḫşūş olan
 ḥareket ola ammā lisān-ı 'orfde hiç bir kimseden istimā' eyledünmi ki bu
 'aşıklarun ve müştāklarun devrānı ḥaḳḳında diyeler ki taḥkîḳan bunlar
 oynarlar ve raḳş eylerler ve lehv iderler meger zamānemüz müte'aşşıbları //
 diyeler ve illā bu sözleri ġayrıları dimez ve yāḥūd hiç Mevlevilerden
 işiddünmi ki anlar biz lu'b ve lehv iderüz diyeler bilki biz Allāh'a 'ibādet
 iderüz ve anun cemāl-i bā-kemāline müştāḳ oluruz ve anun 'aşḳ ve
 iftirāḳıyle muḫtarib ve dā'ir oluruz * Ve ammā şerī'atde raḳşun cevāzına
 delīl budur ki edille'î ḳātrfa ile şābitdür ki taḥkîḳan Ḥāzret-i Nebî
 'aleyhi's-selām Ḥāzret-i 'A'îşe ile raḫyallāhu anḥā raḳş-ı Ḥabeşeye nazar itdi
 ve ḥālbuki Ḥabeşenün raḳş ve lu'bları lehv ve bāṭıldur bilā-nizā' eger küll-ü
 raḳş ḥarām olaydı Ḥāzret-i Nebî 'aleyhi's-selām anlara nazar iderdi idi
 (Kemā ruviye fi's-şāḥiḥayni 'an 'A'îşete raḫyallāhu 'anḥā ennehā ḳālet

rāeytü'n-Nebiyiye 'aleyhi's-selām yestürunî bi-rida'îhi ve ene enzuru ile'l-Habeşeti yel'abüne fi'l-mescidi hattā eküne ene'llezi es'emehu) Nitekim Hāzret-i 'A'îşe'den Şaḥîḥ-i Müslim ve Buḥārîde rivāyet olunmuşdur taḥkîḳan Hāzret-i 'A'îşe buyurdular ki ben Hāzret-i Nebîyi gördüm beni ridā'-i mübārekiyle setr eyler ve ḥālbuki ben Habeşenüñ lu'bu'na nazar iderdim anlar oynarlardı mescid eṭrāfında hattā şol kadar nazar eyledüm ki ben andan uşandım ve baña sa'met geldi bu kelām Habeşenüñ tül müddet vuḳūfuna işāretdür (Ve fî rivāyetin uḥrā ennehā ḳālet ḳāle lî Resūlullāhi 'aleyhi's-selām e teştēhîne ve fî rivāyetin e tūḥibbîne en tenzürî ile'l-Habeşeti fe ḳālet ne'am fe eḳāmenî ve ḥaddî 'alā ḥaddihi hattā izā melettü ḳāle ḥasbuki ḳultü ne'am ḳāle fe'zhebî) (Ve fî Şaḥîḥ-i Müslim fe veḍā'tü ra'sî 'inde menkibihi fe nazartü ilā la'ibihim hattā küntü ene'llezi inşaraftü) Ve bir āḥar rivāyette Hāzret-i 'A'îşe buyurdu ki Rasūlallāh şallallāhü 'aleyhi ve sellem baña buyurdular ki Yā 'A'îşe iştiḥā idermisün ve bir rivāyette maḥabbet idermisün Habeşenüñ raḳşına nazar itmeklügi pes ben didüm ki Ne'am yā Rasūlallāh isterem didüm pes beni ṭurdurdu ve benüm yüzüm anuñ yüzine berāber baḳdım hattā melül oluncayadek pes baña didi ki kifāyet idermi ben daḥî ne'am didüm pes baña didi git imdi * Ve Şaḥîḥ-i Müslim'de buyurur ki ben başımı ol ḥāzretüñ omuzına ḳoyub lu'bu'na baḳdım hattā ben munşarif olub rucū' idinceye dek eger raḳş ve lehv ve lu'b mutlaḳā ḥarām olaydı Hāzret-i 'A'îşe Habeşenüñ raḳşına nazar iylermiydi anlar raḳş eylediği ḥalde teslîm idilmege Mevleviyye ve Sūfiyyenüñ devrānı raḳş ola lâkin ḥarām ḳabîlinden olan raḳş olduğına teslîm itmezüz zîrā her raḳş ḥarām degildür ve ḥarām olan raḳş ma' irādeti'l-lu'b olan raḳşdur eger her raḳş ḥarām olaydı bazı aşḥāb-ı kirāmdan 'inde's-sürür raḳş zāhir olurmuydı ḥālbuki cemā'at-ı şaḥābeden mervîdür ki vaḳtā anlara bir sürür vārid olduğda raḳş eylediler anlara sürür // ve ḥubūrdan işābet iden şey' sebebiyle ḥālbuki Hāzret-i Nebî 'aleyhi's-selām ol ḥînde anları raḳş eylemeden men' eylemedi ve bu aşḥāb-ı kirāmuñ raḳş eylemesi Hāzret-i Ḥamza kızınıñ ḳışşasında vāḳif olmuşdur anuñ terbiyesinde Hāzret-i 'Alî ibn Ebî Ṭālib ve ḳarındaşı Hāzret-i Ca'fer ve Hāzret-i Zeyd bin Hāris rıḍvānullāhi Te'ālā 'aleyhim ecma'in iḥtişām eyledikleri sebebiyle * Pes Hāzret-i Ḥamzanuñ kızınıñ terbiyesinde ḥuşūmet idüb bir birinüñ bāşın yardılar ve Hāzret-i Resūl 'aleyhi's-selāma

geldiler Hâzret-i Resûl-i Ekrem efendimiz Hâzret-i 'Alî Esedullâha buyurdılar Yâ 'Alî sen bendensin ve ben sendenüm pes Hâzret-i 'Alî cenâbları bu sūrûrdan rakş eyledi andan sonra Hâzret-i 'Alî'nün karındaşı Hâzret-i Cafer'e buyurdılar ki (Ya Cafer halkî ve hulķî) baña beñzedün pes Hâzret-i 'Alî'nün rakşından sonra bu sūrûrdan Hâzret-i Cafer rakş eyledi ba'dehu Hâzret-i Zeyd'e buyurdılar ki (Ente ehûnâ ve mevlânâ) sen bizüm karındaşımızsın ve şâhibimizsın pes Zeyd dahî verâ²-ı rakş-ı Cafer bu sūrûrdan rakş eyledi hacel ve zefn lügatda rakşa dirler ve bunlaruñ bu rakşları ferah ve sūrûrları sebebiyledür fuķarânuñ dahî rakşları bu kabîlendür * İmâm-ı Ğazâlî İhyâ'da buyurdılar ki rakşuñ hükmi muħarrrik ve müheyyicün hükmidür eger ol rakş bāından muħarrrik olan şey³ maħmūd ve maķbūl ise rakş dahî maķbūl ve maħmūddur ve eger muħarriki mübāh ise rakş dahî mübāhdur ve eger muħarriki mezmūm ve maķbūh ise rakş dahî mezmūm ve kabîh ve ħarāmdur * Ve Hâzret-i şeyh Sühreverdi 'Avārifü'l-Me'ārif'de bāb-ı semā'da kabūl ve ihtiyār eylediği hālde didiler ki Āz olur ki ba'zı şādıkîn rakş iderler vecd ü hāl izħār itmeksizin ve niyet itmeksizin hareketde ba'zı fuķarāya muvāfakat itmek için pes hareket-i mevzūne ile ol şādıkîn hareket iderler vecd ü hāl iddiā⁴ eylemedükleri hālde pes anlaruñ bu taķdîrce rakşları ve hareketleri şol mübāh kabîlinden olur ki ba'zı evķātde anuñ üzerine cārî olur daħik ve mülā'abe-i ehl ü evlād gibi ve āz olur ki ol rakş ħüsn-ü niyetle 'ibādet olur eger ana niyet iderse bilki Allāhu Te'ālā insānı ba'zı evķātde lehv ve lu'b itdügi sebeple muāheze itmez meşelā insān kendi nefsi üzere bir günde elini bāşı üzere yüz kere komağı vazîfe kıla bu bir 'abes şeydür ammā ħarām kılınmaz nitekim Allāhu Te'ālā Ķur'ānda buyurur (Lā yūāħızükümüllāhü bi'l-laĝvi fî eymaniküm)¹⁴ ya'ni Allāhu Te'ālā size yeminleriñüzde laĝv itmek sebebiyle muāheze kılmaz ve beyhude yere yemin itmege muħālefetde dahî muāheze kılmaz ma' hezā beyhūde yere yeminüñ fā'idesi yoķdur ki anuñla aħz olunmaz pes // Allāhu Te'ālānuñ zikrini bir şey³ üzerine beyhūdelikle ħasem itsek muāheze olunmıyacak ne hālde şîr ve rakş ve semā sebebiyle muāheze olunur Cevheri Şihāh'ında bābü'l-lām faşlü'd-dālde kesrü'd-dāl ve kāf ile (Dirķile) 'Acem

¹⁴ Allah sizi, yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz; fakat kalblerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah baĝışlayan, halimdir. Kur'an-ı Kerim Bakara suresi, 225. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman.)

diyārında bir oyundur bir yere cem' olub oynarlar ve Ebū 'Amr buyurur ki (Ve hizbun mine'r-rağş) dahī rağşun bir nevdür (Ve ennehū 'aleyhi's-selām merra 'alā aşhāb-i'd-Dirkile fe k̄āle ciddu yā beni Erfede hattā ta'leme'l-yehūdū ve'n-naşārā inne fī dīninā fūshatūn¹⁵) y'ani bir gün Rasūl aleyhi's-selām aşhāb-ı Dirkileye uğrayub pes anlara didi ki Cidd eyleñ ey benī Erfede hattā Yehūd ve Naşārā taḥḳīkan bileler ki bizüm dīnimüzde ruḥşat ve fūshat vardır * İmdi bu ḥadıṣ-i şerīfde ibāhat-ı luḥb ve rağşa delālet vardır * Pes bizüm dīnimüzde bu mişillü mülā'ibeye ruḥşat olıcak pes ne ḥālle rağşı işleyen ikfār olunur teslim olunsun ki bizüm devrānumuz bu kabilden ola ammā münkirler dirler ki bi-ğayr-ı istiḥlāl rağş ve luḥbu işliyenı tekfīr itmezüz ḥālbuki siz rağşı istiḥlāl idersüz ve ānı 'ibādet ittiḥāz idersüz nitekim münkirlerden ba'zısı risālesinde bu 'anı irād eyledi ve anda dir ki bu 'ā'ifenūñ üzerine küfür vācib olur bunlar rağşı istiḥlāl idüb ānı 'ibādet 'add eyledüklerinden ötürü ammā ehl-i luḥb ānı 'ibādet ittiḥāz itmezler ve ānı istiḥlāl itmezler biz dirüz böyle bir ḥālet-i maḥmūdeye ve hey'et-i ma'rūfeye küfür ıtlakı cehl-i maḥz ve ḥatā-yı fāḥişdür buña küfür ıtlak eyleyen k̄ā'il üzere küfürden ḥavf olunur el-'iyāzūbillāh ve anuñ bu ḥāline küfür ıtlak itmesi bizüm ḥaḳīkat-ı efālimüze 'adem-i vuḳūfundan nāşidür ve küfür ıtlakı şaḥīḥ olmaz illā bizüm rağş ve luḥbu istiḥlālümüz katında ve lehv ü lağvı 'ibādet ittiḥāz eyledüğümüz zamānda olur ḥālbuki biz levh ü luḥbu ve rağşı ibādet 'add idüb ānı müstaḥil olmaduk belki biz şol vecd-i Rabbānīyi ve zevk-i ilāhīyi istiḥlāl iderüz ki 'inde's-semā' bize ḥāşıl olur ve keزالik bizden vecd sebebiyle şadır olan ḥareketi istiḥlāl iderüz ki ol ḥareket şüretā rağşa müşābihtür zirā o ḥareketün müheyyc ve sebebi bir ḥelāl ḥāldür ki nice biñ ḥāle mu'ādil olur (Kemā k̄āle cezbetūn min cezebātī'r-Raḥmāni tūvāzī 'amele's-saḳaleyni) nitekim dinildi Raḥmān cezbelerinden bir cezbe āmal-i ins ve cinne müsāvidür nitekim İmām-ı Ğazālī buyurur ki kaçan semā' ḳalb-i sālikde 'ilmī veyāḥūd ḥālī müsміr olsa aña vecd tesmiye olunur ve vecde müsміr olur ya'ni mazhar olur taḥrīk-i eṭrāf-ı a'zāyī ya ḥareket-i ğayr-ı mevzūneyi mazhar olur bu taḳdirce aña ıztırāb tesmiye olunur veyāḥūd ḥareket-i

¹⁵ İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümü, 6410 numarada kayıtlı nüshada, İstanbul ve Mısırda basılan her iki matbu risalelerdeki Arapça hadiste ve Türkçe açıklaması kısımlarında ve "kısmet" olarak okunulan kelime "fūshat" şeklinde yazılmıştır. Genişlik açıklık manasına gelen "fūshat" kelimesinin, taşıdığı mana bakımından daha uygun olduğu görülmüştür.

mevzūneye mazhar olur bu taqdirce aña taşfık ve rakş // tesmiye iderler öyle rakş ki harāmdan olan degül ve vecd dahī iki kısma münkasımdur biri hücum idüb bilā ihtiyār gelen vecde ve biri dahī tekellüfle hāşıl olan vecde ve tekellüfle hāşıl olan vecde tevācüd dirler ve mütevācid mütekellif olan kimsedür * Pes ol tevācüdden baʿzısı mezmūmdur ve tevācüd-i mezmūm şol tevācüddür ki anuñla riyā-i kaşd oluna ve izhār-ı ahvāl-i şerif kaşd oluna ve ol ahvālden bī-behre ola ve ol tevācüdden baʿzısı maḥmūddur ve maḥmūd olan tevācüd şol tevācüddür ki ahvāl-i şerifenün istidā ve ıktizāsına vesile ve mütevaşşıl ola ve ol ahvālün celbiyle iktisāb ve ictilābına sebep ola zira taḥkīkan kesbün celb-i ahvāl eylemede medhal-i ʿazīmi vardur nitekim (Emera Rasūlu'l-lāhi şalla'l-lāhü ʿaleyhi ve sellem limen lem yaḥdurhü el bükāü ʿinde kırāʿeti'l-Ḳurāni en yetebākā ve yetehāzene) yañı Rasūl ʿaleyhi's-selām buyūrub emr eyledügi şol kimseler ʿinde kırāʿatü'l-Ḳurʿān bükāsı hāzır olmaya tebā ki ve taḥāzün eylemekligi yañı aḡlarcılınmaḡ ve maḥzūn olur şeklinde olmaḡı zirā taḥlīd-i taḥkīke vesiledür zirā bu ahvāl-i şerifenün mebādīsi kesble ve tekellüfle olur andan şoñra āharı taḥkīk üzere olur pes her nesnenün evveli taḥlīddür taḥkīk-i ʿadetde kaḡı müşāhede olunmuşdur şol kimse ki bir şahşa ʿaşıḡ olmaḡı iştiḡa ider ḡālbuki aña ʿaşıḡ degüldür pes dāʿimā anuñ zikrini nefsi üzerine terdid ve tekrir eyler ve nefsi üzerine evşāf-ı maḥmūde ve aḡlāḡ-ı maḥbūbesin taḡrir eyler ḡattā ol şahşa bu uslūbla ʿaşıḡ olur ve evvel-i ʿaşḡ anuñ ḡalbinde rāsīḡ olur ki ḡadd-i ihtiyārdan çıkub bundan şoñra ḡalāş olmaḡ ister lâkin ḡurtulmaḡ mümkün degüldür * Pes maḡabbetullāḡ dahī ʿaşḡ-ı mecāzda taḥlīd ile ʿaşıḡ olan gibidür ve Allāhü Teʿālānuñ liḡāsına şevḡ dahī bunuñ gibidür ve bundan evvel ahvāl-i şerifeden her ne ḡadar şey vār ise hep bu minvāl üzere taḡşıl olur pes ahvāl-i şerifeyi ve maḡabbetullāḡı fāḡıd olan kimseye lāyīḡ olan oldur ki evvel ahvāl ve maḡabbetün iktisāb ve ictilābında tekellüf eyleye ol ahvālle muttaşıf olanlaruñ şıfātını taḡşın itmekle ve anlarla semāʿda bile oturmaḡ ile tā Allāhü Teʿālā ol ḡāleti ol sālīke müyesser eyleyinceye degin sʿay eyleye * Ve ḡazret-i İmām-ı ḡazālīnün kelāmında şol münkirler üzere delil vardur ki anlar dirler ki semāʿ ve vecd Cüneyd-i Baḡdādī ve Mevlānā ve İbn Fāriḡ ḡazerātı gibi ehl-i kemāl olanlara lāyīḡdur ve mübtedī ve muḡallid olanlar anlar gibi semāʿ idemezler ve ol mübtedīlerde anlaruñ semaʿı gibi ve anlaruñ şuhūdu gibi şuhūd yokdur pes rakş ve semāʿ mübtedī ve

muḳallid olanlara ḫarāmdur ve biz daḫī // bu ḳā'ile dirüz ki sen bizüm ḳalbimüzi yardınmı ve bizüm esrārımuza muḫtalif olduñmu pes ne delīl ile bilürsin ki biz anlaruñ semā'ı gibi sema' idemeyüz ve ne maḫalden ve ne maḳāmdan añlarsın ki biz ānlaruñ raḳşı gibi raḳş idemeyiz ve bā-ḫuşuş ki Ḥaḳ Te'ālā (Evliyā'ı taḫte ḳubābī lā ya'rifühüm ğayrī) buyurdi ve ḫālbuki ʿilm-i İlāhi bir kimseye münḫaşır degüldür bil ki her ʿilmüñ her zamānda nice erbābı ve vārişi muḳarrerdür tā ḳıyāmete dek belki semā' fi'l-ḫaḳıka mübtedīler için va'z olunmuşdur merātib-i ʿāliye ve menāşıb-ı sāmiye şāḫibi olan sulṫānlaruñ mertebesine lāyık degüldür zırā anlar ḫadd-i semā'dan geçmişlerdür belki ḫadd-i maḫabbet ve ʿaşḳdan bile öte geçmişlerdür nitekim İbn Fārız ḫazretleri buyurur ben ḫadd-i ʿaşḳ ve muḫabbetden tecāvüz eyledüm ve ehl-i kemālün ekser semā' ve raḳşı müridine ta'lim ve müsterşidine irşād ve tefhīm içündür ihtiyācen degüldür ve ba'zı kibār evāḫir ḫāllerinde raḳş ve ḫareketden fāriğ oldular inkār eyledüklerinden degül belki bu zevḳden ʿālī zevḳe vāşıl olub bundan müstağnī olduklarından ötürüdür * Nitekim Ḥazret-i Cüneyd'den hikāye olunur ki bidāyet ḫāllerinde semā' ve raḳş ve ḫareket iderlerdi ammā nihāyet ḫāllerinde sākin ve fāriğ oldular pes añā terk-i raḳş ve ḫareket eyledüklerinden su'āl idüb didiler ki niçün fāriğ olduñ yā Şeyḫ cevāb virüb didi ki pes siz cibāli görürsüz ānı cāmide ve sākine zan idersüz ḫālbuki ol cibāl seḫābuñ mürürü gibi mürür ve ḫareket ider¹⁶ Ḥazret-i Cüneydüñ böyle dimesi ḳalbinüñ cānib-i ʿālāya müteḫarrık olub ā'zā ve cevāriḫi müte'eddib ve sākin olduğuna işāretdür zırā anuñ vecdi dā'im ve şürbi müstemirr oldu şol ḫayşıyyetde ki semā' anuñ vecd ve şürbünüñ ziyādeligine te'sir itmez oldu zırā kendi ʿayn-ı zevḳ olub zevḳ-i ʿarıziden müstağnī oldu (Ve mine'l-ʿulemā'ı men enkerü ve ḳālū enne't-tevācüde bid'atün ve'l-bid'atü dālāletün fe ehlü't-tevācüdi ehlü'd-dālāleti ḳulnā lā nüsellimü enne't-tevācüde bid'atün ve keyfe yekünü bid'atün ve ḳad şadera ʿani'n-Nebıyyi ʿaleyhi's-selām kemā şarrahā eş-şeyḫu es-Sühreverdī evrade fıl-bābı'l-ḫāmisi ve'l-işrin min ʿAvārifil-Ma'ārifı fi ḳavlis-semā'ı ravā ḫadışen müsmeden ilā Enesi'bni Mālik radiya'l-lāhu ʿanhu ḳāle künnā ʿinde Rasūlillāhi ʿaleyhis-selām iz nezele ʿaleyhi Cebrā'ülü ʿaleyhi's-selām fe ḳāle yā Rasūlallāhi fuḳarāu

¹⁶ Dağları görürsün de onları (yerlerinde) donmuş sanırsın, oysa onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu) her şeyi gayet iyi yapan ALLah'ın yapısıdır. Doğrusu O, yaptıklarınızı haber almaktadır. Kur'an-ı Kerim. Neml suresi, 88. Ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

ümmetike yedhulüne'l-cennete qable'l-eğniyā'i bi nişfi yevmin ve hüve
hamsemi'tetü 'āmin feferihā Rasūlullāhi 'aleyhi's-selām fe qāle efikūm men
yünşidunā feqāle bedeviyyūn ne'am yā Rasūla'l-lāh feqāle 'aleyhi's-selām
hāti // fenşede'l-bedeviyyü

* (Beyt) *

Qad lese'at hayyetü'l- hevā kebidī * Felā tabībe lehā velā rāq
İlle'l- habību'llezī şuğiftu bihi * Fe'indehu ruqyeti ve tiryāk

'Ulemādan ba'zı kimesneler izhār-ı vecdi inkār eylediler ve didiler ki taḥkīkan tevācüd bid'atdur ve bid'at ḍalāletdür pes ehl-i tevācüd ehl-i ḍalāletdür lā-nüsellim ki tevācüd bid'at ola ne ḥāl ile tevācüd bid'at olur ki taḥkīk Ḥazret-i Nebī aleyhi's-selāmdan şudūr eyledi nitekim şeyḥ Sühreverdi 'Avārifü'l-Ma'ārifde yirmi beşinci bābda qavl-i semā'da taşriḥ idüb Enes bin Mālik'den müsned bir ḥadiş-i şerīf rivāyet buyurub dir ki Ḥazret-i Enes buyurur ki biz Ḥazret-i Rasūl'aleyhi's-selāmuñ qatında ḥazır idik şol vaqit ki Cibrīl-i Emīn āna nāzil olub didi ki yā Rasūlallāh Ḥaq Te'ālā saña selām itdi buyurur ki fuqarā-ı ümmetün qable'l-ağniya' cennet-i 'alāya dāhil olurlar nişf-ı yevm miqdārı ve ol beşyüz yıl miqdārı ola pes Ḥazret-i Risāletpenāh efendimüz bu kelāmdan mesrūr olub buyurdılar ki ey benüm aşḥābum sizün içinüzde hiç bir kimse varmıdur ki şır diye ve manzūm kelām söyliye pes bedevilerden birisi ne'am yā Rasūlallāh vardur didi pes Rasūl 'aleyhi's-selām buyurdılar ki getür ol dahī bālāda mezkūr iki beyti söyledi (Fetevācede Rasūlullāhi ve tevācede'l- aşḥābu ma'hu ḥattā seqāta ridāuhu 'an menkıbeyhi felemmā ferigū āvā küllü vāhidin ilā mekānihi qāle Mu'āviye bin Ebī Süfyān mā aḥsene lu'abukum yā Rasūlallāhi qāle 'aleyhi's-selāmu meh meh ya Mu'āviye leyse bi kerimin men lem yehtezz 'inde zikri'l- habībi (Tetimmetü'l- ḥadişi şümme qasseme ridāehu 'alā men ḥādara bi erbā'amieti kıf'atin fehaze'l- ḥadişü evradnāhu müsnedün ilā Enesi'bnı Mālik kemā sem'ināhu ve vecednāhu veqad tekelleme fı şıḥḥatihi aşḥābu'l- ḥadişi ve mā vecednā şey'en nuqile'an Rasūlillāhi yüşākilü vecde ehli'z-zemāni semā'ahum ve ictimā'ahum illā hazā ve mā aḥsenehu ḥucetün

li's-şūfiyyeti ve ehlü'z-zemāni fī semā'ihim ve tahriku'l-hırkati intehā kelāmuhu) Ve hakezā evrade hāze'l-ḥadīse el-İmāmu el- Ğazālī ve Necmeddīn Dāye ve ğayruhum mine'l-muḥakkiḳīn) Pes Ḥāzret-i Risāletpenāh efendimüz bu beyitte Ḥabīb nāmını istimā edicek tevācüd eyledi ve aşḫāb daḫī ol ḥāzretle ma'ān tevācüd eylediler ḥattā mübārek ridāları amūzlarından düşdü pes tevācüdden fāriğ olub mekānlarına geldikde // Mu'āviye didi ki ne 'aceb güzel oynarsız yā Rasūlallāh Ḥāzret daḫī buyurdılar ki şūş yā Mu'āviye kerīm degüldür şol kimse ki maḥbūb ānıldıkda ḥareket itmiye * Pes ol Ḥāzret mübārek ridālarını ḥāzırunda olan dört yüz aşḫāba taḳsīm ve teviz' eyledi birer pāre teberrūken anlara virdi * Pes Ḥāzret-i Şeyḫ Sūhreverdi buyururlar ki biz bu ḥadīs-i şerīfi irād eyledik 'an'ane ile Enes bin Mālik raḍyallāhu 'anha müsned olduĝu ḥālde işitdügümüz ve bulduĝumuz gibi ve aşḫāb-ı ḥadīs bu ḥadīsün şihḫatinde tekellüm idüb kārīl olmuşlardur ve biz bir şey bulmaduk ki Rasūlallāh'dan naql oluna ehl-i zamānuñ vecdine ve semā'ına ve ictimā'ına müşākil ve müşābih illā bu ḥadīsī bulduk * Ne 'aceb güzel ḥuccetdür Şūfiyyeye ve ehl-i zemāneye semā'larında ve vecdinde ḥırka pārelemeleri (Ve kāle eş-şeyḫu Muḫyī'd-dīn el-'Arabī fī veşāyāhu mine'l- Fütūḫāti'l- Mekkiyyeti ḥaddeşenā Aḫmed bin Şeddād el-Ma'zī el- Mevşilī kāle ḥaddeşenā Ebū Cafer el- Kādī kāle ḥaddeşenā Yūsuf bin Ebi'l- Ğanem Ed-Diyārbekrī kāle ḥaddeşenā Cemālül-İslām Ebū'l- Ḥasen 'Alī bin Ḳureyşī kāle ḥaddeşenā Ebi'l- Ḥasen el- Kerḫī kāle ḥaddeşenā Ebu'l- 'Abbās Aḫmed bin Faḍl en-Nihāvendī kāle semī'tu şeyḫī Cafer bin el- Ḥalvā yeḳülü küntü ma'al- Cüneyd fī ṭarīḳi'l- Ḥicāzi ḥattā şa'īdnā ilā cebeli Ṭūr-i Sīnā felemmā veḳafnā fi'l- mevdī'ı ellezī veḳafe fihi Mūsā 'aleyhi's-selām vaḳa'at 'aleynā heybetül- mekāni ve kāne ma'ānā ḳavvālū'n fe esāra ileyhi el- Cüneyd en yeḳüle şey'en feḳāle el- ḳavvālū beyten felemmā semī'a el- Cüneydü tevācede ve tevācednā ma'ahu ḥattā lem yedri aḫadun minnā fi's-semā'i hüve em fi'l- arḍı) Şeyḫ Muḫyīddīn 'Arabī ḥāzretleri Fütūḫāt'ın evāḫirinde veşāyāsında buyururlar ki Aḫmed bin Mes'ūd bin Şeddād Mevşilī baña ḥaber virdi didi ki baña ḥaber virdi Ebū Cafer kādī mā-ḥaşal 'an'ane ile bu ḥaberi şeyḫ Cafer bin Muḫammed Ḥalvā'ya müsned olub anlar didiler ki biz Cüneyd ile ṭarīḳ-i Ḥicāzda bile idik ḥattā Cebel-i Ṭūra çıkdık ve Ḥāzret-i Mūsānuñ ṭurduĝı yerde ṭurduk ve ol mekānuñ heybeti bizüm üzerimüze vāḳı' oldu ve ol

maḥalde bizüm ile bir ḳavvāl var idi pes Ḥāzret-i Cüneyd ol ḳavvāle işāret eyledi pes ol ser āġāz idüb bir beyt oḳudu hemāndem ki Cüneyd-i Bağdādī istimāc eyleyüb tevācüd eyledi biz daḥī anuñla ma'an tevācüd eyledik ḥattā şol ḥadde geldik ki bizden birimüz bilmedi gökdemiyüz yerdemiyüz * Ve bize ḳarīb bir kilīsā vār idi ve anda bir rāhib vār idi pes bize nidā eyledi ki yā ümmet-i Muḥammed baña cevāb virün pes bizden aña birimüz iltifāt itmedi vaḳtimüzün ṭayyibliginden ikinci kere nidā eyledi yine bir kimse cevāb virmedi pes üçüncü kere nidā eyledi ki ma'būd-u gūziñ // ḥaḳḳiçün niçün baña cevāb virmezsiz yine bizden birimüz aña redd-i cevāb eylemedi vaḳtā kim semādan bize fütür gelüb fāriġ olduḳ Cüneyd'e didük ki şu rāhib bize nidā eyledi ve bize ḳasem virdi * Cüneyd didi ki bize getirün pes çağırdılar geldi ve bize selām virdi ve sū'al eyledi şeyḥ ve üstād ḳanḳıñuzdur Cüneyde işāret eylediler pes rāhib didi ki baña ḥaber vir ey Cüneyd şu işledüġiñüz fī'ilden bu maḥşūş mudur bir nice ḳavme yāḥūd dīniñuze 'ale'l-umüm cemīc nāsa şāmil midür Cüneyd buyurdılar ki belki dīnimüzde bir nice ḳavme maḥşūşdur rāhib didi ki ne niyetle ḳālḳarsız Allāh'a ricā ve feraḥ ve maḥabbetle mesrūr olmaḳ niyetiyle rāhib didi ki ne niyetle semā idersüz Elestü bi-rabbiküm ḳavlinün lezzetini bulmaḳ niyetiyle rāhib didi ki bu şavt nedür Cüneyd didi ki nidā-ı ezeli'dür ya'ni nida-ı ezeli lezzetine müşābihdür dimekdür rāhib didi ki ne niyetle şaḥve gelürsüz 'abdün Rabba icābet itmesi niyetiyle zīrā şaḥve gelmeyince 'abd Rabba icābet itmez rāhib didi ki gerçeksīñ eliñ uzat pes Cüneyd elin uzattı rāhib şehādet kelimesin getirüb müslümān oldu andan şonra Cüneyd didi ki ey rāhib ne ile bildün ki ben şādıḳum didi ki ben İncilde oḳıdum ümmet-i Muḥammedün ḥāşşlarını ki ānlar ḥırkā giyeler ve ednā-i kifāyete ḳāni' olalar ve her ḥāle Allāh ile ḳā'im olalar ve aña müştāḳ olalar ve anuñ maḥabbetinden mütevācid olalar pes üç gün rāhib bizümle bāḳī olub şonra merḥūm oldu raḥmetullāhi 'aleyh (Ve evrade eş-şeyḥ 'Atṭār hazīhi'l-menḳıbete fī kitābihil-müsem mā bi tezkirati'l-evliyā'i bī'ibāratın fārisiyyetin ve ketebe teberruken ve taḳviyeten li'l-evveli ḳāle) Der nesimül-ervāḥ der Ṭūr-i Sīnā Cüneyd der vecd būd ve aşḥābeş der gerd u raḳş mīkerdend derān ḥālet rāhibi bāng zed ki ez berāyi ḥodā merā cevāb deḥid ez ġāyet-i istiġrāḳ zevḳ urā iltifāt nekerdend çün semāc sākin şod şeyḥrā goftend : rāhibi bānkī zed ve bedīn-i İslām sōgend mīdād ez ġāyet-i istiġrāḳ urā iltifāt nemī kerdim * Şeyḥ bā

aşhâb süyi rāhib şod ez şavme'a furūd āmed porsid ki bozorge şumākist işāret beşeyh kerdend pes rāhib goft in çe mezhebest-ki şumā mikonid ez semā ve vecd ve raqş in tariķ maḥşūşest yā amm * Şeyh goft in şive-i maḥşūşest beḳavmī ki tariķ-i zūhd girend der dünyā * Pes rāhib goft dest bemen dih yā şeyh pest dest-i şeyh girift ve goft eşhedu ve Rasūlehu ki der İncil çonin mektūbest ki havāşş-ı ümmet-i Muhammed hareket konend der semā-ı beşart-ı inkişā ve ārāz ez dünyā intehā kelāmuhu * Pes andan şonra biz dirüz ki bu muḳaddemāta mürür iden // menḳülātdan ma'ūm oldu ki taḥḳiķan raqş helāldür ba'zı tārifeye ki vecd-i ilāhiden bi-iḥtiyār şadır olur mübāhdür ba'zı tārifeye nitekim İmām-ı Şāfi' ibāḥetine zāhib oldu ve Fuādi-i Umde nām kitābında der ki raqş mübāhdür ve kezalik Ğazālī Vasit nām kitābında böyle der didi ve Halimī İmām-ı Şāfi'nün Veciz nām kitābının şerhinde Kitāb-ı Şehādetde raqş ḥarām degüldür didi ve Ḳādī Hüseyin dahī bu ma'nāya işāret idüb didi ki taḥḳiķan ehl-i aḥvālden vecdle ḳā'im olan kimseler için mübāḥ ve ğayrıya mekrūh olur ve üstād Ebū Manşūr dahī bunu taşriḥ eyledi eger sen derseni ki senün ekşer işāret eyledüğün edille mezheb-i Şāfi'yye üzeredir ammā mezheb-i Ḥanefiyyede böyle degüldür * Pes fāide nedür biz cevāb virirüz evvelā biri budur ki bizüm müdde'āmuz şābit oldu ki ol mesele muḥtelefün-fih olmasidur * Pes bil-icmā olmaz ve cāhidi ikfār olunmaz ve şāniyen dahī biz dirüz naql-i şariḥ ve ḳavli şāhiḥ ile e'imme-i erb'ānuñ birinden şābit olmadı bizüm ḳarındaşlarımızın işledüği raqş ve hareket üzerine taḥrīm şābit olmadı belki Ebū Ḥanife ḳatında ḥarām olan raqş raḳḳāşlarıñ ve ehl-i lu'buñ raqşidur teslīm edelüm ki ba'zı e'imme ḳatında ḥarām olsun lākin 'aql-ı selīm şāhibi olan kimseye ḥafā yokdur ki taḥḳiķan raqş Şāfi'yye ḳatında mübāhdür * Pes ba'zı evḳātda Şāfi'yye mezhebin tutmaḳ cāizdür nitekim Mecma'u'l Fetāvā'da zikr olundu Ebū Yūsuf'dan rivāyet olundu ki bir gün nāsla şalāt-ı cuma'yı ḳıldı şonra ğusl ettigi ḥamāmuñ ḳuyusına fāre düşmüş vaḳı' olmasını āna ḥaber virdiler ve anuñ iğtisāli nās ānı bilmezden muḳaddem idi * Pes Ebū Yūsuf mezheb-i Şāfi'yi tutub didi ki sen aḥz eyle ehl-i Medīneden olan ihvānımızuñ ḳavllerini ki anlarıñ ḳavlleri budur ki ḳaçan şu ḳulleteyn miḳdārına irse necis olmaz ve ḥubşi iḥtimāl olmaz bu ḥōd Ebū Yūsuf'un mezhebi degüldür ve dahī zamānımızda olan 'ulemā tecvīz itmişlerdür ki her şehirlerde cenāze-i ğā'ib için namāz ḳılma mesele

ʿulema-i ʿāmilīn ve meşāyih-i kamilīn ve selāṭīn-i ʿādilīnūn namāzları ve ʿulema-i Ḥanefiyye bunu menʿ itmezler bā-ḥuşūş ki bu mezheb-i Ḥanefiyyede yokdur * Pes raqşuñ baʿzı evkātta feraḥ ve sürür maḥallinde mübāḥ olması niçün cāʿiz olmya bunuñ birle ki evliyā-i muḥakḳıķın eylemişlerdür ve aşfiyā-i müdaḳḳıķın bu kārı kılmışlardur eger sen dirseñ ki ekser tabiʿatuñ ḥāl ve şānidur ki raqşdan nefret eder ve vehimler aña sebḳat ider ki ol raqş bāṭıl ve levh ola ve dīne muḥālif ola * Pes hiç bir vecd şāḥibi ve ilk şāḥibi ol raqşı görmez illā inkār ider biz dirüz ki // taḥḳıķan hiç bir vecd ve hiç bir şalāḥ Ḥazret-i Rasūlūn vecdi ve şalāḥı üzre ziyāde olmaz ḥālbuki ol sultān-ı zīşān ʿĀʿiše ile Ḥabeşenūn raqşına nażar eyledi ve anlar mescidde raqş eylerdi ve Ḥazret anları inkār eylemedi * Pes ne ḥālle ʿulemā bizüm tevācüdümüz ve ḥarekātımız ve devrānımız mişillü şeyi inkār iderler öyle devrānımız ki min-vechin raqşa müşābihdür ve ol raqş ʿayn-ı ʿibādetdür ve ḥaḳıḳatde bize nisbet daḥī mücāhede-ʿi nefsdür andan şonra sen bil ey sāmiʿ olan kimse taḥḳıķan şol ḳāʿilūn ḳavli ki ibtida-i kitābda mürür itdi didi ki Mevleviyye ve baʿzı Şūfiyyenūn heyʿet-i maʿrūfe ve meşhūre üzere işledikleri raqşdur ve raqş ḥarāmdur bilicmāʿ ve raqşuñ müstaḥilli kāfirdür bu ḳavl şāḥiḥ olmaz illā şol zemāndaki ol heyʿet-i maʿrūfenūn üzerine icmāʿ oluna raqş olmasına ve daḥī icmāʿ oluna her raqşuñ ḥarām olmasına bu ikisinūn bir ḳavle hiç icmāʿı yokdur zirā bizüm ḳatımızda ve baʿzı ʿulemā ve meşāyih ḳatlarında bu fiʿil raqş degüldür anuñçün ki taḥḳıķan raqş şol şeyʿe dirler ki Allāhʿdan ğayra meşġül ḳıla ve bizüm ihvānımızuñ ve Şūfiyyenūn işledikleri ol şeydür ki Allāhʿa meşġül ḳıla ve bu raqşuñ ehli ʿariflerdür bu maʿnāya egerçi münkirler zāhirine nażar idüb bunu ḳabūl itmezlerse de ve ʿāḳıl olan kimse zeyl-i inşāfa temessük eyledükte bilür ki taḥḳıķan bu heyʿet-i maʿrūfe icmāʿ olaydı ol raqşı işlerlermiydi aña birden çok kimse Cüneyd ve İbn Fārız ve Mevlānā gibi sultānlar ve eger bu raqşda icmāʿ olaydı ʿulemādan İmām-ı Ğazālī ve İmām-ı Kāşānī ve Şeyḫ Sühreverdi ve Necmeddīn-i Dāye ve bunlar emşāli küberā bunu mübāḥ ḳırlarlar mıydı ve Tatar ḥāniyyeden şürūṭ-ı maʿḳūle ile baʿzı meşāyihce cevāzı naḳl olunur muydu ve şāḥib-i Teshīl tevācüd fetvāsında şihḥat-ı niyetle cevāzın revā görür müydü ve Ḳuṭbül- ʿAllāme Saʿdeddīn şarāḥaten ve remzen ṭānların ṭānını ve fuḳarā üzerine teşniʿ idenlerūn teşniʿini ḳabiḥ ʿadd iderler miydi ve bu ṭānları Şeyḫ ʿAlī Semerḳandī tefsīrinde techīl ve

ʿaḳīdelerini taḳbīḥ ider miydi * Pes icmāʿ bir nice mertebe üzerinedür evvelā
 icmāʿ-ı şaḫābedür andanşonra gelen ümmetün küberāsınun icmāʿıdur ki ol
 mesʿelede şaḫābenün ihtilāfi rivāyet olunmamış ola icmāʿ-ı şaḫābe eger
 tevātürle ṣābit olduysa naşş-ı şerīf ve ḥaber-i şaḫīḥ menzilesindedür cāḫidi
 ikfār olunur ve ikinci icmāʿ ḥaber-i meşhūre menzilesindedür cāḫidi taḳlīl
 olunur ve üçüncü icmāʿ muḥtelefün-fihdür cāḫidi ikfār ve taḳlīl olunmaz ve
 bu fiʿl-i meşhūr ol zamānda küfür olur ki anuñ üzerine icmāʿ-ı şaḫābe
 olaydı zīrā şaḫābenün // icmāʿı icmāʿ-ı ḳaḫīdür eger anlarun icmāʿı
 tevātür ile ṣābit olduysa ne ḫālle şaḫābenün icmāʿı oldu belki aşlen icmāʿ
 bunuñ üzerine yokdur ve şol kimse ki icmāʿ iddiāʿ ider bühtān-ı ʿazīm ider
 ve ḳaçan icmāʿ-ı şaḫābe zıkr olunsa ḳaḫī olmaz madem ki ol icmāʿ
 tevātürle ṣābit olmaya eger şöhretle veyā āḫād-i ümmetle ṣābit olursa
 cāḫidi kāfir olmaz ʿilm-i uşūlde böyledür * Pes ḳaçan sen taḫḳik ve
 teyakḳun eyledünse bizüm edilleümüzi pes belki ḫaḳ ve delīl bizümdür
 münkirinün degüldür zīrā anlarun delīlinden tekfīr-i müctehid ve tekfīr-i
 müstaḫill-i raḳş ve mübīḫ-i raḳş-ı ʿulemā ve meşāyihden her kim ise lāzım
 gelür ḫāsıdlerün ḫasedinden ve ʿulemā-ı mütekebbirinün fetvāsından Allāh'a
 sığınuruz öyle ʿulemānün fetvāsından ki ḳavl-i Nebīnün taḫtında ḫālleri
 münderic ola (Kemā ḳāle İnnellāhe lā yaḳbiḍu'l-ʿilme intizāʿān velākin
 yaḳbiḍu'l-ʿilme biḳabḍi'l-ʿulemāʿi ḫattā izā lem yebḳa ʿālimen itteḫaze'n-nāsu
 ruūsen cūhhālen feseelū fe'ftev bi ḡayri ʿilmin feḍallū ve eḍallū) nitekim ol
 ḫāzret buyurur ki taḫḳıḳan Allāhü Teʿālā ʿilmi ʿabādından ḳabz eylemez
 nezʿ itmeklikle ve lākin ʿilmi ḳabz eyler ʿulemāyı ḳabz etmeklikle ḫattā
 dünyāda bir ʿālim bāḳī ḳalmaz nās-ı cūhhāl reʿislerini ittihāz iderler pes
 anlardan suāl iderler anlar daḫī biḡayr-ı ʿilm fetvā vireler pes hem ḍāl hem
 muḍill olalar eger sen bu ḫuşūşda fetvā taleb idersen pes ne güzel müftüdür
 bu ḫuşūşda ḫāzret-i Cüneyd ve ne güzel muḳtedādur Hüdāya tābiʿ olan
 kimseye ḫāzret-i Mevlānā ne güzel munşif-ı muḫaḳḳıḳtır bu ḫuşūşda
 İmām-ı Ġazālī ve bunlardan ḡayrı olan meşāyih ve ehl-i zāhirden bunlarun
 muḫālifi bunlarun biḫār-ı ʿulūmuna nisbet bir ḳaḫredür ve ittibāʿı bunlarun
 nebīlerun şerīʿatine ittibāʿ eyledüğine nisbet bir zerredür * Pes bu mişillü
 kimselere niçe inkār idebilirler (Kemā ḳāle fi'l-Meşnevī) Dest mized çün
 rehīd ez dest-i mürğ * Sebz-i raḳşān der hevā çün şāḫ-ı berk * Cānhāyi
 beste ender ab u gül * Çün rehend ez āb-ı gülhā şād-ı dil * Der hevāyı ʿaşḳ-ı

haḳ raḳṣān ŧevend * Hemḳū raḳṣ-ı bedr bī noḳṣān ŧevend * Cism-i ŧān der raḳṣ u cānhā ḥōd mepors * Vānki kereded cān ez anhā ḥōd mepors * Ḥafizanallāhu ve iyyākūm mine'l-inkārı ile'l-kibāri

BĀB-I SĀNĪ FĪ-İBĀḤATI'S-SEMĀ

İkinci bāb semāın ibāḥati beyānındadır ey 'aziz ma'lūm olsun ki ḥaḳıḳat-ı semā ta'b-ı vaḳitden rāḥat ḫaleb itmeklikdür ve ğumūm-u aḥvālden teneffüs itmeklikdür * Pes bu semāuñ ibāḥati üzere bir delā'il zıkr iderüz andan ŧonra semā'a münkir olana // cevāb virirüz ve semāuñ ibāḥatine delīl egerḳi kelām-ı ŧıḳātdan ve kitāb-ı muḫteberātdan ve muḫavvelātdan çok kelām oldu lâkin eḫfāl-i ŧerī'atūñ fehmine lâyıḳ olmadı * Pes ben murād eyledüm ki bunda 'alā-ḳānūni'ŧ-ŧer' cevāb virem pes ben irād eyledüm evvelā ŧıḳātūñ ibāḥat-i semā'da olan ḳavillerini ve ol aḳāvīlūñ cümlesinden Ḥazret-i Ebū Ṭālib-i Mekkīnūñ ḳavli Ḳūtū'l-ḳulūbda semāuñ ibāḥatini cemāat-ı ŧaḫābeden nice kimselerden naḳl eyledi ve ehl-i sūnnetden daḫī nice kimselerden naḳl eyledi * Pes buyurdılar ki aŧḫāb-ı kirāmdan Abdullāh bin Ca'fer semā eyledi ibn Zübeyr ve Muğīre ibn ŧu'be ve Mu'āviye itmediler ğayrıları semā eylediler ve daḫī Ebū Ṭālib-i Mekkī buyurur ki bu fıli işlediler selefden çok kimseler ŧaḫābe-i kirām ḫazerātından ve tābī'inden * Ve Ebū Ṭālib buyurdılar ki dā'imā Ḥicāziyyūñ bizüm ḳatımızda Mekke'de semā istimā iderlerdi efdal-i eyyāmda Eyyām-ı teŧriḳ gibi günlerde ve ba'zı eyyām-ı sürūrda ve ehl-i Medīne daḫī ehl-i Mekke ile semā üzere müdāvemet ve muvāzabet eylemeden ḥālī olmadılar ilā zemāninā ḫāzā ve Ebū Ḥasen-i Aŧkalānī evliyāullāhdan bir kimsedür semā iderdi kemāl-i veleḫ ve izḫār-ı ŧūriŧ iderdi ve bu semā ḫuŧūŧunda bir kitāb taŧnif eyledi ki ol kitābda semā'a münkir olanları red eyledi ve kezalik evliyāullāh'dan niḳe cemāat semā ḫuŧūŧunda kitāblar taŧnif idüb münkir-i semā olanları reddeylediler buraya gelinceyedek Ebū Ṭālib kelāmunuñ mefhūmudur * Ve ol aḳāvīlūñ cümlesindendir Ḥazret-i İmām-i Ğazālī buyururlar ki ey sāmī' olan kimse bil ki semā ḫarāmdur dīn ḳā'ilūñ ḳavlinūñ ma'nası demekdür ki taḫḳıḳan Allāhü Te'alā anuñ üzerine ḳıḳāb ider dimekdür ve semāuñ ḫarām olması bir emirdür ki mücerred delīl-i 'aḳlī ile bilinmez belki semā ile ve naḳl ile bilinür ve ma'rifet ŧerī'yyāt-ı maḫŧūredür naŧŧ ve

kıyās ma'rifetine ve naşşdan murād oldur ki Rasūlullāh 'aleyhi's-selām ānı izhār eyledi kavliyle veyāhūd fi'liyle ve kıyāsdan murād oldur ki Hāzret-i Rasūl-i Ekrem efendimüzün elfāz ve ef'ālinden mevhūm olan ma'nādur * Pes bu semā' hūşūşunda naşş olmadıysa ve kıyās dahī müstakīm olmadıysa bu semā'uñ taħrīmüne olan kavlı bātıl oldu vesā'ir mubāhāt gibi fi'l bākī kaldı ki hārac ve zahmet yokdur hiç bir naşş ve bir kıyās semā'uñ taħrīmüne delālet eylemez ammā semā'uñ ibāhāti üzere naşş ve kıyās delālet ider ammā kıyās oldur ki taħkīkan ğinā ya'ni ırlamak ve hōş āvāzla sürūd ve serāġāz kılınmağda niçe ma'nā müctemī'dür lāyıķ olan oldur ki anuñ ifrādından bahş oluna // andan şōnra mecmū'isinden bahş oluna zirā ol ğināda şavt-ı tayyib ve şadā-i mevzūna semā' eylemek vardur öyle şavt-ı mevzūn ki mefhūmü'l-ma'nā ve muħarrik-i kalbdür ve andan şōnra şadā-i tayyib münkasım olur şadā-i mevzūn ve şadā-i ğayr-ı mevzūne ve şadā-i mevzūn dahī münkasım olur * Mefhūmü'l-ma'nā ola şavt-ı eş'aruñ münfehim olduğı gibi ve ğayr-i mefhūm dahī münkasım olur hamāmelerūñ eşvāti gibi ammā şavt-ı tayyibi semā' etmege tayyib olduğı hayşıyyetden helāldür bi'l-kıyās ve bi'n-naşş ammā kıyās budur ki taħkīkan semā' sem'ūñ hāşşe-'i telezzüzidür şol şey'ūñ idrākiyle ki ol sem'e maħşūşdur nitekim 'aķluñ 'ulūm ve ma'arifle telezzüz eyledügi gibi * Ve sār havāssuñ her birine maħşūş kendüye mülāyim olan şeyden telezzüz eyledügi gibi * Pes başaruñ telezzüzi mübaşşarāt-ı cemīle iledür şemmūñ telezzüzi revāyiḫ-i tayyibe iledür ve kuvvet-i zā'ika telezzüzi nefis ta'āmlar iledür ve kuvvet-i lāmisenūñ telezzüzi kendüye mülāyim ve mülāyin olan şeylerledür * Pes hōş āvāz sem'ūñ telezzüz eyledügi ğidāsıdur (Emme'l-feyḍu feyedüllü 'alā ibāhāti's-semā'i eş-şavtū-tayyibū'l-ḫasenu imtinānū'l-lāhi 'alā 'ibādihı iz kāle (Yezīdu fi'l-ḫalkı mā yeşāü) Kāle ekşeru'l-müfessirīn huve eş-şavtū'l-ḫasenü (Ve fi'l-ḫadīşi mā ba'ase'l-lāhu Nebiyyen illā ḫüsnü's-şavti) (Ve fi'l-ḫadīşi fī ma'radı'l-medḫi li Dāvud 'aleyhi's-selām innehū kāne ḫasenü's-şavti fi'n-niyāḫati 'alā nefsihi ve fī tilāveti'z-Zebūri kāne yectemī'u'l-insü ve'l-cinnü ve'l-vuḫūşü ve't-tuyūru ilā semā'ihı) (Ve fī ḫadīşin-āḫar) fī medḫi Ebī Mūsā leḫad u'ḫıyte yā Ebā Mūsā mizmāran min mezāmīri āli Dāvud) Ve kezā fi'l-ḫadīşi eriḫnā yā Bilāl) Ammā şavt-ı tayyibūñ ibāḫatine delīl olan naşş cümleden Allāh'ūñ 'ibādına imtinān eylesidür şol maḫalde ki buyurdu

(Yezīdu fi'l-halkı mā yeşāu)¹⁷ āyet-i şerīfesinūn ma'nāsını ekşer müfessirler şavt-ı hüsñ ile tefsīr itmişlerdür ve hadīşde 'Aleyhi's-selām buyururlar ki Allāhü Teā'īā bir nebī göndermedi illā şavt-ı hüsñ ile ve bir hadīşde dahī Hāzret-i Dāvud'un medhi maḥallinde buyurur tahkīk ol Dāvud güzel şadālu idi nefsi üzere niyāḥa eylemede ve dahī 'inde tilāveti'z-Zebūr hattā ins ve cin ve vūḥūş ve tuyūr anuñ şadāsını istimā' eylemek için müctemī' olurlardı ve bir hadīşde dahī Ebu Mūsā Eşā'rinūn medhinde buyurur Yā Ebā Mūsā sen Hāḳ cānibinden i'ḫā olunduñ Dāvud düdüklerinden bir düdük i'ḫā olunduñ hüsñ-i şavt ve ḫalāvet-i nağmesinden ötürü mizmāra teşbīh olundu ya'ni Dāvuduñ ḫalāvetinden nefsüne bir ḫalāvet i'ḫā olundu ammā şavt-ı hüsne ve āvāz-ı hōş // ve mevzūne geledüm * Pes āvāz-ı hōş maḥārici i'tibāriyle üçdür zīrā ol şavt-ı mevzūne ya cemāddan ḫāricedür meşelā düdüklerün ve kıl sāzlaruñ şadāsı gibi ve ṭanbūr ve rebāb gibi ve ṭabl ve naḳḳāre gibi ve bunlardan ğayrılarıñ şadāsı gibi veyāḫūd zū-cān olanlarıñ boğazından çıkar ol ḫayvān yā insān veyāḫūd insāndan ğayrıdur ol insāndan ğayrı olan bülbüller ve kumrular gibi ve tuyūrdan hōş āvāz olan kuşlar gibi ki şavtları ṭayyibe ve mevzūne olduğı ḫayşıyyetden istimā' eylemek mübāḫdur zīrā bülbülüñ ve kumrunuñ ve sā'ir hōş āvāz kuşlarıñ āvāzınıñ taḫrīmine kimsene zāhib olmadı andan soñra belki ādemiyenūn şavtıyle ṭayruñ ve nāyuñ ve defūñ ve ḳudūmūñ ve bunlardan ğayrı ecsāmuñ şavtlarından her ḳanğısı olursa şavt-ı ṭayyib ve mevzūn olmakda ve istimā' ḳılmaḳda hiç fark yokdur illā kıl sāzları degül ve düdükler degül ve melāḫī degül zīrā bunlar naşşla şerī'atde men'c olundu şerāba tābī'c olub āna delālet olduğı-çün zīrā bu evtār ve mezāmīr ve melāḫī ehl-i şürbūñ şī'ārındandur nitekim bir ecnebi ḫātūn ile ḫalvet ḫarām oldu zīrā muḳaddeme-i cimā'dur ānun-çün ḫarām oldu * Pes bu evtār ve mezāmīr dahī ḫarām oldu ḫamruñ taḫrīmi için ve bunlarıñ ehl-i fişka ta'aluḳı için * Pes ehl-i fişka teşbīh memnū'c oldu zīrā bir kimse bir ḳavme teşbīh eylese ol anlardandur hattā bir cemā'at müctemī'c olsalar ve meclis-i şerāb gibi bir meclis tertīb eyleseler ve bir sākī naşb eyleseler * Pes bāl şerbeti içseler şarāb içer hey'eti gibi bu

¹⁷ Göklere ve yeri yoktan var eden; melekleri, ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O, yaratmada (dilediğine) dilediğini arttırır : (Kimine daha fazla kanat verir, kiminin bünyesini daha sağlam, daha büyük, kimini daha güzel yapar) Şüphesiz Allah, her şeyi yapabildir. Kur'an-ı Kerim. Fatur yahut Melaikeler suresi, 1. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

harām olur egerçi içilen mübāh ise de belki bu teşbih havfindan ötürü nehy kılındı kâfirler libāsını giymek ve şapka ve kalpākların urunmak şol diyārlardaki kalpāk ehl-i fesāduñ libasıdur ammā Māverāu'n-nehirde ʿulemā kalpāk giymeden men' itmezler zīrā anda ehl-i şalāḥuñ aña ʿitiyādı vardır * Pes bu teşbih ma'nāsı sebebiyle mizmār ve rebāb ve evtār ve berbatt̄ harām olundı bunlar ma'nāsında olmayan bunlaruñ hilāfidur ya'ni harām olunmadı ğuzāt ve ḥüccācuñ çalguları gibi ve her ālet ki andan şadā çıkar müsteḥābdur ehl-i şürbüñ mu'tād olduğı sāzlardan ğayrısı zīrā ol ğazīleruñ ve ḥüccācuñ sāzları ḥamra müte'allik degüldür ol ḥamra mensüb olan çalgularuñ erbābına teşbihini mūcib olmaz ve bunlaruñ çalgularınıñ ma'nāsında olmaz * Pes aşı-ı ibāḥat üzere eşvāt-ı tuyūra kıyāsen bākī kaldı ḥüccāc ve ğuzātuñ ṭabl ve çalgısı gibidür şol nāy ve def ve naḳḳāre ki bizüm tarīkimüzde çalarlar zīrā bunlar ālāt-ı şürbden degüldür egerçi ehl-i şürb meclisinde ba'zı evḳātlarda isti'māl iderlerse de // ve bu ehl-i şürbüñ mücerred bunları isti'māl ve bunlardan istilzāz eyledükleri sebebiyle ānlara ālet olmaḳ lāzım gelmez meger ehl-i şürb murād iderlerse ṭabl-u ğuzāt ve ḥüccācī dahī isti'māl iderler * Pes anlara teşbih bizüm meclisimizde mümteni' olıcaḳ nāy ve def ve kudüm bizüm meclisimizde mübāh oldu ʿale'l-ḥuṣūṣ bunlaruñ taḥrīminde naṣṣ-ı sarīḥ yoḳdur belki bunlaruñ aḥyānen isti'mālinde naṣṣ vārid oldu nitekim ʿan-ḳarīb ḳarb-ı düfuf beyānında gelür inşā'allāhü Teā'lā belki kıyās ṭayyibātuñ küllīsini ḥelāl kıılmaḳdur meger anuñ taḥlīlünde fesād ola zīrā Allāhü Teā'lā buyurur (Ḳul men ḥarrame zīnete'l-lāhi'l-leti' aḥrace li'ḳbādihi)¹⁸ Yā Muḥammed kimdür şol kimse ki Allāh'uñ ʿibādı için iḥrāc eylediği ziyneti harām kıılar * Pes bu eşvāt-ı ṭayyibe harām degüldür eşvāt-ı mevzūne olduğı ḥaysıyyetden ve bunlaruñ harām kıılınması āḥir ārizī şeyle ki ol ehl-i fıṣḳa ālet olmasıdur (Ve ḳāle'l-İmāmu emme'l-mevzūnu'l-mefhūm fe ḥuve eş-şīru fezalike lā taḥrucü illā min ḥancerati'l-insāni feyenzuru fi mā yūfhemu minhu fe in kāne ḥasenen ḥasenun ev ḳabīḥan fe ḳabīḥun alā ma efādehu'ş-Şāfiyyu ve ḳālet ʿĀiṣetu raḳıyallāhu ʿanhā kāne aṣḥābu Rasūli'l-lāhi ʿaleyhi's-selām yetenāşedüne'l-eş'ara ve huve mübtesimun velem yenḳul ʿan aḥadin mine'ş-şahābeti inkāra'l-eş'ari bieşvātin ṭayyibetin ve elḥānin

¹⁸ De ki: " Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti ? " De ki : " O, dünya hayatında inananlarıdır, kıyamet günü de yalnız onlarındır. " İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz. Kur'an-ı Kerim. A'raf suresi, 32. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

mevzūnetin bel rubbemā kānū yeltemisūne tāraten litharīki'l-cemāli ve tāraten li'l-istilzāzi) İmām-ı Ğazālī buyurur ki ammā ma'nā-i mefhūm olan mevzūn ki o şifrdur pes ol şifr hurūc itmez illā hañçere-ı insāndan * Pes nazar olunur aña eger ol şifr aqlen ve şer'ān müstahsen ve mendūb ise maqbūldür ve eger ol şifr fuḥşıyyāt ve hiciv ve kizb-i 'alallāh ve Rasūlallāh ise kabīhdür ammā İmām-ı Şāfi'nūn ifade eylediği üzeredür Ḥazret-i 'A'īşe raḍyallāhu 'anhā buyurdılar ki aşḥāb-ı Rasūl 'ind-i Rasūlallāh eş'ar dirlerdi ve ol ḥazret mütebessim olurdu ve aşḥābdan bir kimseden menķūl olmadı ki eşvāt-ı ṭayyibe ve elḥān-ı mevzūne ile olan eş'ara inkār idelerdi belki āz olurdu ki anlar şifri iltimās idelerdi kāh develeri taḥrīk için ve kāh istilzāz için * Pes dirüz Allāh ḥaḳḳı-çün nice sır vardur nağamātuñ ervāḥa münāsebetinden ḥattā ol neğamātuñ ervāḥda te'sīr-i 'acībe ile te'sīri vardur * Pes eşvātdan ba'zısı ol şavtdur ki feraḥ verir ve ba'zısı ḥüzün verür ve ba'zısı uyudur ve ba'zısı ṭarab ve şevḳ verür ve bu neğamātuñ te'sīri küçük oğlancuqlarda ḳatī müşāhededür beşikde olduğu ḥālde pes dāyelerün şavt-ı mevzūnı ānı teskīn ider ve ol şūbyanuñ nefsi āğlamadan ol şavtı dinlemege münşarif olur // nitekim İbn Fāriẓ ḥazretleri kendi nefsinı şabiye teşbīh idüb buyururlar ki (Ve yünebbike 'an şāni'l- velīdi ve inneşā * Belīden bi- ilhāmin kevāhyin ve fiṭnatin * Ve in enne men şedde'l-ḳamāta ve ḥanne fī * Neşātın ilā tefrīci ğammın ve kurbetin * Yünāğā feyulğī külle kellin eşābehu * Ve yuşğī limen nāğāhu ke'l-mutanaşşiti * Ve yünsīhi murra'l-ḥuṭabi ḥulve ḥiṭābihi * Ve yüzekkiruhu necvā 'uhūdin ḳadīmetin * Ve ya'rubu 'an ḥāli's-semā'i biḥālihi * Feyūsbitu li'r- rakşı intifāu'n-naḳışati) ya'ni benüm semā'da olan zevḳümden ḥaber şoran saña inbā ve ihbār ider benüm ḥālümden beşikde olan velīd vahy gibi olan ilhām sebebiyle ve fiṭnatı sebebiyle egerçi añlamazlığla neşv ü nümāda ise de şu vaḳitde saña ḥaber virür ki şedāid-i ḳumātđan enīn eyleye ve ḥanīn ḳılsa ya'ni müştāḳ olsa neşāt ve şafāya ziyāde kurbet ve ğumūmuñ tefrīcine ol zamānda aña münāğāt olunur ya'ni ḥōş āvāzla nağmeler ḳılınur * Pes ol nağmeleri işitmekle küllü kelālet ve melālet ki aña işābet itmiş idi lağv ve zā'il olur ve o şabi ḳulaḳ tutar nağme eyleyen kimseye mütenaşşit gibi ya'ni sākıt olub dinleyenler gibi ve ol küçüğe ki unutturur ol ḳumātuñ ḥaṭābınuñ talḥlığını ḥuṭab-ı emr-i 'azīme dirler ol nāğīnūñ ḥulv-i ḥiṭābı ol oğlancuğa āndırur 'ahd-i ḳadīmede olan gizlüce ḥaberleri ve ol velīd ifrāb ve izḥār eyler ḥāliyle ḥāl-i semā'i * Pes

ṣābit kılar rakş içün naḳşuñ nefyini zīrā baʿzılar rakşa naḳş īrād idüb er-
rakşu naḳş dimişler * Ve bu ebyāt-ı maʿrifet-i simātın şerhi Tāʿiyyeye
mensüb olan şerhimüzde ʿale't-taḫşīl zikir kılnmışdur murād olunursa anda
ṭaleb oluna (Kemā ḳāle eş-şeyḥ Saʿdī * Uştur be şīri Arab der ḥāletest u
ṭarab * Ger zevḳ nīst turā kej ṭabʿı cānverī * Ve kezā ḳāle * Ve ʿinde
hubūbi'n-nāşirāti ʿale'l-ḥimā * Temilü ḡuşūnū'l- bāni le'l-ḥaceru's-şaldu) *
Fi'l-cümle maʿtūfdur şabī üzere yaʿni ol neḡamātuñ teʿşiri devede dahī
müşāheddür belādet-i ṭabʿī variken bile ana şöyle teʿşir ider ki anuñ
götürdüğü aḥmāl-i şaḳīle āna ḥafif gelür ve semāʿda olan kuvvet-i neşāṭı
sebebiyle āna mesāfe-ʾi baʿide ḳaşir gelür ve şol kimse ki semāʿ ānı taḥrik ve
teşvik itmeye ol nāḳışdur itidāl-i rüḥāniyye ve ʿunşuriyyeden ḥāricdür ve
ḡilzet-ı ṭabīʿatde ve keşāfet-i beşeriyetde develerden ve sārīr ḥayvānlardan
ḥumḳı ziyādedür zīrā bu cümlesi müteʿessir olurlar neḡamāt-ı lezīze ile
(Ḳāle fī tefsiri Ḥüseyn el-Vāʾız ḥāzihi'l-ebiyātü'l-laṭifetu Mā heme eczāy-ı
Ādem būdeim * Der behişt ān laḥnā bişnev deim * Gerçe bermā rıyḥt āb-ı
gül şehī * Yādımā āyed ez ānhā ki gehī * Pes ney u çeng ve rebāb u sāzhā
* // Çize ki māned budān āvezāhā * ʿAşīḳān kīn naḡme hārā bişnevend *
Çoz biguzārend sūy-i gül revend) * Ve baʿzı müfessirler (Fe
emmellezīne āmenū ve ʿamilū's-şāliḫāti fehüm fī ravzatin yaḥburūn)¹⁹
ḥabre naḡme-ʾi ḥaseneye dirler dimişler yaʿni müʾmin olub ʿamel-i şāliḫ
işliyenler cennet ravzalarında semāʿ iderler nitekim rivāyetdür ki Rasūlallāh
ʿaleyhi's-selām bir gün cenneti zikir eyledi ve ol ḳavmūñ āḫırında bir Aʿrābī
var idi didi ki yā Rasūlallāh cennetde semāʿ varmıdır ʿAleyhi's-selām
buyurdu ki neʿam yā Aʿrābī cennetde bir nehir vardur anuñ etrāfında biker
ḥūrīler vardur ki teḡanni ve ser-āḡāz iderler şol şadālarla ki ḥalāyık anuñ
mişlini işitmemişdür ve bu semāʿ cennetüñ efdal naʿtidur * Pes semā
ʿefdal-i naʿim ehl-i cennet olıcak niçe inkār olunur (Ve ḳāle'l-imāmu fi'l-
iḫyāʾ raʿeytu mektūben fi'l-incīli ḳālallāhu teʿālā ḡanneynā leküm felime lem
terḳuşū ey şevvaḳnāküm felime lem teştāḳū) İmām-ı Ḡazālī İḫyāʾda
buyururlar ki ben İncilīde mektūb gördüm Ḥaḳ Teʿālā buyurdılar ki
ḳullarum ben size şevḳ virdüm siz niçün baʿna müştāḳ olmazsınız biz size
ḡinā kılduk siz niçün rakş itmezsiniz ammā semāʿuñ taḥrimine ḳāʾil olan

¹⁹ İnanıp iyi işler yapanlar, onlar (çiçekli, ırmaklı) bir bahçe içinde neş'elendirilirler. Kur'an-ı Kerim. Rum suresi, 15. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

münkirlerün hüccet ibrāz eyledükleri Haḫ Te'ālānuñ bu ḫavliyle ki buyurur (Ve mine'n-nāsi men yeṣṣerī leh ve'l-ḫadīsi)²⁰ ya'ni nāsdan ba'zısı şol kimselerdür ki iştirā eylerler sözüñ lehvini İbn Mes'ūd bundan murād ğinādur dimiş * Pes cevāb virilmişdür bunuñla ki taḫḫīḫan lehv ḫadīsi dīnle almaḫ o lehv-i ḫadīse dīni bedel ḫılmaḫlıḫ ile ol lehv ḫadīsele Allāh yolundan dāll olmadan ötürü bu ḫarāmdur ve mezmūmdur bunda bir kimsenün nizāı yokdur her ğinā dīnden bedel olmaz ki ol ğinā dīnle iştirā olına ve Allāh yolundan muḫill ola āyetde olan ğinā bu minvāl üzere olan ğinādur farazā bir kimse Ḳur'an oḫusa anuñla dēlālet ḫılmadan ötürü bu minvāl üzere Ḳur'an oḫumaḫ ḫarāmdur nitekim şol münāfıḫ nāsa imāmet idüb şalatda oḫumazdı illā sūre-ı 'Abeseyi oḫurdu ki ol sūre-ı 'Abesede Ḥazret-i Rasūle 'İtāb olduğ-içün * Pes Ḥazret-i 'Ömer anuñ ḫatline ḫaşd eyledi pes şı'r ve ğinā ile idlālün taḫrīmi bi-ḫarīḫi'l-evlādur * (Ve emmā mā ravethu 'Ā'ışetu raḫıyallāhu 'anhā 'ani'n-Nebıyyi 'aleyhi's-selām ennehu ḫāle enne'l-lāhe ḫarrame el-muġanniyete ve bey'ahā ve şemenehā ve ta'līmehā fe'l-murādu bihi el-cāriyetü'l-letī tuġannī li'l-fussāḫi fī meclisi's-şerābi felā yūfhemu taḫrīmuhu min haze'l-ḫadīsi) Ammā Ḥazret-i 'Ā'ışenün Ḥazret-i Nebīden rivāyet eyledügi ḫadīş ki Peyġamber 'aleyhi's-selām buyurdu taḫḫīḫan Allāhü Te'ālā muġanniye olan cāriyenün bey'ini ve şemenini ve ta'limini ḫarām ḫıldı * Pes bundan murād şol // cāriye ki meclis-i şerābda füssäḫ içün teġannī eyleye bu ḫadīşden muḫlaḫā semā'ün taḫrīmi münfehım olmaz ḫande ḫaldı ki bizüm semā'muz * Ve münkirler bu ḫadīsi daḫī hüccet ḫıldılar ki Ḥazret-i Cābirden mervīdür Nebī 'aleyhi's-selām buyururlar ki (Kāne iblīsü evvelu men nāḫa ve evvelu men teġannā) ya'ni iblisdür nevḫa idenlerün evveli ve daḫī ibtidā-i teġannī iden iblis oldı biz dirüz lâ-cerem iblīsün niyāḫasından Dāvud 'aleyhi's-selāmuñ ve müznibīnün niyāḫası istiṣnā olduğı gibi ğinā daḫī istiṣnā olunur öyle ğinā ki ḫalbde mübāḫ ve mendüb olan zevḫı taḫrīk eyleye şol cāriyelerün ğināsı gibi ki Beyt-i Rasūlullāh'da yevm-i 'İdde teġannī eylediler ve Ḥazret-i Nebī Medīne'ye geldükde teġannī eylediler 'anḫarīb tafşīli gelür ve kezālik münkirler Ebū Ummāmenün Nebī 'aleyhi's-selāmdan rivāyet ḫılduġı ḫadīşle hüccet ḫıldılar ve Ḥazret-i Nebī 'aleyhi's-selām buyurdılar ki (Mā ruffā aḫadün

²⁰ İnsanlardan kimi var ki, bilgisizce (insanları) Allah'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için (masal, hikāye gibi) eğlence (türünden boş) sözleri satın alırlar. İşte onlara, küçük düşürücü bir azab vardır. Kur'an-ı Kerim. Lokman suresi, 6. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

şavtehu biġmāin illā be'ase'llāhu şeytāneyi 'alā menkībeyni yaḍribāni bī'akābihimā 'alā şadrihi ḥattā yemseke) ya'ni bir aḥad ırlamaġla şavtını yükseltmez illā Ḥaḳ Te'ālā anuñ amūzları üzre iki şeytān ba's ider ol iki şeytān ökceleriyle anuñ sinesine ururlar tā sākın oluncaya dek * Pes biz dirüz bu ḥadiş ġmānuñ ba'zı envā'ına münzeldür öyle ġmā ki ḳalbden şeytānuñ murādı olan şey'i muḥarrik ola ki şehvet-i nefsanıyyede 'aşḳ maḥlūḳdur ammā bizüm ihvānımızuñ semā'ı ve fı'li murād-ı şeytāna zıd ve muḥālifdür bunuñ birle ki Rasūl 'aleyhi's-selām semā'ı tecvız eyledi nitekim cāriyelerūñ ḳışşasında 'anḳarīb gelse gerek ve Ḥabeşenūñ ḳışşasında mürūr itdi * Pes bu mevzu'da tecvız naşşdur ibāḥat-i semā'a * Ammā Nebi'nūñ āḥır mevzu'da menfī buyurmaları te'vīl veyāḥūd nehy-i tenzīhe muhtemeldür ammā fı'lūñ te'vīli yoḳdur nitekim ol cāriyelerūñ fı'li muḳarrerdür ve kezālik münkirler bu ḥadişle daḥī ḥucet ḳıldılar ki Rasūl 'aleyhi's-selām buyurur (Küllü şey'in yelhū bihi erraculu fehuve bāḥılūñ illā te'dibuhu ferasehu veramyehu biḳavsihi ve mülā'abetihi bi'mra'etihi) Felā yedullū 'ale't-taḥrīmi bel yedullū 'alā 'ademi'l- fā'ideti * Ve kezālik münkirler bu ḥadişle daḥī ḥucet ḳıldılar ki Peyġamber 'aleyhi's-selām buyurdılar ki taḥḳıḳan her şey' ki racul oynar ve āna meşġūl olur bāḥıldur illā atını te'dīb itmesi degül ve yāy ile oḳ atması degül ve ḥātunıyla mülā'abe itmesi degül bu daḥī muḥlaḳā semā'uñ taḥrīmüne delālet itmez belki 'adem-i fa'idesine delālet ider ve bu daḥī semā'dan lehv murād olunırsa olur ve daḥī münkirlerūñ delīl-i ḳavīleri Ḥazret-i Peyġamberūñ bu ḥadiş-i şerīfidür ki (Küllü lehvin ḥarāmūñ ille'l-münāḍaletu ve'l-mülā'abetü bi'l-ehli ve ḳavluhu 'aleyhi's-selām // küllümā yülhike 'ani'llāhi fehuve ḥarāmūñ ve ḳavluhu 'aleyhi's-selām istimā'u'l-melāḥī fişḳun ve'l-istilzāzu bihi küfrun) Ve külluhū lā yedullū 'alā taḥrīmis-semā'i liennehū leyse bilehvin 'inde's-Şāfi'yyi ve'l-Ġazālī ve ekşeru'l-meşāyihi) * Ya'ni her bir lehv ḥarāmdur ancak oḳ atışmaḳ degül ve mülā'abe-i ehl degüldür buyurdıklarıdır ve daḥī her şol şey' ki seni Allāh'dan meşġūl ḳıla ol ḥarāmdur buyurdıklarıdır * Ve daḥī melāḥinūñ istimā'ı fişḳdur ve istilzāzu küfürdür buyurdıklarıdır ve bu ḥadiş-i şerīflerūñ küllisi taḥrīm-i semā'a delālet itmez zīrā semā' lehv degüldür Şāfi' ve Ġazālī ve ekşer meşāyiḥ-i kibār ḳatında ve bizüm ḳatımızda ve ne ḥālle semā' bizi Allāh'dan ġayra meşġūl ḳılar belki bizi Allāh'a meşġūl ḳılır ve murādımız daḥī semā'dan Allāh'a meşġūl olmaḳdur bāḥuşuş ki semā' rūḥānīdür ve

mülâ'abet bi'l-ehl cismânîdür * Pes nefsanî mübâh ola da rûhânî ne hâlle mübâh olmiya bunun birle ki semâ'ı 'aşîkân lehv degüldür ammâ kaçan semâ'dan murâd lehv olursa bizüm katımızda dahî o lehvün istimâ'ı fışk ve istilzâzı küfürdür (Ve emmâ kavlu ibni 'Ömer elâ lâ esme'allâhu lekum el kavme'l- mücrimîn ve fihim raculün yuğanni kezalike lâ yüfidü't- taḥrîmu min ḥaysu ennehû ğınāun bel likevnihim mücrimîne velikevni semâ'ihim ligalebeti'ş-şehveti le'ş-şevku ilâ liķā'illâhi ev ilâ ziyâratı beyti'llâhi bel limücerredil-lehvi ve kâne münkaran bi'l-idâfeti ilâ ḥâlihim) Ammâ İbn 'Ömerün kavli ki āğâh oluñ ey ümmet-i Muḥammed Allâhü Te'âlâ sizi sâmi' kılmason şol kavm-i mücrimini ki anlaruñ içinde muğanni ola bu dahî anlaruñ gibi taḥrîmi ifâde itmez ğınâ olduğı ḥaysıyyetden belki ol kavmün mücrim oldukları ḥaysıyyetden delâlet ider ve anlaruñ semâ'ı ğalebe-i şehvet ile olduğundan Allâh'uñ liķâsına veyâḥüd ziyâret-i Beytullâha şevkleri için degüldür belki mücerred lehv ve luḥ içündür * Pes bunlaruñ kendi hâllerine nisbet inkâr olunmuşdur ve ammâ şol kelâm ki Nâfi' den rivâyet olınu Nâfi' ḥâzretleri buyurdu ki İbn 'Ömer ile bir yolda bile idüm * Pes bir şübbānuñ düdigünüñ sesini işitti hemāndem iki parmağların kulağına kudu andan sonra yoldan çıktı da'ımā dirdi ki yâ Nâfi' işidürmisün şol âvâzı ḥattâ ben didüm ki işitmezem * Pes parmağların çıkarub didi ki yâ Nâfi' Peyğamberi böyle gördüm didi bu dahî semâ'uñ taḥrîmine delâlet itmez zirâ parmağların kulağlarına komasını ancak kendi işledi ve Nâfi'ye yâ Nâfi' sen de böyle eyle dimedi ve Nâfi'nün semâ'ına inkâr itmedi eger anuñ katında ḥarâm olaydı Nâfi'e dahî kendi işledüğünü emr iderdi ve anı anuñçün öyle eylediği o hâlde zikirde yâḥüd fikirde idi * Pes zikri ve fikri anuñ // semâ'ından evveli görüb kalbi aña meşğul olmasun deyü parmağların kulağına kudu ve biz dahî semâ'uñ ba'zı evķâtdede ve ekser aḥvâldede terkin evlâ görürüz vaktâkim bu semâ'uñ ḥaķķında naşş olmadıysa ve kıyâs dahî bir menşüş üzere müstaķim olmadıysa semâ' taḥrîmine olan kaviller bâḫıl olub bu fi'l dahî sâ'ir mübâh olan fi'iller gibi bilâ-ḥarec bâķi kaldı * Pes semâ'uñ ḥükmü kalbde olan şey'ün ḥükmü olur zirâ taḥrîk itmez illâ kalbde her ne ise ānı taḥrîk ider eger eyü eger kötü (Kâle'l- imāmu men eḥabbe'l-lâhe ve 'aşîkahu veştâķa ilâ liķâihi felâ yenzuru ilâ şey'in illâ yerāhu fihi velâ yakrau' semiahu ķariu'n illâ semiahu minhu) İmām-ı Ğazālî buyurur ki şol kimse ki Allâh'a maḥabbet ide ve 'aşîk ola ve liķâsına müştâķ ola pes ol kimse bir

şey'e nazır itmez illā anda hafī görür ve sem'ine bir şey' toğunmaz illā ānı Hađdan işidür * Pes semā' anuñ hađđında anuñ řevđini müheyyc ve 'aşđını mü'ekkid olur ve řalbī 'ağmağını 'ağıcı olur ol 'aşığdan mükāşefātdan ve müşāhedātdan nice hāller istihrāc edici olur ki ānı vařf-ı mađālāt ihāta eylemez ol ađvāli zā'ık olan 'ārifler bilür ve anuñ zevđinde hiss-i kelīl olanlar ānā inkār kıırlar ve münkir olanlar hađđında Hađret-i Mevlānā buyururlar ki * Ger semā'-i 'aşıđān rā münkirī * Hađr kerdī der kıyāmet bā-sükkān * řehbāz-i cenāb-ı zülcelālest semā' * Firāř-ı şulüb-i ehl-i hālest semā' * Der mezheb-i 'aşıđān hālālest semā' * Der mezheb-i münkirān hārālest semā' * Ve ol ađvāle şüfiyye 'inde ve ved dimekle tesmiye olunur ve ved vücüddan me'hūzdur ve müşādefeden me'hūzdur ya'ni bulmağ ve mülāķāt olmağ zīrā ol sām'ī ol ađvāle müşādif eyley ki ol ađvāle semā'dan evvel müşādif eylememiş idi ve bu ađvāl muhibbīnūñ ğāyet mü'tālibidür ve küll-i řurbetlerūñ řemerātınuñ nihāyetidür * Pes bu ađvāle mađzī ve sebeb olan dahī tağrib şeyler cümlesindendir meā'şī ve mübāhāt cümlesinden degüldür ve bu ađvālūñ şalbe şuşulü semā' sebebiyledür Fe'fhem lā tünkiril- ađvāl

EL BĀBŪ'S-SĀLİS Fİ ZĀRBİ'D-DEF

(Ruviye 'an 'Ā'ışete rađiyallāhu 'anhā ve 'an ebihā ittefākā 'ale'r-rivāyeti 'anhā ķālet deħale Ebū-Bekr 'aleyye ve 'indī cāriyetān tuđanniyan bimā teķābeleti'l-Enřaru yevme Buđas ve Rasūli'l-lāhi řallallāhū 'aleyhi ve sellem müttađiřün bişevbihi fenehā Ebū-Bekr ve ķāle mezāmīrū's-şeytān fī beyti Rasūli'l-lāhi vezālike fī yevmi 'idin fekeşefe'n-Nebiyyu 'aleyhi's-selām 'an vechihi ve ķāle Yā Ebā-Bekr inne liküllü ķavmin 'iden evhezā 'idunā) Bu hađiř-i řerīfi Hađret-i 'Ā'iře buyururlar ki // Hađret-i Ebū Bekr benüm üzerime dāhil oldu ve benüm ķatımda iki cāriye var idi ki teđanni iderlerdi řol řırlar ki Enřār Yevm-i Buđasde muķātele kılmıřlardı Buđas biżammī'l- bā' Medīne'ye řarīb bir mevzi'dür ki anda Evs ve Hađrec ķabilelerinin 'azım kıtāli olmuřdur ve Hađret-i Rasūl 'aleyhi's-selām cāriyelerūñ teđannisi hālinde ķaftānların bürinüb yaturdı * Pes Hađret-i Ebū Bekr Hađret-i 'Ā'iřeyi nehy ve men' eyleyüb didi ki Rasūlüllāh evinde mezāmīr-i şeytān neyler * Pes Hađret-i Rasūl 'aleyhü's-řalāt-ı ve's-selām

bürdeyi mübārek yüzlerinden giderüb buyurdılar ki yā Ebā Bekr taḥkīkan her bir ḳavmūn bir bayrāmı vardur ve bu gün bizüm bayrāmımızdur * Şeyḥ Ekmelüddīn buyururlar ki ‘ulemā’ ırlamaḳda ihtilāf itmişlerdür ehl-i Ḥicāzdan bir cemā‘at mübāḥ ḳılmışlardır Mālikden rivāyet olunan da budur ve Ebū Ḥanīfe ve ehl-i ‘Irāḳ ḫarām dimişlerdür ve Şāfi‘i kerīḥ ‘add itmişlerdür mezheb-i Mālikde meşhūr olan da budur semā‘ı mücevvez görüb bu ḫadīsele ḫuccet ibrāz iderler * Ammā maḫrem olanlar cevāb virirler ki bu maḫall-i nizā‘ degüldür zīrā bu ğınā-i şecā‘at ve ḳıtāldede mahāret ve ḫazāḳat ḫaḳḳında buña beñzer şeyler de oldı bu ḫuḫūşda kelām yoḳdur ve bu minvāl üzere olan ğınā‘ cā‘izdür zīrā bunda fesād yoḳdur ḫarām olan ğınā‘ oldur ki nāsı şūrūre taḫrīk ide ve ba‘ālet ü ḳubḫa taḫmīl ide * Ve bir rivāyetde daḫī cāriyyetān ḫarb-ı düfūf iderlerdi ve bir rivātetde cāriyyetān defle oynarlardı def ḫamm-ı dālla olmaḳ eşher ve efşāḫdur şeyḥ Ekmel kelāmı burayadedür ve şeyḥ Ekmelüddīnün zikr eyledüğinden münfehim olan oldur ki bizüm ihvānımızun semā‘ı mübāḫ ola ol eş‘ār-ı fuḫālā ve būlaḡā ile teğannīleri mübāḫ ola zīrā bunda fesād yoḳdur ve def ḫalmaları da mübāḫdur ‘alā rivāyet-i uḫrā ki (te düffāni)'dur ve raḳşları da mübāḫdur rivāyet-i ḡālise üzere ki (tela‘bāni bi'd-def)'dür zīrā bu rivāyetlerün küllisi rivāyet-i şāḫīhedür ve şāḫib'ü-l Mefātiḫ Şerḫ-i Mefātiḫ'de bu ḫadīşün şerḫinde dir ki bu ḫadīş delālet ider ḫarb-ı def ve ḫırā‘at-ı eş‘ār ki ānda vaşf-ı zenān-ı muḡanniye ve hicv-i müsellemler olmaḫa ğınā ve semā‘un ḫarām olması lehv ve lu‘b ve laḡv ḫarīḳinde olanda semā‘ ḫarāmdur diyenlerün ḫatında ve ehl-i şalāḫ ve fuḫarā ‘uḫşāḳ ise böyle lehv ve lu‘bla semā‘dan münezzehdürler (Fe inḳulte mā teḫülü fī ḫavli ba‘dı şurrāḫi'l-meşāriḳi ellezī ḳāle fī şerḫi haze'l-ḫadīsi ḫavluḫu ‘aleyhi's-selām hazā ‘indenā itizārun ‘an ‘A‘işete feinne ıḫhāra's-surūri fil-‘īdi min şe‘āri'l-islāmi ve leyse huve kesā’iri'l-eyyāmi ḳāle’s-şeyḫu fe yufhemu min ḫavlihi enne's-semā‘a el-ġınā‘e cā‘izun yevme'l-‘īdi vela yecūzu fī sā’iri'l-eyyāmi ḫulnā ve ‘alā haze't-taḫdīri yecūzü lenā semā‘un // lienne lenā kulle yevmin ‘īden bel fī kulli nefsin ‘īdeyni veli'l-‘āmmeti fī külli senetin merrateyni kemā ḳāle Mevlānā ve seyyidünā ve sultānunā ve mürşidünā)

* (Mesnevi) *

‘Arifān der demī dū ‘id konend * ‘Ankebūtān meksi qadīd konend

* (Ve kıāle İbnü'l-Fāriż) *

Ve ‘indī ‘idi külle yevmin erābihi * Cemālu maḥyāhā bī‘aynin qarīratin

Pes sen ne dirseñ ba‘zı şurrāḥ-ı meşārıqdan Ḥazret-i Rasūlūñ ve hazā ‘ıydünā kavli Ḥazret-i ‘A‘ışe tarafından itizārdur deyü ma‘nā virirler zirā yevm-i ‘ıyde izhār-ı sürür ş‘ar-i İslāmdur ḥālbuki yevm-i ‘ıyd sā‘ir eyyām gibi degüldür * Pes bunūñ kavlinden münfehim olan oldur ki taḥkīkan semā‘ cā‘ızdür dirüz zirā bizüm için her günde bir ‘ıyd vardur belki her bir nefside iki ‘ıyd vardur biri nef-i aḡyār eylemede ve biri dahī işbāt-ı maḥbūb eylemede ve ‘amme-i nās için her senede iki kere ‘ıyd eylemek vardur * Nitekim Ḥazret-i Pīrimüz Sultānımız buyururlar ki ‘arifler her demde iki ‘ıyd iderler ammā ankebūt mertebesinde olan ehl-i nefis etler qurıdub qadīd iderler * Ve İbn Fāriż ḥazretleri buyururlar ki benüm qatımda ‘ıydüm her şol gündedür ki ben ol maḥbūbu görem anuñ cemāl-i kemālını müşāhede kılam * İmām-ı Ğazālī buyurur ki semā‘-ı evqāt-i sürürda sürürü tekdīd ider ve ānı müheyyic ve muḥarrikdür qaçan ol sürür mübāḥ olduysa meşelā eyyām-ı ‘ıyde güyegü olduğda ve ḡāibden kimse geldikde ve düğün vaktinde ve oğlan toğduqda bu cümlesi mübāḥdur sürürü izhārdan ötürü ve bu mezkūrāta delālet ve şehādet Ḥazret-i Nebī ‘aleyhi's-selāmuñ Medīne'ye geldüğünde ba‘zı muğanniye ḥātunlar inşād-ı şı‘r idüb defle ve elḥānla istikbāl idüb bu beyti dirlerdi;

Ṭala‘-Bedru ‘aleynā * Min Seniyyāti'l-Vedā‘

Vecebe'ş-şükru ‘aleynā * Mā de‘ā li'llāhi da‘

Ol hazretün kudumu sebebiyle olan sürürü izhâr için bu ahvâli iderlerdi ve bu sürür Sürür-u Muhammed 'aleyhi's-selâmdur bu minvâl üzere semâ' cā'izdür her kâdimün kudümünde ve her sebab-i mübâhuñ esbâb-ı sürürında ve şol kelimât ki bu maħalle gelinceyedek zikr eyledik erbâb-ı zâhirün fehmlerine lâyıķ kelâmdur * Ammâ aşhâb-ı bâtın her şey'ün haķıķatine nażar iderler * Her şeyden tesbîhu'llâhı ve tenzîhu'llâhı istimâ' iderler zîrâ her şey'ü Haķķı müsebbih ve muķaddesdür nitekim Allâhü Teâlâ buyurur (Ve in min şey'in illâ yüsebbihu biħamdihı // velâkin lâ tefķahūna tesbîħahum)²¹ Hiç bir şey'ü yokdur illâ ol Allâh'ı tesbîħ ider ħamdına mütelebbis olduğu ħâlde lâkin ey zevâhir-i eşyâda ķalanlar siz anlarun tesbîħini bilemezsiñüz * Pes def ve nây ve düdük ve tabl ve naķķâre ve bunlar emsâli olan sâzlar dahî dâħıldür pes bu cümlesi Allâhü Teâlâyı zikr ve tesbîħ ve taķdîs iderler şânına lâyıķ olan şeylerden pes erbâb-ı zâhir ehl-i tariķe niçe inkâr iderler ki tesâbîħ-i eşyâyı istimâ' iderler

* (Beyt) *

Çist meydân-î sadâ-î çeng u 'ud * Ente ħasbî ente kâfi yâ vedüd

Temme

Ve kâne temâmu tab'ihı bidâri't-ıtbâ'ati'l-bâhira * El-kâ'ineti bi-Bölâķ Mışra'l-Kâhira melĥûzân bi'ayni ĩnâyeti nâzırıhâ essenıyyu el merâtibu * Ĥadrat Ĥuseyn Efendi el-mülakķab bi-Râtib * Ve meşmülen biri'âyeti muşahĥihihâ el-müftakıru ilâ elĥâfi Rabbihi's-şamedü el-med'uvvu bi's-Şerif Aĥmed * 'Alâ zimmeti'l-Ĥâc 'Osman Nürî Efendi * El-İslâmbölî liħamsı

²¹ Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir şey yokdur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halîmdir, çok bağışlayandır. Kur'an-ı Kerim. İsrâ suresi, 44. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman.)

leyālin baḳīne min Şaferi'l-ḥayyiri * Senetu sitte ve ḥamsīne ve mīteyni
ba'de'l-elfi min hicrati ḥātemi'r-rusuli el-kirāmi şalla'llāhu ve selleme
ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aşḥābihi el-mükemmelīne bikemālihi (1256 Hicri)

BÖLÜM 4 : HUC CETÜ'S - SEMA RİSALESİ'NİN SADELEŞTİRİLMİŞ METNİ :

SEMA'NIN DELİLLERİ HAKKINDA MECMUA RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'IN ADIYLA

(Allāhümme iyyāke naʿbūdū ve iyyāke nestaʿīn * Veleke'l-ḥamdü fī külli vaḳtın ve ḥīn * İhdina'ş-şırāṭa'l-müstaḳīm şırāṭallezīne enʿamte aʿleyhim min'el-enbiyāi ve'l-mürselīn * Ve'l-evliyāi'l-mükemmilīn ve heb lenā min ledünke ʿilmen nüṣāhidü bihi esrāre'l-yaḳīn * Ve envārü'l-müttaḳīn * Ve erine'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan ve'l- bātıle bātılen ḥattā lā neküne mine'd-dāllīne'l-muḍillīn * Ve'nşurnā ʿalel ḳavmi'l- cāḥidīn el-muʿannidīn el-münkirīn * Ve şalli ve sellim ʿalā Nebiyyike seyyidinā ve mevlānā Muḥammedin seyyidi'l-evvelīne ve seyyidi'l-āḥirīn * Ve ʿalā ālihi ve aşḫābihi ecmaʿīn (emmā baʿdü) feyekūlu eş-şeyḥ İsmāʿīl el Mevlevî el Anḳaravî keşefallāhü lehu esrāra'ş-şūrî ve'l-maʿnevî)

Ey Allah'ım, ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz. Hamd her an, her zaman ve her yerde sana mahsusdur. Bizi, kendilerine nimetler verdiği peygamberlerinin, mürsellerinin (kitap verilmiş peygamber) ve mükemmel evliyalarının doğru yoluna ilet. Bize kendisi ile en gizli sırlara erişilebilen Allah İlminden (ilm-i ledün) ve Allah'dan korkanların nurlarından ver. Bize hakkı hak, batılı da batıl olarak göster ta ki, sapanlardan ve saptıranlardan olmayalım. İnkârcılara , inatçılara ve kâfirlere karşı, bize yardım et. Senin peygamberin, bizim efendimiz ve mevlâmız, öncekilerin ve sonrakilerin seyyidi, Hazret-i Muhammed'e, O'nun bütün ailesi ve ashabına salât ve selâm olsun. Bundan sonra ... (Ve bad ...) Mevlevî Şeyhi İsmail Ankaravî, (Allah onun için maddi ve manevi sırlarını açsın) Allah'a hamd, Hazret-i Muhammed'e, O'nun ailesine ve ashabına salât ve selâm ettikten sonra şöyle der : Bizim kardeşlerimizden bazıları, hak yolumuzu yerip hor gören, bizim, âriflerin (Allah'ı bilenlerin) vâsılının, (Allah'a yakın

olan, kavuşanların) ve âşîkînin (Allaha âşîk olanların) mevlâsı ve efendisi olan mürşitlerimizin sultanının yolu, (Allahu Tealâ ayaklarımızı onun sağlam yolunda sabit kılsın), erkânımızı, pirlerimizi, ulularımızı, inkâr edenleri gördükleri zaman, benden bu inkârcılara karşı, yeterli cevaplar vermeme, tatminkâr açıklamalar yapmamı ve Hazret-i Peygamberin kelamından, ve din âlimlerinin ileri gelenlerinin sözlerinden deliller göstermemi istediler. Çünkü bu inkârcılar, bu yolun sonradan uydurulmuş ve sapık bir yol olduğunu ve bu yolda gidenlerin acemi ve eğlence düşkününü olduklarını zannettiler. Biz, dinde en yüksek olgunluğa erişenler (ehl-i kemâl) hakkında kötü zanlara sahip olmaktan, Allah'a sığınırız.

Bu inkârcılar bizim yolumuzun, en eski ve doğru yol olduğunu (sırat-ı müstakîm) bilmediler. Zira, daha evvel yaşamış olan sofiyye şeyhlerinden Hazret-i Cüneyd-i Bağdadî, Şibli, Nurî gibi zatlar hatta başkaları da, Sema ve raks yapmışlar ve sema ve raks yapmayı ibadet saymışlardır. Sonradan gelen Hazret-i Ebu Talib-i Mekkî, İmam-ı Gazâlî, Şeyh Ebu'l- Necib Sühreverdî, Necmeddin-i Daye ve bunların emsalleri gibi din uleması olan sayısız sultanların çoğu dahi, bu raks ve sema'ı, bir kısım insanlar için helâl, bir kısım insanlar için mubah, bir kısım insanlar için mekruh, bir kısım insanlar için de haram saydılar. Allah nasip ederse bunların açıklamaları, çok kısa zamanda, topluca ve tafsilâtlı bir şekilde gelecek.

Özellikle pirimiz, sultanımız Hazret-i Mevlânâ, Sultan Veled Efendi ve Hazret-i Selâhaddin-i Zerkûb-i Konevî, Hüsameddin Çelebi, Şeyh Kerimüddin gibi, O sultanın müridleri, ve şimdiye kadar gelmiş şeyhler, halifeler, dervişlerden Allah'ı yakînen bilen irfan sahipleri olan kardeşlerimiz dahi, sema ve raks yaptılar ve o sultanlar, bu herkesçe bilinen durumu (sema ve raks yapmayı) müridleri için izlenecek bir yol kabul ettiler. Bu sultanların halleri sağlam nakiller ile sabittir, bilinir ve hayatlarını anlatan kitaplarda açıkça ve araştırılarak yazılmıştır. Bu sultanların, bu şekilde sema'ları ve raksları kesinlikle bilinmekle beraber, yapılan sema ve raks Hazret-i Peygamberin şeriatine aykırı ve sünnet-i şeriflerine muhalif bir sapıklık da değildir. Öyleyse bu sultanlardan gelen belgeleri ve kaynakları açıklamak, bunların hallerinin ve işlerinin şeriate uygun olduğunu göstermek, bizim için yapılması elzem bir iş oldu. Hatta inkârcılar ve şüpheciler, şeriate, Kur'an'da, Rasulullah'ın sözlerinde ve sünnetlerinde bunların hallerinin batıllığını, boşluğunu ve hareketlerinin

noksan olduğunu gösteren herhangi katî bir delilin olmadığını bilmediler. Hatta belki katî, açık delillerin çoğu bizim durumumuzun, yolumuzun doğru yol olduğunu isbat eder.

Şimdi (ben) bu, Allah'ın aciz, düşkün kulu, Mevlevî Şeyhi İsmail Ankaravî, bize ve tarikat dostlarımıza sağlam bir delil olsun diye bu güvenilir risaleyi, mecmuayı yazma gereğini duydum. Hücetu's-Sema (Sema'nın Delilleri) diye isimlendirip kısalttım ve üç bölüme ayırdım. Okuyanlarına, taliplerine faydalı olsun diye Türkçeye çevirdim. Şanlı ve yüce Allah'ımız bizleri ve bütün inanmışları doğru yola erdiresin. (İnnehu kâne bi ğibâdihi ğafūr en raĥîmā) Allah mutlaka merhametli ve bağışlayıcı olandır.

BİRİNCİ BÖLÜM: RAKS HAKKINDA AÇIKLAMADIR :

(Üç bölümden birincisi raks hakkındadır.)

Ey aziz kardeş, şanlı ve ulu Allah sana dünyada ve ahirette rahmet eylesin ! Bil ki, eğer sen öfke ve hiddetle bakmayıp, insafli bir şekilde ve rıza ile bakarsan, âşıkların ve dervişlerin dönüşleri ve sema esnasındaki dansları, raksları haram değildir. Sen, dervişlerin dönüşleri hakkında bazı mutaasıpların, tutucuların delil getirerek, bazı âlimlerin de ittifakla : " Raks haramdır, onu helâl sayanlar kâfir olur. Raksı helâl görmeyip de raksedenler günahkâr, fasık olur, " diye bir fetva verdiklerini ileri sürebilirsin. Raksa haramdır diyenler, başkalarını günahkârlık ve sapıklıkla suçlarken, kendilerinin günah işlediklerini ve sapıklık ettiklerini bilmelidirler. Biz Allah'ın yardımı ve lutfuyla bu fetvanın âşıklar ve dervişler hakkında olmadığını söyleriz. Çünkü âşıkların ve dervişlerin hakkındaki bu fetva bütün yönleriyle geçersiz ve saçmadır. Zira tutucuların ve bu fetvayı veren âlimlerin bu sözleri doğru olarak kabul edilecek olsa, İmam-ı Şâfiî gibi müctehidi ve Şâfiî imamlarından İmam-ı Gazâlî gibi sofıyyeye bağlı birçok ulemayı küfür ile itham etmek, yalancılıkla suçlamak gerekir. Ayrıca Avarif isimli kitabın sahibi Sühreverdi, Necmeddin-i Dâye, İbnü'l-Fârız, Kâşanî, Ebu Talib-i Mekki, Mevlâna Celâleddin ve bunların emsalleri gibi birçok kâmil ve gerçeği arayan sultanları, hâşâ kâfirlikle suçlayıp, yalanlamak lâzım gelir. Çünkü bunlar raks ve sema'ı caiz görüp, ibadet ve fazilet saymışlardır. Eğer

bu sözlerimize kanaat getirmezsen onların kitaplarına müracaat et, orada geniş bir şekilde bulursun.

Ben bu fetvanın batılığının, geçersizliğinin araştırılması hususunda çok faydalı ve güzel hakikatlerle beraber, birçok açık ve kat'î delilleri de ortaya koydum. İnkârcıların, sofilerin ve Mevlevîlerin dönüşlerini, devranlarını raks olarak nitelemeleri ve raksın da haram olduğunu söylemeleri, raksa helâldir diyenler kâfirdir mealindeki sözleri doğru değildir. Belki bu fetvaları hem lûgat, hem örf ve hem de şeriat yönünden geçersiz, değersiz ve makbul değildir. Nitekim Kamus sahibi raksı şöyle açıklar: " rakkasın oynadığı oyuna raks derler, devenin sallanmasına devenin raksı denir, şarabın coşup kabarmasına da raks denir. Raks sadece rakkaslar, deve ve şarab için vardır. Ve Mücmel sahibine göre raks, herkes tarafından bilinen, rakkaslara mahsus oyunlar, danslar ve ölçülü hareketlerdir. Bezzâzî¹ rahmetli, raksın İsrâiloğulları tarafından sadece sesi olan buzağı heykeli yapıldığı zaman², ilk defa Sâmîrî tarafından ortaya konulmuş bir oyun olduğunu söyler. Bu ikisinin sözlerinden anlaşılacak şey şudur : Raks oyun oynamaya ve eğlenmeye mahsus olan bir hareketdir. Ancak sen hiç, zamanımızın tutucuları haricindeki kimselerden veya geleneklerimizden, âşıkların, dervişlerin dönüşleri hakkında, " Bunlar oyun oynarlar, raks ederler, eğlenirler, " diye bir iddia işittin mi ? Veya sen Mevlevîlerden " Biz oyun oynar, eğleniriz, " diye her hangi bir söz duydu mu? Bu sözleri ancak bu tutucu yobazlar söyler. Şunu bil ki, biz Allah'a ibadet ederiz, O'nun en mükemmellikteki güzelliğinin özleyicisi oluruz, O'ndan ayrı düşmenin verdiği ızdırapla devran ederiz, döneriz. Şeriatte kat'î delillerle sabit olan ve raksın câiz olduğunu gösteren delil şudur : Hazret-i Peygamberimiz ile Hazret-i Aişe, Allah onlardan razı olsun, Habeşenin raksını seyretti. Halbuki Habeşenin raksı ve oyunları tartışma götürmez bir şekilde, boş ve eğlencedir. Eğer her çeşit raks haram olsaydı Hazret-i Peygamberimiz Habeşenin raksını ve oyununu seyreder miydi ?

¹ Hafızüddin Muhammed b.Muhammed b.Sihâb el-Kerderî el-Harizmî el-Bezzazî, İbnü'l-Bezzazî diye de bilinir.

² Musa (a.s.) Rabb'i ile mülâkata giderken kavmini kardeşi Harun'a emanet etmiş, ancak bunda acele etmiştir. Bu sırada İsrailoğulları'nın Mısırlı kadınlardan ödünç aldıkları mücevherleri toplayıp ateşte eriten Samirî, onlara hava akımı ile yalnızca ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmış, Harun onları uyarmışsa da, İsrailoğulları dinlemeyip bu heykele tapınmaya başlamışlardır. Daha fazla bilgi için Bkz.; Kur'ân-ı Kerîm, 7. Sure (Araf) 148. Ayet, ve 20. Sure (Tâhâ) 88. - 97. Ayetler.

(Kemā ruviye fi's-şahîhayni ʿan ʿĀʾişete radıyAllahü ʿanhā ennehā kâlet râeytü'n-Nebıyye ʿaleyhi's-selām yestürunî bi-rıdâʾihi ve ene enzuru ile'l-Habeşeti yelʿabüne fi'l-mescidi hattâ eküne ene'llezî esemuhu)³

Nitekim, Sahîh-i Müslim ve Sahî-i Buharî'de Hazret-i Aişe'den rivayet olunduğuna göre, Hazret-i Aişe şöyle der : " Ben Hazret-i Peygamberimizi gördüm, beni mübarek hırkalarıyla örter, bu sırada ben Habeşenin oyununa bakardım, onlar mescid etrafında oynarlardı, hatta ben sıkılıp usanıncaya kadar onların oyunlarını seyrettim. "⁴

Bu söz Habeşlinin uzun müddet oynadığına işarettir.

(Ve fî rivāyetin uhrā ennehā kâlet kâle lî Resûlullāhi ʿaleyhi's-selām e teştehîne ve fî rivāyetin e -tühibbîne en tenzurî ile'l-Habeşeti fe kâlet neʿam fe ekāmeni ve haddî ʿalā haddihi hattâ izā melettü kâle ḥasbuki kûltü neʿam kâle fe'zhebî) (Ve fî şahîhi Müslim fe vedâʿtü raʾsî ʿinde menkıbihi fe nazartü ilā laʿibihim hattâ küntü ene'llezî inşaraftü)⁵

Ve eski bir rivayette Hazret-i Aişe şöyle buyurdu : " Hazret-i Peygamber bana şöyle buyurdular : " Ya Aişe Habeşenin raksını seyretmek ister misin, " (diğer bir rivayette) sever misin " ? Ben : "Evet ya Rasulullâh isterim, " dedim. Beni durdurdu ve ben bıkcıncaya dek beraberce seyrettik. Sonra bana : " Yeter mi " diye sordu, ben de : "Evet" dedim ve bana git şimdi, dedi. "

³ Genelde Ankaravî, eserinde bu Arapça hadis alıntularından sonra, nitekim, yâni gibi kelimeleri kullanarak, hadisi hemen açıklama ve Türkçeye çevirme yoluna gider. Dolayısı ile açıklanmayan ve Türkçeye çevrilmemiş olan metinlerin dışındakiler tercüme edilmeyecektir.

⁴ Bir çok sağlam kaynaklar tarafından rivayet edilmiş olan bu hadis çok önemli ve meşhurdur. Raks ve musıkî'nin şiddetle karşısında olan zahir alimleri bu hadis karşısında çok güç durumda kalmışlar, ancak bir olay vukua geldiği için bunu tevil edememişler, tevil edeceğiz derken saçmalamışlardır. Daha fazla bilgi için bkz. ULUDAĞ, Süleyman., *İslâm Açısından Musıkî ve Sema.*, Uludağ Yayınları., Bursa 1992, s.80 - 91.

⁵ Buharî ve Müslim rivayet etmişlerdir. GAZÂLÎ. İmam-ı., *İhyau 'Ulumi'-Din.*, Ter. Ahmed Serdaroglu., Bedir yayınevi., İst. 1985, s. 694.dip not.

Sahih-i Müslimde rivayet edildiğine göre Hazret-i Aişe şöyle buyurur : " Ben başımı O hazretin omuzuna koyup geri dönünceye kadar Habeşenin oyununu seyrettim. "

Eğer raks , oyun ve eğlence kesinlikle haram olsaydı Hazret-i Aişe Habeşlinin raksını seyreder miydi ?

Mevlevîyye ve sufıyyenin devranları da raksdır ancak bunların haram olan raks sınıfına girdiğini kabul etmeyiz. Zira her raks haram değildir. Haram olan raks, iradesizce yapılan oyun şeklindeki raksdır. Eğer her raks haram olsaydı ashabın ileri gelenlerinin bazıları da sevinçten raks ederler miydi. Halbuki sahabelerden aktarılan rivayetlere göre, onlar sevinç, neşe içinde oldukları zamanlarda raks yaptılar ve Hazret-i Peygamber de öyle zamanlarda ashabına raks yapmalarını yasaklamadı. Ashabın bu raks yapma hadisesi Hazret-i Hamza'nın kızının olayında meydana gelmiştir.

Hazret-i Ali ibn Ebi Talip, kardeşi Hazret-i Câfer ve Hazret-i Zeyd bin Harise, (Allah onlardan razı olsun) Hazret-i Hamza'nın kızının terbiyesi konusunda birbirlerine düşmanlık edip birbirlerinin başlarını yarıdılar ve Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâm'a geldiler.⁶ Hazret-i Ekrem efendimiz Hazret-i Ali Esadullah'a buyurdu : " Ya Ali sen bendensin, ben de sendenim " , Hazret-i Ali cenabları bu sözü duymanın sevinciyle raks yaptı. Sonra Hazret-i Ali'nin kardeşi Hazret-i Câfer'e (Ya Ca'fer halkî ve hulkî) " Bana benzedin " Hazret-i Ali'nin raksından sonra bu sevinçten Hazret-i Câfer de raks eyledi, daha sonra Hazret-i Zeyd'e buyurdular : (Ente ehûnâ ve mevlânâ) " Sen bizim kardeşimizsin, sahibimizsin " Zeyd de bu sevinçle Câfer'in

⁶ Bu hadisi, Ebû Davud Hz. Ali'den hasen isnad ile rivayet etmiş, Ankaravî de bu hadisi İhyu'dan tercüme etmiştir.

GAZÂLÎ. İmam-ı, a g e .,s. 748.

İçinde sonradan bazı ilâveler de yapılmış olması kuvvetle muhtemel olan (Çünkü sahabelerin birbirinin başını yarıdıklarını gösteren sahîh bir rivayet bulmam mümkün değildir.) bu hadisdeki hadise şöyle cereyan etmiştir : " Hz. Ali kardeşi Ca'fer ve Zeyd binti Hârise, Hz. Hamza'nın kızı hususunda ihtilâf etmişler ve her biri bu kıza bakmak benim hakkımdır diye iddia etmişler ve hüküm vermesi için Hz.Peygambere başvurmuşlardı. Hz. Ali, bu kıza bakmak benim hakkımdır, çünkü amcamın kızıdır. Ca'fer, kıza bakmak benim hakkımdır, çünkü yeğenim olduktan başka, teyzesi de eşimdir. Zeyd, kıza bakmak benim hakkımdır, çünkü kardeşimin kızıdır, (Hamza ile Zeyd arasında manevî bir kardeşlik mevcuttu) demişlerdi. Hz.Peygamber, teyze, anne yerindedir, demiş ve kıza Hz.Cafer'in hanımına vermişti. "

ULUDAĞ, Süleyman., a.g.e.,s.95.

raksından sonra raks yaptı. Lûgata göre " hacel " ve " zefn "'in kelimeleri raks manasına gelir. Bunların raks yapmalarının sebebi rahatlık ve sevinçtir. Dervişlerin sema'ları da bu şekildedir. İmam-ı Gazâlî İhya adlı eserinde, raks hakkındaki karara, onu ortaya çıkaran sebeplere, ilhama göre, varılacağını söyler. Gazâlî'ye göre eğer raks dince kabul edilen, makbul olan ve övülen bir sebepten dolayı yapılıyorsa, o raks da makbul ve övülebilir, eğer mübah bir sebepten dolayı yapılıyorsa, o raks da mübahdır, yapılmasında bir günah ve sevab yoktur, eğer yapılan raks, dince yerilmiş, ayıp sayılmış, fena görülmüş bir sebebe, veya ilhama dayanıyorsa, o raks da ayıp, çirkin ve fenadır.

Hazret-i Şeyh Sühreverdî, Avarifü'l-Me'arif adlı eserinin samâ bahsinde, sema'ı sınıflara ayırarak kabul eder ve şöyle der : " Bazen sâdik dervişler ve müridler ahenk ve ritimle, niyet etmeden, hal ve vecd gösterisinde bulunmadan raks ederler. Bunların raks ve sema yapmalarının sebebi, hareket halinde bulunan dervişlere uyarak, vecd ve hal iddiasında bulunmadan ritmik bir şekilde dönmek, sallanmaktır. Onların bu şekildeki raksları ve hareketleri, bazen ana-babaların yaptıkları, çocuklarıyla şakalaşıp oynaşma, gülüşüp kahkaha atma şeklindeki, yapılmasında dînen günah ve sevap olmayan, mübah işler kabilindedir. Bu şekilde yapılan raks, bazen de niyet edilir ve hüsn-ü niyetle yapıldığı vakit, ibadet olur.⁷

Allah, insanlara bazen eğlendikleri ve oyun oynadıkları için kızmaz, azarlamaz. Meselâ, insan kendi kendine günde yüz kere elini başına koymak gibi boş bir şeyi iş edinse, bu haram kılınmaz. Nitekim Allah Kur'ân'da şöyle buyurur : (Lâ yüâhıżükümüllâhü bi'l-lağvi fı eymāniküm)⁸ yani, " Allah sizi kasıtsız olarak, boş yere ettiğiniz yeminlerden sorumlu tutmaz. " muhalefette dahi boş yere yemin etmenin sorumluluğu yoktur. Bununla beraber, faydası olmadığı için, boş yere yemin etmenin bir faydası da yoktur. Allah'ın adını herhangi bir şey üzerine yemin edip and içsek, O'nun tarafından sorumlu

⁷ SÜHREVERDÎ., *Âvârifü'l Me'ârif., Tasavvufun Esasları.*, Haz., YILMAZ, H. Kâmil., GÜNDÜZ, İrfan., Vefâ yayıncılık., İst.1990. s.232.

⁸ Allâh sizi, yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz; fakat kalblerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allâh bağışlayan, halîmdir. Kur'ân-ı Kerîm Bakara suresi, 225. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman.)

tutulmayacağımız halde, niçin şiir, raks ve sema yaptığımızdan dolayı Allah niçin bizi sorumlu tutsun, bize kızsın ?

Cevherî sıhahında, lâm (ل) kısmında, dal (د) faslında kesreli d (د) ve kaf (ق) ile yazılan, " Dirkile " isminde ve İran dolaylarında, bir yere toplanıp oynanan bir oyun vardır. Ebu Amr bunun bir çeşit raks olduğunu (Ve hizbun mine'r-rağş) söyler. (Ve ennehū 'aleyhi's-selām merra 'alā aşhābi'd-Dirkile fe k̄āle ciddu yā beni Erfede hattā ta'leme'l-yehūdū ve'n-naşārā inne fī dīninā kısmetün) Yani, bir gün Rasulullâh, dirkile oyununu oynayan kabileye uğrayıp onlara şöyle dedi : " Hadi oyununuzu oynayın, eğlenin ey Erfede⁹ oğulları, Yahudiler ve Hristiyanlar da bilsinler ki, bizim dinimizde, bunun için, genişlik de vardır, hoş görü de vardır."¹⁰ Bu hadise göre dinimizde, oyun ve raksın yapılabileceğine dair delil vardır. Şimdi bizim dinimizde bu çeşit eğlenceye izin olduğu halde, raks yapan neye göre kâfirlikle itham edilebilir. Bizim devrimizin, dönüşümüzün de bu şekilde olduğu kabul edilmelidir.

İnkârcılar: " Biz oyun oynayan ve raks edenlerin, bu yaptıkları işleri helâl saymayız fakat onları kâfirlikle de suçlamayız, ancak siz, raksı helâl sayıp onu ibadetle eş değer tutarsınız, " dediler. Nitekim bu inkârcılardan bazısı, yazdığı risalelerinde: " Raksı helâl sayıp onu ibadet ile eşdeğer tutanları kâfirlik ile suçlamışlar, oyun ehli ve rakkaslar ise, raks ve oyunu helâl saymadıklarından ve ibadet ile eş değer tutmadıklarından, onları kâfir saymamışlardır. Biz, raks etmek, sema yapmak gibi övülmeye değer bir hale ve herkesce bilinen, meşhur bir topluluğa, zümreye küfür yakıştırmayı, bu fikre sahip olanın ve küfür yakıştıranın, katksız cehaleti ve büyük bir hatası deriz. Biz küfürden korkar ve Allaha sığınırız. Risaleyi yazan inkârcının, bizim halimize, bu şekildeki küfür yakıştırmasının sebebi, amellerimizin, fiillerimizin hakikatinden haberinin olmamasından, cehaletinden ileri

⁹ Erfede Oğulları (Benî Erfede) Habeşlilerin lakablarıdır. Veya Habeşlilerin raks edip, türkü söyleyen bir kavmidir.

¹⁰ Hazret-i Rasul, Yahudilerin ve Hristiyanların, İslamiyeti hayatın gerçeklerini ihmal ve inkar eden, ham sofuların ve kuru zahidlerin dini şeklinde anlama ve bu şekilde anlatmalarının önüne geçmek için Habeşlileri oyun oynamaya teşvik etmiştir. Bunun için Habeşlilere engel olmak isteyen Hz. Ebu Bekir veya Hz. Ömer'e : " Habeşlilere dokunmayın, yahudiler dinimizin genişliğini görsünler, şüphesiz ki Ben çok müsamahakar bir Hanîf (Tabî) dini ile peygamber olarak gönderildim. " buyurmuşlardır.

ULUDAĞ, Süleyman., a.g.e., s.83.

gelmektedir, dolayısı ile bu yakıştırma doğru olmaz. Bu yakıştırma, ancak bizim, oynaşma ve eğlenceyi ibadet ile eşdeğer tuttuğumuz, raks ve oyunu helâl saydığımız zaman doğru olur. Halbuki biz, oyun, eğlence ve raksı ibadet farzedip onları helâl saymadık.

Biz belki, sema esnasında zuhura gelen ilâhî vecd ve ilâhî zevk halini helâl sayarız, çünkü bu halin sebebi ve menşei helâl olmakla beraber binlerce hale eşdeğerdir ki, o hareket şeklen raksa benzer. (Kemā ḳāle cezbetün min cezebāti'r-Raḥmani tūvāzī 'amele's-ṣaḳaleyni) Nitekim " Rahman cezbelerinden birisi, insanların ve cinlerin işlerine, amellerine eşdeğerdedir " denilmiştir. Buna bağlı olarak İmam-ı Gazâlî şöyle der : " Sema'nın, dervişin kalbinde ilmen veya hal olarak faydalı bir durum meydana getirmesine vecd denir. Bu vecd duygusu bedeni harekete geçirir. Bu hareket dengesiz, ritimsiz bir sallanma ise, buna ızdırap, deprenme denir. Dengeli ve intizamlı olursa, buna elleri çırpma (tasfik) ve raks (yani bütün azalar ile dengeli ve ritmik bir şekilde sallanma ve oynamak) denir. Bu hal haram olmayan rakstır. Vecd hali de iki kısma ayrılır. Bunlardan biri, irade ve kontrol dışı kendiliğinden gelen haldir ve buna vecd denir. Diğeri ise isteyerek, irade ve zorlama ile davet edilen vecd halidir ki, bu suni vecd, kendi kendini vecde davet etmek (Tevacüd) denir. Tevacüd yapan kişi, zahmetli bir iş veya gösteriş yapan kimsedir. Tevacüdden yani isteyerek vecde davet etme işinden bazısı dinimizce yerilmiş ve ayıplanmıştır. Bu ayıplanmış, yerilmiş tevacüdden kasıt, riya ve gösteriş için yapılan, vecd hakkında bilgisi ve kısmeti olmayıp, kendisini iyi hallere (Ahvâl-i Şerîfe)¹¹ sahip olanlardanmış gibi gösterenlerin zorlayarak yaptığı tevacüddür. Övülmüş tevacüd ise, iyi hallere sahip olabilmek, iyi haller getirebilmek için, kendisini zorlayarak yapılmaya çalışılan tevacüddür. Çünkü çalışmanın, uğraşmanın, tevacüd haline girip, iyi haller edinmede büyük faydası vardır. Nitekim (Emera Rasūlu'l-lāhi ṣalla'l-lāhü 'aleyhi ve sellem limen lem yaḥḍurhü el bükāü 'inde kırā'eti'l-Ḳurāni en yetebākā ve yetehāzene) Rasulullah efendimiz, Kur'an okunurken içinden coşup ağlamayanlara : " Ağlar gibi yapın, mahzun olun. " diye buyurmuştur. Çünkü bir şeyi taklit etmek, onun manasını anlamaya vesile olur. Ahval-i şerifeyi yani iyi halleri, edinmenin başlangıcı bu işin taklidiyle, çalışması ile olur, bu hallerin bilerek ve

¹¹ Ahvâl-i Şerîfe'den kasıt olan, kabz-bast, vecd-tevacüd, cem- fark, fena-beka, ḡaybet-huzur, sahv-sekr, mahv-isbat, setr-tecelli, mükāşefe, müşahede gibi hallerdir.

anlayarak yapılması ve alışkanlık haline getirilmesi daha sonra oluşmaya başlar.

Araştırmalara göre, her şeyin başının taklit olduğu kesinlikle gözlemlenmiştir. Eğer bir kimse, birisine âşık olmadığı halde, ona âşık olmak isterse, onun ismini, övülecek vasıflarını ve güzel ahlakını devamlı şekilde düşünür, kendi kendine telkin ederse, bu yolla ona âşık olur. Bu aşk onun önce kalbinde olgunlaşır, sağlamlaşır, ve iradesi dışına çıkar. Öyle bir hale gelir ki, bundan sonra âşık, bu aşktan kurtulmak istese de bu mümkün olmaz. Allah aşkı da, gerçek olmayan aşkıta, (Aşk-ı mecaz) taklid ile âşık olanınki gibidir. Allahı görmeye, müşahade etmeye de bu yolla gidilir, buna gelinceye kadar da, ahval-i şerifede ne kadar şey, hal varsa bunların öğrenilmesi, tahsili hep bu şekilde, taklitle olur. Kendisinde Allah aşkı ve ahvâl-i şerife bulunmayan ve kendine bunları hedef tutmuş olan kimse yani salık için gerekli olan en önemli şey, ilk önce bunları öğrenmek ve kazanmak için gerekli istek ve çalışmadır. Salike Allah tarafından bu haller ve ilâhî aşk nasib edilinceye kadar, kendisinde bu haller zuhur etmiş kimselerin sıfatlarını beğenmek, onlarla düşüp kalkmak, hatta sema esnasında onlarla beraber oturmak ve bunlara ulaşmıncaya kadar çok çalışmak da yapması gereken en önemli işlerdendir.

Hazret-i İmam-ı Gazâlî'nin sözlerinde şu iddiada bulunan inkârcılar hakkında deliller vardır. Onların iddialarına göre: " Sema ve vecd Cüneyd-i Bağdadî, Mevlâna ve İbn Fârız gibi ehl-i kemal olanlara lâyıktır. Acemi ve taklitçi olanlar onlar gibi sema yapamazlar. Acemi olanlarda onların sema'ı gibi sema'ları, onların Hakk'ı müşahadeleri gibi müşahadeleri yoktur. Dolayısı ile sema ve raks acemi olanlar ve taklitçiler için haramdır. " Biz de bu iddialarda bulunan kişiye: " Sen bizim kalbimizi mi yardım yoksa sırlarımıza mı eriştin, bizim onlar gibi sema yapamıyacağımızı hangi delillere dayanarak biliyorsun ?. Bu vadideki makamın ve yerin nedir ki bizim onlar gibi raks edemeyeceğimizi söylüyorsun ? " deriz. Bu konuda Allah Teâlâ özellikle, (Evliyâ'î tahte kubâbî lâ ya'rifühüm ğayrî) " Benim gök kubbemin altında öyle kullarım var ki, onları benden başkası bilmez. " buyurmuştur. Dolayısı ile, ilahî ilim bir kişiye mahsus değildir, ve şunu bil ki, kıyamete kadar her ilmin, her zamanda birçok erbabı ve varisinin olduğu kesindir. Esasında sema belki de acemiler için gerekli görülmüştür. Yüce mertebe ve makamlara sahip olan sultanların seviyelerine layık değildir.

Çünkü bu sultanlar sema'nın, hatta belki de Allah aşkı ve sevgisinin sınırlarınının ötesine geçmişlerdir. Nitekim İbn Fâriz Hazretleri şöyle söylerler : " Ben aşk ve muhabbet sınırlarını aştım ve ehl-i kemalin sema ve raksları da daha çok, müridlerine ve doğru yolun kendisine gösterilmesini dileyenlere bir çalışma, irşad ve bildirme içindir, yoksa kendilerinin ihtiyaçları olduğu için değildir. Bazı sultanlar son günlerinde raks ve hareketlerden vazgeçmişlerdir. Ancak bu vazgeçiş sema ve raksı inkâr ettiklerinden değil, belki bu hallere doyduklarından veya onlardan daha yüce zevke vardıklarından ötürüdür. " Nitekim Hazret-i Cüneyd'den hikâye olunduğuna göre, ilk zamanlarında sema, raks ve sema'dan hareket eden Hazret-i Cüneyd, hayatının sonlarında bu işlerden çekildi, vazgeçti. Ona raksı ve hareketi terk ettiği için : " Niçin bu halleri terk ettin ya Şeyh ? " diye soru sordular. O da şöyle cevap verdi : " Siz dağları görürsünüz, onları donmuş ve hareketsiz zannedersiniz, halbuki o dağlar bulutların süratle geçip gitmesi gibi, geçerler, hareket ederler."¹² Hazret-i Cüneyd'in bu şekildeki cevabı, Onun kalbinin yüksek, ulu yerlerden, şeylerden etkilendiğini, coştüğünü, bedeninin, el, kol gibi azalarının da görünüşte, hareketsiz olduğunu gösterir. Çünkü Hazret-i Cüneyd'in vecdi ve onun rûhî hazzı devamlı hale geldi, dolayısı ile sema, artık Onun vecdine ve rûhî hazzına yetmez oldu. Zira kendisi zevk ve haz haline geldi, böylece gelip geçici zevklerden kurtulmuş oldu.

(Ve mine'l-ulemâ'i men enkerû ve kâlû enne't-tevâcûde bid'atün ve'l-bid'atü dâlâletün fe ehlü't-tevâcûdi ehlü'd-dâlâleti kulnâ lâ nüsellimü enne't-tevâcûde bid'atün ve keyfe yekünü bid'atün ve kad şadera 'ani'n-Nebiyi 'aleyhi's-selâm kemâ şarrahâ eş-şeyhu es-Sühreverdi evrade fîl-bâbi'l-hâmisi ve'l-ısrin min 'Avârifil-Ma'ârifî fi kavlis-semâ'i ravâ hadîşen müseneden ilâ Enesi'bni Mâlik rağıye'l-lâhu 'anhu kâle künnâ 'inde Rasûlillâhi 'aleyhis-selâm iz nezele 'aleyhi Cebrâ'îlü 'aleyhi's-selâm fe kâle yâ Rasûlallâhi fuğarâ'u ümmetike yedhulüne'l-cennete kâble'l-eğniyâ'i bi mışfi yevmin ve hüve hamsemi'tetü 'âmin fe ferihâ Rasûlullâhi 'aleyhi's-selâm fe kâle efiküm men yünşidunâ feğâle bedeviyiyyün ne'am yâ Rasûla'l-lâh feğâle 'aleyhi's-selâm hâti // fenşede'l-bedeviyiyyü.)

¹² Dağları görürsün de onları (yerlerinde) donmuş sanırsın, oysa onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu) her şeyi gayet iyi yapan Allâh'ın yapısıdır. Doğrusu O, yaptıklarınızı haber almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm. Neml suresi, 88. Ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

Beyit

Çad lese'at hayyetü'l- hevā kebidi * Felā şabibe lehā velā rāķ
İlle'l- şabibu'İlezi řuġiftu bihi * Fe'indehu ruķyeti ve tiryāķ

Çiğerimi aşk yılanı sokdu, * Onu tedavi edecek ne bir doktor ne de nefesi
kuvvetli birisi var.

Ancak kendisine vurduğum sevgili, * Benim tedavim ve ilâcım
onun elindedir.

Ulemadan bazı kimseler vecd davet edilmesini inkâr ederek : " Tevacüd sonradan uydurulmuştur yani, bidattir. Bidat ise sapıklıktır. Tevacüd yapanlar, sapıklık sahipleridir, " dediler. Biz tevacüdün sonradan uydurulan bir şey olduğunu teslim etmeyiz, kabul etmeyiz. Tevacüd niçin sonradan uydurulmuş olsun, bu neye dayandırılarak iddia edilir, Hazret-i Peygamber'den bu hal, tevacüd hali zuhur etti. Nitekim Şeyh Sühreverdî, Avârifü'l-Meârif isimli eserinin yirmi beşinci kısmında, sema bahsinde, Enes bin Malik'ten rivayet bir hadisi açıkça yazarak şöyle dedi : " Hazret-i Enes şöyle buyurur : " Biz, Cebrail-i Emin'in birden bire Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâma gelip, " Ya Rasulullah Hak Tealâ sana selâm etdi, ve ümmetinin fakirleri, cennet-i ala'ya, zenginlerinden, yarım gün, ki bu beş yüz dünya yılına tekabül eder, evvel dahil olurlar." dediği zaman Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâmın huzurlarında hazırдық. Hazret-i Risaletpenah efendimiz Allah'ın bu sözüne, kelâmına çok sevindiler ve " Ey benim ashabım, içinizde bize şiir söyleyebilecek bir kimse var mı ? " diye buyurdular. Bedevilerden birisi : " Evet ya Rasulullah, vardır. " dedi. Rasul Aleyhi's-selâm : " Haydi gel öyleyse " dedi, o bedevi de yukarda yazılmış olan iki beyiti söyledi. "¹³

¹³ Cebrail a.s. gelip de Rasulullah (s.a.)'a " Ya Rasulullâh, senin ümmetinin fakirleri, zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceklerdir. Bu yarım gün beş yüz yıla muadildir. " dediğinde biz, Rasulullâh'ın yanında idik. Allâh'ın Rasulü (s.a.) sevinerek : " İçinizde bize şiir okuyacak yok mu ? " diye sordu. Bir Bedevî, " Evet ya Rasulullah, ben söyleyebilirim. " dedi Peygamberimiz : s.a. " Haydi gel " dedi ve Arap şu şiiri söyledi :

(Fetevācede Rasūlullāhi ve tevācede'l- aşhābu ma'hu ḥattā seḳāta ridāuhu 'an menkıbeyhi felemmā ferigū āvā küllü vāḥidin ilā mekānihi ḳāle Mu'āviye bin Ebī Süfyān mā aḥsene lu'abukum yā Rasūlallāhi ḳāle 'aleyhi's-selāmu meh meh ya Mu'āviye leyse bikerimin men lem yehtezz 'inde zikri'l-ḥabībi (Tetimmetü'l- ḥadīsi şümme ḳasseme ridāehu 'alā men ḥāḍara bi erbā'amieti ḳıḳatin fehaze'l- ḥadīşü evradnāhu müsnedün ilā Enesi'bni Mālik kemā sem'ināhu ve vecednāhu veḳad tekelleme fī şıḥḥatihi aşhābu'l- ḥadīşi ve mā vecednā şey'en nuḳile'an Rasūlillāhi yüşākilü vecde ehli'z-zemāni semā'ahum ve ictimā'ahum illā hazā ve mā aḥsenehu ḥucetün li's-şūfiyyeti ve ehli'z-zemāni fī semā'ihim ve tahriḳu'l-ḥirḳati intehā kelāmuhu) Ve hakezā evrade haze'l-ḥadīşe el-İmāmu el- Ğazālī ve Necmeddīn Dāye ve ğayruhum mine'l-muḥaḳḳıḳīn)

Hazret-i Risaletpenah efendimiz bu beyitteki, sevgili, dost (Habīb) ismini işittikleri zaman tevacüd yaptı, eshabı da O'nunla beraber tevacüd yaptılar. Hatta bu sırada mubarek hırkaları omuzlarından düştü. Daha sonra kendileri tevacüdü bırakıp yerlerine gelince, Muaviye : " Ne kadar güzel oynarsınız ya Rasullalah " dedi. Rasulullah Hazretleri de ona : " Sus ya muaviye, sevgilisi anıldığı zaman hareket etmeyen kerem sahibi değildir. " buyurdular. Daha sonra Hazret-i Peygamber, orada hazır olan dört yüz ashaba, mubarek hırkalarını bölüp, mubarek olsun, uğurlu olsun diye, birer parça dağıttı.

Hazret-i Şeyh Sühreverdî şöyle söyler: " Biz bu hadis-i şerifi Enes bin Mālik'ten, Allah ondan razı olsun, rivayet edildiği üzere, işittiğimiz ve bulduğumuz gibi getirdik, yazdık. Hadis sahipleri bu hadisin sıhhatli olduğunu, konuşarak, tartışarak kabul etmişlerdir. Biz, bu hadisten başka Hazret-i Rasulullāh'tan nakil olunan, ehl-i zamanın, sahabelerin vecdine, sema'ına ve birliğine şahitlik eden, benzer bir şey ve hadis bulamadık. Hazreti

" Nefis ve hevā yılanı ciğerimi sokdu. Onun doktoru da, efsuncusu da yok. Fakat, benim kendisine aşık olduğum bir sevgilim var ki, benim efsunum da, panzehirim de ondandır. " (İbn Hanbel, II/343, 451,513.)

Peygamber'in, sema'larında ve vecdlerinde, sufiye ehli ve sahabeleri için hırka parçalamaları çok güzel bir delildir. ¹⁴

(Ve k̄āle eş-şeyhu Muhyī'd-dīn el-ʿArabī fī veşāyāhu mine'l-Fütūḫātī'l- Mekkiyyeti ḥaddeṣenā Aḥmed bin Şeddād el-Maʿzī el Mevsilī k̄āle ḥaddeṣenā Ebū Cafer el- Qāḏī k̄āle ḥaddeṣenā Yūsuf bin Ebi'l- Ğanem Ed-Diyārbekrī k̄āle ḥaddeṣenā Cemālū'l- İslām Ebū'l- Ḥasen ʿAlī bin Kureyşī k̄āle ḥaddeṣenā Ebi'l- Ḥasen el- Kerḫī k̄āle ḥaddeṣenā Ebu'l- ʿAbbās Aḥmed bin Faḍl en-Nihāvendī k̄āle semīʿtu şeyhī Cafer bin el- Ḥalvā yeḫūlü küntü maʿal- Cüneyd fī ṭarīki'l- Ḥicāzi ḫattā şaʿidnā ilā cebeli Ṭūr-i Sīnā felemmā veḫafnā fi'l- mevdīfi ellezī veḫafe fīhi Mūsā ʿaleyhi's-selām vaḫaʿat ʿaleynā heybetū'l- mekāni ve kāne maʿanā ḫavvālū'n fe esāra ileyhi el- Cüneyd en yeḫūle şey'en feḫāle el- ḫavvālū beyten felemmā semīʿa el- Cüneydü tevācede ve tevācednā maʿahu ḫattā lem yedri aḫadun minnā fi's-semāʿi hüve em fi'l- arḏı)

Şeyh Muhiddin Arabî Hazretleri, Fütuhât adlı eserinin sonlarındaki vasiyetlerinde, tavsiyelerinde şöyle söylerler : " Ahmed bin Mesud bin Şeddad Mevsilī¹⁵ bana haber verip şöyle dedi : " Ebu Cafer bana hasıl olan bir olayı,

¹⁴ Ankaravî bu hadisi Avariften aktarıırken, Sühreverdî'nin bu hadis hakkındaki fikirlerini tam olarak yansıtmamıştır. Bu hadis ve Sühreverdî'nin fikirleri Avarifte şöyledir : " Rasulullah ashabıyla birlikte vecde gelerek omuzlarından ridâsı düştü. Sahâbiler oradan ayrılınca her biri yerlerine geri döndüler. Muaviye bin Ebu Süfyan : "" Eğlenceniz ne güzel ya Rasulullâh, " diye sordu. Peygamberimiz s.a. : " Böyle şeyleri bırak ya Muaviye, semâ anında sevgiliyi hatırlayıp da ürpermeyen kerîm sayılmaz " diye buyurdu. Sonra ridasını orada bulunan 400 kişiye parça parça teslim etti. Bu hadis-i şerifi biz, elde ettiğimiz ve işittiğimiz şekilde müsned olarak rivayet ettik. Bunun sıhhati hakkında ehl-i hadis ileri geri söz etmişlerdir. Biz Rasulullâh'tan s.a. naklolunan haberler arasında bu hadis kadar günümüz insanlarının vecdine benzeyen bir başka rivayete rastlamadık. Şayet bu hadis-i şerif sahih ise, günümüz sufilerinin semâlarına, hırkalarını yırtıp taksim etmelerine ne güzel bir delildir. Doğrusunu Allâh bilir. Gönlüme öyle geliyor ki, bu hadis sahih değildir. Ben bu hadiste Rasulullâh'ın s.a. ashabıyla yaptığı toplantıların hazzını bulamadım. Üstelik sahâbiler, bu hadiste bize ulaşan esaslara bağlı değillerdir. Bu yüzden onu kabulden imtinâ ediyor, " En doğrusunu yine Allâh bilir." diyorum. " SÜHREVERDÎ., a.g.e.s.261-262.

¹⁵ El-Zeki Ahmed ibn Mes'ud ibn Şeddad el-Mukrî el Mevsilî, (Musulî'de olabilir) İbn Arabî'nin H. 601 yılında (M.1204 - 1205) Musul'da görüştüğü Hanefî mezhebinden bir sufi'dir. Arabî kendisinden "Hocam, doğru sözlü, ve güvenilir bir şahsiyyet" diye bahsetmiştir. Arabî, Mevsilî'den aktardığı bir başka rivayette, Mavsilî'nin rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü, O'na bazı sorular sorduğunu, bu soruların içinde teganni yani şarkı söylemek konusuna ne dediklerini sormuş, Hz. Peygamber'in de kendisine " Helâldir " buyurdıklarını anlatmıştır.

Şeyh Cafer bin Muhammed Halvâ'ye dayanır bir rivayetle haber verdi," dedi ki : " Biz Cüneyd ile Hicaz yolunda beraberdik hatta Tûr Dağı'na çıkarak Hazret-i Mûsâ'nın durduğu yerde durduk. O yerin heybeti, ululuğu bizim üzerimize de yansıdı ve yerde bizimle beraber bir kavval, ilâhî söyleyen birisi de vardı. Sonra Hazret-i Cüneyd kavvala işaret etti, kavval da okumaya başlayıp bir beyit okudu. Cüneyd-i Bağdadî de hemen, bunu duyar duymaz tevacüd eyledi. Biz de onunla beraber tevacüd eyledik, hatta bu vecdin etkisinden öyle bir hale geldik ki, içimizden hiç birisi, yerde miyiz yoksa gökte miyiz anlamadı. Bize yakın bir kilise vardı ve orada bir râhip bulunmaktaydı. Bizi gören râhip bize seslenerek : " Ya Ümmet-i Muhammed bana cevap verin," dedi. Bizlerden hiç kimse onun bağırmasına aldırmadı çünkü çok güzel ve hoş bir halde bulunuyorduk. Râhip ikinci defa bağırdı fakat yine hiç birimiz cevap vermedik. Râhip üçüncü kere seslenerek: " Güzel mabudunuzun hakkı için, niçin bana cevap vermiyorsunuz," dedi. İçimizden biri, râhipe yine iltifat etmedi. Sema'dan bize usanma gelip, sema'yı bıraktığımız zaman, Cüneyd'e : Şu râhip bize seslendi ve yemin verdirdi, " dedik. Cüneyd de : " Getirin onu bize," dedi. Râhibi çağırdılar, geldi selâm verdikten sonra : " Şeyh ve üstad hanginizdir ? " diye sordu. Cüneyd gösterildi. Râhip Cüneyd'e : " Şu yaptığımız işten bana haber ver, bu iş bir kavme, topluluğa mı mahsustur, yoksa dininizde bu iş herkes tarafından yapılabilir mi ?, " diye sordu. Cüneyd de : " Bu sema, raks ve vecd dinimizde belli bir tabakaya, gruplara mahsustur, " dedi. Râhip : " Ne niyetle ayağa kalkıyorsunuz ?, " diye sordu, " Allah'a dua, ve Allah aşkı ile ferahlamak ve mutlu olmak niyetiyle, " diye cevap aldı. Râhip: " Ne niyetle sema yaparsınız ?, " dedi. Cüneyd : " Elestü bi Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değilmiyim) hitabının, sesinin zevkini bulmak niyeti ile, " dedi. Râhip : " Bu hitab, ses nedir ?, " diye sordu. Cüneyd : " Bu öncesi olmayan bir seslenmedir, ezeli nidâdır, yani sema'ın lezzeti, ezeli nidanın lezzetine benzer, " diye cevapladı. Râhip: " Ne niyetle sehv haline yani vecd halinden uyanıklık haline, ayılma haline gelirsiniz, " dedi. Cüneyd : " Kulun Rabbine icabet etmesi niyeti ile, çünkü sehv haline gelemiyen kul Rabbine icabet edemez, " dedi. Râhip, Cüneyd'e : " Doğrusun, gerçeksın, elini uzat, " dedi, Cüneyd elini uzattı, Râhip kelime-i şahadet getirip müslüman oldu. Ondan sonra Cüneyd, Râhibe : " Benim doğru söylediğimi nereden bildin, " diye sordu. Râhip : " İncil'de, Ümmet-i Muhammed'in hırka giyen ve

kendilerine yetecek en az şeylere kanaat getiren, her hallerinde Allah'la beraber olan, devamlı namaz kılan, onun aşkı ile yanıp tutuşan ve vecde gelen yüksek zümresi, hâlisleri bulunduğunu okudum." dedi. Râhip bundan sonra üç gün yanımızda kaldı, daha sonra vefat etti, Allah ona rahmet eylesin. "

(Ve evrade eş-şeyh 'Attār hazîhi'l-menkıbete fî kitâbihi'l-müsemmâ bi tezkirati'l- evliyâ'i bi'ibâratın fârisiyyetin ve ketebe teberruken ve taqviyeten li'l-evveli kâle) Şeyh Feridüddin Attar bu menkabeyi, Tezkiretül-Evliya adlı Farsça eserinde, eskilerin sözleriyle de destekleyerek anlatmıştır. (Der nesimül-ervâh der Tûr-i Sinâ Cüneyd der vecd bûd ve aşhâbeş der gerd u raqş mîkerdend derân hâlet râhibî bâng zed ki ez berâyi hodâ merâ cevâb dehîd ez gâyet-i istiğrâk zevk urâ iltifât nekerdend çûn semâ sâkin şod şeyhrâ goftend : râhibi bânkî zed ve bedîn-i İslâm sôgend mîdâd ez gâyet-i istiğrâk urâ iltifât nemî kerdîm * Şeyh bâ aşhâb sūyi râhib şod ez şavme'a furûd âmed porsîd ki bozorge şumâkîst işâret beşeyh kerdend pes râhib goft in çe mezhebest-ki şumâ mîkonîd ez semâ ve vecd ve raqş in tarîk maşûşest yâ 'amm * Şeyh goft in şive-i maşûşest bekvâmî ki tarîk-i zühd gîrend der dünyâ * Pes râhib goft dest bemen dih yâ şeyh pest dest-i şeyh girift ve goft eşhedu ve Rasûlehu ki der İncîl çonîn mektûbest ki havâşş-i ümmet-i Muhammed hareket konend der semâ-ı beşart-ı inkişâ ve ârâz ez dünyâ intehâ kelâmuhu)¹⁶

¹⁶ " Naklederler ki, nesim-i ervâh içinde Cüneyd, Tûr-i Sinâ'da vecde geliyor, müritleri de çevresinde rakediyorlardı. Bu haldeyken bir keşiş çıkageldi ve :

Size bu hali veren Allâh hakkı için sesime cevap verin, diye bağırdı. Lâkin bunlar manevî zevklerin içinde garkolmuş bir vaziyette olduklarından, ona kulak vermediler. Semâ son bulunca, müritler, şeyhe, bir râhib çağırıp şöyle sözler söyledi, ama semâ ile meşgul olduğumuzdan hiç birimiz ona cevap vermedik. Papaz da dönüp gitti, dediler. Şeyh, bunu işitince, müritlerini yanına alarak râhibin manastırına vardı. Bunların geldiğini gören râhip, zaviyeden aşağı indi, kendilerini karşıladı ve:

Büyüğünüz kimdir ?, diye sordu. Şeyhi gösterdiler.

Şeyh, istediğin cevap neydi ?, dedi.

Râhip: Yaptığınız semâ ve raks ne mezheb ve tarikdir ?, Havas yolu mudur, yoksa avam yolu mu ?, Söyleyin biz de bilelim, dedi. Cüneyd :

Bu şive Tanrı'nındır, hâslar şivesidir, zühd yolunu tutan zümreye mahsusdur, iradesiz vâki olur, diye cevap verdi. Râhip, bunu duyunca şeyhin elini tutup, Lâ ilâhe illâllâh Muhammedün Resûlullah, dedi ve anlattı:

Ya Cüneyd! İncil'de şöyle okudum: Ahir zamanda bir peygamber dünyaya gelir, adı Muhammed Mustafa'dır., O'nun ümmetinin havâssı semâ ve raks ederler, ama dünyadan de el-etek çeker, bir hırka, bir lokma ile kanaat ederler, fazlasına iltifat etmezler. Bunlar Allâh âşıklarıdır. Aşkla dolup iradesiz rakederler. O zümrenin sizler olduğu kanaatındayım, dedi. "

ATTAR, F., *Tezkiretül-Evliyâ*, Çev. ULUDAĞ, S., Erdem yayınları: 129, İstanbul, 1991, s.445.

Bundan sonra biz şöyle deriz : Şimdiye kadar bizlere kadar gelebilen, aktarılan bilgilerden ortaya çıkan şey raksın bazı topluluklara, insanlara helâl olduğudur. Bazı insanlarda irade dışı ortaya çıkan, ilâhî vecdler ise mübahdır. Nitekim İmam-ı Şâfi de bu işlerin mübahlığına kanaat getirdi. Fuâdî, Umde¹⁷ isimli kitabında, raksın mübah olduğunu söyler ve Gazâlî'nin de Vasît isimli kitabında böyle söylediğini anlatır. Halîmî,¹⁸ İmam-ı Şâfi'nin¹⁹ Veciz isimli kitabına yaptığı, Kitab-ı Şehadet adlı şerhinde de raksın haram olmadığını söyler, Kâdî Hüseyin²⁰ de bu manaya işaretle, hal ehillerinden vecd ile devamlı olarak ibadet yapan kimselere vecdin mübah, diğerlerine ise mekruh olduğunu söyler. Üstad Ebû Mansur da bunu açıkça söylemiştir. Sen, : " Senin gösterdiğin delillerin çoğu Şâfiyye mezhebi üzerinedir, ancak Hanefiyye mezhebinde böyle değildir," diyebilirsin. Fayda, hayır, kazanç nedir ? Biz şöyle cevap veririz : Birincisi şudur : Bizim iddiamız bellidir ve bu mesele de, üzerinde ihtilâf olunan bir meseledir. Bu meselede ittifak ile varılmış bir görüş olamaz ve bunu inkâr edenlere kâfir denilmez. İkinci olarak biz şöyle deriz : Dört büyük halifenin her hangi birisinden gelen, sağlam nakiller ve açık sözler ile, bizim kardeşlerimizin yaptığı raks ve hareketler haram kılınmamıştır.

Ebu Hanife'nin görüşlerine göre haram olan raks, belki rakasların ve oyun oynayanların, oyun ehillerinin rakslarıdır. Diyelim ki bazı imamların katında raks haram kılınmış olsun, ancak akli başında olan bir kimse için, Şâfiyye Mezhebine göre raksın mübah olduğu apaçık ortadadır. Bazı zamanlarda Şâfiyye Mezhebini tutmak caizdir, Nitekim Mecmau'l- Fetâvâ'da²¹

¹⁷ Böyle bir kitaba rastlanılamamıştır.

¹⁸ Ahizâde, Lutfullâh Halimî ve Ebu Abdullah el-Huscyn b. Hasan Halimî olmak üzere, Halimî mahlası taşıyan üç müellif tesbit edilebildi. Ancak Ankaravî yeterli malûmat vermediğinden, bunların hangisinin bahsedilen kitabın yazarı olduğu bulunamamıştır.

¹⁹ Ankaravî *Veciz* isimli kitabı İmam-ı Şâfi'ye nisbet etmiştir. Ancak İmam-ı Şâfi'nin böyle bir kitabı yoktur veya zamanımıza gelmemiştir. Gazâlî'nin *Veciz* isimli bir kitabı vardır. Kendisi de Şâfi imamlarından olduğu için, Ankaravî Gazâlî'yi kastetmiş olabilir.

²⁰ Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed, el-Kadî el-Merverrûzî olması gerekir. Büyük Şâfiî âlimlerindedir. Gazâlî'nin de *Vasît* ve *Basît* adlı eserlerinde bahsettiği aynı şahıstır.

²¹ Eserin tam künyesi ve yazarı verilmediği için kesin, sahibinin kim olduğu hakkında tam bir tesbit yapılamamıştır. Müellifi. Ebû Ali es-Semerkindî de olabilir, İbn Teymiyye de olabilir.

söylendiğine ve Ebu Yusuf'tan²² rivayet olunduğuna göre, bir gün Ebu Yusuf, halkla beraber cuma namazı kıldı. Daha sonra kendisine gusul ettiği, yıkandığı hamamın kuyusuna fare düşmüş olduğu haberi verildi. Ebu Yusuf'un gusul etmesi, halkın bu olaydan haberi olmasından önceydi. Ebu Yusuf Şafiyye Mezhebini tutup : " Sen Medineden olan tarikat arkadaşlarımızın, ihvanlarımızın sözlerini kabul et, onların sözlerine göre, su miktarı azaldığı zaman pis, murdar olması mümkün değildir, " dedi. Bu davranış Ebu Yusuf'un kendi mezhebine uygun değildir.

Zamanımızdaki âlimler de, her şehirde, kaybolmuş cenazelerin namazlarının kılınmasına cevaz vermişlerdir. Örnek olarak, Hanefî Mezhebinde olmamasına rağmen, mezhebin âlimleri, amel âlimlerinin, kâmil şeyhlerin ve doğru, adil sultanların namazlarının kılınmasını yasaklamazlar.

Bazı zamanlarda raksın sevinç ve ferahlık, rahatlık vermesinin mübah olmaması için ne sebep vardır ? Şunu bil ki, gerçeği arayan, tetkik edip araştıran evliya ve azizler bunu mübah saymışlardır. Eğer sen, raksın, çoğu kişinin tabiatına, adetine aykırı, nefret ettiği ve dine muhalif, boş ve eğlenceden ibaret olduğundan dolayı korkuya kapıldığı bir şey olduğunu, vecd sahibi hiç kimsenin raksı kabul etmeyip inkâr ettiğini söylersen, biz de, hiç bir vecd, ibadet ve dine bağlı olmanın Hazret-i Rasul'ün vecdi, ibadeti ve dine bağlılığı kadar olamayacağını söyleriz. Halbuki O, şanlı sultan, Aişe ile beraber mescitte raks yapan Habeşlilerin raksını seyrettiler ve Hazret onları inkâr etmedi. Âlimler neye göre bizim tevâcüdümüz, hareketlerimiz, devranlarımız gibi şeylerimizi inkâr ediyorlar. Bizim devranımız öyle bir devrandır ki, ibadetle eş değerde olan raksa benzer. Esasında bize bağlılık da nefis mücadelesidir.

Bizi dinleyen kişi sen şunu bil ki, kitabın başlarında yazıldığı gibi, iddia eden inkârcının dediği üzere : " Mevlevîlerin ve bazı sûfilerin, önde gelen, tanınmış sultanlarının yaptıkları iş rakstur, raks ise sahabelerce, ümmetçe ve âlimlerce topluca alınan karar ile, (icmâ' ile) haramdır ve raksı helâl sayanlar kâfirlerdir, " sözleri doğru, açık değildir. Çünkü Hazret-i Mevlâna, Hazret-i Cüneyd-i Bağdadî gibi tanınmış sultanların yaptıklarının

²² Ebû Yusuf Ya'kub b.İbrahim b.Habîb b.Sa'd el-Kûfî (D.113-731, Ö.182-798) Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi, müctehid, hukukçu ve ilk kadî'l-kuzat.

raks olduğuna ve her raksın haram olduğu iddiasının üzerine icmâ' olduğu zaman, bu iddialar, sözler doğru olmaz. Çünkü hem bize göre, hem de bazı âlimler ve şeyhlere göre bu fiil raks değildir. Zira raks, insanları Allah'tan başka şeylerle meşgul eden, benzer hareketlere denir. Bizim arkadaşlarımızın ve sufilerin yaptıkları şey ise, onları yalnız Allah ile meşgul eder. Bu şekildeki raksı yapanlar ise arif olanlar, Allah'ı bilenlerdir. Bundan dolayı, eğer inkârcılar bu işin yalnız dış görünüşüne bakıp, mevlevî ve sûfilerin yaptıkları devranları küfürdür diye kabul etmezlerse de, akıl sahibi kimseler bu konuya insafla yaklaştıkları vakit şu düşünceler, sorular akıllarına gelir: "Eğer bu haller, yani raksın haram olduğuna dair bir icmâ olsaydı, Cüneyd, Mevlânâ ve İbn Fârız gibi birçok meşhur sultanlar bu halleri işlerler miydi ?," veya " İmam-ı Gazâlî, İmam-ı Kâşanî, Necmeddin-i Daye, Şeyh Sühreverdi ve bunlar gibi ulular, bunu mubah kılarlar mıydı ?, Tatar Hanlarının, akla uygun şartlar ile bazı şeyhlere bu iş için izin verdikleri nakil olur muydu ?, Teshil²³ sahibi, tevacüd fetvasında, sıhhatli niyyetle bu hallerin iznini uygun görür müydü ?, Kutbü'l-Allâme Sâdeddin, bazen açıkça bazende atıflarla, kapalı şekilde, bu halleri ayıplayan, sövenlerin yerişlerini, dervişleri ayıplayanların bu çirkinliklerini, uygunsuz ve çirkin sayar mıydı ?, Şeyh Ali Semerkandî²⁴ tefsirinde bu halleri, yani sema'ı, vecdi ve raksı yerenlerin bilgisiz, cahil olduklarını, ve onların imanlarının eksik olduğunu söyler miydi ?."

İcmânın birçok dereceleri vardır. Bunun birincisi sahabenin icmâsıdır. Ondan sonra gelen, ümmetin büyüklerinin icmâsıdır ki, hangi konuda ise o konunun üzerine sahabenin ihtilâfının, rivayet olunmamış olması gerekir. Eğer sahabenin icmâsı, tevatürler, rivayetler ile biliniyorsa bu icmâ, manasında açıklık, kesinlik bulunan ayetlerin delil olarak gösterileni, açık, muteber ve kesin bir haber derecesindedir ki, bunu bilerek inkâr eden kâfirdir. İkinci icmâ meşhur haber derecesindedir, bunu inkâr edenlere kâfir denmez, delâlet ve bid'at sahibi denir, yani bunlar delâlete düşüren ve yoldan çıkarıcılarıdır. Üçüncü icmâ üzerinde ihtilaf olmuş icmâdır ki, bunu inkâr eden, ne kâfir olur, ne de yoldan çıkarıcı, delâlete düşürenlerden olur. Dolayısı ile bu fiil, yani raks veya deveran, ancak üzerinde sahabe icmâsı olduğu zaman

²³ Teshil'in sahibi Bedreddin Sınavî (İbn Kâdî Simavne) olma ihtimali yüksektir. Ancak Ankaravî bu kitabın yazarı hususunda kesin bir açıklama yapmamıştır.

²⁴ Alâeddin Ali b. Yahya es-Semerkandî (Ö. H. 860 - M. 1456) Türk müfessirlerindedir. Bir rivayete göre 150 sene yaşamıştır.

küfür olur, çünkü sahabenin icmâsı tevatürlerle, rivayetler ile açık bir şekilde bilindiği için kesindir. Bu hallerin yani sufilerin raks ve semaları üzerine sahabe icmâsı olduğu hangi delillere dayanarak biliniyor ?. Belki de aslen böyle bir icmâ yoktur. İcmâ olmadığı halde icmâ iddia eden kimse büyük bir yalancı, iftiracıdır.

Tevatür ve rivayetlele sabit olmayan sahabenin icmâsı, eğer şöhret ve ümmetin birliği ile biliniyorsa, bunu inkâr eden kâfir olmaz, usul ilminde bu böyledir. Sen bizim işaretlerimizi, iddialarımızı araştırıp tam olarak bildiğin zaman, doğru ve delillerin bizimle beraber olduğunu, inkârcıların yanlış olduğunu anlarsın. Çünkü onların delilleri, ictihatçıların ve raksı helâl sayanların, şeyhlerden ve ulemalardan raksa izin verenlerden kim varsa hapsinin kâfir oldukları, iddiasını ortaya çıkarır. Biz haset edenlerin hasetlerinden, kendini beğenmiş kibir sahiplerinin ki, Peygamberimizin sözleri ile durumları anlatılmıştır, fetvalarından Allah'a sığınırız.

(Kemā kâle İnnellāhe lā yaḳbiḍu'l-ʿilme intizāʿān velākin yaḳbiḍu'l-ʿilme biḳabḍi'l-ʿulemāʿi ḥattā izā lem yebḳa ʿālimen itteḥaze'n-nāsu ruūsen cūhhālen feseelū fe'ftev bi ḡayri ʿilmin feḍallū ve eḍallū) Nitekim Hazret-i Peygamber şöyle buyururlar : " Allahü Teâlâ, ilmi kullarından almak için, onları yok etmez, ancak bunu onların hakiki âlimlerini yok ederek yapar. Hatta dünyada bir tek âlim kalmaz. İnsanlar da âlimleri kalmayınca cahilleri âlim mevkilerine getirir ve onlara itibar ederler, onlara sual sorarlar, onlar da, ilmî olmayan cevaplar, fetvalar vererek, insanları doğru yoldan çıkarır, delâlete düşürürenlerden olurlar. "

Eğer sen bu konuda fetva istersen buna en güzel fetva veren, Hazret-i Cüneyd'dir, Allah'a tabî olan kimseye en güzel örnek alınacak kişi Hazret-i Mevlânâ'dır, İmam-ı Gazâlî bu konuda en güzel, en insafli bilgindir. Bu sultanlardan hariç olan zahir uleması ve şeyhlerden bu zatlara muhalefet edenler, bu sultanların engin ilim denizlerine nispeten bir damla gibidir, ve bu zahir ulema ve şeyhlerin Peygambere ve onun yoluna bağlılığı, bu sultanların Peygambere ve onun yoluna bağlılığının yanında küçücük bir parça gibidir. Böyle kişiler nasıl inkâr edilebilirler ?.

(Kemā kı̄āle fi'l-Meşnevī) Dest mized çün rehīd ez dest-i mürğ *
 Sebz-i raķşān der hevā çün şāh-ı berk * Cānhāyi beste ender ab u gül * Çün
 rehend ez āb-ı gülhā şād-ı dil * Der hevāyı ʿaşķ-ı haķ raķşān şevend *
 Hemçū raķş-ı bedr bī noķşān şevend * Cism-i şān der raķş u cānhā hūd
 mepors * Vānki kereded cān ez anhā hūd mepors * Hāfızanallāhu ve iyyākūm
 mine'l-inkārı ile'l-kibāri)

Mesnevī'de denildiği gibi :

" El vurarak, çırparak, kuşun elinden, pençesinden kurtardığı gibi,
 Ağacın ana dalında, havada dans eden, sema eden yaprak gibi.

Canını su ve gül içine bağlamış, bırakmış,

Gönül mutluluğunu gül suyundan kurtardığı gibi.

Allah aşkı ile sema, dans etmektedirler,

Ayın dönmesi, sema'ı gibi eksiksiz yapmaktadırlar.

Onların varlığını, cismini ve canını sema'da kendilerinden sorma,

Onlar ki yeni bir can olmuşlar, onlardan kendilerini sorma. "

Allah bizi ve sizi inkārcılıktan büyüklenmeye, böbürlenmeye varıncaya
 kadar bütün günahlardan korusun.

İKİNCİ BÖLÜM : SEMÂ'NİN MÜBAHLIĞI HAKKINDA:

İkinci kısım sema'nın mübahlığını anlatır. Muhterem arkadaş sen şunu bil ki, sema'nın gerçeği, sıkıntılı ve yorgun zamanlarda, rahata kavuşmayı istemek ve kederli, dertli hallerden sıyrılmak için nefes almaktır. Biz bu sema'nın mübahlığını gösteren bir delil zikir ederiz, daha sonra sema'ı inkār edene cevap veririz. Sema'nın mübahlığına dair inanılır, güvenilir kimselerin sözlerinden, itibar edilen, ve tafsilâtlı kitaplardan çok sözler aktarıldı. Ancak bunlar şeriatte yeni yetişenler için yeterli bir bilgi olmadı. Bu yüzden ben, bu konuda şeriat kanunları dahilinde cevap vermek istedim. Daha sonra, evvela güvenilir kimselerin sema'nın mübahlığını gösteren sözlerini, ve bu sözlerden biri olan Hazret-i Ebu Talib-i Mekkî'nin, sahabelerin ve sünnet ehillerinin bir çoğundan naklettiği ki, onlar kalblere, gönüllere gıda olan ve sema'nın mübahlığını anlatırlar, sözlerini naklederim.

Hazret-i Ebu Talib-i Mekkî şöyle buyurdular : " Ashab-ı Kiram hazretlerinden, onların eskilerinden ve onlara tabi olanlardan, İbn Zübeyr, Mugire bin Şu'be ve Muaviye dışındakiler,²⁵ Abdullah bin Ca'fer ve başka birçok kişi sema' yaptılar, bu fiili işlediler. Bizim zamanımıza kadar, Medine ve Mekke'lilerle birlikte Hicaz'lılar da bizim yanımızda, önemli, sevinçli günlerde, bilhassa kurban etlerini kuruttukları Eyyâm-ı Teşrik²⁶ gibi günlerde yani Kurban Bayramı'nda, Mekke'de durup dinlenmeden sema (dinlerlerdi) yaparlardı. Allah'ın sevgili kullarından olan Ebu Hasen-i Askalanî de, büyük bir hışımla ve karışıklık çıkaracak şekilde, kendinden geçerek sema yapardı. Daha sonra bir kitap yazdı ve onda sema'ı inkâr edenleri reddetti. Bununla beraber, Allah evliyelerinden çoğu da sema konusunda kitaplar yazıp sema'ı haram sayıp İnkâr edenleri reddettiler, aleyhlerinde yazı yazdılar." Buraya kadarki bütün yazılanlar Hazret-i Ebu Talib-i Mekkî'nin sözlerinden çıkarılan, aktarılanlardır.

Sema hakkındaki sözlerden birisi de Hazret-i İmam-ı Gazâlî'nindir, şöyle buyurur : " Ey dinleyen, işiten kişi bilmiş ol ki, " Sema haramdır " demenin manası, Allahü Tealâ, bunu yapana, işlediğinden dolayı azab eder demektir. Sema'nın haram olması emri öyle bir emirdir ki, ancak duyma, işitme ve nakil ile bilinir. Yalın akla dayanan delillerle bilinmez. Dinî hükümler ya nassa veyahut da nass üzerine kurulan kıyasa bağlıdır. Nassdan anlatılmak istenen, Rasulullah Aleyhi's-selâmın fiilleri veya sözleri ile ortaya çıkan, sabit olan hükümlerdir. Kıyas ise, Hazret-i Rasul Ekrem Efendimizin fiillerinden ve sözlerinden anlaşılan manalardır. Dolayısıyla sema hakkında nass ve kıyas olmadığı için, sema'nın haram kılınması gerektiğine dair sözler boş ve saçmadır. Sema'nın mübah sayılmasına dair fiiller, düşünceler ise geçerliliğini korudu ki bunda zahmet ve sıkıntı yoktur. Çünkü sema'nın haram olduğuna dair hiç bir nass ve kıyas yoktur. Ama sema'nın mübah sayılması gerektiğine dair nass ve kıyas mevcuttur. Ancak araştırmalara göre kıyasda, gına yani şarkı söylemek ve güzel ses ile türkü söylemek üzerine

²⁵ Gazâlî İhya'da, Ebu Talib-i Mekkî'nin Kûtü'l-Kulûb isimli kitabında çok kimselerden rivayet ederek semâ'nın mübah olduğunu yazdığını, ashabdan Abdullâh bin Ca'fer, İbn Zübeyr, Mugire bin Şu'be ve Muaviye ve daha başkalarının da semâ yaptıklarını naklettiğini söyler, Ankaravî ise, İbn Zübeyr, Mugire bin Şu'be ve Muaviye'yi semâ yapanların dışında tutmuştur.

GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e .,s.678 - 679.

²⁶ Eyyam-ı Teşrik, Kurban bayramının dört günü, yani Zilhicce'nin 10., 11., 12 ve 13. günleridir. Bu günlerde kesilen kurbanların etleri, ileriye saklanmak üzere kurutulurdu.

birçok manalar vardır, ve bunun için kıyası teker teker ele alıp değerlendirmek uygundur. Ancak ondan sonra hepsi ele alınabilir. Çünkü gınada, tegannîde, güzel ses ve kalbi tahrik eden ve içinde birçok manalar bulunan ölçülü, ritimli sedayı işitmek vardır. Daha sonra güzel ses, ölçülü, vezinli ses ve ölçüsüz, vezinsiz ses olmak üzere kısımlara ayrılır. Ölçülü, vezinli ses dahi ayrıca kısımlara ayrılır. Kafiye, vezinli olan sesin, şiir gibi manası anlaşılmış olan veya güvercinlerin, kumruların sesleri gibi manası anlaşılmayan çeşitleriyle kısımlara ayrıldığı bilinmelidir. Ancak güzel seda, sema etmeye itibarlı bir vesile teşkil ettiğinden nass ve kıyas ile helâldir. Ancak kıyas tahkiklere göre şudur : Aklın ilimlerden ve marifetlerden lezzet aldığı gibi, sema da, kulağın işitmekle lezzet aldığı bir duygudur. Diğer duyuların kendilerine mahsus ve uygun olan şeylerden lezzet almaları gibi. Görme duyusu yani göz, lezzeti güzel şeyleri gözlemlemekle bulur; koku alma duyusu, güzel kokular ile lezzet bulur; tad alma duyusu güzel, nefis yemeklerden lezzet alır; dokunma hassası kendine uygun, yumuşak şeylerden lezzet bulur. Dolayısı ile güzel ses, duyma, işitme hassasının lezzet aldığı gıdasıdır.

(Emme'l-feydu feyedüllü 'alā ibāḥati's-semā'i eş-şavtü-ṭayyibü'l-ḥasenu imtinānū'l-lāhi 'alā 'ibādihi iz kâle (Yezīdu fi'l-ḥalki mā yeşāu) Kâle ekseru'l-müfessirīn huve eş-şavtü'l-ḥasenü (Ve fi'l-ḥadīsi mā ba'ase'l-lāhu Nebiyyen illā ḥüsnü's-şavti) (Ve fi'l-ḥadīsi fī ma'radı'l-medḥi li Dāvud 'aleyhi's-selām inneḥü kâne ḥasenü's-şavti fi'n-niyāḥati 'alā nefsihi ve fī tilāveti'z-Zebūri kâne yectemī'u'l-insü ve'l-cinnü ve'l-vuḥūşü ve't-ṭuyūru ilā semā'ihī) (Ve fī ḥadīsi'n-āḥar) fī medḥi Ebī Mūsā leḳad uṭṭıyete yā Ebā Mūsā mizmāran min mezāmīri āli Dāvud) Ve kezā fi'l-ḥadīsi eriḥnā yā Bilāl)

Ancak güzel sesin, sedanın mübah sayıldığına delil olan nass, Allah'ın kullarına yaptığı iyilikleri hatırlatmasıdır. Allah (Yezīdu fi'l-ḥalki mā yeşāu)²⁷ buyurmuştur. (Yaratışta dilediğini artırır) Müfessirlerin çoğu

²⁷ Gökleri ve yeri yoktan var eden; melekleri, ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh'a hamd olsun. O, yaratmada (dilediğine) dilediğini artırır : (Kimine daha fazla kanat verir, kiminin bünyesini daha sağlam, daha büyük, kimini daha güzel yapar) Şüphesiz Allâh, her şeyi yapabildir. Kur'ân-ı Kerîm. Fâtır yahut Melâike suresi, 1. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

bu ayetin manasını (ayette geçen " ziyade " kelimesini) " güzel ses, güzel seda " olarak tefsir etmişlerdir.

Hazret-i Nebî de bir hadislerinde, Allah'ın gönderdiği nebîlerin hepsinin güzel sesli olduklarını buyurmuşlardır.²⁸ Diğer bir hadislerinde ise, Hazret-i Davud aleyhi's-selâmı meth ederek şöyle buyurmuşlardır : " Davud Zebur okurken ve kendi kendine ağıtlar yakarken, ağlarken güzel sesli idi, hatta insanlar, cinler, yabanî hayvanlar ve kuşlar O'nun sesini, sedasını duymak, dinlemek için toplanırlardı. "²⁹

Hazret-i Peygamber diğer bir hadislerinde dahi, Ebu Mûsâ Eşarî'yi meth eder ve şöyle buyururlar : " Ya Eba Mûsâ, sen Hak tarafından, Davud'un mizmarından, yani güzel sesinden sana verilmiş olarak gönderildin. "³⁰ Yani Ebu Mûsâ Eşarî, güzel sedası ve tatlı nağmelerinden dolayı, sesi Davud'un düdüklerinden birisine benzetildi, Davud'un güzel, tatlı sesinden kendisine de verildi.

Şimdi güzel seda, hoş ve vezinli sese gelecek olursak, güzel ses çıktığı, kaynaklandığı yer itibariyle üç adettir. Zira mevzun, ritimli ses, ya düdük, tanbur, nakkare, rebab, tabl ve benzerleri gibi cansızlardan ortaya çıkar veya hayvan ve insandan çıkar, veyahud da insandan gayrı olan bülbüller, kumrular ve hoş sesli kuşlar gibi canlıların boğazlarından, hançerelerinden çıkar ki,

²⁸ Tirmizî Şemail'inde Katede'den rivayet etmiştir.
GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e .,s. 682.dip not.

²⁹ Allâh tarafından Hazret-i Davud'a mucize olsun diye çok güzel bir ses bahşedilmişti. Onu dinleyip de tesiri altında kalmayan insan yoktu, hatta hayvanlar ve kuşlar dahi bundan etkilenirlerdi. Onun meclislerinde mucizesi olan güzel sesini işiten insan, cin, vahşi hayvanlar ve kuşların 400 kadarı bu ses ile kendinden geçcr ölürlerdi. Hazreti Peygamberin bu hadisinde olduğu gibi, Hak Tealâ'da Kur'ân'ın birçok yerinde Hz. Davud'u över mahiyette ayetler indirmiştir. Musikînin helâl olduğuna inanan mutasavvıflar için bu hadis ve ayetler en kuvvetli delillerdendir.

³⁰ Bu hadis Buharî, Müslim, Nesafî İbn Mace, Darimî gibi çok sağlam kaynaklarca, küçük farklarla rivayet edilmiştir. Başka bir hadiste Ebu Bekir tarafından şeytan sesine benzetilen mizmar, bu hadiste Hz. Peygamber tarafından Hz. Davud'un sesine benzetilmiştir. Hz. Peygamber'in bu sözlerine rağmen, mizmar, zahir alimlerinin çoğu tarafından haram sayılmağa devam edilmiştir. Bu çok tuhaf ve dikkat çekici bir durumdur.

ULUDAĞ, Süleyman., *İslâm Açısından Musikî ve Sema.*, Uludağ Yayınları., Bursa 1992, s.111 - 112.dip not.

Gazâlî de bu hadisin Tilâvetü'l-Kur'ân kitabında geçtiğini belirtmiştir.
GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e .,s. 683.dip not.

bunların seslerini, güzel ve mevzun oldukları için dinlemek mübahdır. Çünkü hiç kimse bülbülün, kumrunun ve sair güzel sesli kuşların seslerini dinlemenin günah olduğunu iddia etmedi. Ondan sonra belki, güzel sesli olan insanların sesiyle, kuşların, neyin, defin, küdümün ve bunlara benzer âletlerin hangisi olursa olsun, güzel ve mevzun seslerini dinlemekte de hiç fark yoktur, yani bunları dinlemek de mübahdır.

Ancak, meclislerde, eğlencelerde sözlerle birlikte çalınan sazlar, düdüklere, şaraba, içkiye tabi olup ona meylettirdiği için, nass ile şeriatte men edilmiş, yasaklanmışlardır.³¹ Çünkü bu oyunlarda eğlencelerde çalınan, rebab, tanbur gibi evtar yani telli sazlar, kaval ve düdüklere içki içenlerin alâmetleri, araçlarıdır. Nitekim yabancı bir kadın ile yalnız kalmak haramdır, çünkü bu, cinsel ilişkinin başlangıcı olduğu için haram kılındı. Nefesli ve telli çalgılar, sefahate dalan, yoldan çıkanlarla ilişkili olduğundan dolayı ve şarap haram edildiği için haram kılındı.

Yoldan sapmış olanlara, sefahate zevke düşkün olanlara benzemek de haram kılınmıştır. Çünkü bir topluluğa benzemek isteyen kimse, onlardan sayılır. Hatta bir cemaat toplansa, şarap meclisi gibi bir meclis tertip etseler ve bir şarap dağıtıcı, saki bulundursalar, bunlar bal şerbeti gibi mübah olan bir şey de içseler, şarap içen topluluk gibi haram işlemiş olurlar. Belki bu kâfirlere benzeme korkusundan dolayı yasaklandı.

Kâfir ve fesadların elbiselerini giymek ve onların taktıkları şapka ve kalpaklarını takmak doğru değildir. Ancak Maveraü'n-Nehir'de dinine bağlı insanların alışkanlıkları olduğu için, kalpak giymeleri âlimler tarafından yasaklanmamıştır. Bu benzetmenin taşıdığı anlamdan, sebeplerden dolayı, kaval, düdüklere, rebab, ber-batt ve diğer telli çalgılar haram olundu. Ancak bu anlamın dışında kalanlar bu durumun hilâfinadır. Yani içki içenlerin dinlemeye, çalmaya alıştıkları sazlardan başka olanlar, gazi ve hacıların çalgıları gibi, kendilerinden hoşça giden ses çıkan âletler haram olmamıştır. Çünkü gazilerin ve hacıların çalgılarının şarabla ve içki meclislerinde çalınanlar ile alâkaları yoktur. Onların çalgıları, şaraba ve şarap meclislerine

³¹ Ankaravî'nin şeriat ile yasaklanmış sazların arasında saydığı Melahî, genel olarak musıkî âletleri manasına gelir. Bir diğer görüşe göre ise, lehv ve lu'b (Eğlence ve oyun) âletleridir. Yani sazende ve bazende takımları gibi.

mensup olan çalgıcıların sazlarına benzetilmeleri gerekmez ve bunların çalgıları ile eş değerde tutulmaz.

Esas ibahat, mubah sayış kuşların seslerine kıyasla daimi oldu. Bizim tarikimizde çalınan ney, def ve nakkare hacıların ve gazilerin çalgıları gibidir. Çünkü bu âletler bazen içki meclislerinde kullanılsalar da içki alemlerinin sazları, âletleri olarak sayılmazlar. İçki içenlerin yalnızca bunları dinledikleri ve lezzet aldıkları için bu sazların yalnız onlara mahsus sazlar olmaları gerekmez. İçki içenler eğer isterlerse, hacılara va gazilere mahsus olan büyük davulları, tabılları dahi kullanabilirler. Onlara benzemek bizim meclisimizin çekineceği bir şeydir. Ney, kudüm ve def bizim meclislerimizde mubahdır, dolayısı ile bu âletlerin haram kılındığına dair açık bir nass yoktur, belki bu sazların ara sıra değişik amaçlarla kullanılmaları üzere nass gelmiştir. Nitekim bu konu Allah'ın izniyle " Def çalma " başlığı altında ele alınacaktır. Belki kıyas bütün güzel işleri ve hareketleri tahlil ederek, fesat karıştırmaksızın helâl kılmaktır. Çünkü Allah Tealâ şöyle buyurur: (Kūl men ḥarrame zīnete'l-lāhi'l-leti' aḥrace li'ibādihi)³² Ya Muhammed ! Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzellikleri kim haram kılar ?³³ Öyleyse bu güzel sesler, sedalar, ölçülü, vezinli olduklarından dolayı haram değildir ve bunların haram kılınması, en son gelip geçici şeyle, yani Hak yolundan çıkmışların aleti olduğundan dolayıdır.

(Ve ḳāle'l-İmāmu emme'l-mevzūnu'l-mefhūm fe hüve eş-şifru fezalike lā taḥrucū illā min ḥancerati'l-insāni feyenḳuru fi mā yūfhemu minhu fe in kāne ḥasenen ḥasenun ev ḳabīḥan fe ḳabīḥun alā ma efādehu'ş-Şāfiyyu ve ḳālet 'Ā'īšetü radıyallāhu anhā kāne aḫḫabu Rasūli'l-lāhi 'aleyhi's-selām yetenāşedūne'l-eş'āra ve huve mübtesimun velem yenḳul 'an aḫadin mine'ş-şahābeti inkāra'l-eş'āri bieşvātin ṭayyibetin ve elḫānin mevzūnetin bel rubbemā kānū yeltemisūne tāraten litahḫiki'l-cemāli ve tāraten li'l-istilzāzi)

³² De ki: " Allāh'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti ? [Devamı] " De ki : " O, dünya hayatında inananlarıdır, kıyamet günü de yalnız onlarıdır. " İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz. Kur'ân-ı Kerim. A'raf suresi, 32. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

³³ Allāh'ın kulları için yarattığı zinet, rızık ve nimetleri kimsenin haram etmeğe hakkı olmadığından yola çıkan sufiler, ruhun gıdası ve hoş bir nimet olan musıkînin de haram edilemeyeceğini savunurlar.

İmam-ı Gazâlî şöyle buyururlar : " Vezinli olup manası anlaşılan şey, yani şiirdir ve bu ancak insanın hançeresinden çıkar. Eğer o şiir aklen ve şer' en güzel olup şeriatçe yapılması, söylenmesi uygun ise makbuldür. Ama eğer o şiir edebe ve ahlâka aykırı, alaycı , Allah'a ve Rasullerinin sözlerine ve sair şeylerine uymayan, onları yalan sayan, küfür üzere ise çirkin ve fenadır. Ancak İmam-ı Şâfi'nin naklettiği üzere, Hazret-i Aişe Allah ondan razı olsun, şöyle buyurdular : " Rasulullâh'ın ashâbı O'nun yanında, huzurunda şiir söylerler, Rasulullâh da tebessüm eder, gülümserdi. "

Ashapdan hiç kimseden, güzel seda ve ölçülü nağme ile söylenen şiirin inkâr edildiği görülmemiştir. Belki bazı zamanlarda onlar şiiri zevk için dinler, bazen de develeri harekete geçirmek için kullanırlardı. Biz Allah hakkı için ezgilerin, güzel seslerin ruh ile ilişlisinde birçok sırlar olduğunu, hatta nağmelerin ruh üzerinde şaşılacak kadar tesirli olduğunu söyleriz. Seslerin, nağmelerin bazısı ferahlık verir, bazısı hüznendirir, diğerleri uyutur, bir başkaları ise şevk ve coşkunluk verir. Bu nağmelerin özellikle beşikteki çocuklar üzerindeki etkileri kat'î şekilde gözlenmiştir. Anne, baba veya bakıcısının güzel sesi, bebeğe sakinlik kazandırır, onların seslerini dinlerken ağlamasını keser, susar. Nitekim İbn Fâriz Hazretleri kendi nefsinin bebeğe benzeterek şöyle söylemişlerdir : (Ve yünebbîke 'an şâni'l- velîdi ve inneşâ * Belîden bi- ilhâmin kevâhyin ve fiñnatın * Ve in enne men şedde'l-ķamâta ve ħanne fî * Neşâtin ilâ tefrici ħammın ve kurbetin * Yünâġâ feyulġî külle kellin eşâbehu * Ve yuşġî limen nâġâhu ke'l-mutanaşşiti * Ve yünsîhi murra'l-ħuṭabi ħulve ħiṭâbihi * Ve yüzekkiruhu necvâ 'uhûdin ķadîmetin * Ve ya'rubu 'an ħâli's-semâ'i biġâlihi * Feyüşbitu li'r- rakşî intifâu'n-naķîşati) Yani " Benim sema yaparken duyduğum zevkimden bahseden kişi, beşikte olan çocuk vahye benzeyen ilhamı ve yaratılışından gelen zekasıyla, sana benim durumumu anlatır. Gerçi çocuk hiç bir şey anlamadan büyüyor, serpiliyor olsa da, onun şu durumu hal diliyle sana bildirir. Çocuk beşik kuşağının, kundağın şiddetinden inleyip ağladığında; sefayı ve sevinci şiddetle istediğinde ve gamların, kederlerin, tasaların giderilmesini istediğinde, ona ninni söylenir, güzel sesle nağmeler okunur. Çocuk o nağmeleri işittiğinde bütün yorgunluğu ve üzüntüleri gider. Bebek dinleyiciler gibi nağme söyleyene kulak kesilir, susar ve hitap kundağın sıkıntısını, pisliğini çocuğa unutturur. Büyük emir hutbeleri denilen hutbenin, ezelde vaat edilen gizli haberleri anlatması, nağme söyleyenin çocuğa yumuşak, tatlı hitabını andırır.

O çocuğun hali de sema haline benzer, onu ifade eder, açıklar. Yani sema, sema edenin manevî sıkıntılarını giderir.

Böylece raksın noksanlık sıfatlarını ortadan kaldırır. Zira bazıları raksa noksanlık yakıştırıp eksik raks, noksan raks demişlerdir. Yukarıda marifet alâmeti sayılacak kadar güzel olan mısraların şerhi, Kasîdetü'l-Taiyye'ye yazdığımız şerhde tafsilâtlı biçimde bulunmaktadır, isteyenler ona müracaat edebilirler.

(Kemā k̄āle eş-şeyh Sa'dî * Uştur be şîri Arab der h̄āletest u tarab
* Ger zevk nîst turā kej tab'ı cānverî * Ve kezā k̄āle * Ve ğinde hubūbi'n-
nāşirāti ale'l-himā * Temilü ğuşūnü'l- bāni le'l-haceru'ş-şaldu)

Şeyh Sadî'nin söylediği gibi:

Deve Arab şiiri ile öyle bir hal ve oyundadır ki,
Eğer sana zevk vermiyorsa onun yaratılışındandır.

Ve yine şöyle der :

Koruda dağılmış olan taneler, tohumlar,
Sert kayalarda değil, ağaçların altında yeşerirler.

Sonuç olarak çocuk üzerinde nağmelerin tesiri vardır, nağmelerin tesiri deve üzerinde bile gözlenebilir, develer bile katı tabiatlı oldukları halde nağmelerin etkisiyle, götürdüğü ağır yükler onlara hafif gelir, sema'nın sevinç veren kuvvetli etkisiyle uzak mesafeler onlara kısa gelir. Sema'nın etkileyip harekete teşvik edemediği kimse eksikdir, hastadır, normal ruh yapısında değildir. O, insan topluluğunda ve tabiatta develerden ve diğer hayvanlardan daha katı, daha aptal, daha ahmaktır çünkü bütün diğerleri güzel, vezinli nağmelerden etkilenirler.

(K̄āle fî tefsîri Hüseyn el-Vā'iz hazîhi'l-ebyātü'l-laîfetu Mā heme
eczây-ı Ādem bûdeim * Der behîşt ân laḥnhā bişnev deim * Gerçe bermā
riyht āb-ı gül şehî * Yādımā āyed ez ānhā ki gehî * Pes ney u çeng ve rebāb
u sāzhā * // Çîze kî māned budān āvezāhā * Ğāşîkân kîn nağme hārā

bişnevend * Çoz biguzārend sūy-i gül revend) Hüseyin el -Vaiz³⁴ bu latif beyitlerin tefsirinde şöyle dedi :

Biz hepimiz Adem'in birer cüzüyüz,
Cennette o ahenkli sözleri daima işiten.
Gerçi şahımız önümüze gül suyu serpti ise de,
Oradan (Elest Bezm'inden) ara sıra o ses hatırımıza geldi.
Artık ney, çeng, rebap ve sazlardan,
Gelen seslerden ancak az bir şey kalmıştır.
Âşıklar bu nağmeleri işittiklerinde,
Gül tarafına yüz çevirerek yürürler.

Müfessirlerin bazıları (Fe emmellezīne āmenū ve ʿamilū'ş-şālihāti fehum fī ravzatin yahburūn)³⁵ ayetindeki habr kelimesini güzel nağme olarak tefsir etmişlerdir, yani " Mümin olup iyi, temiz ameller yapanlar cennet bahçelerinde sema ederler. "³⁶ şeklinde yorumlamışlardır. Nitekim bir rivayete göre, Rasulullah Aleyhi's-selām bir gün cenneti andı, zikretti, o kavmin sonlarında bir Arap vardı ve " Cennette sema varmıdır ya Rasulullah ? " diye sordu. Aleyhi's-selām : " Evet ya Arab, cennette bir nehir vardır, onun etrafında el değmemiş huriler şimdiye kadar hiç bir yaratığın duymadığı kadar güzel seslerle şarkı söyler çağrışırlar, ve bu sema cennetin en makbul övücüsüdür. " Dolayısı ile sema cennetin makbul bir parçası ve cennet ehli olduğu halde, nasıl inkâr edilebilir.

(Ve kâle'l-imāmu fi'l-ihyāi' ra'eytu mektūben fi'l-incīli kâlallāhu te'ālā ğanneynā lekūm felime lem terkūşū ey şevvaġnākūm felime lem teştākū) İmam-ı Gazâlî İhya adlı eserinde şöyle söyler : " Ben İncil'de şöyle yazıldığını

³⁴ İranlı olup Herat kentinde doğmuştur.

³⁵ İnanıp iyi işler yapanlar, onlar (çiçekli, ırmaklı) bir bahçe içinde neşelendirilirler. Kur'ân-ı Kerîm. Rum suresi, 15. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

³⁶ Bu ayete şu şekilde de mana verilmiştir : " İman edip ameli salih işleyenlere cennet bahçelerinde musıkî dinletilecektir. " Ayette geçen habr kelimesi, sevindirmek, neşelendirmek ve ferahlandırılmak manasındadır. Mutasavvıflar, Cennet bahçelerinde sevindirilmek, neşelendirilmek ve ferahlandırılmaktan musikinin kastedildiğini kabul ve müdafaa etmişler ve bunu da musikinin mübah olduğunun bir delili olduğunu öne sürmüşlerdir.

ULUDAĞ, Süleyman.a.g.e. s.51.

gördüm : Hak Tealâ : " Ben size şevk verdim, siz beni niçin özlemezsiniz, biz size zenginlik, (veya nağmeler, ezgiler) verdik, siz niçin sema yapmazsınız ? " buyurur.³⁷

Ancak sema'nın haram olduğunu iddia eden inkârcıların delil olarak dayandıkları Hak Tealâ'nın şu sözüdür: (Ve mine'n-nâsi men yeşterî lehve'l-ħadîşi)³⁸ Yani " İnsanlardan bazıları boş sözleri satın alırlar,"³⁹ cümlesinde geçen lehv kelimesinin, İbn Mesud burada, gına, nağme, tegannî olduğunu söylemiştir. Buna şu şekilde cevap verilmiştir : Boş sözlerle, uydurma yalanlarla veya nağmelerle dinini satarak , dini bu boş sözlere, nağmelere değişerek insanları Allah yolundan saptırmanın haram olduğu, makbul olmadığı açıktır ve hiç kimsenin bunda bir şüphesi yoktur. Ancak her tegannî yani nağme, şarkı, dini satmak veya insanları azdırıp yoldan çıkartmak demek değildir. Yukarıdaki ayetten murat ise bu şekildeki tegannî üzerine yani insanları saptırmak, dini verip dünyalığı almaktır.

Örnek olarak bir kimse insanları saptırmak, doğru yoldan çıkarmak maksadıyla Ku'an dahi okusa, bu yine haram olur. Nitekim halka imamlık yapan münafıklardan birisi, içinde Hazret-i Peygamber'e Allah tarafından azarlama olduğu için, namazda devamlı, Sure-i Abese'yi okurdu. Daha sonra Hazret-i Ömer onun esas maksadının insanları saptırmak olduğunu anlayınca, okuduğu Kur'an'ın bile haram olduğunu kabul ederek onun öldürülmesini

³⁷ İhyada şu şekildedir : Birisi İncil'de şöyle gördüm diyor : " Size teganni ettik, heyecanlanmadınız, çalgı çaldık oynamadınız, yani Allâhü Tealâ'yı zikretmeye teşvik ettik iştiyak duymadınız." GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e .,s. 699.

³⁸ İnsanlardan kimi var ki, bilgisizce (insanları) Allâh'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için (masal, hikaye gibi) eğlence (türünden boş) sözleri satın alırlar. (Gazâlî dahil bazı müfessirler " ... efsane ve boş sözleri satatırlar " şeklinde tefsir etmişlerdir.) İşte onlara, küçük düşürücü bir azab vardır. Kur'ân-ı Kerîm. Lokman suresi. 6. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman)

³⁹ Bu ayetin nüzul sebebi şöyle bir hadisedir ; Kelbi ve Mukatil'in anlattıklarına göre en-Nadr bin el-Haris hakkında nazil olmuştur. Nadr ticaret maksadıyla İran'a gider ve İran'ın destan ve masallarını para ile satın alarak Mekke'ye gelir ve Kureyşe : " Muhammed (s.a.v.) size Ad ve Semud'dan bahsediyor, ben size Rüstem ve İsfandiyar'dan bahsedip kisraların hayat hikâyelerini anlatacağım" der başlar İran efsanelerini anlatırdı. Onun sözleri Kureyşe'e daha hoş ve eğlendirici geldiği için Kureyş Kur'ân dinlemeyi terkederdi. Bu ayetin asıl nüzul sebebi bu iken, şarap içmenin ve domuz eti yemenin bile haram kılınmadığı Mekke devrinde nazil olan bu ayetin Musikîyi yasak etmiş olması imkânsız olduğu halde, müfessirlerin birçokları ayette geçen Lehvü'l-hadis yani eğlendirici söz, deymi ile musikî'nin kastedildiğini, ve bu ayetin musikîyi haram kıldığını ısrarla savunmuşlardır. ULUDAĞ, Süleyman., a.g.e. s.45.

istedi. Kur'an ile bile sapıtmak, saptırmak haram kılındığına göre, şiir ve tegannî yani gına ile doğru yoldan saptırmanın haram kılınması da evlâdır, doğru bir yoldur.

(Ve emmā mā ravethu ʿĀiṣetu raḍiyallāhu ʿanhā ʿani'n-Nebiyi ʿaleyhi's-selām ennehu ḳāle enne'l-lāhe ḥarrame el-muḡanniyete ve beyʿahā ve ṣemenehā ve taʿlīmehā fe'l-murādu bihi el-cāriyetü'l-letī tuḡannī li'l-fussāḳī fī meclisi'ş-şerābi felā yūfhemu taḥrīmuhu min haze'l-ḥadīsi) Ama Hazret-i Aişe'nin Hazret-i Nebî'den rivayet ettiği bir hadiste Peygamber efendimiz şöyle buyururlar : " Allahu Tealâ şarkı söyleyen cariye'nin satılmasını, değerini ve eğitilmesini haram kıldı. " Buradaki cariyeden kastedilen içki meclislerinde yoldan çıkmışlara şarkı söyleyen cariyedir.⁴⁰ Bu hadisten de sema'nın mutlaka haram edildiğine dair bir sonuç çıkmaz, kaldı ki bizim sema'mızla bunun alâkası yoktur.

İnkârcılar Hazret-i Cabir'den nakledilen şu hadisi dahi delil olarak gösterirler : Nebî Aleyhi's-selâm buyururlar : (Kāne iblisü evvelu men nāḥa ve evvelu men teḡannā)⁴¹ Yani " İlk ağlayan ve tegannî eden, şarkı söyleyen iblistir. " (Burada ölü üzerine ağlamak ile şarkı söylemek, tegannî etmek birleştirilmiştir.) Biz buna şöyle cevap veririz : Şüphesiz Davud Aleyhi's-selâmın ve günahkârların hataları için olan ağlamaları bu hükmün dışında kalır. Kalplerde, mübah olan, şeriatça uygun görülen zevkleri, heyecanları tahrik eden, harekete geçiren tegannî de bu hükümlerin dışındadır, istisna edilir, tıpkı Rasulullah'ın evinde bayram günü ve Hazret-i Nebî Medine'ye geldiklerinde tegannî eyleyen cariyelerin şarkıları, gınaları gibi. Yakında bu konu ayrıntılarıyla anlatılacaktır.

Bununla beraber inkârcılar Ebu Ummame'nin Nebî Aleyhi's-selâm'dan rivayet ettiği şu hadisi de delil olarak gösterdiler, Nebî Aleyhi's-selâm şöyle buyururlar : (Mārufi'a aḥadün şavtehu biḡinnāim illā be'āṣe'llāhu şeyṭāneyni

⁴⁰ Gazâlî'nin *İhya'sında* bu hadis şerifi Taberânî'ni *Evsaf'ından* rivayet edilmiştir, şu şekildedir : " Allâhü Tealâ Kayneyi satmasını, parasını ve öğretmesini haram kılmıştır. " GAZÂLÎ. İmam-ı., *a g e* ., s.705, dip not. (Kayne, şarkı söyleyen köle kız veya kadın anlamındadır)

⁴¹ Firdevs sahibi, Hz. Ali'den rivayet etmiştir. GAZÂLÎ. İmam-ı., *a g e* ., s.707, dip not.

‘alā menkıbeyni yadribāni bi‘aḳābihimā ‘alā şadrıhi ḥattā yemseke)⁴² Yani, " Bir şarkı söylerken sesini yükselten kimsenin omuzlarının üzerine Hak Tealâ iki şeytan gönderir, o iki şeytan ayakları ile onun göğüsüne susuncaya kadar vururlar. " Biz bu hadisin, nefis şehveti ve insanî aşk gibi, şeytanın istediği şeyleri tahrik eden, şarkılar şiirler gibi, gınanın bazı çeşitleri üzerine olduğunu söyleriz. Ancak bizim dostlarımızın sema'ları ve fiilleri şeytana zıd ve muhaliftir ve şunu bil ki, Rasul Aleyhi's-selâm sema'a cevaz vermiştir, nitekim bu konu yakında, cariyelerin ve Habeşelinin hikâyelerinde ele alınacaktır. Dolayısı ile bu konuda sema'nın mübahlığına cevaz açıktır. Ancak Peygamberin ilerde değinilecek olan konuda bunu men etmesi, açıklanmaya ve başka anlamlara çekilmesine ihtimal verilebilen bir durumdur. Fakat yapılmış bir işin tevlinin yani başkaca bir manaya çekilmesinin mümkünü yoktur. Nitekim o cariyelerin yaptıkları açık, şüphesizdir.

Bununla beraber inkârcılar şu hadisi de delil gösterdiler: Rasul Aleyhi's-selâm buyurur : (Küllü şey'in yelhū bihi erraculu fehuve bâḫılün illā teḏibuhu ferasehu veramyehu biḳavsihi ve mülā‘abetihi bi'mra‘etihi) Felā yedullü ‘ale't-taḥrîmi bel yedullü ‘alā ‘ademi'l-fā‘ideti)⁴³ " İnsanın eğlendiği, oynadığı her şey boştur, batıldır. Ancak atını terbiye etmesi, yay ile ok atması ve karısı ile oynaşması, eğlenmesi, bunun dışındadır." Bu hadis dahi sema'nın mutlaka haram kılınmasına delil olmaz, belki insana bir faydası olmamasına delil olabilir. Bu da, sema'nın eğlence şeklinde yapıldığında olur.

İnkârcıların en kuvvetli delilleri ise Hazret-i Peygamberin şu hadis-i şerifleridir : (Küllü lehvin ḥarāmün ille'l-münāḍaletu ve'l-mülā‘abetü bi'l-ehli ve ḳavluhu ‘aleyhi's-selâm // küllümā yülhıke ‘ani'llāhi fehuve ḥarāmün ve ḳavluhu ‘aleyhi's-selâm istimā‘u'l-melāḥi fişḳun ve'l-istilzāzu bihi küfrun)⁴⁴ Ve külluhū lā yedullü ‘alā taḥrîmis-semā‘i liennehū ieyse bilehvin ‘inde'ş-Şāffıyyi ve'l-Ġazālî ve ekşeru'l-meşāyiḫi) Yani " Ok atmaktan ve ehli ile

⁴² İbn Ebi'd-Dünya ve Kebir'inde Taberânî rivayet etmişlerdir. GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e ., s.707, dip not.

⁴³ Sünen-i Erbaa'da rivayet edilmiştir. GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e ., s.708, dip not.

⁴⁴ Bu hadis semâ, raks ve musıkî aleyhdarlarının dayandıkları en kuvvetli hadistir. Tirmizî, Nesâî, Ebû Davud ve İbn Mace tarafından farklı şekillerde rivayet edilmiş olup zayıf bir hadis olarak bilinir. İbn Hazım'a göre ise düzmece bir hadistir. ULUDAĞ, Süleyman.a.g.e. s.131 - 135, dip not.

(karısı, çocuğı v.s.) oynaşmanın haricindeki her eğlence haramdır. Ve seni Allah'tan başka şeylerle meşgul eden şey de haramdır. Eğlencelerin, sazların dinlenmesi sapıklık, yoldan çıkmışlıktır ve onlardan lezzet alınması küfürdür. " Bu hadislerin bütün hepsi dahi sema'nın haram olduğunu isbat etmez çünkü Şafî'nin, Gazâlî'nin, şeyhlerin çoğunun ve bizim nazarımızda sema eğlence ve oyun değildir. Sema bizi, hiç bir şekilde Allah'tan başka şeyle meşgul etmez, yalnız Allah'la meşgul eder. Zaten bizim sema yapmamızdaki amaç Allah'la meşgul olmaktır dolayısı ile sema ruhlara hitab eder, eş ve çocuklara oynaşma ise cisimlere hitap eder, cismanidir. Öyleyse, cismanî olan mübah olursa ruhanî olan nasıl mübah olmaz? Şunu bil ki âşıkların sema'ları oyun, eğlence değildir. Ancak sema'dan amaç oyun, eğlence olursa, bizim nazarımızda da, bunun dinlenmesi sapıklık, yoldan çıkmışlıktır ve ondan lezzet alınması küfürdür.

(Ve emmā kavlu ibni 'Ömer elā lā esme'allāhu lekum el kavme'l-mücrimîn ve fîhim raculün yuğannî kezalike lā yüfîdü't- taħrîmu min ħayşu ennehū ğināun bel likevnihim mücrimîne velikevni semā'ihim liğalebeti'ş-şehveti le'ş-şevķu ilā liķā'illāhi ev ilā ziyāratı beyti'llāhi bel limücerredi'l-lehvi ve kāne münkaran bi'l-idāfeti ilā ħālihîm) Ancak İbn Ömer'in sözü ki : " Şunu bilin ey ümmet-i Muhammed, Allah sizi içinde şarkı söyleyenlerin olduğu suç işlemiş kavmi dinleyenlerden eylesin. " Bu söz dahi sema'yı, diğerleri gibi, kavimde gına, şarkı söylendiğinden dolayı haram kılmaya delil olamaz. Belki bu haram kılma, suçlu bir kavim olduklarından dolaydır. Onların sema'larında şehvet ağır basmıştır, ve sema'larını Allah'a ulaşmak, veya Kâbe'yi ziyaretlerinden dolayı şevke gelerek değil belki yalnız oyun ve eğlence için yapmışlardır. Bunların kendi hallerine kıyaslama inkâr edilmiştir.

Ancak Nafi'den şu sözler rivayet olundu : Nafi Hazretleri şöyle buyurur : " İbn Ömer ile yolda idik, bir çobanın kavalının sesini işitdi, hemen iki parmağını kulaklarına tıkadı daha sonra yoldan saptı. Ben artık işitmiyorum diyinceye kadar bana devamlı o sesi işitip işitmediğimi sordu. Daha sonra parmaklarını çıkarıp : "Ya Nafi Peygamberi böyle gördüm" dedi." Bu sözler dahi sema'nın haram olduğuna delil olamaz. Çünkü İbn Ömer yalnız kendisi kulaklarını parmaklarıyla tıkadı ve Nafi'ye "Ya Nafi sende böyle yap" demedi ve Nafi'nin sema'nı, dinlemesini inkâr etmedi. Eğer onun katında haram olsaydı Nafi'ye de kendi yaptığını emrederdi. Kendisinin bu şekilde

davranıp kulaklarını tıkaması, o an için kaval sesinin, kendi üzerinde olumsuz bir tesir yaratabileceğini hesaba katmasından dolayı olabilir. Belki o an kendisi zikirde veya mühim bir düşüncede olduğu için veya çobanın sema'ından evvelki zikri ve fikri dağılmasın diye kulaklarını tıkadı. Biz de bazı zamanlarda, çoğu hallerde sema'nın terkinin daha uygun buluruz.

Sema hakkında dinen açık bir delil olmadığı, kıyasın da her hangi nassların üzerine dayanmadığı için, sema'nın haram kılınmasına dair olan sözler boş, batıl oldu ve bu fiilin mübahlığı da, yani sema'nın mübahlığı da diğer mübah olan fiiller gibi kesin olarak günah olmaksızın baki kaldı.

Sema'nın hükmü kalpte olan şeyin hükmüdür. Zira sema kalpte olan ama iyi ama kötü şeyi tahrik eder, olmayanı etmez. (*Qāle'l- imāmü men eḥabbe'l-lāhe ve 'aşıkahu veştāka ilā liḳāihi felā yenzuru ilā şey'in illā yerāhu fīhi velā yakrau' semia'hu ḳāriu'n illā semia'hu minhu*) İmam-ı Gazâlî şöyle buyurur : "Allah'a muhabbet besleyen ve O'na kavuşma arzusuyla yanıp tutuşan kimse Allah'ın güler yüzünden başka bir şeyi görmez, Hakk'ın sesinden başka bir şey duymaz. Musikî ve sema onun şevkini arttıran, heyecanlandırıcı ve aşkını sağlamlaştıran bir şey olur. Kalbinin ateşini alevlendirir ve o âşıkın Allah'ın birçok sırlarını keşfetmesine, Allahın birçok alemini görmesine ve onlardan lezzet almasına sebep olur ki bunları kapsayacak ve anlatacak hiç bir vasıf ve söz yoktur. O hali ancak onu tadan arifler bilir. Bu halin zevkini tadamayan, hisleri körleşmiş olanlar, hissizler inkâr ederler."

İnkârcılar hakkında Hazret-i Mevlânâ şöyle buyurur : " Ger semâ-i 'aşıkân râ münkirî * Ḥaşr kerdî der kıyâmet bâ-sükkân * Şehbâz-i cenâb-ı zülcelâlest semâ * Firâş-ı ḳulüb-i ehl-i ḥâlest semâ * Der mezheb-i 'aşıkân ḥalâlest semâ * Der mezheb-i münkirân ḥarâmest semâ"

Allah âşıklarının sema'larını inkâr edersen,
Kıyamet günü köpeklerle beraber toplanırsın.
Sema Allah'ın doğanıdır, kullarını onunla avlar,
Sema hâl ehillerinin gönüllerine döksektir.
Âşıklar mezhebine sema helâldir,
Ancak inkârcıların mezhebinde sema haramdır.

Bu haller sufilerce vecd olarak isimlendirilir. Vecd vücut'tan ve tesadüften çıkarılmıştır yani bulmak ve kavuşmaktır. Zira o dinleyen, işiten kişi kendinde öyle haller bulur, öyle şeylerle karşılaşır ki, sema yapmadan daha evvel o hallere varmamış, karşılaşmamıştır. Allahü Tealâ'yı sevenlerin ve ona dost olanların ulaşmak istedikleri son gaye, ve bütün yakınlıkların son meyvesi, semeresi budur. İnsanları bu hallere, mertebelere ulaştıran her şey yakınlık vasıtalarındandır. Allah'a yakın olan şeylerdendirler, mübah veya isyan gibi durumlardan değildir. Bu hallerin kalplerde oluşmasının sebebi de sema dolayısıyladır. (Fe'fhem lâ tünkiri'l-aḥvāl) Anla ve halleri inkâr etme.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : DEF ÇALMA HAKKINDA

(Ruviye 'an 'Ā'îşete raḍiyallāhu 'anhā ve 'an ebihā ittefākā 'ale'r-rivāyeti 'anhā k̄ālet deḥale Ebū-Bekr 'aleyye ve 'indī cāriyetān tuḡanniyān bimā teḡābeleti'l-Enṣāru yevme Buḡas ve Rasūli'l-lāhi ṣallallāhü 'aleyhi ve sellem müttaḡişün biḡevbihi fenehā Ebū-Bekr ve k̄āle mezāmīrū's-ṣeyṭān fī beyti Rasūli'l-lāhi vezalike fī yevmi 'īdin fekeṣefe'n-Nebīyyu 'aleyhi's-selām 'an vechihi ve k̄āle Yā Ebā-Bekr inne likulli ḡavmin 'īden evehazā 'īdunā)⁴⁵ Bu hadis-i şerifi Hazret-i Aîşe buyururlar : "Benim yanımda Būgas şiiiri ile tegannî eden Ensardan iki cariye varken Hazret-i Ebu Bekir benim yanıma girdi, Evs ve Hazrec kabilelerine mensup olanlar, Būgas günü⁴⁶ birbirlerine girmişler, vuruşmuşlardı. Būgas, (ب harfi ötre ile okunacak) Medine'ye

⁴⁵ Bu hadis, Buharî, Müslim ve Nesâî gibi en sağlam kaynaklardan rivayet edilmiştir. Bu rivayetler arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Nesâî'de " İki genç kız ellerinde def olduğu halde türkü söylüyorlardı " ilâvesi mevcuttur. Müslim'de ise " Türkü söylüyor ve def çalıyorlardı." ilâvesi mevcuttur. Ankaravî bunlara ek olarak " Def çalıp, oynuyorlardı. " diye bir ekin daha olduğunu iddia etmiştir ki, bunun kaynağı belli değildir.

ULUDAĞ, Süleyman.a.g.e. s.73, dip not.

⁴⁶ (Ankaravî Bugas olarak aktarmıştır. Ancak bu kelimenin aslı Buas'dır.) Yahudiler Romalılarla yaptıkları savaştan sonra Medine'deki üstün durumlarını Evs ve Hazrec kabilelerini kaptırmışlardı. Bunu hazmedemeyen Yahudiler, tekrar malî durumlarını düzeltip hakim mevkiye gelmek için bu iki kabilenin arasına türlü entirikalarla nifak sokmuşlardır. Bu nifakların sonunda, Medine'ye yakın bir yer olan Buas'da Evs ve Hazrec kabilelerinin aralarında son derece kanlı bir savaş meydana gelmiştir. Bu harp o kadar şiddetli olmuştur ki, taş üstüne taş kalmamış, birbirlerinin hurmalıklarını, evlerini dahi yakıp yıkmışlardı.

BERKİ. Ali Hikmet - KESKİNOĞLU. Osman., Hazret-i Muhammed ve Hayatı., Diyanet İşleri Başkanlığı yay. Sayı - 67.,s.146 - 150.

yakın bir yerdir ki orada Evs ve Hazrec kabilelerinin büyük bir savaşı olmuştur. Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâm cariyeler şarkı söylerken, kaftanına bürünmüş yatıyorlardı. Daha sonra Hazret-i Ebubekir Hazret-i Aişe'ye bu hali yasaklayıp : "Rasulullah'ın evinde şeytanın mizmarı, (çalgısı, sesi ve nağmesi) ne arıyor ?" dedi. Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâm hırkasını mübarek yüzlerinden indirerek şöyle buyurdular : " Ya Ebu Bekir, her kavmin bir bayramı vardır ve bu gün bizim bayramımızdır."⁴⁷

Şeyh Ekmelüddin âlimlerin şarkı söylemek, tegannî etmek konusunda ihtilâfa düştüklerini söylemiştir. Malik'ten rivayet olunduğuna göre Ehl-i Hicaz'dan bir kısım topluluk tegannîyi mübah kılmışlardır, Ebu Hanife ve Ehl-i Irak ise haram kabul etmişler, Şafilere ise bunu çirkin, fena saymışlardır. Malikî mezhebinde bilinen ise sema'a cevaz verildiği ve yukarıdaki hadisin delil olarak gösterildiğidir. Ancak samimi olanlar bu konunun, üzerinde çekişilecek kavga edilecek bir konu olmadığını söylerler. Çünkü, yiğitlik ve savaş şarkıları ve bunlardaki ustalıkları anlatan şarkılar ve buna benzer şeyler söylendi ve bu konunun aleyhinde her hangi bir söz yoktur, bu çeşit şarkılar, gınalar caizdir çünkü bunlarda kötülük yoktur. Haram olan gınalar ise, insanları şerlere, kötülöklere, avareliğe ve çirkinliğe teşvik eden şarkılardır. Diğer rivayette de: " iki cariye def çalarlardı, " bir diğerinde ise: " iki cariye def ile oynarlardı," şeklinde aktarılmıştır. (def kelimesini düf olarak kullanmak daha doğru ve daha çok yaygındır.) Şeyh Ekmelüddin'in sözleri buraya kadardır. Şeyh Ekmelüddin'in bu sözlerinden anlaşılan, bizim ihvanımızın sema'larının, erdemli ve faziletli kişilerin şiirlerini tegannî ile okumalarının mübah olduğudur, zira bunlarda her hangi bir kötülük yoktur. Def çalmaları da mübahdır, bir başka rivayet üzere (te düffâni) (Cariyelerin) ikisi de def çalıyorlardı) üçüncü rivayet üstüne de, (tela'bâni bi'd-def) (Cariyeler def ile oynuyorlardı) sema'ları da mübahdır. Zira bu rivayetlerin hepsi açık, sağlam rivayetlerdir.

Mefatih sahibi Mefatih'in şerhinde⁴⁸, bu iki hadis açıklamasında şöyle der : " Bu hadis, içinde şarkıcı kadınların özelliklerini anlatan ve alaycı olan mısralar taşımayan şiirleri okumaya ve def çalmaya delil olur."

⁴⁷ Buharî ve Müslimde rivayet edilmiştir.
GAZÂLÎ. İmam-ı., a g e .,s. 693. dip not.

⁴⁸ Eser ve sahibi, bilgi yetersizliğinden tesbit edilememiştir.

Sema haramdır, diyenlerin nezdinde sema'nın haram olması, oyun eğlence kabilinden olan sema için geçerlidir. Dine bağlı olanların, fakirlerin ve âşıkların sema'ları da, oyun ve eğlence için yapılan sema'dan farklıdır, onlar oynamak, eğlenmek için sema yapmazlar.

(Fe inḳulte mā teḳūlü fī ḳavli ba'dı şurrāḫi'l-meşārīki ellezī ḳāle fī şerḫi haze'l-ḫadīşi ḳavluhu 'aleyhi's-selām hazā 'indenā i'tizārun 'an 'A'ışete feinne ızhāra's-surūri fil-'ıdi min şe'ārī'l-islāmi ve leyse huve kesā'iri'l-eyyāmi ḳāle'ş-şeyḫu fe yufhemu min ḳavlihi enne's-semā'a el-ḡinā'e cā'izun yevme'l-'ıdi vela yecūzu fī sārīri'l-eyyāmi ḳulnā ve 'alā haze't-taḳdīri yecūzu lenā semā'un // lienne lenā kulle yevmin 'ıden bel fī kulli nefsin 'ıdeyni veli'l-'āmmeti fī külli senetin merrateyni kemā ḳāle Mevlânâ ve seyyidünâ ve sultānunâ ve mürşidunâ)

Mesnevî

'Arifān der demī dū 'ıd konend * 'Ankebūtān meksi ḳadīd konend

Örümcekler kurutulmuş et beklerken,
Arifler bir demde iki bayram yaparlar.

* (Ve ḳāle İbnü'l-Fârız) *

Ve 'ındī 'ıdi külle yevmin erābihi * Cemālu maḫyāhā bī'aynin ḳarīratın

İbn Fârız şöyle söyler :

Benim bir bayramım var ki onu her gün görürüm,
O'nun mahyasının güzelliği ise göze aydınlık verir.

Sen ne dersen de, doğunun şerḫçilerinin bir kısmı, Hazret-i Rasul'ün " Bu bizim bayramımızdır " sözüne, Hazret-i Aişe tarafından bir özür dilemedir, diye mana verirler. Çünkü bayram günü, sevinçli olma, sevinç

gösterme, İslâmın adabındandır zira bayram günü diğer günler gibi değildir. Bu sözden de bizce çıkarılan anlam şudur : Biz sema caizdir deriz, zira bizim için her günde ayrı bir bayram vardır, belki her nefeste iki bayram vardır, bunlardan biri yabancıları uzaklaştırmakta diğeri de sevgiliyi isbat etmektedir. Bütün insanlar için her senede iki defa bayram yapmak vardır.

Nitekim Hazret-i Pirimiz, sultanımız şöyle buyururlar : " Arifler her anda iki bayram ederler, ancak örümcek mertebesinde olan ehl-i nefisler etler kuruturlar."

İbn Fârız Hazretleri de şöyle söylerler : " Benim bayramım, sevgiliyi gördüğüm, güzel yüzünü müşahade ettiğim zamanda, gündedir."

İmam-ı Gazâlî de şöyle buyururlar : " Sema sevincin mubah olduğunda, neşeli zamanlarda, sevinci kuvvetlendirir, arttırır, neşenin ve sevincin kaynağı ve tahrikçisidir. Mesela bayram günlerinde, güvey, damat olunca, uzaklardan birisi geldiği zaman, erkek çocuk doğunca, düğün zamanlarında neşe, sevinç göstermek mubahtır. Bu durumlara delil ve şahit Hazret-i Nebî Aleyhi's-selâmın Medine'ye geldiği zaman, bazı şarkı söyleyen kadınların, şiirler söyleyip def ve nağmelerle Peygamberimizi karşılamaları ve şu beyiti söylemeleridir :⁴⁹

Ṭala'l-Bedru 'aleynā * Min Seniyyātī'l-Vedā'
Vecebe'-ş-şükru 'aleynā * Mā de'ā li'llāhi da'

Bize Seniyyati'l-Veda tepesinden bir ay doğdu,
Allah'a davet eden buldukça şükr etmek bize vacib oldu.

Kadınlar, Hazret-i Peygamberin uzak yoldan gelmeleri sebebiyle oluşan sevinci göstermek için böyle davranırlardı ve bu sürur, sevinç Hazret-i

⁴⁹ Hazret-i Peygamber ilk defa Medine'yi şereflendirdiği zaman kadınlar def çalarak ve müzikli olarak (Bi'd-deffi ve'l-elhani) yukarıdaki meşhur beyiti okumuşlardır. Bu hadis Ebû Sa'd tarafından rivayet edilmiştir.

ULUDAĞ, Süleyman., a.g.e., s.92.

Muhammed Aleyhi's-selâmın sürurudur. Dolayısı ile bu yolla her eski dostun geldiği zaman, ve her sebebi mübah olan şeyin sevincinin gösterilmesi esnasındaki sema makbuldür, caizdir.

Buraya gelinceye kadar söylediğimiz sözlerin hepsi, zahir erbablarının, âlimlerinin anlayışlarına uygun sözlerdir. Ancak iç, gizli manaların bilicileri, her şeyin hakikatine bakar, anlarlar. Her şeyde Allah'ın tesbihini ve onun eksiksizliğini, mükemmelliğini işitirler, görürler. Çünkü her şey kutsaldır ve Allah'ı tesbih eder. Nitekim Allahu Tealâ buyurur : (Ve in min şey'in illā yüsebbihū bihamdihi // velakin lā tefkähūna tesbīhahum)⁵⁰ Allah'ın hamdı ile, şükürü ile giyinmiş, Allah'ı tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, ancak siz eşyanın dış görünüşünde kalanlar onların tesbihini bilemezsiniz. Dolayısı ile def, nay, düdük, nakkare, tabl ve bunlara benzer sazlar bile buna dahildir, bunların hepsi Allah'ın şanına lâayık olan şeylerle Allah'ı zikir, tesbih ve takdis ederler. Öyleyse zahir erbapları eşyanın tesbihlerini işiten, duyan tarikat ehillerini nasıl inkâr ederler.

Beyit

Çi̇st meydān-ī sadā-ī çeng u 'ud * Ente hasbī ente kāfī yā vedūd

Bu ud ve çeng seslerinin ne dediğini biliyor musun ?
Ey kullarını seven Allah sen bize kafisin, sen bizim vekilimizsin.

SON

O'nun baskısı Mısır - Kahire'de Bolak'da bulunan Dârü't-Tıbbâti'l-Bahira matbaasında, yüce mertebelere haiz nazırının yardımlarıyla ki o, Râtib lakabı ile tanınan muhterem Hüseyin Efendidir. Şerif Ahmed adıyla çağrılan ve

⁵⁰ Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halimdir, çok bağışlayandır. Kur'ân-ı Kerim. İsrâ suresi, 44. ayet. (Çeviren: ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman.)

samed olan Rabbi'nin lutuflarına muhtaç bulunan musahhihler reisinin gözetimiyle, İstanbullu Hacı Osman Nuri Efendi'nin zimmetiyle, hayırlı Sefer ayının bitmesinden 5 gece önce, Yüce peygamberlerin sonuncusu ki, O'na, ailesine, O'nu kemali ile tamamlayan ashabına salât ve selâm olsun : işte O peygamberin hicretinin 1256 senesinde tamamlandı.

BÖLÜM 5 : ANKARAVÎ'NİN HUC CETÜ'S-SEMÂ RİSALESİNİ YAZMASINA NEDEN OLAN FİKİRLER VE ONLARA VERDİĞİ CEVAPLAR :

İsmail Ankaravî kaleme aldığı Hüc cetü's-Sema adlı risalesinde, inkârcıların gerek yazdıkları risalelerinde, gerekse verdikleri vaazlarda sema, raks, vecd, müzik gibi konular hakkında iddia ettikleri fikirleri bir bir ele alıp işlemiş, karşı fikirler öne sürmüş ve delillerle de bu iddialarını isbat yoluna gitmiştir. Bu karşılıklı iddialar, risaledeki ele alınış sırasına göre şöyledir :

1 - Ankaravî en başta, risalesini yazma sebebini açıklar ve tarikat arkadaşlarının, kardeşlerinin, kendi yollarını hor gören, aşıkları, kavuşanları, mürşitlerini, erkanını, pirlelerini inkar edenleri gördüklerini söyleyerek, bunlara karşı kendisinden sağlam delillere dayanan cevaplar vermesini istediklerini anlatır. Daha sonra, inkarcıların kendi yollarının sonradan uydurulan sapık bir yol olduğunu, o yolda gidenlerin acemi ve eğlence düşkününü olduklarını zannettiklerini söyler. Ancak Ankaravî, kendi tarikatlerinin en eski ve en doğru yol olduğunu ve inkârcıların bundan haberlerinin olmadığını söyleyerek,¹ kendilerine ve tarikat dostlarına sağlam bir delil olsun diye, üç kısma ayırdığı ve aynı zamanda okuyanlarına faydalı olsun diye Türkçe'ye çevirdiği bu güvenilir risaleyi yazma gereğini duyduğunu anlatır.²

2 - Rusûhî Dede, risalesinin birinci bölümünde ilk olarak, bazı mutaassıpların, tutucuların deliller getirerek, bazı âlimlerin de ittifakla raks haramdır, onu helâl sayanlar kâfir olur, raksı helâl görmeyip de raks edenler günahkâr, fasık olur, diye bir fetva verdiklerini söyler. Ancak Ankaravî'ye göre bu fetva tamamen batıldır. Zira eğer bu fetva kabul edilecek olursa, İmam-ı

¹ Bkz. Transkripsiyonu yapılmış metin, s. 87.

² Bkz. T.y.m., s. 88.

Şafi, Gazâlî Sühreverdî, Necmeddin-i Dâye, İbnü'l-Fârız, Mekkî, Mevlânâ Celâleddin emsâli bir çok kâmilleri, sultanları kafirlikle suçlamak gerekir.³

3 - İnkârcıların, sofilerin ve Mevlevîlerin dönüşlerini, devranlarını raks olarak nitelemeleri ve raksın da haram olduğunu söylemeleri, raks helâldir diyenler kâfirdir mealindeki sözleri doğru değildir. Çünkü raks sözlüklere, lugatlara göre bir oyundur. Ancak Mevlevîlerin semaları oyun değildir, sema esnasında oyun oynayıp eğlenmezler. Onlar Allah'tan ayrı düşmenin verdiği acıyla dönerler, sema yaparlar. Kaldı ki, şeriatte raksın caiz olduğunun kati delili de, Sahîh-i Müslim ve Buhârî gibi en muteber kitaplarda Hazret-i Aişe'den rivayet olunan muhtelif hadislerdir. Bu hadislerle göre Hz. Aişe Mescit etrafına oynayan Habeşelerin raksını seyretmiş ve Hz. Peygamber tarafından engellenmemiş, tam aksine teşvik edilmiştir.⁴

4 - Mevlevî ve sufilerin dönüşleri de bir çeşit rakstır. Ancak Ankaravî'nin düşüncesine göre bunlar haram değildir. Haram olan raks iradesizce yapılan rakstır. Eğer her raks haram olsaydı Hz. Hamza'nın kızının olayında, Hz. Ali, Hz. Ca'fer ve Hz. Zeyd gibi ashabın en önde gelenleri raks etmezlerdi.⁵

5 - İnkârcıların: " Biz oyun oynayan ve raks edenlerin, bu yaptıkları işleri helâl saymayız fakat onları kâfirlikle de suçlamayız, ancak siz, raksı helâl sayıp onu ibadetle eş değer tutarsınız, raksı helâl sayıp onu ibadet ile eşdeğer tutanları kâfirdir, oyun ehli ve rakkaslar ise, raks ve oyunu helâl saymadıklarından ve ibadet ile eş değer tutmadıklarından, onları kâfir değildir " şeklindeki iddiaları Ankaravî'ye göre katıksız bir cehaletin ve büyük bir hatanın mahsulüdür. Ankaravî bu iddiasını Gazâlî'nin İhyâ adlı eserinden, ve Hz. Peygamberin hadislerinden deliller göstererek çürütür.⁶

6 - İnkârcılara göre, sema ve vecd Cüneyd-i Bağdadî, Mevlâna ve İbn Fârız gibi ehl-i kemal olanlara lâyıktır. Acemi ve taklitçi olanlar onlar gibi

³ Bkz. T.y.m., s. 88 - 89.

⁴ Bkz. T.y.m., s. 89.

⁵ Bkz. T.y.m., a.y.,

⁶ Bkz. T.y.m., s. 92.

sema yapamazlar. Acemi olanlarda onların sema'ı gibi sema'ları, onların Hakk'ı müşahadeleri gibi müşahadeleri yoktur. Dolayısı ile sema ve raks acemi olanlar ve taklitçiler için haramdır. Bu iddiayı da Ankaravî, Kurân'dan getirdiği ayet ve Cüneyd-i Bağdadî'nin menkabeleri ile çürütmektedir.⁷

7 - " Tevacüd sonradan uydurulmuştur yani, bidattir. Bidat ise sapıklıktır. Tevacüd yapanlar, sapıklık sahipleridir " şeklindeki iddiaları ise Ankaravî, Hz. Peygamberimizin iki hadisi ve Arabî'nin Fütuhât adlı eseri ile Attar'ın Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserlerinden yaptığı alıntılar ile cevaplandır.⁸

8 - " Senin gösterdiğin delillerin çoğu Şâfiyye mezhebi üzerinedir, ancak Hanefiyye mezhebinde böyle değildir " şeklindeki iddia ise Ankaravî'ye göre geçerli değildir. Zira dört büyük imamın hiç biri Mevlevîlerin yaptığı hareket ve rakslara benzeyen fiillerin açıkça haram olduğunu belirtmişlerdir.⁹

9 - Raksın, çoğu kişinin tabiatına, adetine aykırı, nefret ettiği ve dine muhalif, boş ve eğlenceden ibaret olduğundan dolayı korkuya kapıldığı bir şey olduğu, vecd sahibi hiç kimsenin raksı kabul etmeyip inkâr ettiği idiası da saçmadır. Çünkü Ankaravî'ye göre, hiç bir vecd, ibadet ve dine bağlılığın derecesi Hz. Rasul'ünkü kadar olamaz. Zira Hz. Aişe mescitte Habeşe'nin raksını, oyununu seyrederken Peygamberimiz O'nu bu işten men etmedi.¹⁰

10 - İnkâr edenlerin " Mevlevîlerin ve bazı sûfilerin, önde gelen, tanınmış sultanlarının yaptıkları iş raksdır, raks ise sahabelerce, ümmetçe ve âlimlerce topluca alınan karar ile, (icmâ' ile) haramdır ve raksı helâl sayanlar kâfirlerdir." sözleri de Ankaravî'ye göre doğru değildir. Çünkü bu konuda sahabe icmasının olduğuna dair herhangi bir delil yoktur.¹¹

⁷ Bkz. T.y.m., s. 94.

⁸ Bkz. T.y.m., s. 95 - 98.

⁹ Bkz. T.y.m., s.98.

¹⁰ Bkz. T.y.m., s. 99.

¹¹ Bkz. T.y.m., s.99 - 101.

11 - Ankaravî, risalesinin ikinci bölümünde ise ilk olarak sema'ı inkâr edenlere şariat kanunları çerçevesinde cevaplar vermek istediğini açıklayarak, Ebu Talib-i Mekkî ve Gazâlî'nin sema hakkındaki fikirlerini nakleder.¹² Bu bölümde, sema kavramını hem Mevlevî ve sufilerin dönüşü olarak, hem dinleme, işitme olarak hem de ses olarak ele alınmıştır. Ankaravî ayrıca Kur'an'dan ve hadislerden alıntılar yaparak sema konusundaki fikirlerini isbat yoluna gider. İçki alemlerinde çalınan sazlarla, Mevlevî ve sufilerin devranları sırasında çalınan enstrümanların aynı kategoriye sokularak değerlendirilemeyeceğini söyler. Ölçülü ses ve nağme ile şiir söyleme ve dinlemenin inkâr edilmediğini, yasak olmadığını söyler. Nağmelerin çocuklar üzerindeki etkilerini örneklerle açıklayan Ankaravî, hayvanların bile müzikten etkilendiklerini anlatır.¹³

İsmail Rusûhî Ankaravî risalesinin yine ikinci kısmında, sema'nın haram olduğunu iddia eden inkârcıların delil olarak dayandıkları bazı ayet ve hadisleri aktararak şöyle sıralar :

Ayet :

12 - (Ve mine'n-nāsi men yeşterī lehve'l-ḥadīsi) Yani " İnsanlardan bazısı boş sözleri satın alırlar.¹⁴

Ankaravî bu ayette kastedilen gınanın, dine ile değişilen ve insanları doğru yoldan çıkararak gına olduğunu söyleyerek, Kur'an ayetlerinin dahi kötüye kullanılarak okunmasının haram olduğunu söyler. Örnek olarak Abese suresini namazda bilhassa Peygamberimizi küçük düşürmek için okuyan imamın hikayesini anlatır.

Hadisler :

13 - " Allahu Tealâ şarkı söyleyen cariye'nin satılmasını, değerini ve eğitilmesini haram kıldı. " ¹⁵

¹² Bkz. T.y.m., s. 101.

¹³ Bkz. T.y.m., s. 101 - 107.

¹⁴ Bkz. T.y.m., s. 107.

Ankaravî'ye göre bu hadiste kastedilen cariye, içki meclislerinde şarkı söyleyen cariyedir. Ayrıca bu hadis sema'nın mutlaka haram olduğuna dair açık bir hadis de değildir.

14 - Nebî Aleyhi's-selâm buyururlar : (Kāne iblīsü evvelu men nāḥa ve evvelu men teğannā) Yani " İlk ağlayan ve tegannî eden,şarkı söyleyen iblistir. ¹⁶

15 - Nebî Aleyhi's-selâm şöyle buyururlar : (Mārufī'a aḥadūn şavtehu biğınāin illā be'aşe'llāhu şeytāneyni 'alā menkıbeyni yaḍribāni bi'aqābihimā 'alā şadırihi ḥattā yemseke) Yani, " Bir şarkı söylerken sesini yükselten kimsenin omuzlarının üzerine Hak Tealâ iki şeytan gönderir, o iki şeytan ayakları ile onun göğüsüne susuncaya kadar vururlar. ¹⁷

Bu hadisler de Ankaravî'ye göre, sema'nın haram edilmesine delalet sayılamazlar.

16 - Peygamber Aleyhi's-selâm buyurur : (Küllü şey'in yelḥū bihi erraculu fehüve bāṭılün illā te'dibuhu ferasehu veramyehu biḳavsihi ve mülā'abetihi bi'mra'etihī Felā yedullü 'ale't-taḥrīmi bel yedullü 'alā 'ademi'l-fā'ideti) " İnsanın eğlendiği, oynadığı her şey boştur, batıldır. Ancak atını terbiye etmesi, yay ile ok atması ve karısı ile oynaşması, eğlenmesi, bunun dışındadır."¹⁸

17 - İnkârcıların en kuvvetli delilleri ise Hazret-i Peygamberin şu hadis-i şerifleridir : (Küllü lehvin ḥarāmün ille'l-münāḍaletu ve'l-mülā'abetü bi'l-ehli ve ḳavluhu 'aleyhi's-selām // küllümā yülhike 'ani'llāhi fehüve ḥarāmün ve ḳavluhu 'aleyhi's-selām istimā'u'l-melāhī fişḳun ve'l-istilzāzu bihi küfrun) Ve külluhū lā yedullü 'alā taḥrīmis-semā'i liennehū leyse bilehvin

¹⁵ Bkz. T.y.m., a.y.

¹⁶ Bkz. T.y.m., a.y.

¹⁷ Bkz. T.y.m., s. 108.

¹⁸ Bkz. T.y.m., a .y.

‘inde’ş-Şāfiyyi ve'l-Ġazālī ve ekşeru'l-meşāyihi) Yani " Ok atmaktan ve ehli ile (karısı, çocuğı v.s.) oynaşmanın haricindeki her eğlence haramdır. Ve seni Allah'tan başka şeylerle meşgul eden şey de haramdır. Eğlencelerin, sazların dinlenmesi sapıklık, yoldan çıkmışlıktır ve onlardan lezzet alınması küfürdür.¹⁹

Bu iki hadis de sema'nın haram edilmesine vesile olamaz. Çünkü sema olun ve eğlence değildir, fikrinde olan Ankaravî, sema'nın kendilerini Allah'tan başka şeylerle meşgul eden bir fiil olmadığını iddia eder.

18 - Yukarıdaki ayet ve hadislerle beraber Ömer'den nakledilen " Şunu bilin ey ümmet-i Muhammed, Allah sizi içinde şarkı söyleyenlerin olduğu suç işlemiş kavmi dinleyenlerden eylemesin. " şeklindeki sözlerle, Nafi'den rivayet edilen ; " İbn Ömer ile yolda idik, bir çobanın kavalının sesini işitdi, hemen iki parmağını kulaklarına tıkadı daha sonra yoldan saptı. Ben artık işitmiyorum diyinceye kadar bana devamlı o sesi işitip işitmediğimi sordu. Daha sonra parmaklarını çıkarıp : " Ya Nafi Peygamberi böyle gördüm " dedi.", hikayesini de ele alan Ankaravî bu rivayetlere karşı tatminkâr açıklamalar getirerek cevaplar verir.²⁰

İkinci bölümün sonunda Ankaravî'nin vardığı sonuç şudur:

19 - Sema hakkında dînen açık bir delil mevcut değildir, bu konudaki kıyas da herhangi bir nass'a dayanmaz. Dolayısıyla inkarcıların sema hakkındaki iddiaları boş ve geçersizdir.

Sema mubahtır ve hükmü, kalpte olan şeyin hükmüdür. Sema, vecd gibi şeyler insanları Allah'a yakınlaştıran vasıtalar.²¹

Hüccetü's-Sema risalesinin son kısmı olan üçüncü bölümünde İsmail Ankaravî şarkı söyleme ve saz çalma konularındaki iddiaları ele almaktadır. Evvelâ şu hadisi ve dört versiyonunu işler :

¹⁹ Bkz. T.y.m., a.y.

²⁰ Bkz. T.y.m., s. 109.

²¹ Bkz. T.y.m., s. 110.

20 - Hazret-i Aişe buyururlar : "Benim yanımda Būgas şiiri ile tegannî eden Ensardan iki cariye varken Hazret-i Ebu Bekir benim yanıma girdi, Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâm cariyeler şarkı söylerken, kaftanına bürünmüş yatıyorlardı. Daha sonra Hazret-i Ebubekir Hazret-i Aişe'ye bu hali yasaklayıp : "Rasulullah'ın evinde şeytanın mizmanı ne arıyor ?" dedi. Hazret-i Rasul Aleyhi's-selâm hırkasını mübarek yüzlerinden indirerek şöyle buyurdular : " Ya Ebu Bekir ! her kavmin bir bayramı vardır ve bu gün bizim bayramımızdır."²² Bu hadiste ve diğer versiyonlarında da görüleceği üzere cariyelerin def çalmaları ve teganni etmeleri Ebu Bekir tarafından men edilmek istenmesine rağmen Hz. Peygamber buna mani olmaktadır. İnkarcılar ise Ebu Bekir'in bu itirazını değerlendirip def çalmanın ve teganni etmenin haram olduğunu söylerlerken, tutuculuklarından ve gericiliklerinden, esas olan Peygamberimizin hadisini bile göz önüne almayacak kadar ileri gitmektedirler. Şârih-i Ankaravî bu hadisin bütün versiyonları ile birlikte sağlam ve sahih olduğunu söyleyerek cariyelerin semalarının ve def çalmalarının mübah olduğunu iddia eder.

21 - Aynı bölümde İsmâil Rusûhî Ebu Sa'd'dan rivayet olunan bir başka hadisi delil gösterir. Bu hadise göre Hz. Peygamber Medine'ye geldiği zaman, bazı kadınların sevinçten şiir okuyup def çalmaktaydılar.²³

Şeyh Rusûhüddin İsmail bin Ahmed el- Ankaravî, eserinin sonunda bütün yazdıklarının, söylediklerinin hepsinin zahir ulemalarının, din alimlerinin anlayışlarına uygun sözler olduğunu söyleyerek, zaten iç manaları bilenler için böyle sözlerin ve açıklamaların gereksiz olduğunu, zira onların her şeyin hakikatine vakıf olduklarını söyler ve risalesini tamamlar.

---

²² Bkz. T.y.m., s. 111.

²³ Bkz. T.y.m., a.y.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

XVI. ve XVII. yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğunun siyâsi yönden duraklama devrine girdiği, hatta yavaş yavaş imparatorluğun çöküşünün başladığı devirlerdir. Bununla beraber devletin sınırları en geniş seviyeye ulaşmıştır. Toplumun refah seviyesi yüksektir.

Dönemde ilim seviyesi de, siyâsi yöndeki bu duraklamaya paralel olarak gerilemeye başlamış, yeterli donanıma sahip olmayan mollalar, adam kayırmacılıkla yüksek mevkiler elde etmişlerdir. Medreselerde eğitim de git gide bozulmağa başlamıştır. Bilhassa batıda olan ilmî gelişmelere önem verilmemiş, bu da daha sonraları imparatorlukta geri kalışı, çöküşü ve zayıflamayı giderek arttırmıştır.

İlim seviyesindeki düşüşün en önemli belirtilerinden birisi de, aşırı taassubun, gericiliğin ve yobazlığın ortaya çıkışıdır ki, bunun Ankaravî'nin dönemindeki en önemli temsilcileri, Kadızadeliler veya Fakılar olarak göze çarpmaktadır.

İlim seviyesindeki bu gerilemeye rağmen gerek tasavvufta gerekse sanatta önemli şahsiyetlerin yetiştiği bu devrin en önemli simalarından birisi de İsmail Rusuhî Ankaravî'dir.

Ankaravî'nin hayatı hakkında bilgiler yeterli değildir. Bilhassa Mevlevî Şeyhi olarak Galata Mevlevîhanesine geldiği zamana kadar olan hayat dilimi karanlıktır. İsmi bile bir çok kaynakta yanlış yazılmış olan İsmail Ankaravî'nin eserleri de ayrı bir problemdir. Hemen hemen her kaynakta sayıları farklılık göstermektedir. Bu araştırmada kendisine ait olduğu kesin olan yirmi beş adet eser tespit edilebilmiştir.

Bu araştırmada Ankaravî ile ilgili bilinen hemen hemen bütün kaynaklar gözden geçirilmeye çalışılmış, hayatı ile ilgili olarak bütün veriler toplanmıştır.

İsmâil Ankaravî'nin, yazdığı eserlere göz atıldığında, kendisinin bilhassa zamanına göre ne kadar aydın ve ileri görüşlere sahip, çağının fikirlerini aşmış şahsiyet olduğu gün gibi ortaya çıkar.

Bilhassa Mevlevîliğe dair yazdıkları eserler, özellikle Mesnevî Şerhi, konularındaki en önemli kaynak eserler konumundadırlar.

Yazdığı eserlerde savunduğu fikirleri, hiç kimsenin inkâr edemeyeceği kaynaklardan getirdiği deliller ile destekler ki, bu Ankaravî'nin ilmî şahsiyetinin en güzel delilidir. Yararlandığı kaynakların başında Kurân-ı Kerîm' gelir. Sahih-i Buhârî, ve Müslim gibi hadis kitapları da en çok başvurduğu eserlerin başında gelir. Mevlâna Celâleddin'in Mesnevî'si kendisi için bir hazine gibidir. Bunların haricinde istifade ettiği tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, hikmet, lûgat ve şeriat kitapları, İslâm aleminin en muteber sayılanları, en tanınmışları ve en büyük eserleridir.

Hüccetü's-Sema risalesinde Ankaravî, raksı, sema'ı ve def çalmayı, kendi deyimi ile zâhir erbapları'na, alimlerine karşı ya da onların anlayacakları şekilde savunmuştur. Sunduğu deliller ve karşı fikirler, yine sığ fikirli ulema takımının önem verdiği ve dayanak tuttıkları kitaplardandır.

Ankaravî'nin Raks, Sema ve Def çalmak (Genel olarak saz çalmak) hakkındaki hükmü bugün de geçerliliğini koruyan ve daima da koruyacak olan bir hükümdür. Bu hükme göre, sema yapmak, raks etmek ve saz çalmak, müzik yapmak gibi işlerin hükmü yapılan işe göre değil, yapanın meyline, ilhamının sebebine, maksadına göre verilir.¹

Hüccetü's-Sema risalesi, yazıldığı devirde sema, raks ve enstruman çalma konusunun haram olup olmadığı hakkında tereddütü olanlar için önemli bir yol göstericidir. Nitekim Ankaravî de " Yazdığımız eserlerle yaptığımız hizmetler, bu yolda kalpleri zayıf olanların itikatlarını kuvvetlendirmiş ve

¹ Bu konudaki en son yetkili değerlendirmelerden biri el-Ezher Üniversitesi rektörlerinden olan Mahmut ŞALTUT tarafından yapılmıştır. ŞALTUT'a göre İslâmiyet musikînin kendisine değil bazı türlerinin içeriğine yasaklar getirmiştir.

FARUKİ, L.Loıs., *İslâm'a göre Müzik ve Müzisyenler.*, Akabe yayınları : 42, İstanbul 1985. s.38 - 41.

muhaliflere karşı bir müdafaa olmuştur. " diyerek buna atıfta bulunmuştur. Bu risale günümüzde bile konusunun önemli eserlerinin başında yer alır.

Sema, Raks ve Müzik konularında leyhte ve aleyhte pek çok kitap yazılmıştır. Ancak bu eserlerin çoğunda genellikle şahsi görüşler, yargılar mevcuttur. Ankaravî'nin de söylediği gibi, Allah için yapılan ve Allah'a yaklaştıran, Kurân-ı Kerîm'in ruhuna ters düşmeyen sema, raks ve müziği men eden herhangi bir âyet mevcut değildir.² Dolayısı ile bunların haram olduğu iddia edilemez.³

Hadislere göre de, yine Ankaravî'nin açıkça ortaya koyduğu gibi Sema yapmak, musıkî dinlemek ve bunlardan zevk almak mutlak surette mübahdır. Ancak yapılan içtihatlar ve uydurulan hadislerle bu belâgat örtülmüştür.⁴

Birçok din ulemasına göre müzik bir ilimdir. Fârâbî İlimlerin sayımı adlı eserinde müziği aritmetik, geometri gibi ilimler sınıfına sokmuştur.⁵ İbn Haldun, Ladikli Mehmed Çelebi, Şemseddin Muhammed el-Amulî gibi alimler de yazdıkları eserlerde aynı düşüncüyü iddia etmişlerdir.⁶ İlmin ise İslâmiyetteki değeri tartışılmaz.

² Daha fazla bilgi için Bkz. ULUDAĞ, Süleyman., *İslâm Açısından Musıkî ve Sema.*, Uludağ Yayınları., Bursa 1992,

FARMER'da " Müzik " adı altında yazdığı makalede şöyle söylemiştir: " Doğrusu söylenecek olursa, dinin saflığını, temizliğini korumak isteyenlerin müzik dinlemeye, semâ'a karşı olan itirazları hiçbir asli sebebe dayanmaz. Hat sanatı sahtekarlar yüzünden, muhasebe ise zimmetine para geçiren sahtekarlar yüzünden kötü olamaz. Benzer bir yargılama, meyvaları şarap ve kadınla kullanma ihtimalinden dolayı yasaklamak gibidir. Dolayısı ile müziği bu tip şeylere yakınlığından dolayı yasaklamak saçmadır. Esasen müzik ne iyi ne de kötüdür. Ancak belli bir kategoriye sokup kötü denilemez. "

FARMER., H. George., *Studies in Oriental Music.*, First volume: History and Theory., Haz. Eckhard Neubauer. Institut für Geschichte der Arabisch- İslamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe- Universität, Frankfurt am Main. 1986. s.216 (1125)

³ Nitekim Aziz Mahmud Hüdâî de semâ'nın esrâr-ı ilâhî'den bir sır olduğunu söylemiş, ve âşıkların sadık olanlarından ortaya çıkan bir hal olduğunu belirtmiştir.

HÜDAİ., Aziz Mahmud., *Keşfü'l-Kimâ an -Vech's-Semâ*, istinsah ed.: Muizzeddin Celvetî, Süleymaniye Mihrişah Sultan, 253/16 vr. 486.

⁴ Bkz. ULUDAĞ, Süleyman., a.e.

⁵ FARABİ, Mehmed., *İbsâü'l-Ulûm*, Çev Ahmet ATEŞ., *İlimlerin Sayımı.*, M.E.G.S.B. Yayınları, Şark İslâm Klâsikleri, İst.1986. s. 99.

⁶ ÇETİNKAYA, Yalçın., *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi.*, İnsan Yayınları, İst. 1995. s. 22 - 23.

Müzik birçok yerde, çok çeşitli sebeplerle kullanılmış ve bu kullanım alanları günümüzde de çoğalmaktadır. Örnek olarak, müzik bir tedavi aracı olarak da kullanılmış, ve bu konuda son derece olumlu gelişmeler elde edilmiştir.

Askerî amaçlı olarak müziği kullanan ve günümüz bandosunun atası sayılan Mehter'i kuran Osmanlı'lardır, ve İslâmiyeti yaymağa çalışan en büyük toplumlardan biridir. Mehter müziğinin askerler üzerinde yaptığı etki ve bilhassa düşman üzerinde yarattığı büyük moral çöküntüsünü ile kazanılan savaşlar tarih kitaplarında mevcuttur.

Müzik yayını ile beraber beslenen, etinden ve sütünden faydalanılan hayvanların verimliliklerinin arttığı deneyler kanıtlanmıştır. Bunlar gibi müziğin kullanıldığı ve faydalı olduğu pek çok alan mevcuttur.

Ankaravî'nin söylediği gibi, Allah'ın yasaklamadığı şeyleri kullar yasaklayamazlar. Böyle bir şeye tevessül kıraldan fazla kıralcılık ve büyük şirktir. Dolayısı ile raks, sema ve müzik haram değildir. İslâmiyet raksı, sema'ı ve müziği yasaklamamış gerek dinî gerekse ahlâki açılardan kontrol altına almıştır.

Tasavvufî yönden ise Ankaravî bu konudaki ağırlığını koymuş ve risalesini şu arifâne sözlerle bitirmiştir :

" ... Ammā aşḥāb-ı bâṭın her şeyün ḥaḳīḳatine naẓar iderler * Her şeyden tesbīḥu'llāhı ve tenzīhu'llāhı istimāc iderler zīrā her şey Ḥaḳḳı müsebbih ve muḳaddesdür nitekim Allāhü Teā'ālā buyurur (Ve in min şey'in illā yüsebbihü biḥamdihı velâkin lâ tefḳahūna tesbīḥahum) Hiç bir şey yokdur illā ol Allāh'ı tesbīḥ ider ḥamdına mütelebbis olduğu ḥālde lâkin ey zevāhir-i eşyāda ḳalanlar siz anlaruñ tesbīḥini bilemezsiñüz * Pes def ve nāy ve düdük ve ḫabl ve naḳḳāre ve bunlar emşāli olan sāzlar daḫī dāḫıldür pes bu cümlesi Allāhü Teā'ālāyı zıkr ve tesbīḥ ve taḳdīs iderler şānına lâyıḳ olan şeylerden pes erbāb-ı zāhir ehl-i ḫarīḳe niçe inkār iderler ki tesābih-i eşyāyı istimāc iderler. "

KAYNAKLAR

- ANA BRİTANNİCA ANS Ana yayıncılık ve sanat ürünlerini pazarlama AŞ, İstanbul 1986 - 1988
- ANKARAVÎ, İsmail Şerhü'l- Mesnevi, (Baskısı) Matbbaa-i Amire, İstanbul 1289 (H.)
- ANKARAVÎ, İsmail Nakş el-Füsus Şerhi, Haz. İlhan KUTLUER, Ribat Yayınları, İstanbul 1981
- ANKARAVÎ, İsmail Kitab-ı Minhacü'l -Fukara, (Baskısı) Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1286 (H.)
- ARABÎ, Muhyiddin İbnü'l- El-Futûhâtel-Mekkiyye İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları için Misdak Olarak Haz. Nihat Keklik Kültür Bakanlığı, 1000 Temel Eser Dizisi / 153, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1990
- ATAMAN, Ahmet Muhtar Musıkî Tarihi, MEB Basımevi , Ankara 1947
- ATTAR, Feridüddin Tezkiretü-l Evliyâ, Çev. ULUDAĞ, Süleyman, Erdem yayınları: 129, İstanbul 1991
- BANARLI, Nihat Sami Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, M.E.B., İstanbul 1971
- BERKER, Ercümend Türkiye'nin Müzik Politikası, I Milli Kültür Şurasına Sunulan Bildiri , Ankara 23-27 Ekim 1992
- BERKİ, Ali Hikmet - KESKİNOĞLU, Osman Hazret-i Muhammed ve Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay. Sayı - 67, A.Ü. Basımevi, Ankara 1966

- BURSALI, Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri, Haz. Fikri YAVUZ, İsmail ÖZEN, Meral Yayınları, İstanbul 1972
- BURSALI, Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333 (H.)
- BÜYÜK LAROUSSE İnterpress Basın ve yayıncılık AŞ İstanbul 1994
- CANİB, Ali Ankara'da Yetişen Meşhur Simalardan Ankaravi İsmail Efendi Mak., Hayat Mecmuası, Ankara 1926
- CEVDET Paşa Tezâkir, Yay. Ord. Prof. Cavit Baysun T.T.K. Basımevi, Ankara 1986
- ÇELEBİ, Evliya Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Mehmed ZİLLİOĞLU, Zuhurî danışman Yayınevi, İstanbul 1969
- ÇELEBİ, Katip Müzanü'l-Hak Fî ihtiyari'l-Ahakk, Haz Orhan Şaik Göktay, M.E.B. İstanbul 1993
- ÇETİNKAYA, Yalçın İhvân-ı safâ'da Müzik Düşüncesi, İnsan Yayınları, 1995
- DEVELLİOĞLU, Ferit Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Doguş Matbaası, Ankara 1978
- DEVELLİOĞLU, Abdullah Büyük İnsanlar, Üç bin Türk ve İslâm Müellifi, İstanbul, 1973
- DOĞRAMACI, Baha Niyazi-yi Mısrî, Hayatı ve Eserleri, Kadıoğlu Matbaası, Ankara 1988
- ERGUN, Saadettin Nüzhet Türk Mûsikîsi Antolojisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1942
- ERHAT, Azra Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989

- ESRAR Dede Tezkire-i Şuarâ-i Mevleviyye,
Transkripsiyon ve edisyon krtığı:
Kâmil Tiken , İ.Ü. Edebiyat Fakültesi,
Basılmamış Mezuniyet Tezi İstanbul
1974
- ESRAR Dede Tezkire-i Şuaray-ı Mevleviyye İ.Ü.
Kitaplığı, Türkçe Yazmalar, No: 89
- EVLİYALAR ANS İhlas gazetecilik holding A.Ş.
İstanbul 1992
- FARABİ, Mehmed İbsaü'l-İlim, İlimlerin Sayımı, Çev. Prof.
Ahmet Ateş, M.E.B. İstanbul 1986
- FARMER, H George Studies in Oriental Music, First volume:
History and Theory, Haz. Eckhard
Neubauer Institut für Geschichte der
Arabisch- İslamischen Wissenschaften an
der Johann Wolfgang Goethe-
Universität, Frankfurt am Main 1986
- FARUKİ, L. Lois İslâm'a göre Müzik ve Müzisyenler,
Akabe Yayınları, İstanbul 1985
- FİRUZANFER, B Mevlânâ Celâleddin, Çev. Prof. Dr.
Feridun Nafiz Uzluk, M.E.B.,
İstanbul 1990
- GAZÂLÎ, Ebu Hâmid
Muhammed İhyâu Ulûmü'd-Dîn, TerAhmed
Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul
1985
- GÖLPINARLI, Abdülbaki Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İnkılâp
ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983
- GÖLPINARLI, Abdülbaki Mesnevî'nin VII Cildi Mak., Şarkiyat
Mecmuası Sa. 6, İstanbul 1966
- GÖVSA, İbrahim Alaeddin Türk Meşhurları Ansiklopedisi,
Yedigün Matbaası, İstanbul ?

- HÜDAÎ, Aziz Mahmud Keşfü'l-Kinâ an Vechi's-Semâ, Süleymaniye, Mihrişah Sultan Kütüphanesi, No :253
- İNÖNÜ ANS. İlk dört cilt 1946 - 1950, 1952'den sonra Türk Ansiklopedisi olarak devam ediyor M.E.B. Yayını, İstanbul
- İSLAM ANS. 12 Cilt, M.E.B. Yayını İstanbul 1965 - 1974
- İSLAM ANS. Türkiye Diyanet Vakfı yayını , Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1988 (Devam ediyor)
- İSLAM ALİMLERİ ANS. Türkiye Gazetesi Yayını, İstanbul
- JAKOBS, Arthur Dictionary Of Music, Penguin Books, Middlesex 1984
- KARA, Mustafa Tekkeler ve zaviyeler, Dergah Yayınları No: 41, İstanbul 1977
- KERAMETLİ, Can Galata Mevlevîhanesi, Divan Edebiyatı Müzesi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1977
- MEVLÂNÂ, Celaledin Mesnevî, Çev. Veled İZBUDAK, M.E.B. İstanbul 1988
- MEVLÂNÂ, Celaledin Mesnevî, Şerhi: Abdalbaki Gölpınarlı, M.E.B. İstanbul 1985 s.744
- MUHAMMED BİN HAMZA Kur'an Tercümesi, Haz. Ahmet Topaloğlu, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1978
- NAİMA, Mustafa Efendi Naimâ Tarihi, Çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969
- ÖZTUNA, Yılmaz Türk Musıkîsi Teknik ve Tarih, Türk Petrol Vakfı, Lâle Mecmuası Neşriyatı, İstanbul 1987
- ÖZTUNA, Yılmaz Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı , Ankara 1990

- PEÇEVİ, İbrahim Efendi Peçevî Tarihi, Haz. Prof. Dr. BAYKAL, Bekir Sıtkı, Kültür Bakanlığı, Mersin 1992,
- SAMİ, Şami Kamus'ü-l Alam, Mihran Matbaası, İstanbul 1889
- SAYGUN, Ahmet Adnan Musıkî Nazariyatı Maarif Basımevi, İstanbul 1958
- SAYLAM, Veli Ankaravî İsmail Rusûhî ve İzâhu'l-Hikem Adlı Eseri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kelâm ve İslâm Felsefesi, İstanbul 1990
- SHILOAH, Amnon The Theory of Music in Arabic Writings (c 900 - 1900) The International Musicological Society and The International Association of Music Libraries, Henle Verlag, München 1979
- SÜHREVERDÎ, Şihâbüddin Avarifü'l-Meârif, Tasavvufun Esasları, Çev. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, Uygun Matbaası, İstanbul 1990
- SÜREYYA, Mehmed Sicil-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye, Matbaa-i Amire, İstanbul 1308
- ŞERİF, M. M. İslâm Düşüncesi Tarihi, İnsan Yayınları 61, Kaynak Eserler 4/2, T.B.E. Mustafa Armağan, İstanbul 1990
- TARAMA SÖZLÜĞÜ IV Türk Dil Kurumu, Ankara 1957
- TAHİR, Mehmed Meşayih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâtın Teracim-i Ahvali, İstanbul 1318 (H.)
- ULUDAĞ, Süleyman İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ, Uludağ Yayınları, Bursa 1992

- ULUDAĞ, Süleyman Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul 1991
- UNAT, Faik Reşit Hicri tarihleri miladi terihlere çevirme kılavuzu, T.T.K. Yayınları, Ankara 1988
- ÜNVER, İsmâil Galata Mevlevîhanesi Şeyhleri, 1 Mevlevîhaneler Sempozyumu'na verilen bildiri Bamberg 1991 Almanya
- URAZ, Murad Türk Edip ve Şairleri, İstanbul 1939
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983
- YETİK, Erhan İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri, İşaret Yayınları No : 57, İstanbul 1992
- YILMAZ, H. Kamil Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikati, Erkam Yayınları, İstanbul 1982
- YİĞİTBAŞ, M. Sadık Musiki ile Tedavi,, Yelken Matbaası, 1972
- YİĞİTBAŞ, M. Sadık Dil, Din ve Musiki, İstanbul Matbaa Sanat Enstitüsü, 1968

ه ه ه

صفت زاهد قاله سوه تامل اهلن و برنگر بطله بركه فتمت با بر طرف
 ملر بقدم و صراط مستقيماً زيرا صاحب صوفيه من بعض صنفه من حضرت
 سيد و سبل زوري كبري و بزرگان غيري صواع و رض ابله صواع و رض
 ايچكي خبات عهد ابله برون و عي حياه و بيه من تا شريفنا كبري حضرت
 او طبايحي و نظام نزال شيخ ابو ابيوب سهروردى و عيم الدين باه و بو بيل
 اتان بلا بهاء سلطان برون و حيايي بر طاقه ايجون حلال و بر طاقه
 ايجون صواع و طاقه ايجون كرم و بر طاقه ايجون حرام صاع ابله الله
 بها ل عن حل التوصل يان جها كل و حل المصوم صي جهر من
 جها برون و حضرت سلطان ولد ايشي و اوسطان تواني و اوا حكيه حضرت
 صواع الدين زوري كبري خوي و حسام الدين جاني و شيخ كرم الدين خلتا
 و نمراد ان الان اعلم عرفان و ايمان اولان خوي صواع و رض ابله بيل
 و بر حفته سر و نه و اول سلطان قهراسي ايجون طريف وضع ابله بيل
 و بر سلطان حال توار ايه تا ايشه و بنيت نده لاول طواهر ايه تعقيبات
 و كبريه بس بونلك بونورا اوزده صواع و رض ايجي تايت و عتق اولديه
 عقيبات بونلر خود شول عمل ابله بركه حلال و مصل اوله مقلد حلاله
 بيلر يك شرفه عتاقه و مصل و مصل شريفتر بيلر بعتق ابله بس اوزده مره
 واجب اوله بركه و سلطانك سندر و تا لري بيلر قبه و بونلك احوال
 و اعالي شرف شريفه توفيق ايجك موافق قبه و وحش بركه و بونلك
 ايجي بيلر بيلر كه شرفه و كلام اللهم و كلام رسول اللهم بونلك حلاله
 بيلان اوزده كالم يك تعقي اوزده و رض و بيل بونلر يك كرم صوم بونلر
 احوال من اوزده دلا ت قطعي ايه دلا ت ابله بس بر صبه ضيف
 ايمان ايجون شرف شيخ الازوي به و رساله قبه و بيل شرف ايتك يازمندا اوله
 اتمينف ابله بركه و خواجه حجت قبه اوله بونلر ايجون و رحمة الصواع ابرو
 صعيه قله بر اوج باب اوزده طي ابله صوم و بر حرام اوسون و رك لسلك
 ترجمه قلم فاندسي طاقه عام اوسون ايجون همان الله صلعم الشان
 بركي و حياه اهل ايمان فرزند اطردي طر اين مستقيمه هيات قبه راته كان
 بهاء شوقا رحمتا ه

الح باب الاول في بيان الرقص

ابواب ثلاثون باب اول رقص يا شانه بونلر اي عزيز فرزند سلطانم

الح باب الاول في بيان الرقص
 باب اول رقص يا شانه بونلر اي عزيز فرزند سلطانم

الهم انك نسيت و انك نسيت ه و لك الحمد في كل وقت و حين ه اهدانا الصراط
 المستقيم صراطك بين ايمنت عليهم من الاله و المرسلين ه الا و له الكعبين
 و يب تاملن اهلن حيايات هيايت اسرار البين ه و اوار انا في حق
 و ليل بالابلا حتى لا يكون من التائبين العطين ه و اسرنا بصل الذوم ابله بيل
 المائين اللكرين ه وصل و صل على برك سيدنا و ولا تا محمد سيد الازين
 و بيا لا حزين ه و على آل و اصحابه ايجين (الامه) فذول الشيخ اسماويل
 الازوي الا تزوي كشف الله له اسرار الصوري و المذوي ه الله تعالى به
 حمد و سرور و كرامه و اعجاب حنون و سلامه مكر و المذوي ه الله تعالى به
 الا تزوي بوزله كه عقيبات بونلر بونلر من بيشي و تا كم طر بونلر
 حلالن و اركانن مكر و ازلون بونلر بونلر كورده بونلر او به سلطانك بونلر
 عقيبات بونلر اركانن و سلطان بونلر بونلر او به سلطانك بونلر
 و عايتك و واسيتك و عايتك مولا سي و افندي سيد را الله تعالى به مكر من يانك
 طريق جنتيه ه ايت ابله بونلر اول طاص و مكر اوله ايجون ايجون كورده بونلر
 بونلر من الناس و طلب ابله بركه اول مكر بيه جواب ساق ايه جواب بونلر
 و ابله بونلر كافي ابله بونلر بونلر و مكر اوله ايجون ايجون حليه ابله بونلر
 و ابله بونلر كافي ابله بونلر بونلر و مكر اوله ايجون ايجون حليه ابله بونلر
 بونلر بونلر و مكر اوله بونلر بونلر مكر اوله ايجون ايجون حليه ابله بونلر
 بونلر بونلر و مكر اوله بونلر بونلر مكر اوله ايجون ايجون حليه ابله بونلر

(سختون)

EK - 5

TRANSKRİPSİYONU YAPILMIŞ METİNDEN BAZI
KELİMELELER .¹

A

‘Abād	: Sonsuz gelecek zamanlar.
‘Abd	: Kul.
‘Abd-i za‘îf	: Güçsüz, kuvvetsiz kul, Allah karşısında varlığı olmayan.
‘Add	: Seyma, sayılma, itibar etme, edilme.
Ādilīn	: Doğrular, doğruluk gösterenler.
Āgāh	: Bilgili, haberli, uyanık.
Ağyār	: Yabancılar, başkaları.
Āhar	: Başka, diğer, gayrı.
Aḥmāl-i şaḳīle	: Ağır yükler.
Aḥsenü'l-ḳavl	: Sözün en güzeli.
Aḥyānen	: Ara sıra, vakit vakit.
Aḥz	: Alma, kabul etme.
Aḳāvīl	: Sözler, lakırdılar.
‘Aḳīde	: İman, dini inanış.
‘Alā-ḳānūni’ş-şer‘	: Şeriat kanunu üzere.
Ālāt-ı şürb	: Şarap meclislerinin aleti.
‘Ale'l-ḥuṣūş	: Hele, hususiyle, en çok.
‘Ale't-taḳṣīl	: Mufassal olarak, tafsilatlı olarak.

¹ Araştırmaya konulan bu kısım, Ş. Sami'nin, Kamus-u Türki, F. Devellioğlu'nun, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Türk Dil Kurumu, Tarama Sözlüğü IV, M.Sarı'nın Arapça-Türkçe Lugat (el-Mevârid), S. Uludağ'ın, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü isimli eserlerinden derlenerek meydana getirilmiştir.

‘Alel‘umūm	: Umumiyet üzere, genel olarak.
‘Āliye	: Bir şeyin en yukarısı, tepesi.
A‘māl	: İşler.
Āmilīn	: İşleyenler, amelleri olanlar.
‘Amme	: Umuma mahsus olan.
‘An-‘arīb	: Yakında, çok geçmeden.
Ankebūt	: Örümcek.
‘Ārif	: Bilen, bilgili.
Aşfiyā	: Samimi, saf, içi temiz.
Āvāz	: Ses, sedâ.
‘Aziz	: Sevgili, muhterem, sayın.
‘Azim	: Büyük, ulu, iri.

B

Bāb	: Bölüm, kapı.
Bā-‘huşūş	: Bu bakımdan, bu şekilde.
Ba‘īde	: Uzak, ırak.
Ba‘ṣ	: Gönderme, gönderilme.
Başar	: Göz, görme.
Bāṭın	: İç, gizli.
Bediā‘	: Beğenilen, takdir edilen yeni şey.
Behre	: Hisse, pay, kısmet.
Belādet-i ṭab‘ī	: Yaratılıştan gelen budalalık, aptallık.
Berāhīn-i kâṭı‘a	: Kati deliller, tanıklar.
Bey‘	: Satma, satış, satın alma.
Beyān-ı kâfī	: Yeterli açıklama.
Bī-behre	: Kısmetsiz, nasipsiz.
Bid‘at	: Sonradan meydana çıkan şey, Peygamber zamanından sonra, dinde meydana çıkan şey.
Bihār	: Denizler.
Bil-icmā‘	: Toplayarak, bir araya getirerek, ittifakla.
Bī-tevfīkullāh	: Allah'ın yordımıyla.

Bizāz	: Perişanlık, pejmürdelik.
Buḫlān	: Batıllık, boşluk, çürüklük.
Bühtān	: Yalan, iftira.
Bükā	: Ağlama, göz yaşı dökme.
Bürde	: Arapların giydiği bir çeşit hırka.

C

Cāhid	: Bilerek inkar eden.
Cāmide	: Donmuş, hareketsiz.
Cārī	: Cereyan eden, akan, geçen.
Cemād	: Taş gibi cansız olan şey.
Cemān	: Bir yere toplamak suretiyle.
Cemīle	: Hoşa gitmek için yaranma.
Cevāb-ı şāfī	: Yeterli, tatminkar cevap.
Cevārīḥ	: Cerh edenler, yaralıyanlar.
Cezbe	: Celbetme, çekme.
Cibāl	: Dağlar.
Cimā	: İnsanın çiftleşmesi.
Cūş	: Coşma, kaynama
Cühhāl	: Bilgisizler, cahiller.

D

Ḍahik	: Gülen, gülücü.
Ḍalāl	: Doğru yoldan sapma.
Ḍāll	: Sapıtmuş, doğru yoldan ayrılmış.
Dāye	: Süt nine, çocuğa bakan dadı.
Delāʾil	: Deliller.
Delāʾil-i vāziḥa	: Açık deliller.
Delālet-i kaṭʿī	: Kati işaret, belli iz.

E

Ebvāb	: Kapılar.
Ebyāt	: İki mısradan meydana gelen manzum sözler.
Ecsām	: Gövdeler, bedenler, cisimler.
Edille ² -i kātı ⁶	: Kati deliller.
Ednā	: Pek aşağı, en bayağı.
Efāl	: Fiiller.
Efşah	: Daha, en, pek.
Ehl-ü bāl	: Zevk, sefa ehli.
E'imme	: İmamlar.
Elfāz	: Kelimeler, sözler,
Erkān	: Esaslar direkler, ileri gelenler.
Esbāb	: Vasıtalar, lazımlar.
Eşvāt	: Sesler, sedalar.
Eş'ār	: Vezinli kafiyeli sözler, şiirler, şarkılar.
Eşher	: En şöhretli, pek tanınmış.
Etfāl-i şeria ^t	: Şeriate bağlı olanlar.
Evāhir	: Sonlar, ayın son günleri.
Evkāt	: Vakitler.
Evşāf	: Sıfatlar, kaliteler.
Evtār	: Telli çalgılar.
Eyyām	: Günler, gündüzler.
Eyyām-ı teşrik	: Kurban bayramı, zilhiccenin 10.,11.,12., ve 13. günleri

F

Fāriğ	: Vaz geçmiş, çekilmiş.
Fāsık	: Allah'ın emirlerini tanımayan, sapık, fesatçı.

Fāsīd	: Kötü, fena, yanlış.
Fetāvā	: Müftünün verdiği şer'i cevaplar.
Fevā'id	: Faydalar.
Fıtnat	: Zihnin her şeyi çabuk anlayışı, zihin açıklığı.
Fi'l-ḥaḳīka	: Gerçekte esasında.
Fuḫūl	: Erler, erkekler, beyit, rivayet ve hadisleri çok iyi anlayan kimseler.
Fuḳarā	: Fakirler, dervişler.
Fuzalā	: Fazıllar, faziletli, erdemli kimseler.
Füşhat	: Genişlik, açıklık
Fütūr	: Zayıflık, gevşeklik, bezginlik.

G

Ġaraz	: Hedef, gaye, maksat.
Ġılzet	: Kalınlık, kabalık, sertlik.
Ġinā	: Şarkı, türkü, nağme.
Ġumūm	: Kederler, tasalar.
Ġuzāt	: Gaziler.

H

Ḥadd	: Sınır, kenar.
Ḥafā	: Gizli olma, gizlilik.
Ḥaḳāyık	: Hakikatler.
Ḥalāş	: Kurtulma, kurtuluş.
Ḥalvet	: Yanlız, تنها.
Ḥamāme	: Güvercin.
Ḥamr	: Şarap.
Ḥanīn	: Şevk, arzu, iştıyak.
Ḥareket-i mevzūne	: Düzenli, ölçülü hareket.
Ḥāşşe	: Bir şeye mahsus.

Ḥavf	: Korku, korkma.
Ḥazākat	: Üstatlık, ustalık.
Ḥin	: An, zaman, vakit.
Ḥōd	: Kendi.
Ḥubūr	: Haberler, havadisler.
Ḥubṣ	: Murdarlık,, pislik.
Ḥuccet	: Selil, senet.
Ḥulefā	: Halifeler.
Ḥumk	: Ahmaklık, bönlük.
Ḥuṣūmet	: Düşmanlık.
Ḥüccāc	: Hacılar.

I

İdlāl	: Delalete düşürme, doğru yodan çıkarma.
İrlamaḵ	: Şarkı söylemek, teganni etmek.
İtlāk	: Salıverme, koyuverme.

İ

İbāḥat	: Mübah kılma, helal kılma.
İbrāz	: Meydana çıkarma, gösterme.
İcābet	: Kabul etme, kabul edilme.
İctilāb	: Getirmek.
İġtisāl	: Gereğine uygun olarak gusl etme, gusl alma.
İḥāta	: Sarma, kuşatma, etrafını çevirme.
İḥdās	: Meydana getirme, ortaya çıkarma.
İḥtişām	: Husumet, düşmanlık etme.
İḥvān	: Sadık, samimi, terikat arkadaşları.
İḵāb	: Eza, cefa, eziyet.
İkfār	: Birisine kafir deme, denilme.
İktisāb	: Kazanma, edinme.
İḵtizā	: Lazım gelme, gerekme.

İle'l-ān	: Bu ana kadar, şimdiye kadar.
İltimās	: Kayırma, yapılmasını isteme.
İnbā	: Haber verme.
İnde's-semā	: Semāda, semā halinde.
İnde's-sürūr	: Neşeli iken, sevinçi halde.
İrāb	: Düzgün konuşma, hakikati belirtme.
İrād	: Getirme, söyleme.
İrfān	: Bilme, anlama.
İstidā	: Yalvararak isteme.
İstiḥlāl	: Helal sayma, helalleşme.
İstiḥrāc	: Çıkarma, çıkarılma.
İstilzāz	: Lezzet alma, hoş gitme.
İstimā	: Dinleme, işitme.
İştihā	: Meyil, istek.
İştirā	: Satın alma, alınma.
İttibā	: Tâbi olma, uyma.
İttihāz	: Edinme, edinilme, kabul etme, sayma.
İtā	: Verme, verilme.
İtāb	: Azarlama, tersleme.
İyd	: Bayram.
İzhār	: Gösterme, meydana çıkarma.

K

Ḳabīḥ	: Çirkin, yakışıksız, ayıp, fena.
Ḳabl	: Ön, önce, evvel.
Ḳabz	: El ile tutma, avuç içine alma.
Ḳaçan	: Ne zaman, olduğu zaman, vakit.
Ḳadem	: Ayak, adım.
Ḳadīm	: Eski.
Ḳā'il	: Söyleyen, diyen, razı olmuş.
Ḳā'im	: Aayakta duran, namaz kılan.
Ḳangı	: Hangi.

Ḳarīb	: Yakın, Uzak olmayan.
Ḳasem	: Yemin, yemin etme.
Ḳaṣīr	: Kısa, yakın.
Ḳaviyye	: Sağlam, güçlü.
Ḳavvāl	: Çok söyleyen, geveze, çenesi düşük.
Kelimāt	: Kelimeler, lakırdılar.
Kerīh	: İğrenç, çirkin.
Kerīm	: Kerem sahibi, cömert.
Kesb	: Çalışıp kazanma.
Kezâlik	: Keza, bu, bu da öyle.
Ḳitāl	: Savaş, vuruşma.
Kifāyet	: Yetişme, el verme, yeterlik.
Ḳubḥ	: Çirkinlik, Hanefilere ait prensip.
Ḳudūm	: Uzak bir yoldan gelme, ayak basma.
Ḳulleteyn	: Azlık, kıtlık.
Ḳumāt	: Kundak
Küberā	: Büyükler, ulular.

L

Lā-cerem	: Şüphesiz, elbette.
Laġv	: Fatdasız, beyhude.
Lāmise	: Dokunma duygusu.
Lehv	: Oyun, eğlence, faydasız iş.
Levāḥıḳ	: Lahikalar, ekler, eklenen şeyler.
Libās	: Esvab, elbise.
Lıḳā	: Görme, rast gelip kavuşma, yüz, çehre.
Luḳb	: Oyun.

M

Maʿan	: Beraber, birlikte.
Maḥāric	: Huruc edecek, çıkacak yerler.
Maʿhezā	: Bununla beraber.
Maḥmūd	: Övülmüş, övülmeğe değer.
Maḳbūḥ	: Beğenilmeyen, fena görülen.
Maḳzī	: Kaza olunmuş, ödenmiş.
Maʿrūf	: Herkesce bilinen, tanınmış, meşhur.
Maʿtūf	: Eğilmiş, bir tarafa doğru çevrilmiş, yöneltilmiş.
Meāʿşī	: Günah.
Mebādī	: Evveller, başlangıçlar.
Mecmūʿī	: Toplanmış, bir araya getirilmiş şey, tüm.
Medḥal	: Dahil olacak, girecek yer, kapı, antre.
Meḥaz	: Bir şeyin alındığı, çıkarıldığı yer, kaynak.
Mektūb	: Yazılmış.
Melāhī	: Oyunlar, eğlenceler, cümbüşler.
Melālet	: Usanç, usanma, sıkılma, sıkıntı.
Melūl	: Usanmış, bıkmış, bezgin.
Memnūʿ	: Yasak.
Menāşīb	: Payeler, makamlar, rütbeler, dereceler.
Mendūb	: Şeriatçe yapılması uygun görülen.
Menḳūlāt	: Ağızdan ağıza yayılarak duyulan, bilinen şeyler, hadis, tefsir bilgileri.
Menḳıbet	: Çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin hallerine dair fıkralar, hikayeler.
Merātib	: Rütbeler, dereceler.
Mervī	: Rivayet olunan, birinden işitilerek söylenen.
Meşārik	: Doğular.
Meşāyih	: Şeyhler.
Mevhūm	: Aslı, esası yokken zihinde kurulmuş olan, kuruntu.
Mezāmīr	: Düdükler, Zebur'un sureleri.

Mezkūr	: Zikrolunmuş, adı geçmiş.
Mezmūm	: Zemmolunmuş, yerilmiş.
Minvāl	: Tarz, yol, suret.
Muʿādil	: Müsavi, denk.
Muāheze	: Azarlama, paylama, tenkid.
Mudill	: Delalete düşüren, doğru yoldan çıkarıp eğri yola sokan.
Mufaşşalan	: Mufasssal olarak, uzun uzadıya.
Muġāyir	: Aykırı, uymaz.
Muḥakkık	: Tahkik eden, hakikati gerçeği arayıp meydana çıkaran.
Muḥarrık	: Tahrik eden, çok yakan.
Muḥtelefū'n-fīh	: Üzerinde ihtilaf olunmuş mesele.
Muḳaddimāt	: Öne geçenler, önde gidenler.
Muḳallid	: Taklit eden, taklitçi.
Muḳarrer	: Kararlaştırılmış, şüphesiz, sağlam, bildirilmiş.
Muḳātele	: Birbirini öldürme, vuruşma.
Muḳtedā	: Uyulan, örnek tutulan.
Munşif	: İnsaf eden, insafılı, kötülükte ileri gitmeyen.
Muʿtād	: İtiyad edilmiş, alışılmış.
Muḫtalif	: Öğrenmiş, haber almış, bilgili.
Muttaşif	: Vasıflanan, kendisinde haller, sıfatlar bulunan.
Muḫtarib	: İstirabı, sıkıntısı olan.
Mübtedī	: Yeni başlayan, acemi.
Mücāhede	: Uğraşma, savaşma.
Mücerred	: tecrid edilmiş, soyulmuş, tek, yalnız.
Mücrim	: Cürüm işlemiş, suçlu.
Müctemif	: Toplanan, toplanmış, toplu.
Müddeā	: İddia olunmuş, iddia edilen şey.
Müheyyc	: Heycanlandıran.
Mülāʿabe	: Oynaşma, oynayıp eğlenme.
Mümteniʿ	: İmtina eden, çekinen.
Münʿakis	: Tersine dönmüş, çevrilmiş.
Münderic	: İçinde bulunan, yer almış.
Münfehim	: Anlaşılan, kavranan.
Münḫaşır	: Sınırlanmış.

Münkasım	: Kısım kısım bölünen, bölünmüş.
Münkir	: İnkâr eden, kabul etmeyen.
Münzel	: İnzal olunmuş, aşağı indirilmiş.
Mürūr	: Geçme, geçip gitme.
Müsāvi	: Eşit, denk.
Müsellem	: Teslim edilmiş, verilmiş.
Müşmir	: Semereli, yemiş veren, yemiş.
Müstağnī	: Doygun, gönlü tok.
Müstaḥil	: İmkansız, manasız, boş, saçma.
Müstaḥsen	: Güzel sayılmış, beğenilmiş.
Müstemirr	: Bir düziye uzayıp giden.
Müsterşid	: İrşad edilmesini isteyen.
Müsteṭāb	: Hoş, güzel bulunan.
Müşābih	: Benziyen, benzer.
Müşākil	: Şekilce bir olan, benzeyen.
Müşṭāk	: Özliyen, göreceği gelen.
Müteahḥirīn	: Son zamanlarda gelenler, yetişenler.
Müteḳaddim	: Evvelden gelip geçenler, eski insanlar.
Müteḳellif	: Külfetli, zahmetli bir iş tutan.
Mütelebbis	: Giyinen, giyinmiş.
Müte'eddib	: Edeplenen, utanç duyan.
Mütevācid	: Kendi kendine vecd davet eden.
Mütevaşşıl	: Vasıl olan, kavuşan.
Müzeyyif	: Kalp olduğunu gösteren, eğlenen.

N

Naḳş	: Noksan, eksiklik.
Naşb	: Dikme, saplama.
Naşş	: Sarıhlik, açıklık.
Nāşī	: Neşet eden, ileri gelen.
Ne'am	: Evet, hay hay.
Nefy	: Sürme, sürgün etme.
Nehy	: Yasak etme.
Neşv ü nemā	: Yetişip büyüme.
Nez'	: Bozma, halkı birbirine düşürme.

Nıṣf-ı yevm	: Yarım gün.
Niyāḥa	: Ağıt, ölü üzerine iyiliklerini sayıp dökerek ağlama.

P

Pes	: Ard, arka, öyle ise, imdi.
-----	------------------------------

R

Rakṣū'l-ibl	: Devenin dansı.
Rāsiḥ	: Sağlam, bilgisi çok geniş olan.
Ravza	: Ağacı, çayırı, çimeni bol olan bahçe.
Revāyih	: Kokular.
Reyb	: Şek, şüphe.
Ridāʿ	: Hırka.
Risale	: Küçük kitapçık.

S

Şabī	: Henüz memeden kesilmemiş erkek çocuk.
Şadır	: Çıkan.
Şaḥv	: Ayılma, ayıklık.
Şalāḥ	: Düzelmeye, iyileşme.
Sālik	: Bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata intisab etmiş bulunan.
Saʿmet	: Bıkmak, sıkılmak.
Sāmiʿ	: İşiten, dinleyici.
Şavt	: Ses, seda.
Sʿay	: Çalışma, çabalama, gayret etme.
Seḥāb	: Bulut.

Ṣemen	: Semizlik, yağlılık, yasemen.
Ṣened	: Belge, dayanılacak şey.
Serāġāz	: Yeniden, baştan başlama.
Ṣetr	: Örtme, kapama, gizleme.
Ṣırāt-ı müstakīm	: Doğru yol.
Ṣikāt	: İnanılır kimseler.
Su-ʔi zan	: Kötü düşünce.
Ṣudūr	: Meydana çıkma, olma.
Sürūd	: Şarkı, türkü.

Ş

Şāmil	: İçine alan, kaplıyan.
Şecāʔat	: Yiğitlik, yüreklilik.
Şedāʔid-i kumāt	: Kundağın verdiği sıkıntı, ızdırıp.
Şekk	: Şüphe, zan.
Şūriş	: Karışıklık, kargaşalık.
Şurrāh	: Şarihler, şerhciler.
Şübbān	: Gençler, delikanlılar.
Şürb	: İçme, içilme.
Şürūʔ-ı maʔkūle	: Uygun şartlar.

T

Taʔaluk	: Asılı olma, asılma, ilişgi olma.
Taʔām	: Yemek, aş.
Taḥkīkan	: Gerçekten, hakikaten.
Taḥrīr	: Yazma, yazılma.
Taḥbīh	: Çirkin görme, beğenmeme.
Taḥrīb	: Yaklaştırma, yaklaştırılma.
Taʔlim	: Öğrenme, öğretme.
Tān	: Sövme, yerme, ayıplama.
Tarīk	: Yol.

Ṭarīḳ-i metīn	: Sağlam, doğru yol.
Taşfīḳ	: Kanat çırpma.
Taşnīf	: Sınıflara ayırma, tanzim teme.
Ṭayy	: Dürüp bükme, sarma, anlatma.
Ṭayyib	: İyi, güzel, hoş.
Techīl	: Birinin cahilligini ortaya koyma.
Tecvīz	: Caiz görme, izin verme.
Tefhīm	: Anlatma, anlatılma.
Tekellūf	: Külfetli, zahmetli iş görme, gösteriş yapma.
Tekellüm	: Söyleme, konuşma.
Tekfīr	: Birine kafır deme, kafirlikle suçlama.
Teḳīd	: Kuvvetleştirme, sağlamlaştırma.
Tekrīr	: Tekrarlama, tekrar etme.
Telezzüz	: Lezzet, tad alma.
Temessük	: Tutunma, sarılma.
Terdīd	: Reddetme, geri çevirme.
Teşbīh	: Benzetme, benzetilme.
Teşnīc	: Çok ayıp ve çirkin bulma.
Tevābi ^c	: Bir kimsenin hizmetinde bulunanlar.
Tevācüd	: Kendi kendine vecd davet etme.
Tevātür	: Bir haberin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması. bir hadisin cemaat tarafından rivayet edilmesi hali.
Tevfīḳ	: Uydurma, uygunlaştırma.
Teḳvīl	: Sözü çevirme, söze ayrı mana verme.
Teyakḳun	: Tam olarak bilme.
Tül müddet	: Uzun zaman.
Ṭuyūr	: Kuşlar.

U

Ulemā-ī dīniyye	: Din alimleri.
Urunmaḳ	: Giymek.

V

Vākıf	: Vuku bulan, olan.
Vārid	: Gelen, vasıl olan.
Vaşf	: Nitelik.
Vāşıl	: Erişen, ulaşan, kavuşan.
Važ	: Koyma, konulma.
Veleh	: Kahır ve hışım.
Verāp	: Haramdan kaçınma.
Veşāyā	: Vasiyetler.
Vūhūş	: Yabani hayvanlar.
Vuķūf	: Durma, duruş, anlama, bilme.
Vücuħ	: Yüzler, çehreler.

Y

Yehūd	: Yahudi, israil oğulları.
-------	----------------------------

Z

Zāhib	: Gidici, giden.
Zāiķa	: Tatma, tadım.
Zavāhir	: Görünüş, görünür, dışyüz.
Zeyl	: Etek, kuyruk, ek.
Zuşm	: Batıl zan, şüphe.

ÖZGEÇMİŞ

N. Serhan AYTAN

1962 Yılında İstanbulda doğdu. İlk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra, İstanbul Türk Musikîsi Devlet Konservatuarı'nın Saz Bölümü'ne girdi. Aynı bölümün yüksek kısmını bitirdi ve Ud Öğretim Görevlisi olarak görevlendirildi. Daha sonra İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans'ını tamamlayarak aynı enstitüde Sanatta Yeterlik' e girdi.

1978 yılından itibaren İstanbul Klasik Türk musikîsi Devlet Korosu'nda Ud Sanatçısı olarak görev yapan AYTAN, çeşitli solo konserler vermiştir.

Müzikle beraber Ebrûculukla da uğraşan N.Serhan AYTAN, ilk kişisel Ebrû sergisini 1993 senesinde açmıştır.